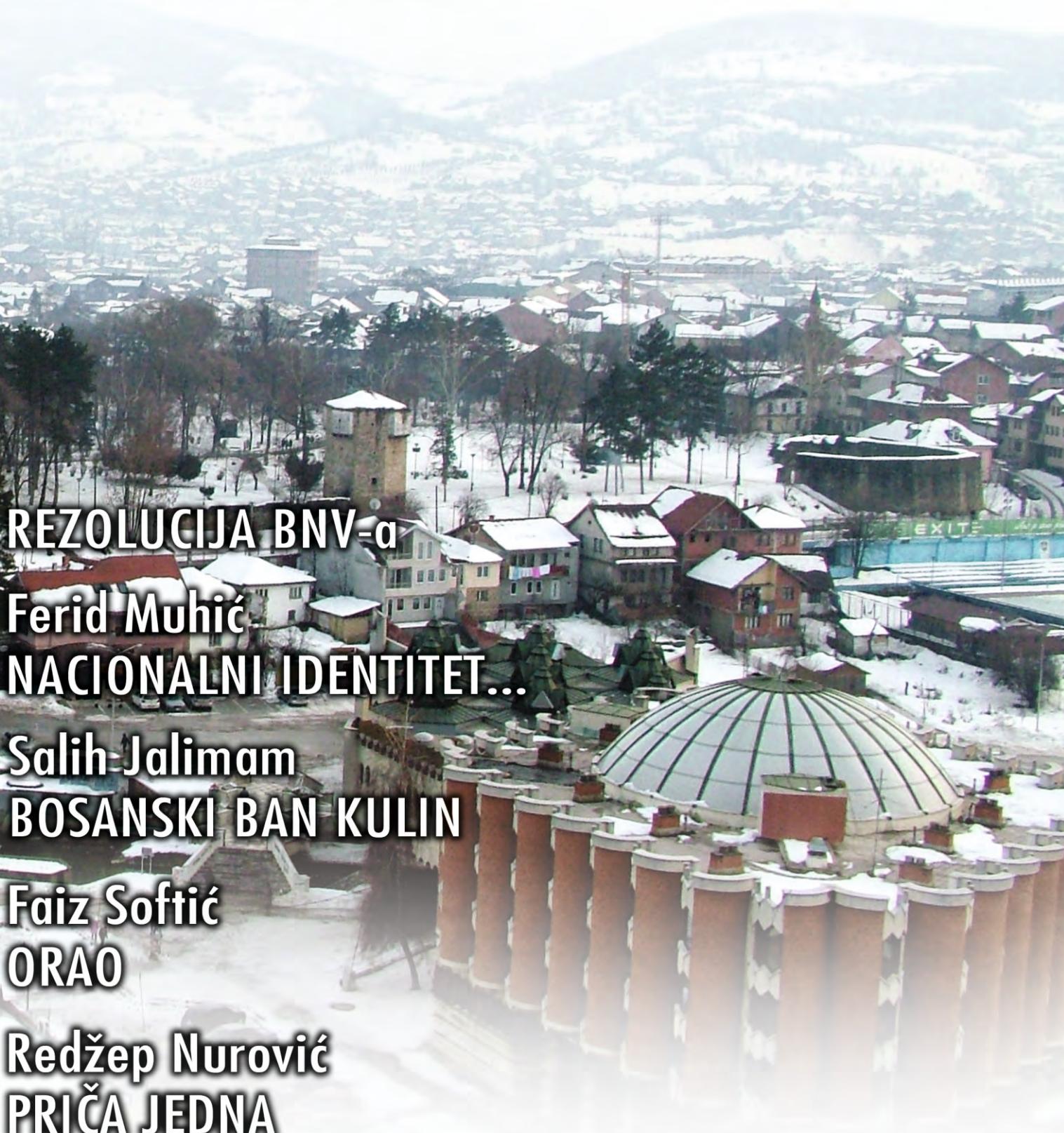

Bošnjačka riječ

Časopis za društveni život i kulturu sandžačkih Bošnjaka

Godina VI
Broj 24-25
Novi Pazar
Septembar 2011. -
Mart 2012.
www.cbs.org.rs
www.bnv.org.rs

REZOLUCIJA BNV-a

**Ferid Muhić
NACIONALNI IDENTITET...**

**Salih Jalimam
BOSANSKI BAN KULIN**

**Faiz Softić
ORAO**

**Redžep Nurović
PRIČA JEDNA**

Bošnjačka kulturna baština

ĆILIMARSTVO

Sve do zadnjih decenija XX stoljeća, ćilimarstvo je bilo zastupljeno u svakoj porodici u Sandžaku (naročito na Pešteri), i to kao vid opšte, domaće, porodično-zadružne radinosti u svim seoskim sredinama.

Ćilim (per. kilim) je poznata vunjena prostirka ili vid tkanina koja služi za prekrivanje i dekorisanje unutrašnjih prostorija-podova u domaćinstvima, vjerskim (džamija, mekteb, musala) i vakufskim objektima, ali i postelja, mindera, sećija, avlijskih balkona, duvarova i slično. U naše je krajeve ćilimarstvo došlo sa Istoka, sa Osmanlijama, ali su neke tehnike tkanja i izrade srodnih tkanina bile poznate još od ranije. U doba Turaka Osmanlija, kao vrsnih zanatlija i majstora tkanja, dolaze do posebnog izražaja tehnike bojenja i šaranja ćilima koje su se izučavale u zanatskim ili porodičnim radionicama.

U toku pripreme za tkanje, vrijedne tkalje, najprije, operu kvalitetnu vunu, svilu ili pamuk koja se zajednički češlja pomoću grebena, a zatim u balama ili vrećama nosi u vunovlačaru. Tamo je majstor, vunovlačar, selektira i obrađuje u kudeljice i priprema za doradu. Žene-prelje vunu ili drugi materijal postavljaju na kudelu, sa koje je ručno, uz pomoć vretena ili mahaljke, razvlače i predu.

Najzanimljiviji radni momenat u procesu pripreme je, takozvano, snavanje, koje se izvodi u većoj prostoriji, u pred soblu ili avlji, motanjem pređe na čivje (eksere) ili kočiće prema prethodno određenoj udaljenosti na osnovu koje se određuje dužina i širina zatke. Kada se od pripravljenog osnutka naprave kančela, pristupa se izradi osnove za tkanje, koje se obavlja na otvorenom prostoru.

Koriste se, takozvana, krčelja ili drvene saonice na kojima se postavlja predivo za osnovu, a zatim odaberu dvije rakljaste drvene sohe i na njih postavi vratilo ležećeg razboja. Na potci se postave dvije letvice (cijepac) sa užicama, koje sprečavaju da se potka ne izvuče iz tzv. zijeva.

Jedna žena odbija cijepce, a druga vrši povraćaj vratila (motanje obrađenog dijela osnove) i pomoću drvene šipke uvučene u bočni otvor na vratilu povlači dobro zategnuti materijal sa krčelja, koji se po potrebi zakoči dok se ne uvede preostali dio. Kad se sve završi, osnova se uvodi u ležeći/poležeći razboj, koji ima dva vratila. Potka se uvodi u brdo, tačnije brdilo, u obliku češlja i provlači kroz niti koje povezuju skačke (sa dva točića) i otvaraju zijev. Jedan drži niti, a jedan brdo, a ispod stoje podnoške koje regulišu slaganje tkane osnove, koja se brdom sa brdilom u njemu zbijia i tka. Prilikom tkanja i odvajanja redova osnove, za provlačenje raznobojne potke se koristi čunjak sa namotanim kalemom od zavinog-obzovkinog drveta.

Bošnjačka riječ

Osnivač

Bošnjačko nacionalno vijeće
Novi Pazar

Izdavač

Centar za bošnjačke studije
Tutin - Novi Pazar

Za osnivača i izdavača

Esad Džudžević

Glavni i odgovorni urednik

dr. sci. Redžep Škrijelj

Zamjenik gl. i odg. urednika

Hasna Zilić

Redakcija

Ervin Čatović
Alija Džogović
Zaim Azemović
Fatima Muminović
Muhedin Fijuljanin
Nazim Ličina
Muratka Fetahović
Alma Husić
Fuad Baćićanin
Mustafa Baltić
Fatih Hadžić

Direktor desk-a

Zaim Hadžisalihović

DTP i prelom

Samer Jusović
Asmir Jusović

Lektura

Muratka Fetahović

Saradnici

Ferid Muhić
Hasnija Muratagić Tuna
Rasim Ćelahmetović
Izeta Radetinac
Sulejman-Heman Muftarević
Medin Halilović
Mevljuda Melajac
Fehim Kajević
Nedžib Vučelj
Halil Markišić

Adresa redakcije

28. novembra bb
36300 Novi Pazar

Telefon: 020 336 621

Fax: 020 314 107

E-mail: glavni.ured@bvn.org.rs

Časopis sufinansira
Ministarstvo kulture
Vlade Republike Srbije

Štampa

Štamparija "Merak"
Dubrovačka bb, Novi Pazar

REZOLUCIJA BNV-a

Pozivajući se na Povelju Ujedinjenih naroda, Univerzalnu deklamaciju o ljudskim pravima, Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina, Evropsku povelju o manjinskim ili regionalnim jezicima, Ustav Republike Srbije, Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, Zakon o nacionalnim savjetima nacionalnih manjina i druga domaća i međunarodna dokumenta u oblasti zaštite ljudskih i manjinskih prava;

Afirmišući demokratske promjene od 2000. godine i potvrđujući sve napore Srbije i njenih institucija koji su učinjeni na poboljšanju i unapređenju zakonskog okvira za zaštitu prava manjinskih naroda u Srbiji;

Potvrđujući privrženost miru, antifašizmu, demokratiji i regionalizmu, toleranciji, suživotu, jednakosti i ravnopravnosti svih naroda i građana u Srbiji;

Polazeći od činjenice da su sandžački Bošnjaci sa svojim nacionalnim identitetom autohton, starosjedilački narod na prostoru Sandžaka i Srbije i dio su bošnjačkog nacionalnog korpusa, sa Bosnom i Hercegovinom kao matičnom državom i svojom otadžbinom;

Uvjereni da daje doprinos evropskim integracijama Srbije, kao prostoru stabilnog mira, vladavine prava i prosperitetnog multietničkog društva, a imajući u vidu dvadesetogodišnji rad i kontinuitet Bošnjačkog nacionalnog vijeća u legitimnom zastupanju i predstavljanju interesa bošnjačke nacionalne zajednice u Republici Srbiji;

Bošnjačko nacionalno vijeće u Srbiji, na sjednici održanoj u Novom Pazaru, 1. marta 2012. godine, usvojilo je

REZOLUCIJU O POLOŽAJU I OSTVARIVANJU PRAVA I SLOBODA BOŠNJAČKOG NARODA U SRBIJI

1) Bošnjačko nacionalno vijeće konstatuje da u Srbiji postoji konstantno višedecenijsko osporavanje prava Bošnjacija na njihov nacionalni identitet, kao i prisvajanje i svojatanje sveukupnog bošnjačkog kulturnog nasleđa od strane zvaničnih državnih ustanova i preimenovanje tog nasleđa u baštinu srpskog naroda;

Bošnjačko nacionalno vijeće zahtjeva puno priznanje bošnjačkog nacionalnog identiteta i mogućnost korišćenja individualnih ljudskih i manjinskih prava Bošnjaka u Srbiji, a u regionu Sandžaka deblokadu procesa potpune primjene kolektivnih manjinskih prava garantovanih Ustavom, zakonima i standardima Evopske unije, i to u oblastima:

- službene i javne upotrebe bosanskog jezika i pisma;
- prava na obrazovanje na bosanskom jeziku i pismu;
- prava na informisanje na bosanskom jeziku i pismu;
- prava na zaštitu i unapređenje bošnjačkog kulturnog nasleđa;

2) Bošnjačko nacionalno vijeće zalaže se za demokratsku i na evropskim principima uređenu multietničku državu Srbiju, kao zajednicu ravnopravnih građana i naroda koji u njoj žive, u kom smislu traži i njeno adekvatno ustavno redefinisanje, odnosno, promjenu člana 1. Ustava Republike Srbije iz 2006. godine, kojim će se to na takav način i urediti;

3) Izražavajući zabrinutost zbog činjenice da sandžački Bošnjaci u Srbiji i dalje osjećaju nesigurnost na ovim prostorima zbog poznatih dešavanja i zločina koji su nad Bošnjacima vršeni tokom devedesetih godina XX vijeka, Bošnjačko nacionalno vijeće traži od nadležnih državnih organa potpuno rasvjetljavanje i procesuiranje odgovornih za teška kršenja ljudskih prava i zločine počinjene nad bošnjačkim narodom u Sandžaku, uključivši hitno okončanje Novopazarskog montiranog sudskog procesa protiv 24 Bošnjaka koji je započet 1993. godine;

4) Bošnjačko nacionalno vijeće zahtijeva od Vlade Republike Srbije realizaciju programa povratka izbjeglih, raseljenih i prognanih Bošnjaka, posebno u pogranična područja opštine Priboj, i njihov održiv opstanak i život, kao i podizanje dostoјnih spomen-obilježja žrtvama otmica u Štrpcima i Sjeverinu, te pravičnu materijalnu naknadu njihovim porodicama;

5) Bošnjačko nacionalno vijeće poziva nadležne državne organe na usaglašavanje nacionalnog sastava zaposlenih u policiji, sudstvu, tužilaštvu i drugim javnim službama u sandžačkim opštinama;

6) U cilju ublažavanja višedecenijske nerazvijenosti područja Sandžaka i postizanja ravnomjernog regionalnog razvoja, Bošnjačko nacionalno vijeće poziva nadležne državne organe na intezivniji infrastrukturni i sveukupni ekonomski razvoj i veća ulaganja na području Sandžaka;

7) Bošnjačko nacionalno vijeće se energično protivi procesu rehabilitacije ratnog zločinca Draže Mihailovića i četničkog pokreta, koji duboko uznemirava i vrijeđa bošnjački narod u Sandžaku, a Srbiju nepovratno udaljava od punopravnog članstva u Evropskoj uniji, čiji je sistem vrijednosti utemeljen na ideji antifašizma;

8) Bošnjačko nacionalno vijeće snažno podržava proces objedinjavanja Islamske zajednice na području Republike Srbije i poziva vjerske poglavare na dijalog koji bi doveo do obostrano zadovoljavajućeg rješenja, u skladu sa islamskim pravom i osmanlijskom tradicijom, a u interesu svih vjernika;

9) Bošnjačko nacionalno vijeće podržava teritorijalni integritet i suverenitet Bosne i Hercegovine, osuđuje agresiju i zločin genocida nad bošnjačkim narodom i na tim osnovama uređenje i izgradnju posebnog paradržavnog entiteta u njoj, zalažući se za princip reciprociteta položaja i prava Bošnjaka u Srbiji u odnosu na položaj i prava Srba u Bosni i Hercegovini;

10) U skladu sa pozitivnim iskustvima zemalja Evropske unije, Bošnjačko nacionalno vijeće smatra da u procesu decentralizacije i regionalizacije Srbije, područje grada Novog Pazara i opština Tutin, Sjenica, Nova Varoš, Prijepolje i Priboj treba da sačinjava jednu administrativnu oblast, odnosno posebnu regionalnu samoupravu, u kom smislu traži izmjenu člana 176. Ustava Republike Srbije, kojom bi se garantovalo pravo građana na regionalnu autonomiju Sandžaka u okviru Srbije, kao i pravo uspostavljanja prekogranične regije i saradnje sa južnim dijelom Sandžaka u Crnoj Gori;

Bošnjačko nacionalno vijeće poziva sve Bošnjake, kao i sve legitimne predstavnike bošnjačkog naroda u institucijama sistema, na aktivno učešće u sprovođenju ove Rezolucije i postizanju bošnjačkog nacionalnog konsenzusa i zajedništva, kako bi se vlastima u Srbiji ukazalo na neodrživost postojećeg stanja i neophodnost njegove izmjene, na način kako je to opisano u ovoj Rezoluciji, jer samo u toj situaciji bošnjački narod u Sandžaku bi mogao u potpunosti prihvati Srbiju kao svoju domovinu i poštovati njen Ustav i zakone.

Bošnjačko nacionalno vijeće će se ovim povodom obratiti svim domaćim i međunarodnim institucijama radi zaštite svojih prava i sloboda zajemčenih Ustavom.

U Novom Pazaru,
1. marta 2012. godine

Predsjednik Vijeća
Esad Džudžević

U OVOM BROJU

Fatih Hadžić,
PLAV I GUSINJE (I)

25

Emin Elesković
90 GODINA OD
ZLOČINA U STARČEVICU

31

„MOJI STIHOVI
ĆE TI REĆI SVE“

63

Fuad Bačićanin
LALA U KULTURI
OSMANLIJA

73

20. NOVEMBAR -
DAN SANDŽAKA

84

SANDŽAČKI KNJIŽEVNI
SUSRETI - SAKS 2011

90

REZOLUCIJA BNVA

3

Ferid Muhić

NACIONALNI IDENTITET

KAO KLJUČNI MOTIV ZA PRIHVATANJE I NEPRIHVATANJE ISLAMA U BOSNI

6

Akademik Alija Džogović

KRALJICA SVIH RUŽA

11

Prof. dr. sci. Salih Jalimam

BOSANSKI BAN KULIN

16

Mesud Pučić

DRUGO SAVEZNIČKO BOMBARDOVANJE SJENICE 1944. GODINE

29

Salih E. Karišik

BOŠNJAČKA PREDANJA

32

Sead Ramdedović

PUT

34

Faiz Softić

ORAO

36

Mr. Fatima Pelesić Muminović

NOVI ŽIVOT

38

Mehmed Đedović

ČAJ OD NANE

48

Mustafa Smajlović

IZ NEOBJAVLJENOG RUKOPISA

53

Nura Bazdulj- Hubijar

TRENUTAK

56

Redžep Nurović

PRIČA JEDNA

57

Redžep Škrijelj, Murat Mahmutović

HODŽ' PRLO (1816-1921)

59

Akademik Alija Džogović

PJESENIK MEHO BARAKOVIĆ

68

SE VRATIO U SVOJE TREBINJE

68

Filduza Prušević Sadović

OD ŽARA DO AMANETA

71

Mr. Fatima Muminović-Pelesić

HA MOJA, HA SVOJA, NIJE ISTO!

77

AKTIVNOSTI VIJEĆA

101-130

Ferid Muhić

NACIONALNI IDENTITET KAO KLJUČNI MOTIV ZA PRIHVATANJE I NEPRIHVATANJE ISLAMA U BOSNI

Kako se država Bosna očuvala kao koncept koji je kroz četiri i po stoljeća povezivao i integrисao nacionalnu i kulturnu svijest Bošnjaka u jedinstvenu političku paradigmu koja je opstala do danas i dovila do stvaranja savremene, nezavisne i suverene države Bosne i Hercegovine? Koji motivi su bitno odredili dobrovoljni prelazak u islam većine Bošnjaka? I jednakovo važno, paralelno pitanje koje do sada nikao nije postavio: *Koji motivi su bili presudni u dobrovoljnom izboru većine ne-Bošnjaka, pripadnika drugih naroda na teritoriji Bosne, da ne prihvate islam?* Kakvu ulogu je odigrao ekonomski, politički i kulturni model islama na konkretno oblikovanje nacionalne svijesti i kulturnog identiteta savremenih Bošnjaka?

Teza 1. Bošnjaci su mahom prihvatali islam da bi održali svoj ugroženi nacionalni identitet i očuvali svoj legitimitet državotvornosti stečen osnivanjem države Bosne i uspostavljanja državne vlaste na teritoriji Bosne, koju su uspostavljanjem Osmaniske vlasti izgubili na neodređeno vrijeme.

Pitanje 1. Kako to da susjedni narodi (Bugari, Grci, Makedonci, Srbi, Crnogorci) nisu učinili isto, odnosno, mahom nisu prihvatali islam?

Odgovor 1. Njihov nacionalni i kulturni identitet nije bio ugrožen. Činjenica da u nekadašnjim granicama ovih država, nakon što su bile osvojene od osmanskog carstva, većinski narodi uglavnom nisu primali islam, dok su, i to u veoma visokom procentu, islam prihvatali oni čiji je nacionalni i kulturni identitet, pod pritiskom upravo tih istih većinskih naroda, bio doveden na sam rub opstanka, ovo jasno potvrđuje. Današnji etnički kolektiviti praktično stoprocentno muslimanski, kakvi su Torbeši, Goranci - na tlu Makedonije i Kosova; Pomaci, u Bugarskoj; Bošnjaci u dijelovima Crne Gore i Srbije, odnosno u području Sandžaka, u kojima su oduvijek živjeli a koji su u jednom periodu bili čak u sastavu države Bosne – predstavljaju i besprijekornu ilustraciju i substancialan dokaz! Savršenom preciznošću može se slijediti linija po kojoj se logika direktnе nacionalne ugroženosti, gotovo u dlaku poklapa sa linijom prihvatanja islama na Balkanu i prisustvom muslimanskih zajednica na cijelog njegovo teritoriji! Činjenica da su ove zajednice bile ugrožene, može značiti samo jedno s obzirom na okolnosti koje su određivale takav status u tom periodu: praktično bez izuzetka, to su bili zajednice sve samih bogumila! U slučaju Bošnjaka, uz ovaj zajednički momenat dominantno bogumilske pripadnosti, kao snažan dopunski faktor u prilog prihvatanja islama, posebnu ulogu odigrala je činjenica postojanja sopstvene države. Time je strategija *opstanka zbog obnove nacionalne države* bila zaokružena u imperativ: Sačuvaj razliku od drugih i budi koji jesi, jer samo tako možeš nekada opet vratiti ono što je tvoje! Iako

Albancima, koji su bili izloženi jednakom snažnim pritiscima i progonima od strane Vizantije, a zatim Normana i slovenskih država, zbog njihove naglašene etničke i jezičke osobenosti nije bio ugrožen nacionalni identitet, prihvatanje islama i za njih je, bez ikakve sumnje, značilo spas ideje državotvornog naroda.

Identitet onih koji su odlučili da ne prihvate islam nije bio ugrožen ni u jednoj varijanti, bez obzira da li su bili većinski narod ili demografski manji narod unutar balkanskih država. Naprotiv, upravo slobodnim zadržavanjem ne-islamskog vjerskog opredjeljenja (u najvećem broju slučajeva, pravoslavnog ili katoličkog) na najbolji način je garantovalo trajno očuvanje i nesmetano socijalno manifestiranje svih elemenata tog identiteta, i to s obzirom na dva osnovna faktora: kao prvo, prihvatanje islama bila je stvar ličnog izbora i za odluku da se ta opcija ne prihvati nisu slijedile nikakve sankcije; kao drugo, svi koji su ostajali u statusu ne-muslimana bili su oslobođeni vojne obaveze! Drugi narodi koji su živjeli na teritoriji Bosne nisu prihvatali islam jer Bosnu nisu osjećali kao svoju matičnu državu, nego upravo teoriju koju treba oteti, prigrabiti od onih kojima pripada, kad za to kucne pravi čas.

Teza 2. Ne-Bošnjaci mahom nisu prihvatali islam, da bi, zadržavanjem vjerskog identiteta, odsustvo prava na državu Bosnu amortizovali statusom *porobljenog hrišćanskog/kršćanskog naroda koji se oslobođio islamskog ropstva*.

Pitanje 2. Znači li to da drugi narodi sa teritorije srednjevjekovne države Bosne, koji nisu bili ugroženi (prije svega Srbi i Hrvati), nisu prihvatali islam jer za to nisu imali nikakvih strateških motiva?

Odgovor 2. Tako je! Oni Bosnu nisu osjećali kao svoju državu, odnosno, kao državu na koju bi mogli polagati pravo kao njeni osnivači i autohtoni žitelji. Prihvatanje islama za njih bi bilo samo nemotivisano gubljenje važne prednosti u pro-

jektu prisvajanja teritorije Bosne na osnovu statusa pokorenog naroda, kad se jednom osmansko carstvo povuče i preda ove teritorije hrišćanskim državama. Ne košta ništa, a donijeće mnogo! Prijе ili kasnije. A kako su stvari lagodno stajale za sve hrišćane u osmanskom carstvu i s obzirom na stradanja kroz koja su prolazili muslimani, vrlo brzo je postalo jasno: što kasnije, to bolje! Hrišćanski/kršćanski narodi na teritoriji Bosne upravo samo u statusu ne-muslimana mogli su predstavljati i predstavljali su predhodnicu svih budućih hegemonista, od velikosrpskih i velikohrvatskih do onih jugoslovenskih, kako kraljevskih tako i socijalističkih, maskiranih u "oslobodioce svoje porobljene hrišćanske/kršćanske braće", riješenih i bukvalno nameračenih da izbrišu svaki trag Bošnjaka, da unište sjećanje na državu Bosnu, i da najzad, poslije tolikog čekanja, prisvoje njene teritorije!

Da bismo provjerili konsistentnost ovih teza sa činjenicama, kao i sa postupcima, Bošnjaka i ne-Bošnjaka na teritoriji Bosne, prateći događanja koja su uslijedila, upustićemo se da u osnovnim crtama rekonstruišemo istinu povijesnog zbivanja u periodu od pet i po stoljeća, kao neku vrstu rekonstrukcije autentične nacionalne povijesti Bosne i Bošnjaka, izloženu kroz postupke *fuzije horizonata* (u smislu koji ovoj sintagi daje Hans-Georg Gadamer), i precizne naznake kontura arheoloških slojeva dijela povijesti Balkana i Bosne.

Dvije su činjenice bitne za razumijevanje ovog do sada nerazjašnjenog i čak ignorisanog pitanja! Prva činjenica je vjerska pripadnost Bošnjaka/Bošnjana koja je poslužila kao alibi za sistematske vjekovne progone i napade pravoslavnih i katoličkih susjednih država i naroda (koji su u manjem broju takođe bili naseljeni na tlu države Bosne, prije svega, Srba i Hrvata) na Bošnjake i njihovu državu Bosnu. Druga bitna činjenica jeste da su u vrijeme dolaska Osmanlija Bošnjaci

već imali stoljećima dugu tradiciju nacionalne države. Bosna, koja je u jednom periodu bila čak najmoćnija država, a kraljevstvo u regionu, tada je, osim današnjih granica, obuhvatala još i praktično cijelu Dalmaciju, od Zadra do Herceg-Novog (Novog), osim Pelješca i Mljetu, uključujući i otoke Brač, Hvar i Korčulu. U vrijeme dolaska osmanskog carstva, Bosna je bila već sasvim malaksala, iscrpljena dugim ratovima protiv pravoslavnih i katoličkih osvajača kojima je smetao bosanski bogumilizam i *Bosanska crkva*. Obje ove činjenice presudno su uticalle na odnos Bošnjaka prema islamu i bitno su odredile njihov prelazak na islam. Srbi, pod jakim utjecajem srpske pravoslavne crkve i srpske države, gledali su na Bosnu kao na teritoriju koju treba u budućnosti *pripojiti* Srbiji, djelomice kao osvojene teritorije, djelomice kao kolonizirane teritorije na kojima su se već uspostavile enklave pravoslaviziranog i srbiziranog stanovništva. Konkretno, ove aspiracije su bile najjače fokusirane upravo duž zone istorijskog razgraničenja država Bosne i Srbije, posebno tokom rijeke Drine do njenog ušća u Savu, kao i u područje Bosanske krajine, gdje je osmanska vlast naselila Srbe (Vlahe) kao graničare prema habsburškoj carevini, a koji su na taj način postali jedna vrsta pravoslavne srpske enklave. Na isti način, hrvatske ambicije da se nekada u budućnosti oslobole polu-vazalskog odnosa prema Austro-ugarskoj monarhiji i realizuju vjekovni san o samostalnoj državi, bazirale su se kako na ostvarenju punog državnog suvereniteta same Hrvatske, tako i na pripajanju svih pograničnih područja Bosne, počevši od primorskih oblasti Dalmacije i dalmatinskog zaleđa, uključujući dijelove Bosne oko primorja i duž planine Dinare na jugu uz rijeku Neretvu, odnosno, na sjeveru Bosne u oblasti Posavine i uzvodno, rijekom Bosnom sve do Sarajeva. Snažna katolizacija stanovništva ovih područja, vjekovima intenzivno forsirana svim sred-

stvima od strane Vatikana i susjednih katoličkih država, prije svega Ugarske, Venecije i dinastije Habsburga, razvila je kod Hrvata osjećanje neke vrste prioritetnog prava na te teritorije, ako ne kao hrvatske, a ono svakako kao oblasti na koje Hrvatska smatra da ima najveće pravo s obzirom na sastav većinskog stanovništva.

I za Srbiju i za Hrvatsku, zadržavanje pravoslavne, odnosno katoličke pripadnosti ovih pravoslaviziranih, odnosno katoliciziranih stanovnika na tlu države Bosne, bilo je od najveće važnosti, najprije kao uslov formiranja i očuvanja njihove nacionalne posebnosti kao Srba i Hrvata, a zatim i zato što se time održavala istorijska kulturna i demografska osnova planiranih aspiracija na pripajanje ovih dijelova države Bosne, i njihovog uključivanja u sklop nacionalnih država Srbije, odnosno Hrvatske. Ovo je, van svake sumnje, bio i do danas ostao najviši, ultimni cilj nacionalne politike Srbije i Hrvatske prema Bosni, cilj koji je bitno odredio i izbor pravoslavnog, odnosno katoličkog stanovništva Bosne, da ne prihvati islam. Ovakva odluka njima je utočili više išla na ruku zato što, u uslovima vjerski visoko tolerantne osmanske carevine, nije bila povezana sa nikakvim pritiscima niti značajnim pogoršanjem uslova života zbog zadržavnja pravoslavnog/katoličkog opredjeljenja. Naprotiv, činjenica da su u Osmanskoj državi svi stanovnici nemuslimani bili oslobođeni vojne obaveze, obezbjeđivala je njihov miran život i sigurnost biološkog opstanka i stavljala ih u neuporedivo povoljniji položaj od njihve hrišćanske sabraće u sklopu hrišćanskih država! Ogromna prednost ovog ustupka direktno je doprinijela ne samo stabilnom opstanku i stalnom uvećanju kršćanskog stanovništva u granicama Osmanskog carstva, konkretno u Bosni, nego i njegovom periodično spektakularnom demografskom porastu na teritoriji osmanskog carstva, posebno na tlu Bosne, gdje je, upravo u vrijeme tih

demografskih eksplozija, cvijet bošnjačke muslimanske populacije, listom regrutovane u osmanskoj vojsci, ginuo na hiljade i bio sistematski desetkovani u stalnim ratovima koje je carevina vodila. Komparativni demografski podaci za iste regije u Bosni, posebno od sredine XVI do kraja XVIII vijeka, pokazuju da su Bošnjaci kao populacija prolazili kroz dugotrajnu demografsku stagnaciju i povremene periode izuzetno negativnog prista stanovnika, koji je u nekim regijama Bosne dovodio u pitanje i njihov fizički opstanak.

Dakle, za pravoslavno i katoličko stanovništvo nastanjeno na teritoriji srednjevjekovne države Bosne, zadržavanje neizmjenjene religijske pripadnosti kroz cijeli period osmanske vladavine, donosilo je mnogo više koristi nego neposredne ekonomske štete koja proizila iz razlike u visini poreza (i tako minimalne) i obezbjeđivalo im je daleko veće privilegije, za koje je prihvatanje pasivne društvene uloge proizile iz činjenice da su aktivnu državnu službu i funkcije u osmanskoj carevini mogli obavljati samo muslimani, bila više nego povoljna cijena! Kao prvo, status ne-muslimana garantovao im je miran i bezbjedan život kao pojedincima, dok im je, kao narodima (Srbima i Hrvatima), istovremeno omogućavao stabilan demografski rast, uz optimalne mogućnosti da se nesmetano razvija njihov biološki potencijal. Kao drugo, iako kao najvažnije i prvo u okvirima nacionalne strategije, zadržavanje statusa ne-muslimana imalo je suštinsku političku važnost! Pad osmanskog carstva mogao se naslutiti. Raspad Osmanske države direktno je povlačio i gubitak teritorija, posebno na Balkanu i pogotovo u Bosni. Isto tako, sasvim logično se moglo predvidjeti da će do tog poraza doći pod pritiskom hrišćanskih/kršćanskih zemalja Europe.

Naime, da će, nakon protjerivanja Osmanlija sa teritorija Balkana, velike sile, kao hrišćanske zemlje, dati političku autonomiju hrišćan-

skom/kršćanskom a nikako ne muslimanskom stanovništvu, to se moglo još lakše i sigurnije predvidjeti. U tom pogledu, odluka da se zadrži hrišćanska/kršćanska vjerska pripadnost, išla je u svakom pogledu na ruku ne-bošnjačkom stanovništvu, bez obzira što je isto tako bilo jasno da će biti potrebno strpljenje i da će potrajati, dok se steknu uslovi za realizaciju plana da se, uz dobijanje sopstvene države, prigrabe i teritorije Bosne! Rulet je bio naštiman, kuglica je već skakutala i zveckala; osim vremena i strpljenja, nikakvi novi ulozi nisu bili potrebni, a dobitak je bio unaprijed garantovan. I to ogroman dobitak! Ako ne cijela, o ono pola tuđe države!! Pola Bosne pravoslavcima, pola Bosne katolicima i *mirna Bosna*. Razumije se, Bošnjacima, zato što su muslimani ništa! Ni do tada, dok je osmansko carstvo bilo u punoj snazi, ne-muslimani nigdje, pa tako ni na tlu Bosne, nisu bili izloženi nikakvom pritisku da prihvate islam, niti su na bilo koji način bili prisiljeni da mijenjaju svoju vjeru; sada, kad je od najmoćnijeg carstva na svijetu, ostao samo *bolesnik na Bosforu*, o nekakvim pritiscima nije moglo biti ni govora. Zbog toga, koliko god potrajalo, stanje čekanja bilo je sasvim snošljivo; i na kraju, očigledno najvažniji momenat bio je njihov garantovan fizički opstanak i demografski porast, pa je u ovom kontekstu odlaganje raspada osmanskog carstva bilo posebno dragocjeno upravo za hrišćane/kršćane, i čak direktno išlo na ruku njihovim ciljevima! Kroz najmanje tri stoljeća, dok su Bošnjaci muslimani prolazili kroz iskušenja ratujući hiljadama kilometara daleko od Bosne (iskušenja koja, nažalost, do danas nisu sistematski istražena iako su, za utjehu, opjevana u epskim junačkim narodnim pjesmama Bošnjaka, nenadmašne ljepote i estetskih umjetničkih vrijednosti) – ne-muslimansko i hrišćansko/kršćansko stanovništvo Bosne imalo je neponovljivu privilegiju da uživa u *Odmoru nacije*,

omogućenom krvlju njihovih susjeda, Bošnjaka muslimana, na čiju zemlju su već odavno bacili oko. *Odmor nacije* je sasvim rijetka priča, istinsko *bingo* u istoriji svakog naroda. Nema sumnje da je balkanski narodi ne bi nikada upoznali da nije bilo ključne sreće okolnosti - u vidu osmanskog carstva, koje ostavlja slobodu vakoj vjeri, svim jezicima, svim kulturama, a one podanike, koji ne žele prihvati islam, dopunski nagradi poštedinši ih vojske i ratovanja! I zaista, daleko najveći demografski gubitci i Srba i Hrvata uslijediće poslije odlaska Osmanlija koji su bili direktno i doslovno njihovi *zaštitnici*, tako da im je ovaj period bezbjednosti omogućio da te gubitke podnesu, kada jednom dođe vrijeme i njihov dugotrajni *odmor nacija* završi.¹

U svjetlu svih ovih okolnosti, za stanovnike Bosne koji su bili hrišćani/kršćani (pravoslavci ili katolici), očuvanje njihovog hrišćansko/ kršćanskog statusa bio je apsolutni imperativ da bi na osnovu tog statusa sačuvali argumente za ostvarenje nacionalne strategije priključivanja teritorija države Bosne u sastav nacionalnih država Srbije, odnosno Hrvatske, kada jednom sazriju istorijske okolnosti za njihovo konstituisanje. Njihova taktika je bila čekanje, jer je vrijeme radilo za njih. Dopunski, dvije stvari su bile neophodne. Kao prvo, morala se maksimalno iskoristiti tolerantnost osmanskog carstva da bi se proširilo i učvrstilo pravoslavno i katoličko prisustvo na tlu Bosne, a time dodatno potkrijepile i nacionalne državne aspiracije na te teritorije; kao drugo, bilo je potrebno pripremiti teren za denacionalizaciju, i kasnije, za assimilaciju Bošnjaka u „Srbe“ i „Hrvate“, odnosno, za protjerivanje svih onih Bošnjaka koji to odbiju, pod izlikom da su „Turci“ i da moraju otići sa ostalim Turcima. Nešto se sa njima, nekadašnjim osniva-

čima i jedinim legitimnim posjednicima države Bosne, moralno učiniti, u svakom slučaju. Računica je bila jednostavna, a ishod se mogao predvidjeti nepogrešivo: što više vremena protekne, mogućnost potpune assimilacije Bošnjaka u „Srbe“, odnosno u „Hrvate“ (njihovim pokrštavanjem, dakle prevođenjem u pravoslavnu/katoličku vjeru) postaje sve veća, a neminovni raspad osmanskog carstva tu će mogućnost pretvoriti u dramatično ubrzani proces u kom će novonastale države Srbija i Hrvatska imati odriješene ruke da učine što god im bude po volji sa Bošnjacima, utočiško prije što će im njihova islamska vjera, u novim i bitno promijenjenim okolnostima, postati veliki teret, neizbrisiva kulturna stigma i neotklonljiv hendikep za afirmaciju nacionalnog identiteta, jer će kao *muslimani* biti tretirani ili kao *Turci* ili kao *poturčeni Srbi i Hrvati*.

Na ovim temeljima gradile su se nacionalne strategije za osnivanje budućih samostalnih država Srbije i Hrvatske, i na ovim premisama planirano je pripajanje dijelova države Bosne, odnosno njeno definitivno ukidanje i potpuna podjela njenih teritorija između Srbije i Hrvatske. Koliko su te strategije bile brižljivo planirane i dalekosežne po svojim efektima i efikasne u realizaciji, potvrđuju praktično svi kasniji postupci prema Bošnjacima, i sve političke odluke u odnosu na državu Bosnu preuzimane od strane političkih elita i vladajućih krugova srpskih i hrvatskih nacionalista, u razdoblju od prvih znakova slabljenja osmanskog carstva, koje su u kontinuitetu od samog početka osnivanja Bosne kao države do danas sačuvali svoju štinu potpuno neizmjenjenu. Njihov zajednički cilj bio je i ostao nepromijenjen: beskrupulozno negiranje nacionalnog identiteta Bošnjaka i prisvajanje teritorija države Bosne, da bi se definitivno uključile

u sastav Srbije i Hrvatske.

S druge strane, Bošnjaci, koji su u istoriji već imali svoju suverenu nacionalnu državu Bosnu, suočili su se sa dva strateška imperativa. Kao prvo, očuvati svoj nacionalni identitet Bošnjaka, a time i status legitimnih nasljednika i kulturnih baštinika svoje nacionalne države Bosne. Kao drugo, spasiti svoju državu Bosnu kao teritoriju i održati se kao narod u tradicionalnim granicama teritorije države Bosne. Oba cilja bila su, očito, dijametralno suprotna ciljevima njihovih susjeda Srba i Hrvata, koji su snijevali definitivno ukidanje države Bosne i prisvajanje njenih teritorija, a u vezi s tim, sistematski radili na negiranju nacionalnog identiteta Bošnjaka, kao legitimnih sopstvenika države Bosne. Prisustvom Osmanlija i uspostavljanjem Osmanskog carstva, prvi cilj bio je za Bošnjake jednim dijelom olakšan, a drugim dijelom bitno otežan i čak u jednom segmentu, onemogućen. Olakšavajući momenat bila je činjenica da je osmansko carstvo uspostavilo svoju suverenost nad cijelim teritorijem srednjevjekovne države Bosne, što je dugoročno garantiralo njen integritet i sprječilo rasparčavanja i osvajanja Bosne, kako od strane pravoslavnih, tako i od strane katoličkih država-susjeda. Žestokost, hrabrost i uspješnost kojom su upravo sami Bošnjaci najagilnije branili povijesne granice države Bosne, jasno potvrđuje da je očuvanje Bosne kao teritorije bio strateški imperativ Bošnjaka tokom cijelog perioda u kom je Bosna bila u sastavu Osmanske države.

Ali isto tako treba imati u vidu da je ista ova Osmanska država koja je svojom snagom garantirala i bitno olakšavala teritorijalno očuvanje Bosne, dramatično otežavala mogućnost povratka političke autonomije Bosne, čineći je praktično nemogućom. Naime, politička samostalnost Bosne završila je 1463.

1. Na ovo upućuje i značenje izvornog arapskog termina *Dhimmis - Zaštićeni, Štićenici*, korišćen za ne-muslimansku populaciju u novoosvjenim zemljama. U skladu sa zakonima uvedenim posebno od halife Omer Ibn Al-Khattaba, Dhimmi su zadržavali svoje zemljишne posjede, imali punu slobodu isповijedanja i javnog praktikovanja svoje vjere, bili jednaki pred zakonom (o rigoroznosti kojom je ovaj princip morao biti poštovan sačuvane su brojne anegdote iz tog vremena) i bili su oslobođeni vojne službe i ratovanja.

godine i bilo koji pokušaj njene makar djelomične političke autonomije unutar osmanskog carstva bio bi tretiran kao pobuna protiv vrhovne vlasti i završio bi neizbjegnim ratom protiv cijele Osmanske države, kao što se desilo čak i 1831-1832, sa pokretom Husein-kapetana Gradaščevića, u vrijeme kada je Osmanska država već bila sasvim oslabljena i, kao takva, prinuđena da napušta dio po dio svojih teritorija na Balkanskem poluostrvu.

Ni sa drugim strateškim imperativom nije bilo nimalo lakše. Nacionalni identitet Bošnjaka bio je doveden na sam rub opstanka i to po dva osnova. Kao prvo, Bošnjaci su od samog početka svoje državnosti, dakle još od Kulina bana, bili izloženi pritiscima svih vrsta, uključujući i vojne pohode svojih susjeda, sa ciljem da se odvrate od svoje sopstvene crkve (Crkve bosanske), kao i od bogumilstva, koji je kroz najmanje tri stoljeća predstavljao dominantno vjersko opredjeljenje Bošnjaka na tlu države Bosne. Poznata od samog osnivanja kao trn u oku i pravoslavnih i katoličkih susjeda, Bosna je papskom enciklikom stigmatizirana kao *Refugium hereticorum*, a stanovništvo Bosne je većim dijelom bilo, u svakoj povoljnoj prilici, nasilno ili pod prijetnjom, izloženo pravoslaviziranju i katoliciziranju. Kako je prihvatanje i jedne i druge opcije vodilo denacionalizaciji, Bošnjaci su se svom snagom, dok god su mogli i tamo gdje god su mogli, opirali pritiscima da prihvate kako pravoslavnu, tako i katoličku opciju, jer bi to vodilo u denacionalizaciju, a završilo bi (izjednačavanjem vjerskog identiteta sa nacionalnim identitetom i kod Srba i kod Hrvata) njihovom brzom asimilacijom u "Srbe" ili u "Hrvate". Ovo bi, naravno, značilo i čin odričanja državljanja od svoje države, a konkretno bi predstavljalo definitivan gubitak nacionalnog legitimite Bošnjaka na Bosnu kao na svoju državu i time bi, u krajnjoj liniji, predstavljalo kraj svake nade da se očuva ili obnovi nacionalna država. Dolazak

Osmanlija i zauzimanje čitavog Balkana donijelo je snažne promjene u Bosni, ali se njihov sadržaj nije mogao do kraja odgonetnuti kao povoljan ili nepovoljan, spasonosan ili koban. Koliko se činilo da može označiti i definitivno gašenje nacionalnog identiteta Bošnjaka, toliko je bilo jasno da je nova moćna država, koja je ujedinila Balkan pod vladavinu jednog zakona otvorila i mogućnost za spas Bosne i očuvanje ideje za njenu obnovu u budućnosti.

Posebna prednost i olakšavajuća okolnost koja je išla na ruku ovakvim nadanjima Bošnjaka, bila je činjenica što je religijska tolerancija Osmanske države podrazumijevala i kulturnu i nacionalnu toleranciju. Prihvatanje islama nije značilo za Bošnjake i prihvatanje osmanskog identiteta i turcizaciju, niti je uključivalo obavezu napuštanja sopstvenog kulturnog i etničkog identiteta. Da je bilo obratno, prihvatanje islama, koliko god bilo autentično slobodno i dobrovoljno, dovelo bi Bošnjake u istu situaciju u koju bi ih dovelo i prihvatanje ortodoksnog, odnosno katoličkog kršćanstva; drugim riječima, označilo bi njihovu definitivnu denacionalizaciju, dakle vodilo bi do istog onoga protiv čega su se Bošnjaci, iz istih razloga, toliko uporno i srčano borili. Prihvatanjem islama, koji je bio vjera Osmanske države, kao svoje sopstvene vjere, Bošnjaci su postigli nekoliko ključnih ciljeva, od kojih su svi direktno bili povezani i sa očuvanjem nacionalnog identiteta i sa očuvanjem granica nacionalne države i ambicija za njeno ponovno konstituisanje. Najprije, kao muslimani, definitivno su se oslobodili svih pritisaka prinudnog pokrštavanja. Sve dok je osmansko carstvo predstavljalo zajedničku državu svih balkanskih naroda, njihov nacionalni identitet ostao je sačuvan, jednako kao što je bio sačuvan i njihov bosanski jezik. Prihvatanje islama imalo je i veoma značajne političke reperkusije za očuvanje legitimnih aspiracija na svoju državu. Naime, imajući u vidu da je prisustvo osmanskog carstva na Balkanu po-

trajalo gotovo pet stoljeća, Bošnjaci su, kao u svemu ravnopravni subjekti države, branili i zajedničku državu, Osmanli Devlet, i Bosnu kao svoju matičnu državu koja je bila u granicama osmanskog carstva. Njihov politički utjecaj bio je kroz sve ovo vrijeme ogroman i to kako u okvirima cijele Osmanske države, tako i unutar granica Bosne, kojom su direktno i neposredno upravljali sultanovim ukazom. Po ovom osnovu, Bošnjaci su nedvosmisleno sačuvali i svoj konkretno politički kontinuitet u odlukama od sudbinskog značaja za očuvanje Bosne kao političke, kulturne i državne cjeline, kao što su održali jasnu psihološku svijest o svojoj državotvornosti i o Bosni kao državi Bošnjaka. Na taj način, podjela na Bošnjake i na one koji to nisu, bitno se fokusirala kao razlika u odnosu prema Bosni. Njena osnovna linija razgraničenja naglasila se upravo na fonu prihvatanja i neprihvatanja islama. Dok se, u psihološkoj ravni, kod Bošnjaka podudarila sa doživljajem Bosne kao sopstvene nacionalne države koju je najpreće sačuvati, a zatim i kontinuirano braniti, u slučaju ne-Bošnjaka rezultirala je osjećanjem distanciranja od Bosne i Bošnjaka i približavanjem svojim matičnim identitetima, sa čekanjem prave prilike da se teritorija Bosne, kao nematične države, prigrabi i priključi Srbiji, odnosno Hrvatskoj, koje se doživljavaju kao matične zemlje!

Prema svemu, nacionalni i kulturni identitet stanovnika Bosne u vrijeme osmanskog carstva bio je ključni motiv i glavni kriteriji za dobrovoljno prihvatanje, odnosno, isto tako, dobrovoljno neprihvatanje islama. I jedna i druga odluka bila je zasnovana na racionalnim, iako dijametralno suprotnim projekcijama i planovima kolektivnog djelovanja, suštinski povezanim sa odnosom prema perspektivama očuvanja Bosne kao države: Bošnjaci, da bi Bosnu sačuvali; ne-Bošnjaci, da bi Bosnu rastocili, pa je sebi pripojili!

I danas je tako.

Akademik Alija Džogović

Kraljica svih ruža

(Hanka Hankuša F. Hamzagić: HANKA)

"Svaki je čovjek na gubitku ako u životu ne nađe ljubav", Meša Selimović

Tako bih počeo ovaj esej o poetici bošnjačke pjesnikinje iz prvoga kruga onih pjesnika kojima se uz pjesničko ime dodaje atribut *laureatus*. Postati pjesnik može samo onaj koji je i sam *pjesma* po unutarnjem duševnom pozivu, onaj koji se opredijeli za duhovni život i odrekne se mnogih ovozemaljskih površnosti i prolaznih zadovoljstava. Jer poezija traži posvećenje, uz onaj potrebnii talenat, traži smisao i ljubav čiji su prostori beskonačni, kako to potvrđuje dosadašnja *historija poetike*, još od prije one slavne *Sapfo*, i od nje, ovamo. *I nikada kraja poetici*, tome fenumenu, kako je pisao Edving Arlington u pjesmi *Wolt Witmen*. *Pisali mi stihove po pijesku ili na kamenu, svejedno je, pišemo ih zauvijek* - interpretiram Arlingtona. Hanka Hankuša Hamzagić ispisala je takve, *vitmenovske, karlsandbergovske, borhesovske* stihove, sa poetskim zanosom kjerkegorske filozofije opisivanja onog skrivenog Čovjeka u Čovjeku. Kao *Dnevnik Redine Olsen*, kao Jesenjinova *Ana Snjećina*, kao Mandeljštajmov *Šum vremena*. Tako i Hankina *Hanka* - otmeno i dostojanstveno pripovijedanje o unutarnjem latentnom životnom događanju, kako se to čini manirom naslijedene *plave krvi*, u ovom diskursu u genima Hamzagića.

Sjećam se jedne davne koïncidencije, kako se, sa sunčane strane, uz prozor stare kuće uspuzalo tanko stablo *crvene ruže*, da uđe u sobu čiji su zidovi bili okićeni zlatom izvezenim mendiljima. Zato Hanki govorim, *da ima ruža crvene boje*. Ima. Vidio sam ih u šenbrunskom zasadu. Ima ih i u šeherskom bošnjačkim bašćama. Ima ih i na Pešteri, i po cijeloj Bosni, u Mostaru, i na Berimladi.

Iščitavam Hankušinu "Hanku",

čitam je, prepričavam u čutnji i meditacijama, poetskim kontemplacijama, iščitavam riječi, stileme njihovih intonacija, boje vokala i lingvistiku suglasničkih spojeva i njihvih akorda. Slike sačinjene iz jedne stihoreme, jedne leksičke stileme, stihova raspoređenih po grafičkom miljeu folklorne figuralnosti i likovne semiotike.

Čitam "Hanku"...

Apstrakt

Poezija Hankuše Hanke Hamzagić, objavljena u knjizi "Hanka", pripada novom i modernom poetskom "pokretu" u savremenoj sandžačkoj književnosti. Svojim umjetničkim miljeom, ova knjiga signalizira transformaciju od folklornog poetskog izraza ka modernističkim i evropskim poetskim standardima.

Ključne riječi: esej, poetske strukture, motivi, sentiment, figurativnost, stilska originalnost.

U naslovu i imenu Hanka

Pjesnikinja je za naslov svoje *poetike*, koju prezentira u novoj knjizi, uzela antroponsku stilemu *Hanka* koja koindicira sa lijepim islamskim imenom *Hanka* i derivativnim strukturama protoklim iz bazičnog morfema ovog an-

troponima orijentalnog porijekla. U rječniku *Islamska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini dr. Ismeta Smailovića*, Sarajevo 1977, str. 271, stoji: "Hanuma 'Iz tur.-tatar. *hanim* = ugledna žena, gospođa + naš nastavak - a za ženski rod."

Nastavačka morfema *-uša* danas je vrlo neproduktivna i predstavlja stariji morfološki sloj u balkanskoj onomastici. Zasvjetiočena je u ovim likovima: *Miruša* (rijeka na Kosovu), *Vajuša* (rijeka u Sjevernoj Albaniji), *Raduša* (planinski predjeli u istočnom Poibaru), *Mrtvuša* (makva na Limu sjeverno od Bijelog Polja), *Kladuša* (gradić u Bosni), *Pagaruša* (alb. prezime na Kosovu), *Hankuša* (muslimansko žensko ime)... Morfološki likovi sa formantom *-uša* sadrže u svojem onomastičkom polju hidronimsku semiotiku. Naravno, u imenu *Hankuša*, kao i u etniku *Francuša*, ovaj morfem je analoškog porijekla.

Kao po nekom natprirodnom znaku, ovaj hidronimski *sem* je vrlo frekventan motiv u poetici pjesnikinje *Hanke Hankuše Hamzagić* (rijeka, kiša, voda, izvor...).

Ovaj prologos za esej o poziji i poetici Hanke Hamzagić ima za cilj da podsjeti na fenomen porijekla njenog opredjeljenja za poeziju i na njen talenat koji je naslijeden iz porodičnog plemičlog etimona kao znak gospodstva ne samo u porodičnoj sociološkoj agendi već i u otmenosti i čistoti njene poetske misli i lirskog sentimenta.

Ko su, porijeklom, Hamfagići?

Prema nekim pisanim dokumentima, Hamzagići su direktni potomci starog turskog plemstva, porijeklom iz Herceg-Novog, koji su se poslije upada Mlečana u ove krajeve preseljavali prema Nikšiću, a kasnije i prema Sandžaku i Tur-

skoj. Danas Hamzagića ima više kuća u Tutinu i Novom Pazaru. Čuvaju predanje o svojem porijeklu i društvenom položaju.

Ovo bi mogao biti i kraći diskurs za sociološki i poetski lik pjesnikinje Hanke.

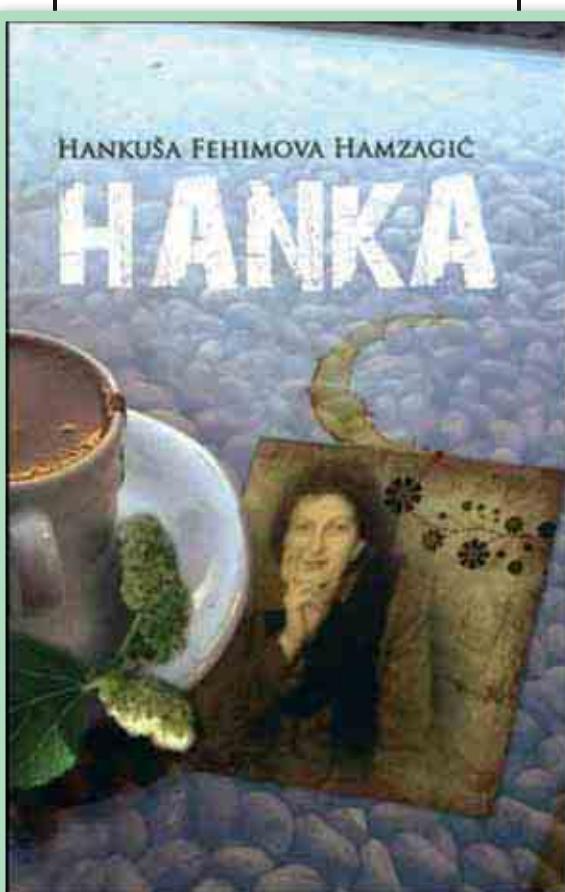
Hankušina "Hanka" je knjiga savremenog evropskog pjesničkog izraza, poetsko djelo moderne strukture i sadržaja tema iz svakod-

neobičnu sintagmu upotrijebila kao oznaku poetike unutrišnjeg traganja za ljepotom - dakle, kao stilsku formaciju kojoj su svojstvo jezička sažetost i ekonomičnost, u stihovanim pričama koje se strukturon približavaju poetskoj prozi. Pjesnikinja se ne razmeće retorikom, nepotrebnom rimom i strogim metrom, ali je unutrašnji zvuk melodija svake poetske jedinice - njegova poetska slika. Hankušin *stil et l'home* afirmiše se u njenoj poetici savremenošću i originalnošću, iako su joj čitalačka ljubav mogli biti poetski vrhovi Grkinje Sapfo, L. Borrersa, Đ. Leopardija, E. M. Rilkea, R. Tagore, P. Nerude, Ribeira Kouta, Karla Sandberga, W. Witmena...

Hankušina čitalačka kultura je na najvišem stepenu znanja i književne komunikacije. Ona je pregazila "Sedam mora za jednu kap" ljepote, za "Jedan dan života" - da bi dotakla ono cvijeće u vrtovima Tadž Mahala, da dodirne čiste vode rijeke Jamune, da osjeti onaj budistički wasaki, i da pod sjenkom magičnog realizma, u tišini, napiše najljepšu pjesmu, kakva je i ona "Buđenje", i ona "Dušo draga, tebi pišem isto", i ona... Sve je bilo pjevanje u tišini, ne da bi se lamentiralo, možda, nad porušenim idealima, već da bi se osjetila nirvana i onaj skriveni dawas nježnog ženskog srca koje razumije govor ptica, rijeka, kišnih kapi, cvijeća u polju, čak i šapat samoće u stilimi suptuisanoj u sintagmi *Svjet, pun*.

Ovo je moj čulni komentar o veličanstvu poezije sandžačke pjesnikinje iz prvoga reda najboljih - hanumi *Hankuši F. Hamzagić*.

I Hankina Majka je imala ime u čijem je etimonu onaj orijentalni *hanim* - dakle *Hankuša*. Po starinskom običaju, otac Fehim i majka Hankuša dali su i kćerki ovo lijepo ime - *Hanka*. Majka je bila oličenje

nevne realističke sfere i one psihološke vokacije koja uokviruje meditativni svijet pjesnikinje sa objektima u intimnom kontaktu. Iz tog aspekta gledano u psihološke dubine ove poetike, da se prepoznati vrijeme i prostor kao metafora života počevši od motiva o kućnoj idili i Majci, blagoslovima, o bašći i igri, o ljepoti danas, i dalje Putom Svile sa bošćom punom dimenzija - sve do Kraja, do ljubavi kao najviše ljepote i istine, sve do one druge strane sna i savršene pjesme - Sulamkine Pjesme nad pjesmama. Sve po impulsima poetike najdubljeg sentimenta i magičnog realizma. Koliko mi je poznato, Hankuša je prva koja je ovu

nježnosti i sentimenta, voljela je pjesmu i znala da ocijeni njenu ljepotu. "To je napisano lijepo" - rekla bi kada bi čula ili pročitala neku pjesmu. Može li biti da je i kćerka Hanka naslijedila sve one poetske čarolije i predanost poeziji do kraja? Ja vjerujem. Jer "Sve se u nečemu ogleda": "ljepota", "Čuvarica grana", "Smiješak ptici, ko i vodi", "Svetlo"... To je pjesnikin *magični realizam*.

Svjedočim: "Jednom je pričala", gledajući kroz prozor rijeku koja je tiho tekla između ukroćenih obala. "Rijeka je lijepa, volim rijeke" - rekla je pjesnikinja Hanka, spontano, poetiskim tonom.

Porijeklo i struktura motiva

Poetski korpus "Hanka" sačinjen je iz četiri veća ciklusa pjesama: *Kišu je pretekla; Tajne, znak; Ako voljeti znamo; Igra i sreća traže nešto u našem životu*. Vrlo opreznom i detaljnog analizom naslova ovih ciklusa, njihove sintagmatske semiotike i idejnih vlasti koje svijetle iz poetskih iluminacija, iz svake leksičke stileme, može se proniknuti u one najdublje motivske slojeve i njihovo psihološko i poetsko porijeklo. Šta su to bile motivacije pjesnikinji Hankuši da napiše pjesmu, da sroči ovaj *blistavi lirske životopis*, onako kako je pulsirao u srcu mlade pjesnikinje, koja je sve oko sebe posmatrala nemirima srca, videći u svemu *ljepotu*, znakovnu poruku, sliku, pa čak i zvukove različitih boja i intonacija. Mogla bi se upotrijebiti i ona ustaljena formula, *da je sve bilo muzika, igra vode i svijetla, letenje - dakle mladost*.

Porijeklo motiva, njihovih lirske etimona, zrači iz svake poetske jedinice i njihove leksičke strukture, iz fonoloških skupova i razmještaja

fonema prema melodijskoj skali da bi tonovi vokala i konsonanata stvarali simbiozu magične slike i lirskog sadržaja.

Pjesnikinja je trčala kroz kišu, le-tjela raširenih ruku preko cvjetnih polja i dalekih rijeka, mislila zeleno, osjećala buđenje tišine, bila kraljica svih traženja i čuvarica grana.

I naoko male stvari, postaju u pjesmi velika platna, povodi za besumne motivacije. Pjesnikinja je dodirivala njihovu zlatnu srmu, njihove "bjeline", tražeći onu skri-

semaničkim sadržajima i misaonoj funkciji, do najtananjih refleksija. Ovaj kontemplativni *kod* zrači iz funkcionalno primijenjenog jezičkog pojma i njegovog mesta u nizu koji osmišljava strofu, ili stih koji čini samo jedna leksema. To je ona poeska *slobodna forma - asimetričnost strukture* koja je u Hankinom poetikonu dominirajuća.

Ova misaona dimenzija je rezultat iskustva pjesnikinje, u kontaktu sa "svijetom" onakav kakav jeste - sve do onog *magičnog realizma* koji je, takođe, Hankina refleksija motivisana svakodnevnom stvarnošću, pa i onom latentnom intimom, dakle sentimentom. Nije razložno determinisati kontempalaciju ili sentiment nezavisno kao jedan čulni vid od drugog. Ove poetske vrijednosti teku u Hankinoj poeziji istom mirnom riječkom, u tišini satkanoj od hodajuće svjetlosti.

Hankine impresije i njen skriveni sentiment su rezultat "igre i pulsiranja" ženskog srca koje traži ljepotu i u svijetu *nemagičnog realizma* i u poetici. Zato je Hanka veliki poštovalec jezika u njegovoј gramatičkoj normi, čak i onoj pravopisnoj strogosti. Njena jezička kultura manifestira se u talentu da spoji jezički sem sa konteplacijom ili sentimentom. Tako ona stvara unutrašnje jedinstvo relevantnih umjetničkih pojmoveva (v. D. Nedeljković, M. Radović, *Umetnost tumačenja poezije*, Nolit, Beograd, 1979).

Stvarajući ovo jedinstvo *lijepoga u umjetnosti*, Hanka je stvarala i *mit o ljubavi* kao neodvojiv fenomen od života, jer je život bez ljubavi puštinja čiji pjesak raznose ledene olje. Hankina "Hanka" se čita u kontinuitetu, kao kada se sluša laka muzika, ona tiha i zavodljiva, nježnih tonova i zvučnog šaputanja. *Lijepim muzičkim arijama vraćamo se često, tako i Hankinoj poeziji.*

venu "crvenu ružu", koja, ipak, negdje postoji - u nekoj *bajci*.

Neki "glas" je mamio pjesnikinju, da traži, jer, rečeno je (po Kur'anu): "Traži, naći ćeš."

Psihološka struktura motiva je u onome kad "zatvoris oči" a vidiš Ljepotu, Svijet pun...

Kontemplacija i sentiment, mit o ljubavi

Integralno, poezija Hankuše Hamzagić je kontemplativna, u svakoj poetskoj jedinici i njenim stihosremama, raspoređivanim po

Porušeni ideali ili, ili...

Može li se poetskom sintagmom *Igra i sreća*, ili *Kad plačem*, ili *Zašto ti nije došla misao o njegovu zavođenju i varci*, ili ... rezervacija karte za povratak ..., ili, ili...? Može li biti ono Kjerkegorovo "Ili, ili"...? Jesu li u semantemi-simbolu ili, ili magično naznačeni *porušeni ideali*. Neka bude u pjesmi, ali u životu da bude drugačije. - *Ako voljeti znamo..*

Citam "Hanku" ... Tumačim *Tajne, znak; Buđenje; Haniju i Aliju...* Nije *Kraj*, niti vrijeme za rušenje idealja. Sve je u *Tebi i meni...* *Pjesmo!*...

Fenomen estetskog diskursa

Opredijelivši se za fenomen zvani poezija, Hankuša je krenula putem *svile* koja blista sedefnim sjajem, svuda oko nje, ogrnuta tim nevidljivim peplogenom i mirisima riječi kojima će graditi one najsvršenije stihoreme, kao *haiku stileme* ili one grafičke poetske metre do dvanaesterca, a sve u traganju za estetskim. Hodeći ka dale-

kim zemljama, morima, rijekama – poetski maštovito, tražila je ono što je u životu najljepše – možda ljubav i njegove bajkovite predjele, možda onaj budistički *wasaki* otjelotvoren u kapima kiše, u bojama i zvucima koji su je pratili poetskim Kazahstanom, Uzbekistanom, Turkestandom – do onog Limburga negdje u *danteovskoj* evropskoj sferi. Očito prustovski motiv – traganje, ali Hankušino traganje za izazovima lijepoga čak i u izgubljenom vremenu. Pjesnikinja jeste putovala *svijetom sjenki*, tražeći ono naj-

ljepše i najsuptilnije u dubinama u kojima borave riječi za kazivanje onoga što polazi iz srca i duše. Onaj esteski *sem*, za koji se valjalo žrtvovati i pod uslovom da se vrijeme tamo zaboravi i izgubi. Tvrdim, da je to bilo putovanje na *Aleute*, ali ne u onaj *Strašnii sud* zvani *Izgubljeno vrijeme*, jer u traganju za poetikom života pjesnik ne gubi već ga bogovi Parnasa blagoslove lovorkama.

Hankušina "Hanka" su *lirske ogledi o univerzalnoj ljepoti* – bilo onoj u inkarnaciji svega što je sadržaj prirode, bilo onoj u unutrušnjem svijetu Čovjeka, onoj u ljubavi i dodirima lica drage osobe, i one u govoru kao najvećem činu poetike – one stileme o riječi, o gradu sa puno cvijeća, o životvornoj kiši, o svjetlosti koja titra iz lijepih očiju. Tako su Hankušini *ogledi o ljepoti* najveći estetski domeni umjetnosti.

Hankuši su *daljine* estetska poetska perspektiva, stalno *traganje za ljepotom*, ono da "Nju nešto kralji // govori mi da srcu // brani sve // sem Boga." A Bog je onaj Dawas//Deus//Dias – onaj koji je stvorio ono lijepo cvijeće u vrtovima Tadž Mahala. Ovu Hankušinu ljepotu možemo dovesti u srodstvo sa pjevanjem onih djevojaka na cvijetnim poljima Pešteri, te sa njihovim sitnim vezom i bajkovitim šarama čilima koje tvore njihove bijele ruke. Hankuša je taj narodni umjetnički urnek prenijela u poet-

ski govor, dakle u poeziju najtanajnijih lirske sazvuka. Uporedimo li to djevojačko tanano tkanje lirskom vokacijom Hankušine poetike, vidjećemo zgusnutu poetsku predu osmišljenu u kontemplacijama eksponiranim na rukotvorinama sandžačkih djevojaka i u strukturama Hankušinih stihorema, čak i u njihovoj folklornoj stihografiji. To su one šare svjetlih boja, najčešće stilizacije apstraktnih likovnih pojmoveva, onih iz života naroda pešterskoga alpskoga ambijenta. Kod Hankuše su to funkcionalne meditacije za razbojem na kojem se tkaju najljepše pjesme, i pjevaju po melodiji "vezak vezla lijepa djevojka". Možda Hankuša nije imala idejnu inicijativu da primjeni ovaj *narodni realizam*, ali je ona morala ostati u sferi zavičaja i narodno folklorno pjevanje transformisati u modernu umjetnost – uzviti se bošnjački poetski izraz na nivo evropske, karlsandbergovske poetske kulture.

Jer "Čovjeku ostaje da se pita", gdje je ljepota. Hankuša je tu ljepotu našla u sebi, u onom što je život, u ljepoti dana – "Šta hoću od ovog dana // od sebe" ...? I Ri-

beiro Kouto veli: "Dugi dan". I Fransoz Sagan: "Dobar dan, tugo" ...

Ima li kod Hankuše Saganinog tristesa? Ima, ali nema bodlerovskog splina. Jer dan je lijep, onaj *dugi dan*, svaki dan, dan svjetla i nade. Zato je Hankuša optimista, tamo gdje se to u stihovima latentno inkarnira, i boji svijetlim nijansama poetskog jezika i narodnih folklornih stilizacija sa djevojačkih rukotvorina.

Sve je, dakle, lijepo: *i dugi dan*, i svjetlo, i one "oči čarne" na Putu *SVILE*, i one poetske priče i tanane isповijesti iz Hankinog đulistana.

U pjesmi "Čini" poetes ne sumnja, ali dozvoljava meditativnu dijelu, onu koja refleks mogućeg i nemogućeg, čistog i apstraktnog, jednog u drugome, dvoje međusobno, ljubav i daljinu, jer "Čini mi se da nije sve // kako mi se čini". To je lirska kontemplacija, nemir, traganje za lijepim – estetski indikativ. I u ovom poetskom (estetskom) diskursu "misli zeleno". Šta bismo činili "Ako bi ptice // utihmule // ne daj Bože // one za jezik // ... ne znaju... // Njihov poj je // i naš glas // život..." Dakle, Hankuša osjeća estetski spoj zvučne i vizuelne ljepote, onako kao simboliku mjeseca i njegove svjetlosti u pomrčini. I onaj Majčin nur "Fehime, reci joj da // se udaje..." I ono orfejsko, da "Sve je znala ...// ali nije znala da prokletio // lijepa je" ... Pjesnikinja je voljela, "što duže // ljepotu mlada mjeseca; ... da je zagrlji i traži // da prvo u njegove// oči pogleda" ... potvrđen diskurs "Pjesme mad pjesmama" - Sulamkino pjevušenje u Vinogradu, Orfejevo dozivanje Eridike, Sapfini biseri iz školjki sa dna Egejskog mora. Pjesnikinja lujaragonski se raduje ljepoti i njenoj vječitoj svjetlosti: "I ove noći// mjesec je mlad!!!" O, kakva radost, kakvo veličansvo ljepote Mladosti!!!

U ciklusu "Ako voljeti znamo" sve leti, leti, leti... Raširene Ruke, Vlati zlatne kose, Bilje – Svjetlost... Tamo gdje "Igra i sreća traže nešto u našem životu". Sve se događa "U tenu tišine", kao ona senzibilna pisma španskih djevojaka u samostanu u Granadi.

U ovom stihovanom romanu, sve je u funkciji sentimenta i ljepote. Moglo bi se, teorijski, definisati kao Hankušina lirska drama.

Poetika i stilistika lirskog subjekta

Tragajući za svojim poetskim izrazom, za čistotom poetskog govora, za modernom primjenom i odnosom riječi u poeziji stubjektivne formulacijsnosti, Hankuša je stigla do vrha sopstvene stilistike i

dovoljnosti da svojim stilom predstavi sebe samu, originalnu u modernoj poetskoj produkciji, ovdje u mnoštvu balkanskih stilskih formacija. To bi mogao biti rezultat njenog lirskog sentimenta i talenta, njenih traganja za lingvopoetikom koja se rađala na temeljima bošnjačke usmene kulture i etnografskog nasljeđa potvrđenog na onim reljefima djevojačkih rukotvorina, na carolijama priča koje one pešterske princeze pripovijejaju cvijeću i izvrima. Otuda i ona prozna liričnost, i ono neutralisanje granica između pjesme i proze, činjenje da govor bude sažet, sadržajan, jasan, u funkciji epskolariskog sadržaja, čak i sevdalinski determinisan.

Po svemu sudeći, Hankušina stilistika i poetika su ženskog "roda", ženskog srca i ženskog sopstva. Ona je, uz sve, i aristokratska, semantički precizna, oslobođena balasta i tautoloških konstrukcija.

Evo kako Hankuša pjesmu stilizira, leksički sažeto, strukturalno-poetski postavljeno u najširi semantički prostor, čak i sa pauzama u vertikalnom spoju stihova, onom tzv. slobodnom stihu, oslobođenom mogućeg tereta rime i neologičnog rasporeda stihorema, sintagmi, riječi iz diskursa klasične versifikacije. Stilska figurativnost postignuta je na novim poetskim elementima, bliskim proznoj meditaciji, gdje se neutrališe misao i semantički limes između stiha i proze, odnosno gdje se ova dva poetska kreativna žanra dodiruju i spajaju u jedinstven umjetnički izraz Primjeri su cijela lirska materija ove dobre pripovijedne poetike, ali, radi potvrda, citiramo ove semanteme: "Sumnjam da postojiš // nestvarna si ruža... // ipak si lasno lijepa". Poetska slika najviših estetskih vrijednosti. I ova:

"On zanjihani kišom i njom u oku...// Ona zahvata rukom vodu ...// Jednostavno, sve se znalo"... (Pjesma: "Na kiši, oni"). I tako, poetskim Putom Svine, iz priče u priču,

do akorda u stilemi: "(htjedoh vam pričat o Aralskom moru) // kojeg uništiše // zdravlja, biće priče..."

Zaključak za ovaj stilski diskurs jeste afirmacija poetskih slika, alegorija i aluzija, metonimija i metafora potvrđenih u Hankušinom romanu života motivisanom sopstvenim Svilnim Putom, traganjem za ljepotom, žrtvovanjem one antičke Ifigenije u nekropolama od rijeke Raške do nekog tajanstvenog Limburga – i nazad.

A nazad se ne može. Rijeka Raška šumno teče – u Prošlost. Vrtote šehera na Rački zasipaju stvarne ruže – bijele, crvene, plave...

Euridika se nije vratila iz Hada.

Svaka leksema, svaka pauza, svaki znak interpunkcije, svaka misao – su originalni stilski manir pjesnikinje Hankuše, u njenom poetskom muzičkom miljeu, komponovanom u tišini srca i duše – za sva vremena.

Concluzion

Conclusion-u priliči jezgro ovoga stihoslavlja: "Na Istoku vjeruju // da dvoje ljudi dijeli // samo Svjetlo...//... i bi svjetlo (143).

Lijepo je "Svoje sutra, dočekati danas", s Boščom stihova, u Bašči ruža. Imati svoj dawas.

"... ti bi i dalje da ti pišem // pjesme // one su u meni // moram da ih iznjerdim..."

Ponovo interpretirajmo Arlingtona, o Witmenu: Pisali pjesme, na kamenu ili pijesku, pišemo ih za svagda...

Hanka Hankuša F. Hamzagić je pjesnikinja posvećena ljepoti unutrašnjih dimenzija, znacima i tajnama riječi, rijekama, putovanjima ka vrhu.

Summary

U ovom eseju autor analizira poetiku Hankuše Hanke Hamzagić prezentirane u knjizi *Hanka*, objavljene 2011. godine.

Prof. dr. sci. Salih Jalimam

BOSANSKI BAN KULIN

Prolegomena

Priča o bosanskom banu Kuliu, o srednjovjekovnoj Bosni njegovog vremena, kao da je uzbudljiva priča o smirivanju već sagrađenog luka bosanske medijavalne duhovnosti, tom svojevrsnom biligu bosanskohercegovačke samobitnosti, stresanje povijesti na jednom konkretnom liku i djelu, sačinjenom prema poznatim i relevantnim historijskim dokazima, to je istovremeno način da se prodre u tamne predjele "bosanskohercegovačke sreće" kao uvod u fantastični, zanimljivi i još uvijek nepotpuno istraženi put Kuline Bosne i Hercegovine.

Često su sva naša znanja i saznanja o bosanskom banu Kuliu započeta i istovremeno završavaju se konstatacijom da je riječ o burnim i prijelomnim vremenima, koja su proizvela određene promjene, da su istovremeno pripremila velika zbivanja koja će se desiti u prijelomnom bosanskom srednjem vijeku. Takva ravan izaziva i mučninu i zanos, to je obraćanje prošlosti sa pogledom u budućnost, prošlost koja se želi oslobođiti i od koje se prihvata samo pouka: budućnost koja je (u našoj želji), zapravo, istakla samo ono što je prošlost propustila ili nije bila kadra to uozbiljiti. Tu se paradoksalnim, ali tačnim, nameće misao učenog Jacquesa Le Goffa da današnja Evropa svoje korijene ima u srednjem vijeku. Slično možemo kazati i za srednjovjekovnu Bosnu.

Bosanski ban Kulin, djelo skulptora Adisa Fejzića

Prvi period vladavine bana Kulina

Nakon smrti moćnog vizantijskog cara Manoja I. Komnena (umro 24. septembra 1180. god.) javlja se i prva pouzdana vijest o bosanskom banu Kuliu. Naime, prema provjerjenim historijskim izvorima, papski legat i podđakon rimske crkve Teobald, 1180. godine, uputio je Kulini pismo, žaleći što nije mogao doći da

ga lično vidi i da mu preda papino pismo, nego to čini posredno i moleći ga, u istom pismu, da mu pošalje dvojicu slugu i kože od kuna „pro reurentia beati Petri apostoli et domini pape et pro salute anime vestre”.

¹Pismo je adresirano na "Culin magno bano Bosnie", iako se on sam zove samo "ban bosanski i ban Kulin". Iz samog teksta pisma ne slijedi, ali je vrlo vjero-

vatno da je Kulin i od ranije bio ban i da titule koje mu se u pismu daju „nobilis et potens vir” nisu samo stvar t r a d i c i o n a l n e učitivosti.² U historijskoj literaturi već je davno konstantirano da je smrt vizantijskog cara Manoja I. Komnena donijela osjetno olakša-

1. Augustin Thainer, *Vetera Monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*, Vol. I, Romae, 1863, str. 4.

2. Sima M. Ćirković, *Istorijski srednjovekovne bosanske države*, Beograd, 1964, str. 46; Vladimir Čorović, *Ban Kulin - Godišnjica Nikole Čupića*, 34, Beograd, 1921, str. 13-42. „Već u XII veku imamo i primere pronjije. Ali najstariji slučaj ne odnosi se na darivanje vlastele, nego na prilog crkvi bana Kulina”, Vladimir Čorović, *Historija Bosne*, prva knjiga, Izd.SKA, Beograd,

1940, str. 124; Georgije Ostrogorski, *Pronja Prilog proučavanju feudalizma u Vizantiji i južnoslovenskim zemljama*, Beograd, 1952, str. 128; Sima M. Ćirković, *Jedan prilog o banu Kuliu*, str. 71. Radi potpunosti, navodimo sasvim promašenu raspravu M. Karanovića, "Problem Kulina bana", *Novitates musei Sarajevoensis* 12 (1935) i prikaz Kulinovog vremena M. Perojevića u „Napretkovoj“ Povijesti, Sarajevo, 1942, str. 204-215, gdje se opet Kulin identificira sa velikim županom Bakhinom.

nje svim njegovim protivnicima na Balkanskom poluostrvu. Njegov nasljednik Aleksije Komnen bio je još maloljetan, pa su na vizantijском dvoru odmah počele spletke i borbe ko će postati regent i u međežu, koji takve intrige povlače za sobom, zaboravljeni su mnogi važni državni interesi. Poslije više od godinu dana spletkarenja, na vlast dolazi carev rođak Andronik Komnen, pustolov i beskrupulozan čovjek koji nije ni izbliza pokazao državničku moć koju je imao njegov prethodnik. Čim su susjedne države osjetile da je prestao pritisak jake Manojlove ličnosti i kad su vidjele rastrojstvo u Carigradu, preduzele su sve mјere da sa sebe skinu vizantijski jaram i da iskoriste nevolje carstva za svoje jačanje.³ Po samoj prirodi stvari, nađoše se u zajednici stari neprijatelji Vizantije: Srbi, Mađari i Normani. Odmah u zimu 1180.-1181. godine zauzeli su Mađari sjevernu Dalmaciju, a malo kasnije i Srem. U savezu sa Stefanom Nemanjom, a pomagan i od bana Kulina, koji je

postao vazal Mađarske po oslobođenju Dalmacije, mađarski kralj počinje 1182.-1183. godine veliku ofanzivu protiv Vizantije i to u moravskoj dolini. Zavađene vizantijске vojvode ne pružiše dovoljan otpor i tako saveznička vojska u svom pohodu stiže sve do Sofije. U tom ratovanju najviše je ojačao Stefan Nemanja, koji u ovim prilikama osvoji i trajno zadrža čitavu Zetu i južnu Dalmaciju. Posljednji zetski vladar, knez Mihailo, ojačao

je svoje pozicije poslije pad Nemanjinog oca Dese i držao je, pored Zete, još i trebinjsku oblast. Koliko je trajala borba između njega i Nemanje nije poznato; tek 20. avgusta 1189. godine javlja se Mihailova udovica Desislava, u pratinji barskog nadbiskupa Grgura i nekih dvorskih ljudi, kao izbjeglica u Dubrovniku, gdje je predala dubrovačkoj opštini dvije lađe.⁴ Od ratnih sukoba tada nije ostao pošteđen ni Dubrovnik, koji se s uspjehom odbranio svim pokušajima Nemanjine braće da ga osvoje. Jaki gradski bedemi štitili su dubrovačku republiku od osvajanja s

da se stara neprijateljstva zaborave, a Dubrovčani dobijaju slobodnu trgovinu po raškoj državi, pravo ispaše na Nemanjinom području i iskoristavanje šume. Isto tako je Humljanima dat slobodan promet u Dubrovniku.⁵

Ploča bana Kulina iz Muhašinovića

U relevantnoj literaturi o banu Kulini spominje se mali broj pisanih historijskih izvora o njegovom životu i vremenu vladavine. Pronađena su samo dva materijalna spomenika, od kojih je jedan Ploča bana Kulina iz Muhašinovića, koja se smatra jednim od najznačajnijih arheoloških spomenika u Bosni i Hercegovini. „Natpis sa te ploče spominje se u svakom, pa i najkraćem pregledu srednjovjekovne bosanske povijesti. Usprkos takvoj važnosti, natpis sve do danas nije u cijelosti pročitan ni protumačen.“⁶ Na ploči bana Kulina iz 1183. godine, koja sadrži zapis bosanskom cirilicom o gradnji neke crkve, uklesana su oko petog križa tri

kopna, dok za udar s mora Stefan Nemanja nije imao dovoljno flote. Po kasnijim dubrovačkim kronikama, neprijateljstva su počela 1184. godine i to od strane oba Nemanjina brata: Stracimira i Miroslava. Neuspješni pokušaji da osvoje grad, možda uplašeni od normanske pomoći Dubrovniku koja se primicala, Miroslav, 7. jula 1185. godine, napušta opsadu i uskoro, zajedno sa oba brata, sklapa mir. Mirom je predviđeno

vrlo sitna glagoljska slova: *a*, *b*, i malo dalje, *ž*.⁷ Glagoljska slova su iz XII-XIV vijeka, a nešto mlađi (iz druge polovice XIV vijeka) su cirilični zidopisi oko križeva.⁸ Pisac ovih redaka sluti da bi, s obzirom na položaj ovih triju slova, to mogao biti dio glagoljske abzuke: *ab(vgde)ž itd.*, u kojoj su prebrisana slabašna vrlo sitna glagoljska slova, preko kojih dolaze mlađi i mnogo oštriji cirilski zidopisi. Ako je doista bila uklesana glagoljska

3. Georgije Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd, 1959, str. 123.

4. Vladimir Čorović, *Istorija Bosne*, str. 164.

5. Vladimir Čorović, *Istorija Srba*, Beograd, 1994, str. 231.

6. Grupa autora, *Visoko i okolina kroz historiju*, Visoko, 1984, str. 253.

7. *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, Sarajevo, 1942, str. 213, bilješka 61, str. 214, 216, 715, 725, 751.

8. Salih Jalimam, *Duhovna susretanja*, Zenica, 2005, str. 23.

azbuka, onda je ona svakako starija od natpisa Kulina bana (1183. godine), jer preko njega ide rub petog i šestog kruga. Čini se kako je na temelju oblika samo triju slova: *a*, *b*, *ž*, vrlo teško reći nešto određenije o njihovoj starosti, jer ona ne sadrže nikakve dijelove za sigurnije određivanje vremena. Glagolsko slovo nalazi se i kod četvrtog križa, kao dio ciriličnoga proslova.⁹

Ploča velikog sudije Gradješe

U naselju Podbrijeće, u blizini Zenice, 1964. godine otkopana je ploča velikog sudije Gradješe, važan i zanimljiv materijalni spomenik iz doba bana Kulina. Analizom je ustanovljeno da se radi o gornjoj polovini lijevog dovratka mauzoleja velikog sudije Gradješe i njegove žene, te da potiče sa kraja XII vijeka. Gradješa je bio veliki sudija za vrijeme vladavine bana Kulina i to je novi podatak o ustrojstvu sudske vlasti u spomenutome periodu. Spomenuti se natpis nalazi na kamenu u obliku stupa, čija visina iznosi 87 cm, širina 31 cm, a debљina 28 cm. Dvije su strane stupa otesane kao ravna ploča, a dvije su nešto nepravilnije. Gornja je baza stupa bila ravna, što navodi na pomisao da je podupirala horizontalnu kamenu gredu - arhitrav u vratima. Dvije strane stupa nose natpis. Čeona, ravna površina stupa je u cijelosti ispisana, dok je desna, bočna strana ispisana samo u gornjem dijelu. Na čeonoj strani stupa majstor je cirilična slova urezivao pod dosta oštrim kutom. Slova su različite visine i kreću se od 15 do 35 mm u 17 redova. U donjem dijelu ispisane površine tekst je zbijeniji zbog loše isplaniranoga prostora za pisanje. U tom prostoru, pored slova, naknadno

su ugrebani i drugi znakovi, kao što su grančice, grupe tačkica, zarez. Naknadno ugrebani simboli potvrđuju pretpostavku da se radi o gornjem dijelu dovratnika, jer je na njemu bilo najlakše ostaviti zabilješku. Natpis na drugoj strani zauzima prostor od 18 cm pri vrhu stupa. Na cijeloj površini ove strane poznaju se nekad napisana slova, a donji dio je naknadno preklesan. Očuvano je i djelimično čitljivo samo osam prvih redova. Slova su visoka od 10 do 16 mm i plitko ugrebena oštrim predmetom. Tekst je dosta nečitljiv te je grupa autora ponudila fragmentarnu transkripciju.¹⁰ Ovaj natpis, i pored zajedničkih odlika sa prvim tekstrom, razlikuje se u nekim detaljima u grafici i interpunkciji, pa se smatra da ga je pisala druga osoba, ali ne u velikome vremenskome razmaku. Vjerojatno se radi o prigodnome tekstu u vezi sa sahranom Gradješe i njegove žene. Historičar Marko Vego pretpostavlja da se natpis odnosi na posvetu crkve 6. maja 1193. godine (po starom kalendaru).¹¹

Na osnovu glavnog natpisa, uočavaju se slijedeći relevantni historijski podaci: da je u doba "velikog bana Kulina" (1180-1203), kako je intituliran na spomeniku, postojala funkcija velikog suca koju je Gradješa obavljao; to je prvi spomen Gradješe kao historijske ličnosti; da je Gradješa očigledno ktitor mauzoleja i da je tu i sahranjen. Dodatno se na osnovu natpisa saznaće: da je Gradješina žena sahranjena pored muža. Sličan slučaj je i na stećku - ploči Kaznaca Nespine i njegove žene Bjeloke iz Malog Čajna kod Visokog, koji je datiran u XIII vijek; da je mauzoloej sagradio

Draže Ohmučanin, jedan od prvih spomenutih srednjovjekovnih graditelja. Prezime Ohmučanin je vjerojatno postalo po kraju iz kojeg potiče. M. Vego spominje lokalitet u Zenici imenom Odmut ili Ohmut (ždrijebe).¹²

Na drugoj strani sačuvan je samo gornji dio natpisa sa osam redova u visini od 18 cm. Slova su nešto sitnija nego u prvom natpisu: 1-1,6 cm. Tekst je slabo očuvan i teško se čita: *Slava veli.*¹³ Natpis je pisan ustavom, pretežno uglastim slovima više pravouglog nego kvadratnog tipa, od kojih su neka relativno velika, kao što su *B*, *V* i *G* ili prelaze dvolinjski zamišljeni prostor, kao na primjer *Z*, *R* i *U*, a neka relativno malehna, kao što su *O* i *S*, ali izgleda da majstor nije bio sasvim dosljedan u klesanju. Neka slova su dosta arhaična, a među njima se posebno ističu: *V* sa uglastim i rastavljenim petljama i *K* sa uglastim i kukastim drugim dijelom.

Tekst natpisa sročen je kao da govori treće lice, što je u srednjem vijeku česta pojava:

V' d'ni b(a)na velik(a)go Kulin(a) biše Gra(d)ješa sudija veli u njeg(a) i s'zida (hram) svestago Jurija. I se leži u njego i žena jeg(o)va i r(e)če:

Položi(t)e me u njego.

A se zida Draže O(h)mučanin'..¹⁴

Samo je posljednja rečenica napisana kao da govori sam pisar u svoje ime: *Az pisah.* Ime pisara počinje sloganom PRO (Prodan, Prohor ili Prokopije)¹⁵ i upotrebljavao je dvotačke kao znak za rastavljene rečenice. Natpis počinje invokacijom (*V' d'ni b(a)na velik(a)go Kulin(a), svetogo, veli, a se, ego, u nego, Az pisah*), što je u to doba bio običaj, a ban Kulin nazvan je velikim banom.

9. Marko Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*, IV, Sarajevo, 1970, str. 66-67.

10. Marko Vego, isto, str. 66.

11. Marko Vego, isto, str. 67.

12. Marko Vego, isto, str. 67.

13. Salih Jalimam, *Historija Zenice*, Zenica, 2010, str. 67.

14. Šefik Bešlagić i dr., 1965, 205, nap. 15.

15. S. Jalimam, *Historija Zenice*, str. 68.

Tekst natpisa na čeonoj strani glasi po Šefiku Bešlagiću¹⁶:

БОДЛН Б(А)НА ВЕЛИК(А)ГО КУЛИНА(А) Б(Е)СЕ ГРДАВА
СУДИ(Т)Е ВЕЛН З НЕГ(А) И СОЗМАД(АРК) ВЕЧЕ О ТО-
РЕ: М(А)СИХ З НОГ(А) И ЖЕСА ЕС(О) РУЕ ПОЛОЖ-
(ТО)МЕ СЕ НЕГО; АСЕ ЗНАЧ ДРАЖЕ ОКУПУЧАНИ-
(ТО)МЕ ВОЛН Б(А)НУ(А) (Д)АЛН ПИСХЪ ПРО(ДАН)
(ПО)ПЛ(С)

Prema tome transkripcija natpisa glasi:

В' Д'НІ Б(А)НА ВЕЛІК(А)ГО КУЛІН(А) Б(Е)СЕ
ГРА(Д)ЈЕСА СУДИ(А) ВЕЛН З НЕГ(А) И С-
ЗІДА (CRKVU) СВЕТАГО ЈУРИЈА (Д)І СЕ
ЛЕЗІ У Н(Е)ГО: И ЗЕНА ЕГ(О)ВА РСЕ (тврд)
ПОЛОЖ(ТЕ) МЕ У НЕГО: АСЕ ЗІДА ДРАЖЕ
О(Н) МУЧАНІН: (ТО) МУ ВОЛН Б(О)ЗІЕ
Н(А)Н(А) (А)З'ПІШІ ПРО(ДАН) (ПО) Р (Д)

Po Marku Vegi¹⁷:

Povelja bana Kulina

Krajem XII vijeka srednjovjekovna Bosna je zahvaćena procesom feudalizacije, na čije ubrzavanje su značajan uticaj imali trgovinski odnosi sa dalmatinskim gradovima, a posebno Dubrovnikom. Trgovački promet i veze Bosne sa Dubrovnikom sankcionirane su Poveljom bana Kulina 29. avgusta 1189. godine. Iz povelje se može zaključiti da je u vrijeme njenog izdavanja već postojala odrdečna struktura vlasti u srednjovjekovnoj Bosni. U Povelji, ban Kulin, kao gospodar srednjovjekovne Bosne, Dubrovačanima garantira slo-

bodu trgovine i kretanja po teritoriji na kojoj vlada. Oko bana se već nalazi određeni aparat vlasti, pošto on obećava dubrovačkim trgovcima zaštitu od eventualnog nasilja svojih

budućim vlasnicima. Tekst Povelje izrađen je u banovoj dvorskoj kancelariji, koja predstavlja posljednju kariku u izgradnji feudalne državne organizacije. Dakle, Povelja nedvosmisleno pokazuje da je u vrijeme njenog izdavanja na tlu srednjovjekovne Bosne postojala

feudalna država sa organizacijom vlasti i odgovarajućim pravnim sistemom. Povelje Kulina bana glasi:

U ime oca i s(i)na i s(ve)toga d(u)ha.

E ban' bos'n'ski Kulin' prizezaju tebe kneže Kr'vašu i v'sem' gradjam' dubrov'čam' pravy priatel' byti vam' od'sele i do veka i prav' goi dr'žati s'vami pravu veru dokole s'm' živ.

V'si dubrov'čane kire hode po moemu vladaniju tr'gujuke, gde si kto hoke krevati gode si kto mine pravov' verov' i pravym' sr'dcem' dr'žati e bez' v'sakoe z'ledi razve što mi k'to da svoveov' volov' poklon'. I da im ne bude od' moih' čst'nikov sile, i dokole u mne bude dati im' s'vet' i pomok' kakore i sebe, kolikore moge, bez' v'sega z'loga i primys'la.

Tako mi b(o)že' pomagai i sie s(ve)to evan'gelie.

E Radoe diek' ban pisah' siju knigu povelov' banov' od' rož'stva h(risto)va tisuka i s'to i os'm'deset i devet' let', meseca av'gusta u d'vedeseti i devety d'n', usečenie glave Iovana Kr'stitela.²¹

Bilinopoljska izjava

U historijskoj literaturi vodi se još uvijek rasprava o prisutnosti heretičkog učenja na teritoriji srednjovjekovne Bosne. Važan dokaz prisutnosti hereze je i to da je u vremenskom intervalu između 22. februara 1199. i 21. februara 1200. godine dukljanski knez Vukan, ili kako to tačno u "Relatio Wucani regis Diocleae de haeresi in Bosnia" piše "W(ucanus) eadem gratia Dioclie atque Dalmatiae Rex", obavijestio papu Inocenta III o novonastalim vjerskim prilikama u srednjovjekovnoj Bosni, optužujući bosanskog bana Kulina da je, zajedno sa familijom i deset hiljada ljudi, prihvatio herezu ili tačnije kako piše: "širi nemalu herezu". U

Transliteracija:	
1. red:	Бо АЛНН БИ
2. red:	МН ВЕЛН СИ
3. red:	Го КУЛН(А)
4. red:	Беше ГРДА
5. red:	ТУК СРДАН(А)
6. red:	ВЕЛН З НЕГ(А) О
7. red:	Н СУТАФ (ХРВАС)
8. red:	СВЕТАГО НИХ
9. red:	А Н ЦЕ ЛЕХН З Н(А)
10. red:	Го И ЖЕНК Б(О) О
Transkripcija:	
V' d'ni b(a)na velik(a)go Kulina(b) bise Gra(d)ska (Gradie, Gradja) vladja (vladja)-veli u njeg(a)-i našida (hrana - hrana) svetoga srca (Zorija), i se isti u n(je)go i sva(je)go (jego) Vara (Varvara), pokut (je) (jemo ovame) i prepo(A) se mi Druge O(h)mamidene (jemo). Vol, bjeće, naci ili vjek(jubljeni - vjekom) i A(i)li i vjek(jubljeni - ili jas - vjekom). Prokletiel ili Prokletiel ili Prokletiel svec.	

Po Bešlagiću¹⁸:

SLAVA VELIKAGO (GOSPO)DINA . . . B(A)-
N(A) . . . PISAH' U DNJ GRAD (JESET?) . . .
SVOGA . . . SE . . . I PO . . . DOSTA ZAMO
(Z)ALAHU I JU DOBRI LUDI(E) I PLA(KA)HU
SEI JUHO . . . TADII ZITI . . .

Prema Vegi¹⁹:

1. red:	СЛАВА ВЕЛИКОМ	6. red:	И ПОНДАДОХИ СТАЧИМ.
2. red:	, СМОД ВЕЛН(КОМ)	7. red:	(Б)ИМЕ ИСЛАНН АОСРН(И)
3. red:	ГОСПОДАНИХ БИНЕ	8. red:	(-АДЕРПИ)
4. red:	ГИСОД АЛНН(А) С. КЕФ	9. red:	И ПАСИХЕ ИХ НИНО
5. red:	Г Н СОДИЕ БЕГИС(КОГ)	10. red:	И САН НИТИН *

Transkripcija:

slava velikoma (gospodina) t. banu Az(a) pisaš daš maria z (= b.) az
(1193.) i svrda u(r)tepiško(s), i pojdo(h)s statama (svrda Kulina dobriga (dobrog)) i (pisanu (prolaznu) t. (kojih) itz) zvuci, nadi (zvuci) itz(h) itz(h) (čehu).

*20

16. Šefik Bešlagić, 1965, 204.

17. Marko Vego, 1970, 66, br. 252.

18. Šefik Bešlagić, 1965, 206.

19. Marko Vego, 1970, 66, br. 252.

20. Š. Bešlagić i dr., 1965, 205, nap. 12; Vego, 1970, 66, br. 252, Vego, 1981, 60.

21. Josip Vrana, *Da li je sačuvan original isprave Kulina bana?*, Radovi Staroslavenskog instituta, knj. 2, Zagreb, 1955, str. 5-57.

istom "Relatio" (Izvještaju) naglašeno je da je bosanski ban Kulin heretike cijeni više od katolika i zove ih "autonomasice christianos".²²

Godinu dana kasnije, 1200. godine, splitski nadbiskup izvjestio je papu o doseljavanju patarena iz Splita i Trogira u srednjovjekovnu Bosnu. Vukanova dostava i izvještaj splitskog nadbiskupa potakli su papu da napiše pismo ugarskom kralju Emeriku, da pozove bana Kulina da učini kraj štićenju heretika. Pošto je ban Kulin ugarskom kralju odgovorio da je heretike smatrao pravim katolicima »eos non hereticos sed catholicos esse credebat«, papa Inocent III naredio je splitskom nadbiskupu Bernardu i svom kapelanu Johannesu de Casamare da odu u srednjovjekovnu Bosnu i saznaju istinu. Uputstva što su ih dobili ti prvi inkvizitori, koji su poslani u Bosnu, bila su ista kao i uputstva za inkvizitore u Francuskoj i Italiji, a i straga je provedena, bez sumnje, kao i na zapadu.

Papinski legat Johannes de Casamare zaista je došao u srednjovjekovnu Bosnu, ali ne sa Bernardom nego sa dubrovačkim arhiđakonom Marinom. Ne zna se šta su upravo radili u srednjovjekovnoj Bosni, ali 8. aprila 1203. godine sastali su se u mjestu «Bolino poili apud Bosnam inxta flumen», (neki historičari smatraju da je to Bilino polje kod Zenice, mada nije utvrđena historijska tačnost tog stava jer u srednjoj Bosni ima više mjesta sa sličnim imenima) sa banom Kulinom i njegovim ljudima.²³

Potrebno je naglasiti da je Bilinopoljska izjava iz 1203. godine nastala u specifičnoj srednjovjekovnoj atmosferi s kraja XII i početka XIII vijeka. Za ovaj prvi period historije

Povelja bana Kulina

srednjovjekovne Bosne, od sredine XII vijeka, evidentirano je nekoliko važnih i ključnih historijskih dokumenata, koji svaki ponaosob, ali i zajednički, ukazuju na nekoliko bitnih činjenica o razvoju društva, crkvenih odnosa i vjerskih prilika, o kojima se, uglavnom u postojećoj historijskoj literaturi, samo parcialno pisalo, a koji su svaki na svoj način donekle uticali na nastanak same Bilinopoljske izjave. Iz same

Bilinopoljske izjave potiču mnoge raznorazne nedoumice, kontraverze, tu su i pojmovi koji unose raznorazne zabune, čak zablude, te je potrebno u pravom smislu riječi skoro svaki pojam identifikovati, tumačiti i smještavati u poznate historijske okolnosti i provjeravati u historijskim izvorima i u historijskoj literaturi.²⁴

To se posebno odnosi na pojmove koji imaju određena, tj. posebna značenja, a tiču se vjerskih i crkvenih odnosa u srednjovjekovnom bosanskom društvu, posebno onih krajem XII i početkom XIII vijeka. Kako je već napisano, malobrojni, a dragocjeni, historijski izvori bilježe neke tačne i primjetljive promjene u društvu, posebno iz domena crkvenih prilika, čime se može, donekle, prodrijeti i u neke tajne heretičkog mišljenja. Za samu temu ovog priloga važno je ukazati na postojanje potvrda o direktnim i nedvosmislenim vezama i odnosima bosanskih i zapadnoevropskih heretika, posebno što se u dijelu historijske literature ovaj problem još uvijek smatra otvorenim. Naime, na postojanje evidentnih veza, dodira i konteksta između gornjoitalijanskih heretika (iz Lombardije) bugarskih bogomila i bosanskih heretika, ukazuje veći broj činjenica sadržanih u nekoliko protivheretičkih rukopisa i kontraverzističkih priručnika, koji sadrže ubicirane potvrde posebno u drugoj polovini XII i početkom XIII vijeka.²⁵

22. Salih Jalimam, *Izvori za historiju srednjovjekovne bosanske države*, Tuzla, 1997, str. 25.

23. Bilino (Bulino) je bilo naselje u današnjoj Zenici, na lijevoj obali Bosne. Spominje se u jednom latinskom izvoru 1203. godine. Ležalo je u Župi Brod (u povelji pogrešno Bored) koja se spominje u povelji Bele IV, izdatoj bosanskoj crkvi 1244. godine. Nije isključeno da se pod imenom Bistue Novae podrazumijeva današnja Zenica, koja je nekad bila centar rimskog hrišćanstva do dolaska Slovaca. U tursko doba se zadržalo ime stare župe Brod, koja je nosila ime nahija. I danas se kod naselja Klopča nalazi mjesto Brod. To znači da je na tom mjestu bio nekad prijelaz preko rijeke Bosne (latinski *vadum*).

Marko Vego, *Naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, 1957, str. 14.

"Na drugom mjestu pokušali smo dokazati da se ovo Bolino (ili Bulino) polje nalazilo pored naselja Bosna, dakle, negdje u današnjem visočkom polju", *Visoko i okolina kroz historiju*, Visoko 1984, str. 125.

Međutim, taj se topomin Bulino u posljednjem izvoru spominje bez dodatka *poila* ili *polja*, pa mu ga ne smijemo ni dodavati u ispravi, a još veću zabunu stvara isti topomin u župi (županiji) Neretvi koji se navodi na istom mjestu u Belinoj ispravi, te se onda ostaje pri toponimu Belmapola u županiji Brod kao mjestu nastanka te isprave. Odmah se može postaviti pitanje da ako se Belmapola u županiji Brod odnosi na Bilino polje kod Zenice, kako je onda notar u istoj Belinoj ispravi iz 1244. par redaka prije izraza Belmapola upotrijebio izraz *Knesepole* a ne *Knesapola*? Naime, proizlazi da je znao za pojmom polje, pa bi onda, analogno Kneževom polju, i Bilino polje napisao kao Belmepole, a ne kao Belmapola. Milko Brković, *Diplomatičko-paleografska analiza Bolinopoilske isprave...* Prilozi, 32, Sarajevo, 2003, str. 49-74.

24. M. Brković, *Diplomatičko-paleografska analiza Bolinopoilske isprave...* str. 59.

25. Salih Jalimam, *Dominikanci i antiheretički priručnici*, Bibliotekarstvo, XXXIII, Sarajevo, 1988, str. 56-62.

Taksativno, pisci i djela kontraverzističkih priručnika su Eberardo, učeni gramatik koji je napisao: *Liber antihaeresis, Ermenegerdo i Opusculum contra haerecos, qui dicuntet mundum istum et omnia visibilia non esse deo facte sed a diabolo, zatim Alanus ab Insulis i Summa Anonim iz Lombardije, Duran de Husce, Salvo Burci, Grgur iz Firenze, Stjepan od Bellevile, Eckbert i Sermiones adversus Catharos*. Zajedničko za skoro sve spomenute kontraverzističke priručnike jeste da su u njima zabilježeni samo dijelovi heretičkog učenja, često u formi traktata, pjesme, govora ili blage negacije tog i takvog mišljenja. Tek sa instaliranjem dominikanskog prosjačkog reda 1216. godine, tip i oblik djelovanja protiv hereze i heretika dobija smisleniji oblik i značaj, u čemu se posebno ističu sljedeći dominikanci: Bonacursus iz Milana, Moneta iz Cremona, Raynerii Sacchoni, čija rukopisna pisana ostavština skoro da oblikuje jednu cijelu školu mišljenja vezanu za borbu protiv heretičkog mišljenja.²⁶

Takav oblik i tip kontraverzističkog djelovanja nije mimošao ni srednjovjekovnu bosansku državu, gdje se u vremenskom intervalu od kraja XII i početka XIII vijeka na vjerskom planu mnogo toga zanimljivog dešava. Sama Bilinopoljska izjava ima u sebi neke segmente i osobine antiheteretičkih priručnika i kontraverzističke literature, posebno u tome što se kroz formu i oblik ukazivanja na neke elemente heretičkog učenja razvija specifičan oblik borbe protiv svega toga. Posebno je interesantna i neobična forma same Bilinopoljske izjave, koja u nekim svojim dijelovima ukazuje na niz neobičnosti koje će se na narednim stranicama biti rea-

lizovane. Prva od evidentnih neobičnosti je da se kroz Bilinopoljsku izjavu mogu prepoznati neki jaki dokazi da se u srednjovjekovnoj Bosni vodio specifičan i neobičan dijalog među suprostavljenim stranama. Riječ je o specifičnoj dijaloskoj formi osobenoj za kraj XII i početak XIII vijeka kojom se identificuje hereza, čime se posredno ukazuje i na njenu teološku misao.

U ovom slučaju, u duhu grčke foneme, dijalog se označava kao razgovor udvoje. Riječ je, ipak, o literarnom značenju ovog toposa, bilo da je riječ o teorijskoj (filozofskoj) ili njegovoj praktičnoj (istorijskoj) dimenziji, ali treba znati da je do kraja XIV vijeka zadržao osnovni i izvorni smisao, da se, pored ostalog, tu radi o izmjeni riječi i misli među neistomišljenicima. U srednjovjekovnom društvu vodi se dijalog u prostoru vjere, među vjerama, a za historičare srednjeg vijeka posebno je naglasivo i dragocjeno da je tu moguće naći i dio duhovnog bogatstva i historijske građe, jer je vjera milost, dar, eufizija Duha svetoga i susret s Bogom. Svaki dijalog o vjeri u srednjem vijeku, bez obzira da li je riječ o vjernicima ili nekim drugim, mora voditi računa o milosti i priznati posvemešnju čovječiju ovisnost o Bogu. Vjerniku je u dužnosti prihvatići svu objavu i to onako kako je tumači crkvena dogmatika. Prema Tomi Akvinskome, svako naučavanje ili pisanje u suprotnosti sa Objavom, službenim ili vrhovnim naučavanjem Crkve znači herezu.²⁷

Bilinopoljska izjava ima određene elemente dijaloga, putem kojeg se bosanski heretici ispovijedaju, odnosno priznaju svoju krvicu učinjenu prema katoličkoj

Crkvi i u prvom licu drugoj strani kazuju o ovom vjeroučenju. Posebno je interesantno da je tekst Bilinopoljske izjave u jednom dijelu historijske literature protumačen kao *Ispovijed "bosanskih krstjana"* (Confessio "Christianorum Bosniensium") ili kao „Act abiuratio“ te se u samom tekstu ništa ne preporučuje u kaznenom pogledu, nema nikakve represivne mjere za heretike i herezu. Treba napomenuti da se prema tom krugu historičara ispovijed na Bilinom polju pojavio desetak godina prije Četvrtog lateranskog koncila, kada je ispovijed postao obligatan za sve katolike.²⁸

U historijskoj literaturi o srednjovjekovnoj Bosni, mnoge činjenice i podaci iz Bilinopoljske izjave nisu dobili tačnu, preciznu i potpunu interpretaciju niti su je smjestili u okvire razumijevanja srednjovjekovnih prilika i odnosa u srednjovjekovnoj Bosni krajem XII i u prvoj polovini XIII vijeka. U samom definiranju toga što se desilo na Bilinom polju 1203. godine, mišljenja pojedinih historičara kreću se od toga da je "družba bosanskih krstjana bila službeno priznata od strane katalicke Crkve" - kako tvrdi dr. fra Dominik Mandić,²⁹ zatim da pruža zanimljivu sliku o njihovom vjerovanju, načinu života i ustroju njihove zajednice - kako to izričito navodi Jaroslav Šidak, do toga da se u tekstu izjave može naći temeljna potvrda dualističkog učenja bosanskih heretika (mišljenje uglednog historičara Ante Babića).³⁰

Jedna od prvih nedoumica u vezi sa vjerskim prilikama u Kulino doba a koje proističu iz Bilinopoljske izjave odnosi se na

26. Salih Jalimam, *Dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni*, Croatica Christiana Periodica, XIII, 23, Zagreb, 1989, 9-19.

27. Salih Jalimam, *Bilinopoljska izjava kao historijski izvor za Crkvu bosansku*, Prilozi Instituta za historiju, 32, Sarajevo, 2003, 119-132.

28. S. Jalimam, *Bilinopoljska izjava kao historijski izvor za Crkvu bosansku*, str. 123.

29. Dominik Mandić, *Bogomilska crkva bosanskih krstjana*, Chicago, 1962, str. 213.

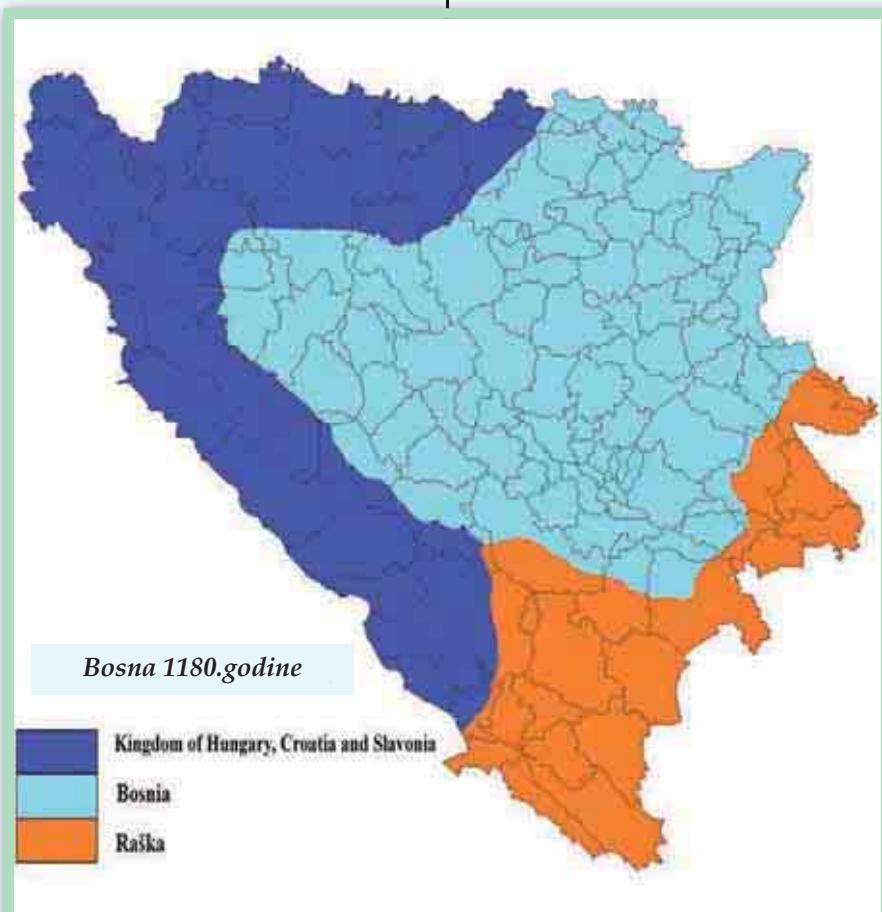
30. Ante Babić, *Bosanski heretici*, Sarajevo, 1963, str. 67.

pravilno tumačenje pojmove "autonomasice christiani", koje pojedini historičari različito prevode i tumače. Među prvima koji je nastao odgovoriti na to pitanje je Franjo Rački koji to prevodi kao "pravi krstjani".³¹ Isti prijevod koristi i Jaroslav Šidak, što je već davno u historijskoj literaturi ocijenjeno kao neobično, jer bi to značilo da je papa Inocent III dopustio da se iznad naziva *katolik* pojavljuje i "pravi krstjani".³² Historičar Sima Ćirković tvrdi da je bosanski ban Kulin "navodne krivoverce isključivo povlašćivao imenom "krstjani", ali upotrebljava i "pravi" i "istinski hrišćani".³³ U novije vrijeme, dr. Franjo Šanjek "autonomasice christiani" prevodi kao naprsto "kršćani".³⁴ U najnovijim komentarima pojmovi "autonomasice christianos", koji su u Bilinopoljskoj izjavi upotrijebljeni adverbijalno, prevode se kao: "prema svojim vlastitim zakonima, ili uopšteno: "prema svojoj vlastitoj volji", a ne, dakle, "prema propisima crkvene dogme".

Sljedeća zanimljiva nedoumica, koja sigurno da je i najintrigantija, vezana je za interpretaciju i pojmovno određenje termina hereza: "secati fuerimus hercticam pravitatem", koji je prisutan u historijskim dokumentima iz Kulinovog doba, kao i: maniheji (*manicheum*), patareni, katari. Heretičko učenje koje se javilo u XI i XII vijeku, a čije pristalice u historijskim izvorima zapadnoevropskih srednjovjekovnih društava se spominju pod različitim imenima, prije svih u srednjovjekovnoj Francuskoj pod imenima katari ili albigensi, izazvalo je opštu zabrinutost crkvenih i svjetovnih vlasti. Papa Inocent III kao protivmjeru, 1201. godine,

odobrio je: Pravila katoličkih poniznika ("Humiliisti catholici"), u koja su uključena neka pravila obraćenih patarena iz Milana. Na taj način papa je odobrio mnoge njihove običaje, nepoznate katoličkoj vjeri. Sigurno da je ovaj podatak od interesa za pravilnu

Crkve. Razmah je doživljavala prema različitim prilikama, mogućnostima u državama i društвima, prema različitim strujama i pravcima, približavajući se ponekad manihejstvu, pavlikijanstvu, masiljanstvu, gnozi, a često i ortodoksnom kršćanstvu. Vjerovatno

interpretaciju vjerskih prilika i u srednjovjekovnom bosanskom društву, koje je imalo neke određene odjeke i kod koncipiranja Bilinopoljske izjave, kao i historijskih dokumenata koji su nastali prije i poslije same izjave.³⁵

Hereza u srednjem vijeku nastala, prije svega, na opštim zahtjevima za korijenitim reformama društvenog i crkvenog života, razvijala se već sa prvim vijekovima historijskog trajanja kršćanske

da su i mnogobrojne objektivne i subjektivne okolnosti uticale da se hereza nije mogla tretirati u pojedinim evropskim srednjovjekovnim društвima kao statična pojava u svim vjerskim, drustvenim, političkim, socijalnim prilikama i odnosima. U historijskoj literaturi to je vrlo plastično objašnjeno - da hereza nije mogla "da bude nezavisna od ekonomske i političke baze koja je diktirala i reprodukovala takve odnose."³⁶

31. Franjo Rački, *Bogomili i patareni* - Izd. Golden marketing, Zagreb, 2003, str. 208.

32. Jaroslav Šidak, *Studije o Crkvi bosanskoj i bogomilstvu*, Zagreb, 1975, str. 234.

33. S. M. Ćirković, *Istorija srednjevekovne bosanske države*, str. 46.

34. Franjo Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima* (13.-15 st.), Zagreb, 2003, str. 71.

35. Salih Jalimam, *Osam stotina godina Bilinopoljske izjave*, Be- haristan, 13, Sarajevo, 2004, str. 120-134.

36. Franjo Rački, *Bogomili i patareni*, Izd. Golden marketing, Zagreb, 2003, str. 208.

Prema srednjovjekovnim uvjerenjima, prava kršćanska vjera sastoji se od dobrovoljnog prihvatanja Isusa Krista i svega onoga što propovijeda. Vjernici prihvataju sve ono što propovijeda kršćanska Crkva, a heretici samo onaj dio koji je preporučljiv za njihovo vjerovanje. Heretičko učenje može ignorisati pravu vjeru, ono je suprotstavljen vjeri. Tvrdoglavu prihvatanje učenja suprotnog vjeri, po katoličkoj Crkvi, je hereza prvog stepena. Ali ako to učenje nije tačno označeno kao vjera po katoličkoj Crkvi, to je "sententiae haeræsis proxima", tj. učenje slično herezi, i to je drugi stepen hereze. Sljedeće je učenje koje se direktno ne suprotstavlja Crkvi i sadrži u sebi neke elemente vječne istine, po Crkvi, nije heretičko već "propositio theologicae errorae", tj. greška u teologiji, i to je treći stepen hereze. Dalje, ako suprotstavljanje činu vjere nije ničim pokazano već samo postoji mogućnost da ono postoji, katolička Crkva to naziva "sententia de haeresis suspecta, haeresim sapieri", tj. sumnja u herezu kod općinjenog čoveka, i to bi bio četvrti stepen hereze. Inače, pojam hereza označava etimološki i izvorno *izbor* i ono *izabrano*. Međutim, značenje je suženo na izbor religijskih doktrina. Hereza je grijeh po prirodi, jer je destruktivna prema kršćanstvu i, kako je to na zanimljiv način obrazložio jedan od srednjovjekovnih kontraverzista, "njena zloba se mjeri savršenošću kojom duši oduzima Bogom datim".³⁷

U Bilinopoljskoj izjavi iz 1203. godine, "Nos priores illorum hominum" obavezuju se da neće "si aliquo tempore deinceps sectati fuerimus hereticam prauitatem" - pomagati savjetom ostalu braću,

birati ubuduće "prelatum a romano pontifice tantum confirmandum".³⁸ Kao i u kraljevoj ispravi potpisanoj 30. aprila 1203. godine tako se i ovdje formule koje govore o jamstvu i zaštiti heretičke "Crkve bosanske" podudaraju sa formulama originalnih historijskih dokumenata u svim svojim pojedinostima. Potrebno je posebno napomenuti da se u historijskoj literaturi nastaloj osamdesetih godina XX vijeka s pravom tvrdi da, prema navodima iz Bilinopoljske izjave, bosanski heretici imaju svoj poseban identitet, te da je sama izjava vrhunac mnogih specifičnih odnosa i prilika koje su se desile u srednjovjekovnoj bosanskoj državi krajem XII i početkom XIII vijeka. Skoro svi istraživači složili su se da Bilinopoljska izjava sadržava prvorazredne historijske potvrde o njihovom specifičnom načinu života te se kao takva treba i posebno tretirati.³⁹

Uglavnom, mišljenja su suglasna da su pojedini dijelovi Bilinopoljske izjave u mnogočemu neobični, pa ipak pružaju vjerodostojnu potvrdu za optužbe zbog pristajanja uz heretičko učenje. Mada, jedna skupina historičara smatra da ovaj dokument sadržava u cjelini samo obaveze praktične i organizacione, a nipošto vjerske ili crkvene prirode. Pored pape Inocenta III i kneza Vukana, posebno je interesantna ličnost papina poslanika Johanna de Casamare, koji je, kako je to u historijskoj literaturi primjećeno, "bio podesan za zadatku na Bilinu polju".⁴⁰ Potvrđeno je da je legat prije toga, još 1199. godine, dakle u vrijeme pripreme Četvrtog krstaškog rata, bio poslat u Duklju, gdje je održao po-

krajinski crkveni sabor. Odmah poslije potpisivanja Bilinopoljske izjave boravio je na mađarskom kraljevskom dvoru, gdje je i potvrđena izjava, na kraljevskom ostrvu Čepel, 30. aprila 1203. godine. Poslije kratkog boravka u Mađarskoj, već sljedeće 1204. godine, u proljeće, Johannes de Casamare, kao papin poslanik, pokušava da izglađi ozbiljan spor koji je izbio između pape Inocenta III i francuskog kralja Filipa Augusta.⁴¹

Postoji još jedna vrlo ozbiljna nedoumica kada je u pitanju Bilinopoljska izjava iz 1203. godine. Naime, u zbornicima historijskih dokumenata koje su zasebno predili Augustin Theiner i Eusebio Fermendžin prije Bilinopoljske izjave nalazi se Izvještaj koji je Johannes de Casamare uputio papi Inocentu III da se "ut aliquis Latinus in episcopatu Bosnensi pone-retur". Legat traži od pape da se umjesto preminulog bosanskog biskupa postavi neki latinski biskup. Tom prigodom tvrdi da u kraljevstvu bana Kulina "in regno bani Culini de Bosna" postoji samo jedna biskupija i da treba da se osnuju tri ili četiri nove biskupije "od čega bi za Crkvu nastala nemala korist, jer se Kraljevstvo sastoji od najmanje deset okruga pa i više".⁴²

U historijskoj literature izostao je komentar ovog "posebnog" razmještaja ova dva dokumenta. Vjerovalno da postoji logični razlog da je poslije Vukanove prijave nastao ovaj zahtjev. Tako se može tumačiti javnost Bilinopoljske izjave kao i njena historijsko-vjerska posebnost. U Izvještaju, Johannes de Casamare spominje još jedan zanimljiv podatak. Naime, doslovno piše: "...tractato negotio illo-

37. Salih Jalimam, *Vjerske rasprave u srednjovjekovnoj Bosni (do sredine XIII. vijeka)*, *Zbornik radova Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici*, IV/4, Zenica, 2006, 43-56; Salih Jalimam, *Bosnia bogomil, in the social and political life of medieval Bosnia*, *Zbornik Pedagoškog fakulteta Univerziteta u Zenici*, IV/4, Zenica, 2006, str. 83-92.

38. S. Jalimam, *Izvori za historiju srednjovjekovne bosanske države*, str. 25.

39. S. Jalimam, *Historija bosanskih bogomila*, str. 97.

40. S. Jalimam, *Izvori za historiju srednjovjekovne bosanske države*, str. 26.

41. Salih Jalimam, *Filozofsko-teološki dijalog u srednjovjekovnoj Bosni XV vijeka*, Društvena istraživanja, II, 3, Zenica, 2008, str. 59-67.

42. Franjo Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.-15. st.)*, Zagreb, 2003, str. 85.

rum quondam patarinorum in Bosna" (raspravljujući o djelovanju nekih patarena u Bosni).⁴³ Sama činjenica da se Izvještaj u historijskom pregledu može čitati prije Bilinopoljske izjave kazuje puno - da je rimska kurija imala tačne informacije o bosanskim hereticima. Papin legat stigao je na teritoriju srednjovjekovne Bosne početkom aprila 1203. godine, te je u prisustvu bana Kulina, arhiđakona Marina i "nos priores illorum homine, qui hactenus singulariter Christiani"⁴⁴ održao sastanak na Bilinu polju "Actum apud Bosnam iuxta flumen", "pored rijeke". Ispitivanjem prisutnih ustanovio je da su njihova vjerska shvatanja i obredni običaji u bitnim tačkama suprotni učenju katoličke crkve i zvaničnog kršćanstva. Legat je zatražio i dobio izjavu kojom priores "onih ljudi koji su dosada sebi posebno uzimali pravo da se nazivaju" "christiani" usvajaju dogme rimske Crkve, odričući se time pojedinih tačaka heretičkog učenja.⁴⁵

Bilinopoljska izjava iz 8. aprila 1203. godine je javni dokument koji su pored bana Kulina i arhiđakona Marina kao svjedoci potpisali: Drađić, Ljuben, Dražeta, Pribiš, Ljuben, Radoš i Vladoš. U historijskoj literaturi su se različito nazivali potpisnici ovog dokumenta: starješine bosanskih "krstjana", priori ili predstavnici krstjanske zajednice, iako se u samoj Bilinopoljskoj izjavi nigdje to tačno ne određuju. Ako su bili starješine ili priori, šta su onda u tom popisu ban Kulin ili arhiđakon Marin, koji su, istina, naslovljeni funkcijama i titulama koje su imali, ali to ne mijenja pitanje. Davno je u historijskoj literaturi postavljeno pitanje ko su to "christiani" iz Bilinopoljske izjave, okupljeni 1203. godine, da li pri-

padnici "jedne zanemarene redovničke biskupije", monasi koji su živjeli po pravilima i u tradiciji istočnog monaštva, redovnici nekog katoličkog reda (benediktinaca) ili heretici, pripadnici već organizovane dualističke vjere u srednjovjekovnoj Bosni. Najstariji historijski izvor u kome se javlja ime "krstjanin" je Kulinova ploča otkopana u blizini Visokog, kod sela Muhašinovići. Vjerovatno je s kraja XII vijeka, možda 1183. godine, na kojom je, pored ostalog urezano "se pisa Radohna krstjanin". Sljedeći spomen je u Bilinopoljskoj izjavi od 8. aprila 1203. godine, kada su bosanski heretici, očito na zahtjev papinskog legata Johanna de Casamare, morali da izjave da se ubuduće više neće nazivati "krstjani" već braća *nos autem de cetera non Christianos, sicut hactenus, sed fratres nos nominabimus, ne singularitate nominis alius christianis iniura inferetur*, što znači: *ubuduće se nećemo, kao dosada nazivati krstjanima već braćom, da se onim naročito imenom ne nanese nepravda drugim krstjanima.*⁴⁶

U izjavi se već spominje i njihova "zajednica braće" (*societas fraternitatis*), "vijeće braće" (*consilio fratum*) ili "bratovština" (*fratrum conventus*). U historijskoj literaturi se s pravom tvrdi da je Bilinopoljska izjava potvrdila da su bosanski heretici imali svoj poseban identitet, svoju posebnu vjeru, svoju crkvu i njenu specifičnu hijerarhiju, vrlo jak upliv i ugled u bosanskoj srednjovjekovnoj državi i da su, kao takvi, evidentirani u pouzdanim historijskim izvorima i izvan srednjovjekovne Bosne od kraja XII do XVI vijeka i, što je posebno važno, da ih nisu priznavali ni katolička crkva na Zapadu, a ni pravoslavna crkva na Istoku.⁴⁷

Sljedeća važna činjenica koja proizilazi iz same Bilinopoljske izjave je to da se radi o javnom istupanju bosanskih heretika na Bilinom polju 1203. godine kao bosanskih bogomila, kao i da se članovi kasnije heretičke "Crkve bosanske" dosljedno nazivaju hereticima. Javnost istupa dokazuje njihov poseban identitet, a u isto vrijeme, svakako, i da im je državna vlast bila naklonjena, jer je bosanski ban Kulin bio njihov zaštitnik (patron). Historijski izvori ukazuju da su im i kasniji banovi ukazivali sve počasti i da ih priznaju ih kao ustanovu od velikog ugleda i posebne društvene važnosti.

Kraj vladavine bana Kulina

U tumačenju historijskih okolnosti posljednjih godina vladavine bana Kulina, evidentno je niz nedoumica, događaja sa brojnim nepoznanicama koje su i danas razlog da se posljednje godine njegove vladavine tumače na različite načine. Određeno razrješenje unosi pismo pape Inocenta III mađarskom kralju Emeriku od 9. novembra 1202. godine kojim se osvjetjava jedan sasvim nepoznati momenat iz bosansko-mađarskih odnosa u srednjem vijeku. Sigurno jedan od posljednjih, ako ne i zadnji spomen bosanskog bana Kulina u historijskoj literaturi je onaj iz sredine 1203. godine, kojim je mađarski kralj Mirko javio rimskom papi Inocentu III da je obavezaao sina bosanskog bana Kulina da ne zaštićuje heretike.⁴⁸ Konstantin Jireček piše da je ban Matej Ninoslav, potomak starih zemaljskih vladalaca; "izgleda da je on bio neposredan naslijednik bana Kulina".⁴⁹

43. F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima*, (13-15 st.), str. 85.

44. F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima*, (13-15 st.), str. 82.

45. F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima*, (13-15 st.), str. 85.

46. F. Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima*, (13-15 st.), str. 85.

47. S. Jalimam, *Historija bosanskih bogomila*, str. 68.

48. Tade Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavorum*, vol. III, Zagreb, 1905, str. 37.

49. Konstantin Jireček, *Istorija Srba*, I, Beograd, 1922, str. 175.

Fatih Hadžić

PLAVI GUSINJE (I)

Geografski položaj i naseljena mjesta

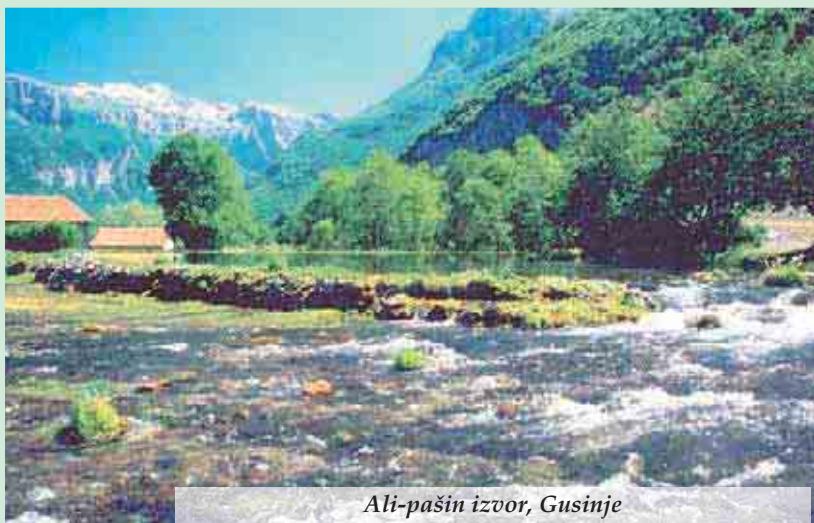
Plavsko-gusinjski kraj se nalazi u južnom Sandžaku (u Crnoj Gori), na 950 metara nadmorske visine¹, a čine ga grad Plav kao sjedište današnje Opštine Plav, varošica Gusinje, te dvadesetak sela. Grad Plav se nalazi jugoistočno od Plavskog jezera, a varošica Gusinje zapadno od ovoga jezera. Inače, i Plav i Gusinje su smješteni sjeverno od planinskog lanca Prokletije na granici sa sjevernom Albanijom. Dakle, do Plava i Gusinja se može doći ako podđemo od Novog Pazarra: preko Rožaja, Berana, Andrijevice, Murina. Ukupna kilometraža Novi Pazar-Plav iznosi oko 130 km.

Između Plava i Gusinja se prostire lijepta i pitoma ravnica koju presijecaju rijeke i rječice: Grlja, Vruja, Dolja, Grnčar i Ljuča. Sve one se direktno ili preko rijeke Grnčar ulivaju u Plavsko jezero iz

Apstrakt:

U ovom radu autor opisuje geografski položaj, stanovništvo, historijski razvoj, bitku na Nokšićima, pokrštanje i genocid nad Bošnjacima Plava i Gusinja 1912. i 1913. godine, kao i glavne kulturološko-etnološke karakteristike plavsko-gusinjskog kraja. Autor naročito prikazuje osnovne odlike bošnjačke arhitekture, način uređenja kuća, kula i stanova, vjerskih i drugih objekata, navodi podatke o ljudskim resursima, te prirodnim ljepotama, naučnim, privrednim i drugim potencijalima ovoga područja.

Ključne riječi: Arhitektura, kuće, kule, džamije, hanovi, šadrvali, obrazovanje, medresanti, doktori nauka, Berlinski kongres, Bitka na Nokšiću, mezaristani, nišani.

1. Mala enciklopedija Prosveta, 1986.godine, str. 1003.

kojeg izvire Rijeka Lim. U Plavu se i dan-danas prepričavaju priče da su Slovenci 80-tih godina prošlog vijeka dali ocjenu da su Plavsko jezero, i uopšte plavsko-gusinjski kraj, Bogom dani za razvoj turizma, čak sa boljim uslovima nego što su ih imali Bohinjsko i Bledsko jezero u Sloveniji. Tu su, pored Plavskog jezera, Ali-pašini izvori, planina Visitor, Hridsko jezero, Prokletije, rijeka Lim. Ovdje postoje izvanredni uslovi za lov i ribolov, planinski i jezerski turizam, sportove na vodi, splavarenje, rafting,

kajak, kanu i sl. No, nažalost, ova opština kao da je bila kažnjena od strane bivših komunističkih vlasti, a danas je stanje još gore, pa se uvjek po razvijenosti nalazila na posljednjem mjestu među opštinama bivše Jugoslavije, odnosno danas srpskog Sandžaka i Crne Gore.

Naseljena mjesta u Plavskoj opštini su: Bogajići, Brezovjica, Dosuđe, Đurička rijeka, Glavice, Gornja Rženica, Grnčar, Gusinje, Hoti, Koljenovići, Kruševo, Malo Selo, Martinovići, Mašnica, Meteh, Murino, Novšići (Nokšići), Plav, Prnjavor, Rudo Polje, Skić, Velika, Višnjevo, Vojno Selo, Vusanje i Završ.

Stanovništvo

Prema popisu stanovništva iz 2003. godine, opština Plav je imala 13.805 stanovnika², od toga Bošnjaka 6.809 ili 49,3%, Muslimana 788 ili 5,7%, Albanaca 2.719 ili 19,7%, Srba 2.613 ili 18,9%, Crnogoraca 765 ili 5,4% i ostalih 111 ili 0,8%.

Vjerska pripadnost je bila takva da se od ukupnog broja stanovnika – 13.805, kao pripadnici vjere islama izjasnilo 10.246, kao pravoslavni 3.348, katolici 98, ostali 113.³

Da govori srpskim jezikom izjasnilo se 3.522, crnogorskim jezikom 810, albanskim jezikom 2.693, bošnjačkim jezikom 6.500 i bosanskim jezikom 192.⁴

Opština Plav obuhvata prostor od 486 km².

Karakteristika Plava i Gusinja jeste ta da su to gradovi-naselja sa najviše iseljenih stanovnika u Sandžaku. Oko tri četvrtine Plavljana i Gusinjana se nalazi u Americi i zemljama Zapada, kao i u Turskoj, BiH, Sloveniji, a samo jedna četvr-

tina se nalazi u ovoj opštini.

Sve je ovo imalo uticaja na privredni razvoj ove sredine, tako da je pravo čudo kako ljudi iz ovoga kraja uopšte preživljavaju. No, o ovim specifičnostima ćemo, ako bogda, pisati drugom prilikom.

Historijski osvrt

Naziv Plav, na osnovu jedne legende, povezan je sa imenom rimskog imperatora Flaviusa⁵, a Gusinje je dobilo ime po Austinu.⁶ Prema nekim istraživačkim radovima, postoje „tragovi starog naselja: komadi stubova i skulptura, temelji kuća...“⁷ Za „Gradac“ i „Čeligrad“ predanje svjedoči da su iz rimskog doba.⁸ O prisutnosti Rimljana na ovim prostorima govori jedan broj naziva planina i rijeka i to: Lim od *limes* (granica), planina Visitor od riječi *visitare* (posjetiti) i dr. Na prostoru na kojem se danas nalazi Gusinje pronađene su cijevi od nekadašnjeg vodovoda, ali se ne može sa sigurnošću tvrditi da li su iskopane cijevi iz rimskog ili osmanskog perioda.⁹

Poslije Kosovskog boja 1389. godine, Osmanlije su uspostavili carinske i sudske organe u Srbiji, u Lukavici pod Durmitorom i na carinarnici na Limu.¹⁰

Osmanlije su se nalazile na ovim prostorima još krajem XIV vijeka, što potvrđuje opis „Oblast Brankovića“ gdje nalazimo subašu Plava Sulejman-bega. Tada je izgrađena i prva džamija.¹¹

Turci su bili onemogućeni unutrašnjim sukobima da na ovom području uspostave vlast, te su tek 1455. godine u potpunosti ovladali ovim krajem, kada su osvojili Bu-

dimlju i Bihor.¹²

Godine 1485. Osmanlije su sprovele prvi popis u Skadarskom sandžakatu, koji je imao četiri kaze (okruga) i to: Skadarsku, Podgoričku, Pećku i Bihorsku kazu, u čijem sastavu su bili Plav i Gusinje.

Plavski vilajet je bio najnaseljeniji kraj u Limskoj dolini.

Islam se na ovim prostorima počeo širiti tek početkom XVII vijeka. Taj proces bio je u neposrednoj vezi sa izgradnjom Gusinja prije 1612. i Plava 1619. godine, što je bilo propraćeno čestim pobunama albanskog plemena Kelj-mendi i njihovim prodorima u plavsko-gusinjsku dolinu. Smatra se da je ovo pleme još od kraja XV i tokom XVI vijeka imalo svoju plemensku upravu. Već krajem XVI i početkom XVII vijeka spominje se otkazivanje poslušnosti ovog plemena osmanskoj vlasti.¹³ Pored lošeg ekonomskog položaja ovog plemena, koji ih je tjerao na nasilje i pljačku, a time rješavanje svojih materijalnih problema, prisutan je bio i spoljni faktor, tj. katolička crkva, koja ih je tjerala da budu stalno u sukobu sa Osmanlijama, držeći ih kao pomoćnu snagu Mletačke Republike. Da bi sprječila upade ovih plemena, osmanska vlast se odlučila da sagradi dva grada sa brojnim vojnim posadama. Inicijativa za izgradnju ovih gradova potekla je od bosanskog valije. Za Plav se kaže da je njegovo podizanje okončano 1619. godine, kada se i pominje prvi put kao naseljeno mjesto, a do tada je postojala Plavska nahija. Gusinje je izgrađeno u obliku latiničnog slova „L“. Iz trgovačkog centra pruža se 9 ulica, a sve njih povezuje jedna kružna saobraćajnica od mesta

2. RZZS, Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u 2003. godini, Podgorica, 2004, str. 60, Knjiga 1.

3. RZZS, Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u 2003. godini, Podgorica, 2004, str. 9. Knjiga 3.

4. Ibidem, str. 11.

5. Mustafa Memić, *Plav i Gusinje u prošlosti*, Beograd, 1989. god.

6. Šafket Krcić, *Bibliografija sa prilogom za monografiju plavsko-gusinjskog kraja*, Plav, 2005, str. 126.

7. Mustafa Memić, *Plav i Gusinje u prošlosti*, Beograd, 1989. god, str. 24.

8. Ibidem, str. 24.

9. Ibidem, strana str. 25.

10. Ibidem, str. 39.

11. Ibidem, str. 39.

12. Ibidem, str. 39.

13. Ibidem, str. 47.

zvanog „Haus“ do Čekića džamije.

Plav je izgrađen na brežuljkastom terenu u kojem dominira Redžepagića kula, koja nije služila samo za stanovanje već i za odbranu. Ističe se da je tokom XVII vijeka u Plavu postojao i lokalni trg na kome se prodavalо žito.¹⁴

Bitka na Nokšiću

Na Berlinskom kongresu 1878. godine odlučeno je da se Plav i Gusinje pripoje Crnoj Gori, na šta je pristao turski sultan Abdul Hamid II. Međutim, ovu odluku nisu prihvatili Plavljan i Gusinjan iz straha da će biti prisilnog pokrštavanja, oduzimanja imovine, ubijanja i protjerivanja, te su iz istih razloga odlučili da formiraju Odbor narodnog spasa, u koji su ušli najugledniji ljudi tog kraja: Jakup Ferović, Jahja ef. Mušić, Husein-beg Redžepagić, Bilal-agha Šehović, Omer Bašuljević, Sulejman Jasavić i Ali-beg Šabanagić (Ali-paša Gusinjski) - u čiju su iskrenost sumnjali, jer je bio kajmakam i bio je lojalan sultanu.¹⁵

Činjenica je da se Ali-paša i kolebalo u početku, ali je kasnije smogao snage da odbije da prihvati da se Plav i Gusinje *stave pod krst*, o čemu svjedoči i pismo koje je uputio Sultanu. „Uzvišeni Padišahu, do sada sam bio tvoj paša, a od sada sam svoj i svog naroda, ne dam Plava i Gusinja Crnoj Gori za života svoga!“¹⁶ Nakon ovoga, sultan Abdul Hanid II je slao dvije vojne ekspedicije, jednu na čelu sa Mehmed Ali-pašom, koji je ubijen u sukobu Plavljana, Gusinjana i Đakovaca - na jednoj i turskih askera - na drugoj strani u Đakovici 1878. godine, i drugu ekspediciju na čelu sa Ahmet Muhtar-pašom, koji je kasnije odbio da uđe u Plav i Gusinje i predala ih Crnoj Gori.¹⁷

Nakon ovih propalih pokušaja predaje Plava i Gusinja Crnoj Gori, crnogorski knjaz Nikola je u septembru 1879. godine odlučio da ovo pitanje riješi vojnim putem. Obratio se vojnom ministru i vojvodi, popu Iliji Plamencu, da uz konsultacije sa ruskim konzulom na Cetinju i ruskim pukovnikom Nikolajem Kautbarsom preduzme rješavanje ovog pitanja vojnim putem. Uputili su na Plav i Gusinje 12 bataljona - oko 4.500 vojnika. Bataljoni su bili iz poznatih crnogorskih plemena: Vasojevići - 3, Kuči - 2, Moračani - 2, Bjelopavlići - 2, Bratonožići - 2 i iz Rovaca - 1. U ovoj vojski bio je i jedan broj ruskih oficira i dobroyavljača.¹⁸ Komandant ove vojske bio je vojvoda Marko Miljanov. On je, krajem oktobra i početkom novembra 1879, osvojio dvije bošnjačke karaule udaljene od Plava oko 8 km. U mjesecu novembru iste godine dobija pojačanje od 1.500 vojnika, što je povećalo broj crnogorskih vojnika na 6.000.¹⁹ Plavljanima su pribekli u pomoć Bošnjaci iz Bijelog Polja i Donjeg Kolašina, na čelu sa Fejzom Kalićem i hodžom Gušmironom, napadajući crnogorsku vojsku sa leđa. Plavljanima tada nije mogao pomoći pljevaljski muftija Šemsikadić, čija je vojska bila izmorenata i tek povučena iz Bosne u Sandžak nakon tromjesečnih borbi sa Austrijancima. Ove vojske su trebale da se sretnu na polju Nokšiću, na ulazu u plavsku dolinu iz pravca Berana. Prije bitke na Nokšiću, Ali-paša Gusinjski poslao je pisma glavštinama svih albanskih plemena, na šta su se oni odmah odazvali.²⁰ Marko Miljanov je uspio da u prvom udaru zauzme selo Gornja Ržanica i Nokšiće. Nakon ulaska u Nokšiće, ne nadajući se velikom otporu, on je izjavio da će ručati u Plavu, a večerati u Gusinju. Vijest o dolasku crnogorske vojske u No-

kšiće, 04. decembra 1879. godine, u Plav je donijela jedna starica.²¹ Nakon klanjanja sabah namaza, Jakup Ferović je tada pozvao na odbranu *vatana (rodne grude)*. U presudnom trenutku u pomoć su im pristigli Albanci Rugovci, predvođeni Salih-agom, njih oko 600, koji su sa bočne strane opkolili crnogorsku vojsku i tom prilikom zauzeli selo Veliku. Crnogorci se nisu nadali ovako jakom otporu. Nastupila je borba prsa u prsa, gdje su hrabri Bošnjaci i Albanci razbili Crnogorsku vojsku, koja se dala u bijeg u pravcu sela Rženice, ali su iz tog pravca pristigli Rugovci i Plavljanima, tako da im je jedini izlaz bio bježstvo preko Lima. Pokušavali su da preplivaju Lim i pređu na drugu stranu, ali su ih sustizali Bošnjaci i Albanci i hvatali se u koštač sa njima i tako nestajali niz korito rijeke. Nalazili su ih u proljeće sljedeće godine, gdje ih je voda izbacila na obale, što govori da su svoj boj završili hrvajući se dok se nisu udavili obojica.

U ovoj bici je umalo Marko Miljanov bio uhvaćen živ, ali ga je u posljednjem trenutku spasio Vasojevićki bataljon, kojim je komandovao Todor Vukov, koji je napao sa desne strane i pomogao mu da prepliva Lim. Marko je iz Andrijevice izvjestio knjaza Nikolu o teškom porazu.

U ovoj bici nisu učestvovali Gusinjci na čelu sa Ali-pašom, jer, zbog udaljenosti Gusinja od Plava oko 10 km, nisu mogli da stignu.

Nakon ove bitke, Ali-beg je dobio titulu paše. On je prodao svoje posjede na planini Stojčici i selu Martinovićima i nagradio novčano sve preživjele i članove porodica šehida. O broju poginulih različite su procjene. Kao mjerodavnu procjenu treba uzeti izjavu francuskog konzula u Skadru Le Rea, prema kojem

14. Ibidem, str. 53.

15. Harun Crnovršanin, Nuro Sadiković, *Sandžak porobljena zemlja*, Zagreb 2001. godina, II izdanje, str. 172, 173.

16. Ibidem.

17. Ibidem, str. 174.

18. Ibidem, str. 175.

19. Ibidem.

20. Ibidem.

21. Ibidem, str. 176.

je branioča Plava i Gusinja poginulo i ranjeno između 300 i 400 ljudi, dok je pripadnika crnogorske vojske poginulo oko 700 ljudi.²²

Broj učesnika bitke bio je 4.500 na crnogorskoj strani, dok je na strani Plava i Gusinja bilo 1.500 branilaca, kao i 600 Rugovaca (Albanaca) koji su dali veliki doprinos u odbrani Plava i Gusinja.²³

Važno je istaći da je ovo najveći poraz koji je imala crnogorska vojska, o čemu svjedoči nekadašnji ministar spoljnih poslova Kneževine Crne Gore Gavro Vuković, koji u svojim Memoarima kaže: „Vojna ekspedicija na Gusinje (misli se na Gusinjsku kazu u koju je ulazio i Plav) je bila teža nego ijedna do tada... Naša vojska kojom su komandovale glasovite vojskovođe, vojvoda Božo i vojvoda Marko Miljanov, bi satrvena na Novšiće... Pred malim Plavom i Gusinjem, Crna Gora je u boju na Novšiću doživjela najteži poraz u svojoj historiji postojanja. Time je bačena na koljena.“²⁴

Pokrštavanje u Plavu i Gusinju

U periodu 1912-1913. godine, na prostoru Plava i Gusinja crnogorska vojska je počinila najveći zločin u Prvom balkanskom ratu. Zločin je praćen pokrštavanjem, paljenjem sela: Nokšića, Gornja Ržanica i Peipići, ubijanjem, silovanjem u toliko velikom broju da tako nešto nije забilježeno ni u jednom drugom dijelu Balkana.²⁵

Razlog zvierskog ponašanja crnogorske vojske bio je u tome da su htjeli osvetu za izgubljenu bitku na

Nokšiću. Ali kako se nisu pokazali na bojnom polju, oni su svoje „junaštvo“ pokazali nad golorukim stanovništvom.

U zimu 1912-1913. godine u Plavu i Gusinju je prikupljena (oduzeta) velika količina oružja od stanovništva.²⁶ Ovo je poslužilo vlastima da unaprijed isplanirano nasilje opravdaju legalnim sredstvima. U plavsko-gusinjski kraj šalju brigadu na čelu sa brigadirom Avrom Cemovićem. Prije nego je došao u Plav i Gusinje, Avro je imao unaprijed pripremljen plan o *stavljanju pod krst* ovog prostora. Odmah je formiran prijek sud. Da bi zaplašio muslimansko stanovništvo, počeo je sa strijeljanjem najuglednijih ljudi.

Prema raspoloživim izvorima, pokrštavanje je vršeno uz saglasnost Ministarstva unutrašnjih djela, koje je odobrilo sveštenstvu da pristupi ovoj akciji. Mitropolija je dala saglasnost na pokrštavanje, ali je uslovila da se izvede po zakonima crkve. Spašavajući svoje i živote članova svoje porodice, ljudi su pristajali na pokrštavanje. Da bi bili pokršteni, morali su naći dva svjedoka pravoslavca, tzv. kuma, uz prethodno priloženu taksiranu molbu da hoće da se pokrste. Svake nedjelje su morale muslimanske žene i djevojke, kao nove pravoslavke, da izlaze na *begluk* i zajedno sa Crnogorcima igraju crnogorsko kolo, koje je zbog svog nacionalnog i vjerskog šarenila nazivano Šareno kolo.²⁷

U periodu od februara do početka aprila 1913. godine, skoro svakodnevno je vršeno grupno strijeljanje muslimanskog stanovni-

štva.²⁸ Mustafa Memić navodi da su grupe bile između 20 do 30 ljudi koji su uglavnom bili iz Gusinja.²⁹ U periodu između marta i aprila 1913. godine strijeljano je oko 800 lica, a pokršteno oko 12.000 ljudi. Kao znak pokrštavanja muškarci su bili dužni da nose crnogorske kape.³⁰

Navodimo nekoliko imena ljudi koji su, prema pisanim podacima, strijeljani 09. marta 1913. godine a koji nisu htjeli da se pokrste i da nose crnogorske kape, to su bili: Hadži Haso Radončić, Hadžija Bećo Radončić, mula Šećo Omeragić, Hako Aljov, Began Šarković, Nuco Jakupov, Jupo Rečkov, Malji hadži Sejdov Nikočević, Ibrahim Radončić, Halil Radončić, Mujaga Taljev Omeragić, Murat Hadžin Radončić, Ramo Zečirov Koljenović, Haso Aljkov Koljenović, Ramo Šujak, Seljo Matkov Laličić, Hako Halitov Čekić, Jakup Arifov Pepić, Hako Smajlov Balić, Čelj Šaban, Avdulj Zeka, Šaban, Hasan, Ramo (nije nazačeno ni prezime ni ime oca).³¹

U izvještaju serdar Janka Vukotića iz aprila 1913. godine se navodi: „Danas u Plavu i Gusinju nema nijednog Turčina po spoljašnjosti, nego su svi Srbi. Najprije je jedno 240 Turaka mušketano, a ostatak je pokršten.“³²

O broju pokrštenih nalazimo podatak da je pop Đorđe Šekularac nasilno pokrstio 12.000 ljudi.³³ Prema pisanim istraživača Safeta Bandžovića, nasilno pokrštavanje muslimana u Sanžaku bio je dio državne politike Crne Gore, koja je imala za cilj da na ovom prostoru istrijebi muslimane.³⁴

(nastavak u sljedećem broju...)

22. Harun Crnovršanin, Nuro Sadiković, *Sandžak porobljena zemlja*, Zagreb 2001. godina, II izdanje, Ibidem, str. 177.

23. Ibidem.

24. Ibidem, str. 177.

25. Vidi opširnije: Živko M. Andrijašević, Zoran Stanojević, *Pokrštavanje muslimana 1913*, Podgorica, 2003. god; Ejup Mušović, *Muslimani Crne Gore*, N.Pazar, 1997. god.; Mustafa Memić, *Plav i Gusinje u prošlosti*, Beograd, 1989. god.; Mustafa Imamović, *Pregled historije genocida nad Muslimanima u jugoslovenskim zemljama*, Glasnik Rijaseta IZ-e u SFRJ, broj 6, Sarajevo 1991. god; Rizo Gruda, *Sandžak u sjenci topova*, Novi Pazar, 1977. god.; 26. ACG; MUD; UO; 1912, fascikla 131, 2979.

27. Alija Matović, *Rožaje i okolina ljudi i događaji*, Rožaje 2009. god, str. 29.

28. Harun Crnovršanin, Nuro Sadiković, *Sandžak porobljena zemlja*, Zagreb, 2001. god, II izdanje, str. 224.

29. Dr. Mustafa Memić, *Bošnjaci-Muslimani Sandžaka i Crne Gore*, str. 238.

30. ACG, MUD, UO, 1993, 374/2, br. 429.

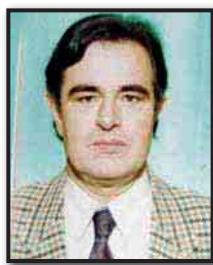
31. Hamdija Šarkinović, *Bošnjaci od Načertanija do Memoranduma*, Podgorica, 1997. god, str. 80.

32. Alija Matović, Ibidem, str. 29.

33. Safet Bandžović, *Položaj Muslimana u Sandžaku 1912-1941*, Sarajevo 1991, str. 16-18.

34. Safet Bandžović, Ibidem.

Mesud Pučić

Stotine mrtvih i ranjenih njemačkih vojnika, četnika, nedicevaca i ljiotićevaca, zatim milicajaca iz Sjenice, kao i građana Sjenice, je bilans ovih bombardovanja

Drugo savezničko bombardovanje Sjenice 1944. godine

(Da se ne zaboravi)

Sjeničanima je trebalo vremena da shvate da 24. jul 1944. godine nije bio ružan san, već surova stvarnost, gdje su mnoge porodice ostale bez svojih najmilijih, a mnoge bez „glave kuće“ koja je jedina bila u stanju da zaradi i nahraniti maloljetnu djecu i ostarele roditelje.

U danima posle 24. jula, Sjenica je skoro opustela. Nigdje nikog. Puste ulice, puste mahale, porušeni ili prazni dućani sa rezom na vratima. Da li zbog straha ili nemogućih uslova življjenja u porušenim kućama, mnogi su našli utočište u obližnjim selima. No život je morao ići dalje, sa svim teškoćama koje su na svakom koraku bile vidljive.

Da nesreća ne dolazi sama, pokazalo se 6. i 7. novembra 1944. godine kada je Sjenica neočekivano ponovo bombardovana. Glavni štab 37. divizije, tražio je da savezničko vazduhoplovstvo bombarduje neprijatelja na liniji Sjenica-Prijepolje zbog velike koncentracije njemačke motorizovane vojske i na hiljadu njihovih pomagača.

Kako u svom neobjavljenom djelu "Hronika Sjenice" piše Savo Čokanović: "ili zahtev nije bio jasan ili usled neke druge greške, tek neprijatelj nije bio napadnut duž komunikacije ove dve varoši već su bombarovani Prijepolje i Sjenica". Stotine mrtvih i ranjenih njemačkih vojnika, četnika, nedicevaca i ljiotićevaca, zatim milicajaca iz Sjenice, kao i građana Sjenice, je bilans ovih bombardovanja.

Sjenica, ta mala sandžačka varoš u razmaku od stotinak dana ponovo je doživjela teške časove i dane. Najviše je stradala Sjenička čaršija sa ono malo zgrada koje su pretekle od prvog bombardovanja ili one zgrade obnovljene, kako-tako, na brzinu. Tom prilikom oštećena je vodovodna mreža koja je išla od Vrela kroz Muminovića mahalu, pored Velike (Validine) džamije kroz glavnu ulicu ka pazarском drumu. Bombardovana su rubna područja Sjenice, naročito područje od Kladnice prema Progonu, gdje su bile locirane njemačke i četničke snage. Koliko je tu bilo poginulih, nikad se neće saznati, ali po količini bačenih bombi taj broj sigurno nije mali.

Prema podacima iz Matične knjige umrlih muslimana (Sidzilli vefijat) za kalendarsku 1944. godinu, prilikom bombardovanja Sjenice 6. i 7. novembra, poginuli su... Vidi: Tabela 1.

Dženazu je predvodio imam Smail Bećiragić Varošak iz Nove Varoši. Ukop tragično nastradalih obavljen je na četiri mezarja: Dubinje, kod Kule, Medare i selo Dubnica.

Formular Matice umrlih muslimana (sidzilli vefijat) izdavala je i štampala

Sjenica nakon drugog savezničkog bombardovanja

Državna štamparija Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca na tabaku (A2 format) sa svim detaljnim podacima na latiničnom i ciriličnom pismu, čija je cijena bila 1 dinar, na kojem piše "Članom 22. Zakona o ustanovljenju državnih monopolija od 3. avgusta 1893. godine se određuje kazna za štampara koji se uhvati da štampa ovaj formular na dve do deset godina robijena na osnovu S145. Krivičnog Zakona."

Prema podacima Protokola umrlih Srpske pravoslavne crkve prilikom drugog bombardovanja Sjenice 6. i 7. novembra 1944. godine poginuli su... Vidi: *Tabela 2.*

Sahrana je izvršena na groblju u Sjenici i selu Čedovu. Opelo je izvršio protojerej Stevan Balšić.

Babić Svetozar, bakalin star oko 56 godina je poginuo 22. novembra 1944. godine. Opelo je izvršio sveštenik S.Radović

Protokol umrlih Srpske pravoslavne crkve izdavala je Srpska patrijaršija, a štampala Srpska manastirska štamparija iz Sremskih Karlovaca na tabaku (A2 format) sa svim podacima, cirilicom, čija je cijena bila 1 dinar, na kojem piše: "Članom 13. Pravilnika o crkvenim taksama smatra se svaka izrada i rasturanje ovog formulara od strane neovlašćenih lica kaofalsifikat i kazniće se po krivičnom zakonu."

Za pisanje ovog pregleda najviše su korišćena sačuvana dokumenta Opštine Sjenica, Arhiva Ras iz Novog Pazara, Biblioteke "Dositij Obradović" iz Novog Pazara i neobjavljenog djela „Hronika Sjenice“ od Save Čukanovića. Autor se koristio svojim ličnim bilješkama koje je vodio sa žiteljima Sjenice koji su znali ili su bili očevici bombardovanja, te se ovom prilikom zahvaljujem svima koji su mi na bilo koji način pomogli. Izvinjavam se ukoliko je neka žrtva ostala nezapisana ili se neki podatak nije najtačnije unio, jer cjelokupna korišćena građa pisana je ručno i mnogi podaci nisu čitki i jasni.

Dodatak 1.

Prilikom bombardovanja Novog Pazara 07.11.1944. godine, poginuo je poznati sjenički trgovac Vrcić (Avda) Latif, rođen 1877. godine, koji je bio u

posjeti čerki Beki Mujezinović. Ukopan je 09.11.1944. na Velikom groblju u Novom Pazaru. Dženazu je predvodio Ramiz ef. Paljevac, imam Altun Alem džamije.

Prezime	Ime oca	Ime	Godina rođenja
Abdagić	Alispahić Rušida	Paša	1886.
Bajrović	Bahtijara	Halil	1914.
Cueak	Tahira	Azem	1880.
Cingić	Alije	Šukrija	1878.
Gučubija	Ejupā	Murat	1888.
Hajrić	Hasanbegović Mustafe	Fatima	1906.
Hajrić	Mahmuta	Zuma	1936.
Hafizović	Hasana	Salih	oko 60 god
Mušović	Murata	Muharem	1914.
Mulamuratović	Mašović Ahmeda	Džemila	1882.
Mulamuratović	Mašović Sulejmana	Fehima	1898.
Mulamuratović		Zekerija	1915.
Nišić	Mulamuratović Nurča	Nuradija	1890.
Pučić	Nišić Ahmeda	Zuma	1916.
Spahović	Muharema	Zuma	1936.
Toković	Hasana	Rušid	1876.
Zekić	Graca Bajrama	Elmaza	1913.
Zekić	Aziza	Ramiz	1933.
Zekić	Mustafe	Sadik	1910.
Zekić	Jusufa	Ajkuna	1944.
Zimonjić	Nezira	Izet	1933.
Zimonjić	Rusida	Nezir	1902.
Zimonjić	Becira	Ramadan	1934.

Tabela 1.

Prezime	Ime	Zanimanje	Godina rođenja
Bukumirović	Radoslav	kahfedžija	star oko 40 godina
Durovićeva	Leposava		stara oko 20 godina
Partaljević	Dobrila		stara oko 18 godina
Triković	Vladimir	kahfedžija	star oko 36 godina

Tabela 2.

Strana 57. Tabelarni pregled

Odštampano	Treba
Cvrčanin Sulejmana İbrahim	Crnjarin
Đenđ Mehmeda Adem	Zekić
Đenđ Sadika Serif	Zekić
Hajdinović Huseina Šućija	Hajdarević
Hrkalović Džema	Hrkalović
Kasus Smaila Melia	Korač
Kivavac Ahmeda Musad	Kivavac
Ljajić Mahmuda Ahmed	Hajrić
Mahmutović Tahira	Mahmutović
Musač Ramiza Munir	Musač
Nalović Murata Tair	Nalović
Pecanac Raifa Ramic	Pecanac

U broju 21-23 Bošnjačke riječi, u tekstu "Prvo savezničko bombardiranje Sjenice 1944. godine" (str. 56-58), pogrešno su bila upisana pojedina imena. U ovom broju dajemo ispravku i izvinjavamo se porodicama žrtava

Strana 58. Nije upisana Toković Smaila Munira, rođena 1929. godine.

Odštampano	Treba
Babić Stevan	Babić Stevan

Emin Elesković

90 GODINA OD ZLOČINA U STARČEVICU

Iako su Bošnjaci Sandzaka između dva svjetska rata pokazivali spremnost da se u novim uslovima pridruže ostalim narodima u izgradnji nove državne zajednice, koja je najčešće izražavana u jugoslovenskoj federaciji, tadašnji nosioci vlasti nisu bili spremni da ih prihvate i uključe aktivno unatač toj njihovoj namjeri i želji. Naprotiv, državne vlasti su stalno optuživale viđenje Bošnjake, kao i njihove zvanične predstavnike, da rade protiv interesa Srba i države. Takvi su hapšeni, pljačkani i ubijani. Kada bi im narod pružio zaštitu i stao uz njih, država bi pokretala žandarmeriju i vojsku s ciljem ubijanja civila, pljačkanja i paljenja njihovu imovinu, stvarajući strah, nesigurnost i neizvjesnost među Bošnjake.

Da "zavede red" u Sandžaku, vlast Kraljevine Jugoslavije šalje zloglasnog četničkog vojvodu Kostu Milovanovića Pećanca. U svojem pohodu po Sandžaku on vrši pljačke, premlaćivanja i ubijanja nedužnih ljudi i žena. Tako u selu Starčeviću, koje je sada u sastavu M.Z. Ribariće, opština Tutin, Kosta Pećanac, sa svojim četnicima, prvo hapsi i privodi kmeta sela rahmetli Ruša Rizvanovića, da bi, 11. jula 1922. godine, u ranom sabahskom vaktu, upali u selo i izvršili pljačku, paljevinu i pokolj nad nedužnim i nezaštićenim mještanima. Toga dana ubijeni su: Rizvanović Ramo - ef., Rušo, Ibro, Arslan, Hamid, Emro, Sinan, Beško, Zećir, Zaim, Azem, Juso, Mehmed, Murat,

Islam, Rahman, Džana, Husko, Nailj, Sadik, Haćim, Čamilj, Galjan, Nezir, Vejselj, Dželjil, Bećir, Suljo, Tafilj, Bajram. Imena ovih šehida ispisana su na Šehidskoj česmi u Starčeviću. A po kazivanju Rustema i Zećira Rizvanovića iz Starčevića, tada je ubijen i dvanaestogodišnji Sitko, sin Medov, i jedno novorođenče u kolijevci kome nisu stigli ni ime da nadjenu.

Zvanično, država nikada nije ispitivala i procesuirala ovaj slučaj iako po međunarodnom pravu zločin nikada ne zastarijeva.

čanost uz veliko prisustvo mještana. Uvodnu riječ dao je Emin Elesković, opštinski odbornik, podsjećajući prisutne na potrebu proučavanja i poštovanja naše prošlosti. Prisutnima se potom obratio gospodin Šemsudin Kučević, predsjednik SO-e Tutin, dajući kratak presjek političkih zbivanja na prostoru opštine Tutin od Kraljevine Jugoslavije do današnjih dana, sa posebnim osvrtom na političko organizovanje Bošnjaka Sandžaka u pomenutom vremenskom periodu. Gospodin Esad Džudžević, predsjednik IO SO-e Tutin, je govorio o datumima koji su od opštег interesa i posebnog značaja za građane opštine Tutin i koji su, kao takvi, imenovani opštinskim blagdanima. Posebno je naglasio da u svim normalnim i civilizovanim društвима takva praksa postoji.

Gospodin Džudžević je prisutne upoznao o želji opštinske vlasti da izgradi jednu česmu u znak sjećanja na pobijene Bošnjake iz Starčevića 1922. godine od strane Koste Pećanca, što su prisutni sa oduševljenjem prihvatali. Ta želja je realizovana i svečano otkrivanje bilo je 11. jula 2001. god., uz prisustvo političkog i vjerskog rukovodstva Bošnjaka kao i velikog broja građani iz cijelog Sandžaka i dijaspore. Od tada, svake godine, obilazi se šehidsko mezarje u Starčeviću i upriliči se prigodan program uz poruku:

Da se ne zaboravi i da se više nikad i nigdje ne ponovi.

Šehidska česma u Starčevićima

Tek nakon demokratskih promjena i višestranačkog organizovanja vlasti, najodgovorniji ljudi tutinske opštine su pokazali odlučnost da se ovaj slučaj nikad ne zaboravi, da bude opomena i pouka, u nadi da se nikad ne ponovi. Oni su, na redovnoj sjednici SO-e, održanoj 27. novembra 1998. godine, pored ostalih značajnih datuma opštine Tutin, usvojili i "11. jul" za Dan šehida" opštine Tutin. Rukovodeći se tim delegacija SO-e Tutin je posjetila starčevice 11. jula 1999. godine. Održana je prigodna sve-

Zabilježio: Salih E. Karišik (kazivači: Raif Karišik /1912/ i Ćamil karišil /1898/)

BOŠNJAČKA PREDANJA

Predanje je usmena narodna proza u čijoj sadržini ima elemenata mita ili legende. Prenosi se sa pokoljenja na pokoljenje. Mnogo je kraće od bajke i u njemu ima neobičnih i nevjerojatnih događaja, vila i čuda, ali i imena mjesta i ljudi koja vam nijesu nepoznata

Sjeničko selo Dubnica. Selo Dubnica se nalazi jugoistočno od druma Sjenica-Akova. Ono ima najbolje oranice, žitnica Sjenice. Malo ima pašnjaka i izvorskih voda. Njene njive i livade su u uvalama i dolovima.

U zaravnima ima barljivog zemljištva, tu ljudi kopaju bunare i u njih pobadaju posjećena, šuplja stabla, debla, stubla, dubla i tako dolaze do pitke vode, stublina.

Kako ovo selo ima više stublina sa dubovima u zemljištu, ono po tome i dobija ime Dubnica.

Selo Trijebinje

U pešterskom kraškom krajištu nadžadi Sjenica-Akova nalazi se selo Trijebinje. Njegovi prvi žitelji su ga trijebili od kamenja. Po podacima, ono je dockan naše ljeno.

Selo trijebe bolesti, paljevine, ratovi, međusobna trijebljenja i surova planinska klima. Naseljavali su ga i Grci, a danas Srbi i Bošnjaci.

Grci su orali zemlju u mjesecu maju. Ostave ralo preko noći u njivi i sjutradan uvrzu volove da oru. Hoćeš, ralo smrzlo. Kad to videoše Grci, doniješe odluku da se iz sela istrijebe.

Po trijebljenju i istrebljenju, selo dobija ime Trijebine.

Trijebljanski han

Selo u polju. U polju polja, Kalipolje, Suho polje, a oko polja mahale, kao đerdan nanizane. Prva je Donja mahala. U njoj su Dulini Ramovići, ostali Ramovići, Muminovići i Bajrovi, Nazifovi i Ejupovi. Komšije ovih Džigali, Fazlići, Kadušići, opet Džigali, na Kalipolju Košćinci i Jovanovići, prema Carećini su Šabanovići, Bubanje, Boškovići, na Crkvištu Avramovići i Kolašinci. Istočno su Karišići, Rahići i Jukići.

Na sred sela posađen han. Džada siječe selo. Rijeka je čift sa njim. Džadom se džadi od Sjenice prema Akovi, a noge nose džadnike od hana dohana.

Han na boju, kat i magaza. Okapljen je šindrom. U magazi roba i konji, na katu kiridžije i putnici namjernici.

Put siječe karišičku i kolašinsku mahalu. Na pračkomet od hana, Nasifagina kuća. Nazifaga nije nikada bez musafira.

To Ijuti handžije Rahiće, uzima im mušterije.

Vrijeme teče, karavani zamiru, hanovi mijenjaju gazdu. Poslije II svjetskog rata kupuje ga Ramo Šipkar iz Šolja. On namami Župljane od Akova. Han radi. Ramo i Isma Bihorka lijepo žive.

Ramov han kupi Nikola iz Garićine. U hanu mjesni ured i dućan, na katu, a u magazi konji, udba i doušnici. Udba timari ne konje, već nepodobne mještane.

Vrijeme nagriza han, ljudi boluju, trijebe se niza svijet. Kroz šindru se vide zvijezde, a poneko krije svoj mjesec.

Prosutu duvarinu hana od Nikole kupi najstariji Nazifagin unuk Suljo Ćamilov i svom sinu nadenu ime Nazif.

Župan

Čovjek srednjeg rasta, širokih ramena, u istom trenu blag i prijek prema svome roblju, a milostan i darežljiv prema sirotinji, ženama, djeci, čobanima i musafirima. Riječ je o Nazifagi, sinu Rizvana Brahma, Trijebljanina. Njegova porodična zadruha broji pedeset članova i sedam čobana.

U doba Kraljevine Jugoslavije, njena vojska vrši popunu ratnih jedinica lakim tovarnim grlima. Nazifaga po pozivu vodi dva konja, a ostali se ne dadoše ostaviti. Podje sva ergela od pedeset konja.

Sjenicom se diže bugijan, nasta bat. Zvona, medenice i praporci izmamiše sjenički milet. Preplašiše se varoška djeca. Oficiri broje atove. Čude se. Pitaju:

-Šta je ovo?

-Čija je ovo ergela?

Nazifaga se jada da nije mogao izdvojiti dva konja. Upitaše ga:

-Šta imaš još od stoke?

On im objašnjava i nabraja:

-Imam hiljadu ovaca, pet stotina ovnova, pet stotina jagnjadi, pedeset krava, stotine trnki pčela, junadima i teladima se ne zna broja.

Kad o ovom čovjeku i njegovom berićetu obavijeste kralja, on Nazifagu proglaši županom.

ZAHUMSKO

Zahumsko je granično selo Sjenice i Akove, zagrljeno je sa Visočkom, a gleda Bar. U ovim selima Karišici imaju baš prijatelje Bučane. To su Hamdija, Salih, Jule, Hivzo...

Pohvale oni Nazifagi Karišiku da se prodaje lijepo imanje u Zahumsku. On ga kupi. Niko od braće neće iz Trijebine da ide tamo. Na jedvihte jade, prihvati se imanja adžo-Islamov Bajram Bajro.

Islam je volio trgovinu stokom a ne imanjima. Znao je da kupi, pa makar fes dao ili uzeo pride. On je bio srednjeg rasta, širok u plećima, na glavi uvijek fes, sem hodža, posljednji ga nosi u selu. Gore čistu paltu, prsluk pamuklijaš, dolje čakšire s getama. Na nogama dosta iznošene kundure.

Ode Bajro u Zahumsko, ne bi čare. Tutnji Drugi svjetski rat. Četnici dižu uši. Narod uplašen. Počela bježanija. Sve je manje Bošnjaka u selu.

Bajro pobiježe sa familijom ocu i bratstvu

u Trijebinje. Komšije četnici razmeđe i podijele njegovo imanje. Iz Trijebine bježe u Peć.

Među posljednjima u Visočki, Emina Bučan brani imanje, roditelje i obraz. Nestaje joj muničije. Moli četnike Rada Korde da je ne obečaste. Sačuvaše joj obraz. Ubiše je. Ne stiže joj pomoći iz Sjenice, zakasnili su. Njeno ime nosi dječiji vrtić u Sjenici, ipak su se nje sjetili.

ŽARI

Samo što smo s Turcima imali istu vjeru, plaćali smo i šakom i kapom crnogorskoj vojci poslije 1912. godine. Prvo su oduzimali oružje, a onda i život.

Osjetili su to, između ostalih i Darmani, naši odiviči iz Crvaska, zaselak Žari. Nasilje i oštice krvave kame i naterali su karišičku odivu da usred crne noći, preko planine Giljeve, sa četvoro male djece, izbjegne krvavu presudu.

Stigla je izbezumljena u Trijebinje. Bila je kod rodbine neko vrijeme, a onda joj oni ispletose dvije kolibe od pruća i posade, nautrini Kilavac i to mjesto nazvaše Žari, da je podsjeća na bivši dom.

Poslije bitaka i učinjenog zla, zlikovci se povlače za vođama.

Sead Ramdedović

PUT

Uski su putevibihorski... Do te
mjere uski da se dva malo šira
čovjeka ne mogu razminut kad
se sretnu ukoliko jedan od njih ne stane
u kraj i leđa okrene ogradi. Ali uvijek
nevolja: nekad se desi da stanu obojica
– uviđajni ljudi, i samo čuješ: haj' ti; ne,
vala, no haj' ti... S takvima je lako, ali
šta kad se sretnu Isah i Kamber?
Obojica nahrupiti i ni jedan stanuti
neće, već se toliko gruhnu ramenima da
i jedan i drugi posrnu ka ogradi, a
poslije ko koga nadjača...

A i Bihorci, bogme, čudan soj: kad
god mijenjaju dotrajale plotove – ne
propuste priliku da malo ne nasrnu na
put. I tako, malo otud, malo odovud –
uglavnom putevi sve uži, a njive, koje
ionako niko ne ore, sve šire.

Ni jednom se ljudskom izumu
Bihorci ne obradovaše kao bodljikavoj
žici: zaplete se runo komšijskoj ovci,
osakati rođakov konj, kravi ispadne oko
ili nečija snaha razdrca nove dimije.
Ustvari, kako bilo da bilo, bodljikava
žica odrađuje svoje.

Sužavao tako Omeraga put sve dok
udovica Rifa iz Oblatine, samohrana
majka sedmoro sitne djece, ne pocijepa
džakove pune brašna. Otegnu se bijel
kolan kaljavim putem kao svjedok da
je baš toga dana i tim putem prošla
Rifa, tjerajući na svom konju djeci
brašno, ali im ne bi suđeno i osta u
bihorskem blatu.

Pade krupna i teška suza udovička!

Okupiše se Bihorci pa pravo
predsjedniku opštine na vrata:
Pomagaj! Aman, derman, pomagaj, ako
Boga znaš! Daćemo pola para, samo vi
započnite.

Dugo se predsjednik migoljio, vrdao,
ali na kraju obeća. Tvrdo, opštinski, jer
su se i izbori bližili, pa kao da je neko
nagovorio ono konjče da primakne
samar bodljikavoj žici. Ne prođe dugo,
a Stjenicama se pomoli velika žuta
mašina, od čije dreke su podrhtavale
bihorske pojate.

Ibretom se ibreti Omeraga – ne
vjeruje svojim očima, pa kad vidje da se
ne šale, istreča bos pred buldožer, nekako
na prstima – nikad smiješnije Omeraga
nije trčao. Nikad!

– Akobogda, junače? Kud si haknuo
sa tom skalamerijom tolikom? I odakle
si, te si tako hrabar i umješan, ha?

Čovjek zaustavi mašinu, ugasi
motor, pa otvori vrata i prvo pljunu u
kaljav put, a onda se obrati Omeragi:

– Pitao si me nešto, domaćine?

Omer se primače još jedan korak,
položi ruku na čelo i, sada posve miran,
upita čovjeka za volanom velike mašine:

– Pitao sam te odakle si?

– Iz Morače sam, ako si čuo za
Moraču.

– Jesam, čuo sam, i stoput prolazio –
Omeraga se zamisli. Nije se po dobru

sjećao opasnog moračkog kanjona. Malo začuta, a onda se ponovo obrati mašinisti:

- Pa si ode došo da moju babovinu perišaniš, da moju kuću raskućavaš? Nijesi imo niđe bliže? Jok vala, bezbeli! Niđe nema budala ko u Bihoru. Niko te drugi ne bi pustio da mu u svetinju hrkaš i kopaš! Ne, ne! Slušaj, ako sad ne okreneš toga đavola, iščupaću onaj glogovi kolac iz ovog plota što si stao da ga gaziš i razvaljuješ, pa će te sve po toj mahnitoj, brkatoj glavurdi, da vidiš šta je tvrđe, majčin sine: ta tvoja glavetina ilibihorski kolac!

- A šta nijesi ti kriv? Ne treba meni tvoj šef, ja ne dam svoju njivu! Poslali te iz opštine, vele žale se Bihorci nemaju puta, pa da nam i tu muku maknete s glave. Neka te vodi predsjednik kod njega kući, pa razoravaj njegovu babovinu! Hoće na mojim leđima da zida slavu, je li...? Ja ionako nijesam glaso za njega. No ti, moj rodo, okreni tu gvožđuriju, pa hajd nazad dok krv nije legla! Što ne ideš preko Suljovog imanja, no si mene našo? Moje si došo da čorpuniš! Nazad se vraćaj il' će sad da se ispružim ispred gusjenica, pa melji! A meni je, jado, ponos na kućnom pragu poginuti. Rahmetli dedo bi bio ponosan na mene da zna kakvo junačko srce nosim! Šta su ti švapski tenkovi spram ove sile koju si ti pojaho pa

krenuo u Bihor? Rodna gruda se mora branit! Svaki pedalj zemlje!

- Pogle Suljovića što su se poređali! Neko s plota a neko s pendžera! Gledaju li, gledaju! Sahi

metar, otici će u kuću za onaj kriveni pištolj, pa će od tebe da napravim Bejtove gaće!

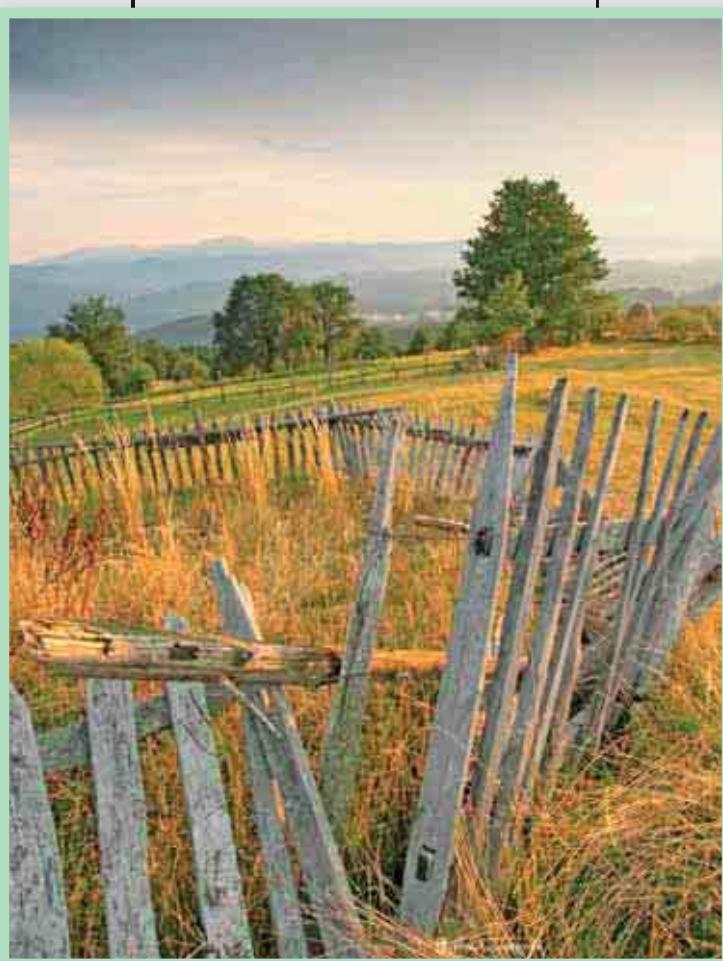
Mašinista zatvori vrata, upali mašinu i krenu.

- Oč, vole volujski, ne ori mi babovinu... - vrištao je Omeraga. - A šta veliš, ovuda zacrtali put za Pešter? Bio ovuda stari put? Ne vjerujem! Pa vidi i sam, Alaha ti. Otvorite blentave oči! Pogledni - predvajaš mi babovinu, ovu ljepotu. Jes, doduše, da ne ukosim ni plast sijena. Da je bar nekako s kraja, pa pola u moje, pola u

Suljovo, al' ovako... ne dam i fertik! - dreknu Omeraga iz svega glasa, zatetura i, prije nego što pade, s obje ruke se osloni na žutu mašinu. Htjede još nešto reći, ali umjesto riječi na njegovim usnama se pojavi bijela pjenuška.

Utom, žena koja je kao bez glave jurila uskim putem prema Petnjici, zastade i prva pruži ruku posrnulom Omeragi, ali su njebove ruke nemoćno ležale u blatu. Bila je to udovica Rifa iz Oblatine, koja je jučer pocijepala džakove na njegovoj žici i brašno prosula po putu, pa se danas vratila da vidi šta joj je činit, jer - djeca traže hljeba.

Dok su ga podizali sa kaljavog puta da ga na nosila polegnu, lijeva ruka dohvati hladne blatnjave gusjenice, a kao da reče: Ne, samo ovuda ne, ovo je moja babovina i ne dam je.

Faiz Softić

ORAO

Šta da radimo? Navadio se orao u našu avliju, pa ne da oka otvoriti. Prvo je - proljetos je to bilo - odnio, za nepun sahat, troje žutokljunih piladi, pa umjesto dvanaestoro, koliko se bilo ispililo, sad za Ćanom (Ćana je, da se zna, naša kvočka) ide osmoro. Troje je ponio orao, a ono jedno - crklo. Niko ne zna zbog čega, ali - crklo. Mijun ga iznio iza avlige; postavio na trbušći kao da je živo, nebi li ga orao spazio i ponio - kad je već mrtvo, halal mu bilo, ali jok - on ga samo preleti i sruči se u avliju tražeći ono u koje još živo srce kuca.

Pilad i nekako halalismo, ali kad odnesejanje koje ne bješe ni sedmicu sastavilo - zabisnusmo se: ovo je ozbiljna stvar - naša kuća i naša avlija dobine su klasičnog neprijatelja koji nas vječito drži na oku i kojem ćemo golem šer vidjeti. I tako mi - kuća Serhatlića, počesmo skivati plan odbrane od neprijatelja iz vazduha.

Prvo je najstariji brat Jaruga predložio da izdignemo mrežu nad avlijom i tako onemogućimo slijetanje krvolokočne nemani. No, avlja velika, mreža skupa, mi s parama tanki - pojeo čar fajdu. Ništa od toga.

Srednji brat Lipan veli da se naoružamo i držimo straže. Noću i danju, jer krvolok može i noću uletjeti, čulo se da zna i rezu skinut s vrata i ući u obor. Lovačku pušku imamo - to nam je ostalo kao amanet od oca, ima i kuršuma, ali ni to nekako nije baš najbolje rješenje: po jedno čeljade vječito van kuće, van posla, van ikakvog privređivanja, a opet mu se može desiti da dremne, a orao je orao - skužit će i ponijeti.

Znači, i taj prijedlog na bunjište.- A šta mislite - veli najmlađi brat Mijun - da sagradimo plašila na sve četir strane i da tako, čim on baci oko iz visina, ugleda ,ko biva, ljudi koji ga, dole na zemlji, čekaju da ga ispišu iz živih? - Složismo se da je orao pametna ptica, ima izo-

štrene instinkte i neće rizikovati svoj dugovječni život radi jednog ili dva obroka.

Ovaj prijedlog je prihvaćen kao najozbiljniji. Još malo smo porazgovarali, složno - bratski, o Mijunovom prijedlogu i prišli izradi plana o pravljenju strašila. Iz sela su nam donosili bijelu i crnu vunu, stare kapute, a mi od kolja pravili noge, ruke, u rukama pušku i još na vrh te puške-kolca objesimo po jednu konzervu ostalu iz prošlog rata (iz njih su još Talijani jeli konjsko meso), da zazveči - strah da utjera orlu-krvoloku. I dok smo raspravljali kako i šta, stiže iz Jablanice vijest da je u nekom selu pod Golijom orao, možda baš ovaj, isti orao koji se bješe naklatio na našu kuću, napao stado i velikom ovnu zvonaru kljunom razlupao lobanju i ispio mozak... Ovo pojača strah, ne samo u našoj avlji, malo je to reć, već u cijeloj mahali, koja se povuče u sebe, pa dođe nekako manja.

Zapuše vjetar s Vlaha ili sa Stare planine, a mi svi uglas:

- Huj, huj, huj... - Istrčimo van, Jaruga skopa pušku, pa još s praga saspe sačmu u nebesa, kad šta će ti biti - orla nigdje, a i sav mal na broju. Ahmet se kleo jednim jedinim djetetom da je video orla, i da taj orao nije kao orlovi već drukčiji. - Glava mu bijela, velika, krila po dnu nekako oštra i žučkasta - a to kolik je, ne smijem ni kazat - seirio je Ahmet - jer mi se neće vjerovat i ispast će da lažem, a ne lažem, video sam ga kao što, evo, ovo sada gledam vas.

I mi, bez i trunke sumnje, s mjesta povjerovali Ahmetu: video je orla i orao je onačak kako je on rekao. Tačno takav! Kad je Ahmet slagao da slaže sad kad smo svi u strahu od čuda iz vazduha? Ehlimana, opet, kao sabrana žena, veli da ga ona svojim očima nije vidjela, ali jeste čula huku, i poslije te huke nestao joj pijeto Zelenko. I šta bi ga drugo ponijelo nego li orao? Ono što je hučalo to je on

svojim goleim krilima razbijao vazduh iznad kuće, ali je takva ta ptica, ona u tiparu zna izmać očima i zato je Ehlimana nije ugrabilo viđeti, a huka se ne može sakriti. Da ne huči, ptica ne bi mogla ni sletjeti niti pobjeći...

Znači, da bi zastrašili orla - pravimo plašila. I napravismo ih. Vjerujte da sam i ja sam koji sam ih posadio u zemlju oko avlje jednoga dana pretrnuo. Vraćam se iz Bilja, zamislio se, bogme - valja preturiti... i najednom, na Klečju podignem glavu, kad četiri čovjeka s puškama «na gotov» opkolili našu kuću. Dok mi se glava razabrala - šta je, jeza me prođe kao da me u svaku dlaku ubode po jedna pčela medonosnica. A kako će tek orlu bit kad krene da okrvavi svoj krivi kljun u našoj avlji?!

Sastavi cijela hefta, pa zauze druga, a od orla ni traga ni glasa. Pustimo Čanu, za njom piladija, ovce pasu, janjci skakuću, pjetjo skočio na podinu, raširio krila, pa - pjeva li, pjeva, a kao da se ruga onom orlu i kao da mu govori: ti nam više ništa ne smiješ...

Bio je prvi dan ramazana, srijeda. Lijep u Boga dan. Mijun pravi pisak od vrbovog pruta i pjeva, Lipan uzeo motiku i popravlja brazde niz okutnjicu, a Jaruga na krovu kuće opravlja «pijetla» na dimnjaku - od velike uzduhe iskrivila mu se limena noge pa ukapinje unutra. Ja, ovakav kakav sam, sjedim pod džanarikom i - mislim (mada ni to nije lako u zemlji gdje orao caruje). Kad sve što bi živo oko nas: janjci, ovčice, kokoši, pas Sika - sve ustuknu, prileže k zemlji, dok mladi konj Danjuško, ljepotan kojim se cijela mahala ponosi, prope se na zadnje noge i stade hrzati, a uši složio niz vrat kao zec. Svi smo bili na

nogama, znali smo da je kucnuo osudni čas i da sve ovo nije bez ništa.

Najgore prođe Jaruga: pošto je bio na samom vrhu kuće, stušti niz daščani krov sa svim onim svojim halatkama i ne zaustavi se na strehi već pade u avlju i stade se žaliti kako je navrijedio rame, ubio se u pisak lijeve noge, ogreba lakat...

Visoko iznad naših glava kružio je orao-krvolok. Tako je navodio svoja krila da je vrhovima zasijecao bjelasave oblačke koji se dokonu rastezahu nad našim selom.

- Pušku; Galbelile - viče Umihana i, koliko je noge nose, grabi prema našoj avlji.

Umihana je, samo ona zna zašto, mog srednjeg brata Lipana zvala Galbelil. - Eno ga, spremu se da nam sunce zakloni!

I Lipan, kojem puška već bješe u rukama, nišani neman u oblacima, i kako se ova okreće tako i on za njom, pa smo se bojali da mu se u glavi ne za-

vrti - svijest da mu ne mrkne, i to baš u momentu kad bude opalio, pa nas može, gluho i daleko bilo, poobaljivat te prosti ti orlušina.

Čekao je Lipan da orao stušti k zemlji pa da ga napuni sačmom, ali je gola ptica sasvim mirno plovila nebesima, kao da je ništa dole zemaljsko ne zanima. Tako cijeli dan, tako drugi dan, tako treći... Izađemo jutrom na avlju, a ptičurina na nebesima;izađemo noću na avlju a vrhovi krila one ptice, obasjani crvenim mjesecom, bacaju svijetle krugove kao da se zvijezde igraju. Na kraju, svi se složimo da ona ptica ostaje gore, jer da je htjela sletjeti - sletjela bi. Vratismo smo se svojim poslovima, samo su plašila

ostala da zjape i da svojim mrtvim ispruženim rukama prijete orlu na nebesima.

Jedne večeri tek što pospasmo, a napolju se začu lom i mi svi kao jedan poskakasco iz prvog najslađeg sna. Svi smo, kao bez glave, istračali, a Lipan, iznad naših glava, gore prema milionima zvijezda, uz dva gromoglasna pucnja otpremi smrtonosnu sačmu koja na svom putu ništa ne dohvati što bi prokrvarilo. Kokoši su krečale kao na vatri; u štali je, propet na zadnjim nogama, stajao Danjuško i hrzao; volovi su bukali i rogovima razvaljivali suhe pletene jasle ispred njih, a pas Sika iz svega glasa zavijao. Ovce su blejale, a tanak crveni mlaz se istezao ispod vrata.

Dok smo tako stajali u čudu gledajući pomahnitalu i ranjenu stoku, iz jednog skrovitog čoška stale iskoči prug, krvlju napojen kurjak i silovitim skokovima zamače u gust gaj iza kuće.

Proglođao dvije daske na niskom krovu i do mile volje sladio se ovčjom krvlju, sve dok se nismo razabrali iz dubokog sna. Sva četiri strašila ležala su srušena na zemlji, pa su, tako bespomoćna i više nikom ne prijeteći, izgledala jadno i bogaljeno.

Iste noći pokupismo poklane brave i zakopasmo ih u odorku na kraju imanja. Zemlju dobro utabasmo - da nam se dušman ne nasladi - i vratismo se da jadikujemo i čuvamo ono što nam je preostalo.

Zakleli smo se da nas nikada više neće iznenaditi. Vratili smo po selu i crnu i bijelu vunu, vratili stare kapute, a ono kolje ponovo zabolje u plotove. I mi mladi Serhatlići, umjesto onih strašila, zauzesmo položaje.

I sada, kad god pogledamo u nebo, u drage nam oblake koji donose kišu za naša žita, kad god pogledamo u sunce bez kojeg bismo bili mrtvi, ugledamo krilatu neman kako kruži nad horizontom i vreba svoju priliku.

A ovamo, iz utrobe Stare planine, počesto odlijegne zavijanje kurjaka, a kao da kaže: doći će!

Mr. Fatima Pelesić Muminović

NOVI ŽIVOT

Ima ljudi koji su po življenju nalik mnogima, a njima niko nije nalik. Takav je Numan Galiba, prijatelj mog oca. On mi je uzor da ne skrenem s pravog puta, koji svako na svoj način vidi, hrabri da ostanem u pameti kad me ljudi omalovaže, oni koji dobra i poštena čovjeka smatraju ludom, oni sebični, lukavi, goropadni. Gledam ga kako korača, tetura se, nevoljno povijen rame-nima naprijed spremjan da se bori s ljudima u svakom trenu, on koji pred ljudima ne skriva nesigurnost, slabosti, neimanje.

Ponosan je na svoje porijeklo sa sela, iako je čitav život proveo na periferiji samo dva – tri kilometra od centra Velike Čaršije.

„Ni jedna država nije seljaku majka. Svaka od njega traži svoje, ne pita ima li, hoće li mu šta ostati, ne gleda rodna li je, ili nerodna godina. Ali, spasava ga to što je navikao i kad nema da ne bude nesretan. Sreća se ne mjeri imovinom, ali blagostanje je sigurnost opstanka. Zato sam i ja ostavio svoja polja i sišao na asfalt.“ - pričao mi je kad sam ga prvi put sreo.

Iz njegovih riječi, shvatio sam da u životu svakog čovjeka postoje trenuci koji budu putokaz za daljine. Oni otvore ili zatvore put želja, ohrabre ili poljuljaju naum koji svako pomalo pruža od djetinjstva prema neizvjesnoj budućnosti. Ponekad se ogledamo u trenucima tuđeg života i vidimo vlastite korake. To su oni časi kad se život iz temelja promjeni i sve što smo dotad gledali svojim očima vidimo drukčije, kao Numan kad

se našao u novom svijetu, na dnu, kad je počeo novi život.

Nakon podjele imovine u Žarima, Numan odluči da se osamostali, jer mu u naslijedu zapade jedna ledina, jedna sobica, jedna krava, dvije ovce, nešto zlatnika, od suđa tri ćase, tri sahana, dvije testije i dvije tepsi, neka stara hananija, djedova slika kao najmlađem muškom uhu Galiba, nešto posteljine i prostirke.

Trideset i jedna mu godina, žilave snage, uporan u svemu, plahovit čak i kad govori, prodade ledinu i zlatnike, pokloni bratu sobicu, i kupi usku parcelu plodne zemlje u Selakovcu. Povede dvojicu rođaka na mobu i za dan sklepaše kuću pletaru, oblijepiše je mješavnom kala, blata, pijeska i kreča, pokriše slamom. Od dasaka istesaše vrata sa rezom. Sutradan ugrade i pomale prozore spram kuće i stave nailone. Nakon dva dana iznajmi kamionče u kojem je stala sva njegova parta, žena, petoro djece, krava, dvije ovce i pas. Dali mu i dvije vreća krompira, te on brzo iskopa trap u zemlji, prekri potanko slamom i tu ih smjesti kao u najmoderniji frižider. Najstariji brat mu od sebe dade kačicu sira, da pristane za početak, a snaha drugog brata krijući između stvari metnula vagan masla, drvenu omanju posudicu s poklopcem, da djeca mažu vruće krajice hljeba. Na rastanku su okopnile njihove ljutnje, što je prodao svoje hise, dio naslijeda tuđini, da on nekud ide, začorili da njima sve treba, a njemu samo gole ruke niza se kao da ide na ahiret, dozvali se pa mu dali i nekoliko pari

pletenih čarapa za odrasle, a mogu ih i djeca obuvati.

U toj pletari započe njegov potrodični život. Podijeljena na sobu gdje se sjedi, spava, jede i prima goste, mali hodnik, mutvak, neka vrsta ostave za hranu i iza toga prostorija za kravu i dvije ovce. Za Numana takav početak predstavlja je dno života, ali ni jednom to nikom nije priznao. Neko bi pomislio da se tako živjelo u srednjem vijeku, ali Numanov život pripadao je dvadesetom stoljeću.

Umjesto poda koji je mirisao na bukovo drvo u velikoj kući u Žarima, Numan je ovdje, do prozora gdje se sjedi, po zemlji stavio kante sa zaprežnih kola, a žena prostrla ponjavu po njima. Potom su ručno zaiglali od lanenih vreća veliki dušek, napunili ga slamom i načinili slamaricu, prekrili lijepim tkanim ihmramima od vune. Tu su mogli posuditi musafira. Sa desne strane spustili su se haru, u kojoj je njegova žena donijela spremu, gdje i sada čuva neke vezene čaršafe, zavjese, jastuke, bijele kao snijeg, vez za minderluk, pa vez po jastucima dem-

belucima, a na sehari posloženi jorgani, od atlasa i pamuka, i vuneni dušeci, te dva čilima koji su Numanu zapali od babovine i jedan kao dio ženine spreme iz sehare. U dnu sobe smjestili su crni šporet, koji začas sobu učini topлом i usred zime kad se ledenice cakle ispod streha. Oko šporeta načičkane tronoge stoličice za koje se dječica svađaju ko će bliže vatri da ugrije ozeble ručice. Ono što bi za druge možda bilo nevažno ili vrlo malo važno, Numanu je predstavljal posebno bogatstvo, to su dobre komšije. Čim je došla žena sa djecom i zapušio se dimnjak, prve

komšije su stigle da ga posjeti, neko i upita treba li im što, a mnogi da prekrate zimske duge dane.

- Ove plehane tendžere su baš plahe za kuhanje. U njima se sve brzo skuha. Neka vam bude sretna, hairli, berićetna ova kuća - prva komšinica, Zumra izvadi poklon iz zembilja i pruži Nuriji, Numanovoj ženi.

- Nije trebalo, da se daješ na trošak... - zahvaljivala je ona.

Potom Zumra otvorila jedan pamučni rubac, lijepo izvezen, i na njemu se zabijeliše bijele kao snijeg dvije-tri kocke šećera.

- Evo, sad ću ja izlomiti da se vi ne svađate!

Svako dijete sramežljivo prihvati k njenoj ruci i oprezno uze šećer.

Zumrin muž
Zumber iz-
vadi iz

džepa kutiju sa duhanom i papirom, i upita Numana da li duhani.

- Ne vala, nisam nikad!

- A jednu da probaš, ima. Samo nam, ti, nevjesta dodaj malo žara iz mangala na mašicama da pripalimo - polahko je govorio Zumber, kao da ima vremena napretak.

Nurija uze žeravice i prinose gostu da pripali smotani duhan.

Ubrzo posluži šerbe, vodu i u njoj razmučen šećer sa nekoliko kapi ružice, radi običaja da se pojpi slatko za useljenje, kako bi im tu bio sladak život. Nakon toga skuha po jedan fildžan kahve. Upita muža reda radi hoće li on

jedan fildžan. Zna se da samo gosti piju kahvu, ali ponekad i domaćin da se zna ko je glava kuće. Žene piju kahvu tek kad odu u komšiluk, i tamo popiju jedan fildžan.

To je običaj odvajkada. Niko ne da obraza. Niko ne želi reći da nema. Ako se nije trefilo, pozajmit će nabrzaka kod druge komšinice, a da ne lomi prazne šake pred gostom.

Iz te zime iziđoše sa manjim prehladama, jer djeca ne mogu sjedjeti u kući, nego se liguraju po snijegu, okvase vunene čarape, a još gologlava. Malo ih mati pusti, pa kad vidi kako su im pomodrile ručice i usnice, uvede ih u kuću.

- Utrnili mi prsti, zaledile mi se zanoktice - plače dijete, a mati te crvene ukočene prste trlja hladnim snijegom da se zagriju, pa tek onda dijete ih prinosi vatri. Nos mu curi, ona ga krpom od neke poderane košulje obriše, pa pusti da se opet skupe dvije pruge ispod nosa, opet briše, steže vrh nosa.

Ponekad se od zime umokri Harun, jedvaček, rodio se poslije četiri sestre. Zalede mu se duge gaće od parheta ispod pantalona, ali dijete trči, landarda, smrznute guze. Sestre ga vuku u kuću, a on neće, nego se valja po snijegu utiskujući svoje malehno tijelo.

- Ne da majka kudravinu svoju upišanu, mašalah, sve ti se zaledilo, sve.

Meće lavor pokraj šporeta, iz tendžere uzima tople vode i dodaje hladne iz testije, pa zove kćerku da joj polije. Ona jedva svojim malim ručicama drži ibrik iz koga poliva, stenje nad bratom koji se puši, smije se.

- De, de, vidiš da valja oprati i leđa, košuljica mu sva mokra, zaledena. Kudro, kudravi... - ruži ga mati sve od straha da ne kaže kakvu lijepu riječ i njom ga urekne.

- Nemoj ga majko, moga malog bracu, vidi kako mu je lijepa čičkava kosa - branila ga je Raza, druga sestra po starini.

- E jes, vala, kao da su kokoške od slamki gradile gnijezdo...

- Nana kaže da treba reći : koka ga pokakila po nosu, mašalah! – ispravi je Isma, treća sestra.

- Baš tako, po glavi... – odsutna je majka.

- Po nosu, nosu.... – ispravlja je Hada, najmlađa kćerka koja je uzela šestu godinu o aliđune.

Najmlađa kćerka Hada je nestasna, šeret. Ona je uvijek tamo gdje ne treba. Stalno čini zijana da je majka mora imati naoku. Neki dan se namazala brašnom po licu, da bude bijela i pala u sanduk za brašno. Onda se nije smjela javiti kad ju je majka tražila, nego se tu šćućirila, a majka i najstarija sestra Naza komšiluk stravile gdje je dijete nestalo. Pošto je bio sumrak majka uđe da uzme brašno iz sanduka i prosije za sutra da potkuha hljeb, a dijete svoj bijelo ispravi se pred nju kao duh. Žena se prepade te pade u nesvijest. Kad Numan razhaviza ženu i izvadi dijete iz brašna, poče na nju galamiti što se prepala svog djeteta, moglo se ugušiti u brašnu kao miš.

- Uh, uh, ne spominji mi tog pogancera, zaboga – žena se još nije mogla smiriti, ni sjetiti od čega se tačno prepala.

- Što si uzimala brašno, Hado? Ha? Ha? Reci babu, slobodno, ha?

- Pomadila lice da mi bude bijelo – šapnula je Hada.

- E šućuru moj, koja ćeš ti kaći-perka biti.

- E jes, vala, učiš je da vrca postane. Umjesto da uzmeš prut pa da je išibaš, i što me prepala, narod sam stravila, ti joj šućuraš.

- Ha,ha,ha, ženo moja, zar rođeno dijete da šibam što te prepalo. Kako bi se babo nasmijao ovako slatko. Čuješ li ti, ona se pomadila brašnom da bude bijela.

- E vala me prepala, što jest jest.

- Ne diraj ti, babov ponos.

- Eh, eh – othukivala je žena.

- Šta ti je krivo, što su ljepše od tebe.Ha?

- Im'o si jezik pregristi dok ti

ovo kudravo nisam rodila, a sad sve njih u naručje uzmeš i na krilu cupkaš, a njega ni mukaet.

- A ti ga iz ruku ne puštaš, vediš mu i za mene i za tebe, šta hoj još da pužem na koljenima pred njim.

- Ne kažem, nego dijete je, uzdahnut će.

- Muško je...

- Baš zato, sin gleda oca, po ocu uči...

- Hajde ženo, šta si zahorozila, popušti malo, ima vremena.

Žena zašuti. Ne zna ni sama što će joj sva ova priča, ali ima na umu i onu narodnu da "žensko kad mu pustiš dizgine zna skinuti sa zuba", više nego muško. Zato valja navakat u suru ga utjerivat dok čuje, a kad neće ni slušat, ni pitat, a svoju sjenu stane prezirat za udadbu ga spremat, nekom je brigom opteretit da joj pamet ne behara i mimo mjere.

Proljeće ranije procvjeta u Ravnici, nego na Visiji. Sve živnu, pa i Numanova porodica. Nurija osnova na razboju serdžadu, stazu za prodaje, kako moderne tkalje kažu, i razboj iznese ispred vrata. Kako ko prođe tako seiri i čudom se čudi što čine ti mali prstići njenih kćeri, prebiru niti i ostavljaju za sobom mustru kaoiskusne tkalje. Nurija sjedi između svojih kćeri, pokazuje im i osjeća njihovu snagu kao krila koja je podižu sa zemlje. Kako povjerovati da tako mala djeca znaju tkati čilime. Cijelo ljeto su one tri s majkom, skoro svakih deset dana novu stazu skidale s razboja. Samo se Isma izmicala, utrne joj noge od sjedenja pokoljenke. Nurija otakmi serdžade, po-dveže rese i uloži između čilima i jorgana da se slože.

Numanu s proljeća nadodješ poslovi. Prije izlaska sunca bio bi na mostu u Čaršiji gdje su dolazili domaćini i po nekoliko ljudi pogadjali za okopavanje kukuruza, krompira ili kupusa. Brzo mu je otežao svaki posao koji se obavlja savijenih leđa i zamolio Boga da ga kultariše posla na tuđim njivama,

a ostavi mu snagu za njegov kukuruz, vrt sa paprikama, paradajzom, krastavcima, kupusom. Sad je i on okopavao svoj vrt, pa će prije Petrovdana imati mladih krompira. Čudio se ljudima koji savijenih leđa klize s budacima ili motikama uz njivu i pjevaju. On pristaje uz njih pjesmom, ali mokro čelo briše.

Na kraju dana uzme zaradu, obriše bradu parama za nafaku, pa radostan ide kući. Ženi preda pare, ona ih stavi u čarapu, a čarapu u slog jorgana i dušeka. Svaki put čarapa sve deblja.

Godine prolaze, djeca uzrasla, zaimao Numan Galiba, bilo bi vrijeme kakvu zidanu kuću podići, ali valja se nakanit.

- Kuća nam je najpreča – reče Nurija.

- Jeste vala. Eto nam još jednog hairliju nosiš, da se ima Harun s kim naduravat, da im nije tjesno. Šta kažeš, ženo?

- Sve je u Božijim rukama.

- Jah, dobro veliš, može doći i kakva ustreljka da sa Hadom čine zijana, malo je njenog.

Žena ušutje. Džaba će nagađat, ovo ili ono, rodit će se šta se začelo.

Početkom jeseni, kad smiri ljetinu, uzora oranice, pokupi krompir, Numan češće ide do čaršije. Traži kakva državnog posla. Šta god, dobro bi bilo...

- E ženo, i ja dodođ na karar – reče Numan jednog petka kad se vrati s džume.

- Hvala Bogu, i vrijeme je Numan. Šta ćeš radit?

- Nećeš begenisati, ali posao je za državu. Metla i lopata pa uz čaršiju i niz čaršiju. Rekoše mi: „Ondje mahni list, neđe hartiju, skloni koju flašu, nema toga puno“.

- Nema, nema. Ostaćeš bez ruku mahajući po Čaršiji. Znaš ti našeg naroda, futo moj, lijeno mu bacit u korpu, no sve zafrljači pored sebe. A tebi će platit da za njima metlom skupljaš, te ogrizak jabuke, te novinu, te cipelu. Ali na hair i na dobro.

- Eto, da znadoh ne bih ni rekao

koji mi je posao. Nemoj tako, Nurija. Sva će čaršija zablistati od mojih ruku. Dokle Numanova metla takne, neće biti pesinluka. Lijepo će predsjednik opštine vidjeti da sve od čistoće blista kad korzom pođe, pa će pitati ko to sad zlati tako čaršiju, a kad mu kažu, on će odmah poslati ljude po mene da me vidi i da me nagradi. Reći će mi da isti posao radim kod njega u zgradbi, ili još bliže u kancelariji.

- De, Numane, imana ti, ne snivaj. To je ženski posao.

- Ženski? Ja Boga mi ni jednu ženu nisam video da, niti čaršijom, niti parkom, zamahuje metlom. Jok, jok. To si se ti dobro prenijela, ali nije ti zamjeriti u drugom si stanju.

- Ne velim za čaršiju, i napolju, nego po zgradama i kancelarijama rade žene.

Numan zašuti. Pa onda opet reče ženi:

- Znaš, Nurija, volim ovaj pos'o što je na čistom zraku. To je jedno. Drugo, svakoga ču naroda vidjeti dok radim, razgovarati se, našaliti, svašta vidjeti, čaršija je puna še-reta, jeste Boga mi mogu. Nemoj mi ti ubijati volju da radim, molim te. Vidjećeš da je to izmišljen posao za mene. Ja ču zamisliti da je metla kosa, a ulice polja, pa kad mahnem iza mene će ostati čisto k'o ogledalo.

- Jes, jes, dobar je to pos'o. Samo valja osam sahata džopret napolju. Šta ćeš kad ti dođe vrijeme da se malo opružiš i san prenesesh?

- E Boga mi toga se nisam sjetio. Ali, slušaj me, opružiću se ja u parku čim čitav po onoj zelenoj drvenoj klupi. Ispod glave ču metnuti paltu i sav sretan odspavati.

- Neće ti smetati narod što prolazi.

- Ne!

- A narod viče, galami. Prolaze auta!

- Jok! Svako svojim putem ide, a ja svojim.

- Jeste vala. A šta misliš kad te neko ufati da spavaš na radnom

mjestu?

- Ništa... Mnogi spavaju na radnom mjestu, pa šta? Istina, neki malo podrijemaju, zakunjaju, neki kahvom razbijaju san, pa kad bi sve narod radio kako treba ne bi mogao do kuće doći od umora.

- E tako li je? Vidiš, nisam to znala.

- Kako nisi, Nurija. Pa i ti sve četiri digneš u havu oko podne kao pijana kokoš, a djeca se vodom prskaju, ti ni habera.

- Kuku šta mi reče.

- Maskarim se s tobom.

- E odsele ćeš moći da se maskariš i sa ženama po čaršiji.

- E ta ti valja. Kad siđu one naše s Vrhova, bijele u licu kao moja Hada kad se nabranila, pa u lijepim dimijama, a ja ču samo gledat kako mi one pomažu i sva prašina iz čaršije otici će za njihovim svilnim dimijama.

- Čuvaj se ti, Numane, one su plaho lijepe, da kakve dimije tebe ne zametu...

- Uh, uh, ženo, prekardašismo ga, odosmo u trnje, sve ćemo se izbosti..

- Aha, nećete, nećete, 'nako pokraj trnja. A šta fali onoj tvojoj zelenoj klupi.

- E dobro si, klupa je taman za to načinjena.

- E vala jeste, ako imaš takata i za to, neka bude Numo!

- Ne reci dva put ženo, šejtan ne ore, ni ne kopa, nego piljka. Ovo je prazna priča, ali nije prazna glava. Moš svašta pomislit.

- Nemam drugog posla, nego o tom mislit.

I zaposli se Numan. Heftu dana mu je bilo zanimljivo to što radi, drugu heftu nije mu bilo mučno, već treću poče da zabušava, četvrtu da se žali Nuriji kako se prevario, nije to pos'o za njega i primi prvu platu, pa se pomiri sa sudbinom.

- Svaki je pos'o zlatan, ženo. Pos'o je hljeb. Nije neka zarada, ali lakše je od kopanja.

- Lakše.

- Neka me, nije dinar od zemlje

siguran. Valja nam djecu dizat i školovat.

- Koga školovat? Naza i Raza su se odškolovale, po četiri razreda, a Ismi i Hadi po osnovna, taman. Žensko da gubi vrijeme, a opet ga čeka kutni hizmet.

- Neka, njima je važnije da imaju zanat, nego Harunu.

- Uh, ne iskobi mi dijete. Evo im razboj. Kutni hizmet: operi, skuhaj, pometi, dočekaj, isprati, nema kraja.

- Mijenjaju se vremena, ženo. Vidi mene, četiri razreda i kapak. A da imam još četiri bila bi druga priča. Numan bi mogao za kurira, sekretara, poštara, pomoćnika kod pisara u kancelariji, za šalterom, za konduktora, sijaset poslova. Ovako, metla i tačka.

Žena mu nije željela ići uz nos. Prešutjela je svoje mišljenje da se s njim ne ubjeđuje. Nije mu lahko, muško pa da se batrga s metlom kroz narod, ali hajde, šta mu može kad ne voli motiku. U župi je motika glavna, a ne kosa. Livadu i okućnicu svako sam sebi pokosi, a ostalo sije što žitom, povrćem ili mivom. Ne može on da prežali Žari, polja i livade kad se uzmiriš, leptirovi užviju, a pčelice zuje i zrikavci zriču, pa se sva dolina ispunji sunčevom toplinom kao majčino srce dječjom radosti. Ni njoj ne prija to što je kuća omeđena asfaltom, drekom kamiona i svirkom automobila, što bazdi onaj dim i čak do njihove kuće osjeti težak zrak. Tamo u Žarima muzla je pedeset ovaca, pet-šest krava, nosila se sa teladima, janjadima, jahala konja do prve zadruge da kupi šećera, gase, kahve i riže. Sve je to bilo nekako zdravije od života tu.

Onaj zrak divljine čini joj se pitemi. To je ono što kažu da se rodni kraj osjeti, namiriše, zadrhti ti u grudima zrak kad osjete da si tu ponikao. I muka se oprosti rodnom kraju, i težak život, a pretegne to nešto nejasno što se oko srca namota i čuva ga kamo god da krene i kuda ga god oči vode i noge nose.

Ovdje se već navikla. Manje je tereta, sjedi, tka staze, pogleda kravu, nekoliko kokoši, cuku vezanog ispred salaša i malog hambara.

Djeca su već otrkla. Sama uzmu kad su gladna i žedna, samo Harunu duša bosom tapkat po zemlji. A ona sve sporija za njim. Kako su mjeseci trudnoće odmicali tako je Nurija za djecom sve sporije pristajala.

- Šta reče doktor? - upita je jednog dana kona Zumra.

- Nisam išla. Ne treba mi pregleđ. Ima još dvije hevte, rano je.

- Čini mi se da dvoje nosiš!?

- Ne. Krupna su mi djeca.

- Samo da se s hairom kultarišeš, sestro, draga. Ti znaš svoje, ali jednom trebaš otići doktoru prije poroda.

- Što ču?

Tu se razgovor prekide. Svakom se svoja pamet svidi. O svemu drugom su one dvije pričale, samo ne o pregledu i porođaju.

- Imam ti brigu za Sremku kad će se oteliti. Bojim se da ne počne kad Numan bude na poslu, pa ne znam kako ču joj pomoći.

- Ne libi se da zoveš mene ili Zumbera! Nemoj se šaliti da ti tele prihvatiš tak'a, može ti glave doći, ženo - dobro je upozorila Zumra.

- Hvala ti, hoću!

Ni hevtu ne sastavi Sremka sa časom teljenja.

- Trči Hado kod Zumre, neka dođe ona ili Zumber!

Ubrzo se dijete vrati i reče da nisu kući, nego sišli do čaršije.

Tada se majka osloni na kćeri, Nazu i Razu, da joj pomažu dok se krava oteli. Nije to prvi put. Ali Nuriji je prvi put da ona trudna mora pomoći kravi da se oteli. Nema izbora.

- Vočak! Vočak! - užvikivale su kćerke kad se tele nađe na zemlji i Sremka ga liznu nekoliko puta.

- Majko, sutra će biti grušavnik za doručak? - upita Raza.

- Hoće.

- E, vala čemo se isprskati iz tepsi - radovala se Isma starom obi-

čaju pravljenja pite od ugrušanog mlijeka s jajima, a kad se pita pojede i ostane prazna tepsi, nalije se vode pa se čeljad prskaju vodom iz tepsi da bude u vimenu krave što više mlijeka i da su čeljad sita.

Podiže Nurija tele, spusti na suhu slamu pokraj Sremke, pa kad se odmori naučit će ga da sisa. Tele je bilo velika radost za djecu. Ali, kad ga podiže, osjeti Nurija da je nešto kao malo fisnu preko kičme.

- Auu, ne daj mi Bože... - prepade se Nurija svog poroda.

Pred akšam dođe Zumra sa Zumberom, dođe i njen Numan s posla, a ona osjeća kako je sandžije previjaju po dnu stomaka. Ne smije nikom ništa reći, ali Zumra otkri da se ona nosi sa sobom.

- Slušaj, nemoj se mučiti kod kuće da rađaš, Zumber i ja ćemo te odvesti autom u bolnicu da ti doktor pomogne.

- A djeca da ostanu sama?

- Ne brini, tu sam ja. I Numan će dobiti koji dan slobodno kad kaže za prinovu u kući.

I samo što su se oni vratili kući, evo ti Isme, zajapurena dotrčala, kaže da majku stežu sandžije. Zumber upali auto, pa po Nuriju, prevezoše je u bolnicu. Doktor je bio ljut što nije stigla ranije, jer porod je već počeo. Za pola sata babica je držala dvije bliznakinje umotane kao štruce hljeba.

Zumber i Zumra su krenuli kući tek kad je doktor rekao da je Nurija dobro. Kad su ušli u Numanovu kuću, djeca su spavalna, a on je krunao pored petrolejske lambe.

- Dobro je? - pitao je prvo za ženu.

- Ne pitaš šta ti je rodila?

- Znam. Brige za tuđu kuću nam rodila.

Zumra i Zumber se skamenili. Pitali su se otkud zna. Njihova svaka riječ činila se suvišnom.

- Lijepo su - tiho je prošaptala Zumra.

- Lijepo, lijepo - ponovi Numan Galiba.

Zumra i Zumber su otišli kući.

Zumri je zaigrala jedna vesela misao i svila želju u duši, od nje Zumri srce treperi kao krilo ptice. Kad bi joj dali jednu djevojčicu? I obje bi ona svim srcem primila. Njoj i Zumberu nije se dalo da imaju djece, a svega su zaimali. Cijelu noć se Zumra mučila sa snom, želje su toliko beharale da joj nisu dale oka sklopiti.

Sutradan Zumra urani do Nuriye, da iskuša svoj naum, da osvijetli želju svog srca bi li je mogla objelodaniti.

Kćerke su vješto obavljale kućne poslove. Zumra je gledala jer joj je duša bila drugom pomagati. Ona je onog jutra kad su trebali izvesti Nuriju iz bolnice napravila grušavnik da se mlijeko ne pokvari.

Nije izlazila iz njihove kuće. Povijala je, kupala bebe, pomagala Nuriji da ih doji, zagledala ih, ne razlikujući ih kao da je jedna original, a druga vjerna kopija, iste. Kupila je na pijaci dvije kićanke, jednu roze, a drugu lila, i ušila im u krpnu kojom im zavija glave. Te dvije boje, Roze i Lila zamijenile su im imena. Zumra je obilježila za sebe djevojčicu s lila kićankom i počela je zvati: "Lilo mala!" Kad joj je trebalo nadjenuti pravo ime, puštali su da se zove kako Zumra kaže. Pa pola imena već ima. Neka se zove Dželila!"

- E neka joj bude hairli - reče Nurija.

- Ime kao svako ime, nije sudbina svezana za ime! - umiješa se Numan.

- Nije ime bez veze, birala sam ga, ali ako se vama ne sviđa, vi recite! - reče Zumra.

Djevojčicu s roze kićankom Zumra je zvala Ružo rumena! Imala je ona i za nju jedno neobično ime, ali sudbina bi brža. U Numanovu kuću dođe komšinica iz Žari, lijepa kao slika, po imenu Đulsa.

- Ovoj ružici rumenoj dajte moje ime. Baš će joj pristajati - reče Raza.

- E baš neka bude Đulsa - reče Nurija. - Kad je zovnem da se sjemim moje komšinice. Narod kaže da

ne valja kad se imena slažu, rimuju, eto nije džaiz. I ne redaju se sva : Naza, Raza, Isma, Hada, Harun, pa sad Dželila i Đulsa.

- Neka su živa i zdrava, i uz brdo brza. – reče Đulsa.

Djeca su rasla, grajila, galamila, a pored pletare nikli temelji nove kuće, zidane od cigle, prostrane, sa prizemljem i polovinom prvog sprata. Toliko za početak. Numan nije stizao da s djecom progovori, ali ih je imao na oku kako stasavaju i rastu. I dvije grlice se jedne večeri popele jedna na jedno, a druga na drugo koljeno i lijepo ga počele čupkati za bradu.

- Babo! Papo! - jedna od njih nije mogla izgovoriti pravilno, ali sve je bilo jasno šta djeca kažu. Otac ih je privio uz prsa, zatreperile mu obrve nad očima, i donja usna zadrhtala od nekog čudnog uzbuđenja.

- E grlice babine, što ste porasle.

- Uzmi ih Razo, da mu ne isprljaju pantalone...- rekla je majka.

- Neka ih, neka isprljaju. Opraće se - Numan ih je milovao po mehkoj tankoj kosici.

Često se otac sjećao tog dana kad su kasnije stidljivo ulazile u sobu ili dlanom zatvarale usta da se ne smiju naglas i ne pokvare mu namaz. Što je više ulazio u godine, Numan je sve češće klanjao i dugo tiho šaputao na pusteciji koju mu je otac dao od jednog kurbana u Žarima. Ljudi su ga cijenili i već se zagonili da prose njegovu Nazu, pa Razu, a on nešto odbijao.

- Polako, tek joj je sedamnaest godina.

- Taman je za udaju. Šta će čekat? Ne ide u školu, a moj sin je malo stariji. Taman. Jedino, ako mi ne begeniše sina, ili mene za prijatelja – uporan je bio Ramo Kolar.

- Ja kažem o mom djetetu, a ti svoje znaš – opet će Numan Galiba.

- Dijete, dijete ? A zar si se ti stariji oženio? Koliko je tvojoj Nuriji bilo kad te uzela.

- Polahko, tek sam kuću zapčeo, a kćerku valja ispratiti sa svatovima i kako dolikuje. Moram

pozvati braću, rodbinu iz Žari...

- Ništa ti ja ne kažem...

- Eto vidiš, sve hoće svoje vrijeme. Ni ja ne pitam ima li tvoj sin kuću, hoće li moja kćer biti u velikoj zajednici, koliko vas je u kući. Najvažnije je da se njima duha podudari.

- Šta se oni tu pitaju. To je na nama da odredimo.

- Ja moju kćer moram pitati, iako bi ona mene poslušala.

- E pa ti čekaj kad se ona smisli...- ljut je otisao Ramo Kolar.

Samo heftu dana iza ovog njihova razgovora, Numan je bio neizmjerno iznenaden odlukom njegove kćerke Naze. Kad se vratio s posla kući, nađe sve uplakano i tužno. Niko da ga pogleda u oči. Čak ni žena mu, Nurija.

- Šta je ovo? Da nije kakva bolest plačilica ušla u kuću? – upita on.

- Velim ja ne treba žensku djecu mazit, jok, poslije te ne ferma za suhu šljivu.

- Šta kažeš? Ko ne ferma?

Raza mu doneće čašu vode. Otac je pogleda, ispi vodu.

- Naza utekla za Nezira Ramovog!

- Pobjegla od roda, kao da je nismo mogli ispratiti kako pristaje domaćinu.

Plače Numan. Ne znaš je li mu žao kćerke što je otisla iz kuće ili što ga nije pitala pa da je odvedu svatovi. Djeca sjede u dnu sobe i plaću, brišu suze rukavima. Majka se naplakala.

- A lijepo sam mu kazivao...

- Ne plačite, nije umrla, niko je nije oteo, sama je otisla, nije pitala - tješila je Nurija muža i djecu - kako joj bude, eto je tamo, k nama nema kud ne bude li joj potaman. A nikom nije potaman dok se ne obikne...

Teško otac prežali odvajanje prvog djeteta. Njenoj sestri Razi, gotovo vrsnici, najviše je nedostajala. Taman kad se smiri, navališe nju s raznih strana iskati, red je na nju, a ona kad napuni sedamnaestu reče se Ramizu s Gladnicom, što

nije daleko od baba i majke, a i momak joj se sviđa. Potakše su živjeli njegovi, ali niko ne zna gdje čući sreća. Tako i Raza u sutoru jednog predvečerja izbací zavezani smotuljak svom suđeniku i ode s njim ustrelata srca pred novim životom koji je čeka. Kad Nurija upita šta to Raza radi po mraku, njena sestra Isma poče plakat.

-Šta je, sinko?

-I Raza pobježe za Ramiza u Gladnice – reče uplakana Isma.

- I ona – reče Numan, ali ovoga puta mu samo čudna crven obli jagodice obraza i blagi drhat prodrma mišiće lica.

Nurija zaplaka.

- Žensko je ptica selica. Valja nam se naviknut na to da odlaze od nas.

- Znam mu oca, a nadam se da nije sin drugačiji – reče Numan.

- Znaš?! Ko koga zna. Ne kažu džaba valja tri tovara soli s nekim polizat da bi znao kakav je.

Isma završi osmi razred i stade sa školovanjem. Nurija je uporna da je osmoljetka dosta za žensko. Ostade ona kući da s majkom tka. Često obiđe sestre, naročito Razu, noći ponekad kod nje da joj pomognе oko djeteta i zagleda se u njenog djevera. Blizina učini svoje. Ni ona ne preskoči sedamnaestu, nego kao i starije njene sestre potježe iznenada za Ismeta. Njena sestra Raza joj se obradova, sestre i jetrve. Niko za njom suzu ne pusti, jer su svi dobro upoznali mladića iako nisu očekivali da će se Isma za njega udati. Tako se još jedna briga roditelja složi.

Najvižlastija od svih je Hada. Ona oca razgali i nasmije, prodrma iz briga. Zato on njoj govori da ide u školu, da za nju ima vremena, udat će se, neće ona ostati. Tako Hada kad završi osam razreda upisa srednju školu sa usmjerenjem za kuhara.

- E moja kćeri, šta će ti škola za kuharicu, ja bih te naučila džaba - šalila se majka s njom.

Završi Hada za tri godine, sve

petice naredala u svjedočanstvu, ali džaba, nigdje posla na vidiku. Ide Numan redom od hotela, restaurana, kahvi, da kćerku zaposli, svakom priča da mu neko pomogne, ali džaba. Ona i dalje s majkom i svoje dvije sestre koje su je pristigle, tka serdžade. U kući im sprema što bi na poslu kao kuvara, pa svima lijepo.

Ali dođe red na Hadu i zaprosi je lijepo momče čak iz Norveške.

- Gdje je to, zaboga? Čak na sjeveru planete. Ni godišnje je ne možemo vidjeti - pitao se Numan.

- Svakog ljeta ja obiđem svoje roditelje - reče Halid.

U razgovoru sa ženom Numan Galiba saznade da je Hada voljna da pođe za njega, svidio joj se, želi vidjeti svijeta s njim, računa da će tamo lahko naći svoj posao, zarađivati i pomoći roditeljima da završe kuću. Otac krišom zaplaka, ali kad izađe pred mladića, njegova oca i brata, stegnu srce.

- Neću da trunim sreću svom djetetu - reče Hadin otac.

- Hvala ti, prijatelju - ustade mladićev otac i zagrljiše se.

- Svatba je naša. Vi nam dajete kćerku, a mi ćemo dovesti svatove, i pomoći sve što treba ovdje, ako ste razi.

Nije imalo druge, morao je Numan malo da se zaduži, nenađano, a Hada je sve skuhala s majkom, spremila jela za svatove, sve što treba za kićenje kola, darove. Numan i Nurija su trčali kao djeca oko svoje Hade, paunice, a ona je bila kao nikad tiha, smirena, vesela i tužna podjednako. Njene sestrice nisu mogle da se nadive što joj je sve kupio mladoženja, kako to njoj lijepo pristaje.

Otar je šutio. Ode i njegova Hada, puna kuća smijeha, razgovora, kad onim kirkitom zbjiga potku, odjekuje u drugoj sobi, a uz to priča i smije se. Svaku tugu razgali.

Prije nego će krenuti sa mužem u Norvešku, došli su na konak da se vidi sa roditeljima, bratom i sestrama. Bila je vesela i sretna. I ro-

diteljima je lagnulo kad su vidjeli kakvog muža ima njihova Hada.

Halid zamoli punca da prošetaju vrtom. Tako mu krijući, da niko ne vidi, predade u rupcu novac dovoljan da se kuća ukrovi.

- Molim te, učini mi to zadowoljstvo i uzmi ovaj novac, to će biti između mene i tebe, ni Hada neće znati. A ona će biti sretna što je završeno, jer da se ne udaje, s majkom bi tkala i od tvoje plate za dvije godine bi bilo ukrovljeno.

- Hvala ti, sine, nisam ovako nešto ni pomislio da će doživjeti, pa ne znam kako da se ponašam - drhtao je Numan od uzbudjenja.

- Shvatam, ne želim te povrijediti, Hadu sam neizmjerno zavolio i mnogo više bih učinio da bude sretna. Eto, hajde, za tri godine, ti skupljaj pa mi koliko mogneš vratiti. A sad uzmi i dok je lijepa vremena ukrovi kuću da ti djeca ne zebu.

Numan je uzeo novac, ali nešto ga je u ruci peklo kao da je gluho bilo prodao komad svog srca.

- Ovo su nova vremena, novi život, reče Numan, umjesto da ja tebi dajem, ti daješ meni - tiho je šaputao mladiću na uho podrhtavajućeg glasa.

- Za mene je to isto. Eto, ti bi dao za tvoje dijete da bude sretno sa mnjom, a ja dajem u ime tvog djeteta koje me učinilo sretnim. Kad vam dođemo da vas ne stijesnimo! Eto, recimo tako.

Tako je Numan, da se ne bi pare izvukle, odmah našao majstore i za sedam dana je bio gotov prvi sprat, a potom krov. Nurija se sabirala i oduzimala otkud mu se nađoše te pare, ali ga nije htjela pitati. Nije ženino da prekopa baš sve po duši muža, da traži začkoljicu što joj je nešto prešutio, kao da je on njen rob.

,Možda joj nekad i kažem - mislio je u sebi Numan. „ Ali, žena je to, izletjet će joj, pofalit će zeta kakvoj koni, a ova će jedva dočekati da to okrene na drugu stranu i sve pokvari. Zlatno je prešutjeti ono što drugima nije vrijedno ni blizu kako

se čini nama. Najvažnija je tu Hada, kako bi nju to pogodilo.“

Kad je diktirao maloj Dželili pismo za Hadu morao je da objasni kako je podignut prvi sprat i krov kuće, a da su se samo malo zadužili i da tek za godinu-dvije trebaju vratiti dug. Nije puno. Tješio je tim riječima više Nuriju nego Hadu, a to je bila zgodna prilika da pred ženom bar malo otkrije tajnu.

Lagao je, a u tome nije bio vješt, pa je žena poznala da tu nešto ima. Onda je ona navalila sa stazama, dan-noć, svake sedmice čilim, pomazu i male bliznakinje lahko savijaju svoje prstiće.

S proljeća je došao neki trgovac iz Sarajeva i kupio sve njene čilime, tako da Numan zetu vrati dug i ostane para za idaru. I on je radio prekovremeno i otkida dinar radom gdje god se moglo.

Radovao se ljetu dvojako, što će vidjeti svoju kćer i zeta, i vratiti dug. Nurija je to na svoj način razumjela, ali ga nikad o tome nije ni upitala. On joj je bio neizmjerno zahvalan. Njihova kćerka se promjenila, dotjerana, kratke ondulirane kose, naparfemisana, majka joj se rođena divila kao nekoj gospodskoj ženi. Ona ih je zatrplala poklonima: ocu odijelo, majci haljine, materijale za dimije, bratu sve od kape do čarape, svojim sestricama, koje su pohađale osnovnu školu, sve čega se mogla sjetiti da im treba.

- Ne znam šta će s njima dvijema. Odlične su u školi i voljele bi da završe osmoljetku, ali se bojim... - žalio se otac svojoj kćerki..

- Neka ih babo, neka idu, dvije su, jedna drugu čuvaju. I ja će pomoći. Možda vremenom dođu meni.

- Ne, ne, sinko, Hado, dosta si nam ti daleko. Nismo mi djecu rđali za bijela svijeta, nego da su tu oko nas.

- Da mi je Haruna povesti da vidi svijeta... - nastavlja neustrašiva Hada.

- Uh, Haruna, ni govora. Ne

spominji to ni u snu. Evo mu zemlja neka radi, za koju godinu će se oženiti, eto mu kuća, a tuđina nije za njega.

- Dobro, majko, ne brini. A dogodine biste mi ti i babo mogli doći da vidite kako se tamo živi. Neka Isma dođe u goste i bude sa sestrama dok se vi vratite, tu je i Harun, a teta Zumra će pripaziti na kuću, ona i onako ove dvije drži kao da ih je rodila.

- Jednom nas je upitala da Lilu usvoji, nemaju djece, ali mi nismo mogli da pregorimo dijete i da razdvajamo bliznakinje. Tu smo blizu, pa eto ih – reče otac.

- One se ne odvajaju od nje, čak kao da je vole više od mene, s njom se sašaptavaju, smiju, šale, a mene to čini sretnom.

- Mi da dođemo čak tamo? – upita otac.

- Ti si, baš brzica, planinski potocić, Hado! Uvijek su žurila: da prohodaš, govorиш, odrasteš, da vidiš svijeta... – grlila ju je majka.

- Majko, svijet je širok. Kakvih sve ljudi ima: dobrih, da ti suze poteku, i loših, da te glava zaboli što te pogledaju.

- Znam kćeri. Ne možeš ni rođenoj sestri vjerovati da ti misli dobro i ne peče je zavist ako nešto imаш što ona nema. Što ranije to shvatiš, manje ćeš očekivati od ljudi i biti pošteđena razočarenja.

- Majko!? Zar Ismi mojoj da nije drago što sam se lijepo udala, jeste da se tamo puno radi, ali i zaradi. Mogu svima pomoći.

- Prvo ti sinko gledaj svoju kuću, sutra ćeš imati svoju djecu. Dok daješ bićeš svakom dobra, a jednom preskoči da ne daš, ohladit će sestra od tebe, jer je navika loš drug.

Hada je šutjela u čudu. Gledala je majku i znala da to iz nje govori iskustvo. Bilo joj je žao što se majka opekla o rođenu krv, to je najteže.

- Kome da kažeš loše o svom rodu, svijet sve na mehtera podigne, uzveliča, pa u prah baci, ne žali, pa kudi', nikad svijet nije pravedan sudija. Svijet je rospija koja ti radost

krišom ispija, smije ti se u lice dok te potkrada, uzima više nego joj pripada. Poslije te ne vidi i ne čuje – isjavala je žuč iz majčinih riječi.

Hada je gledala njene sestrice kako se veselo igraju i mislila šta bi to moglo sutra njih dvije udaljiti. To zadovoljstvo koje ona osjeća pomazući roditeljima, bratu i sestrama, nesebično, ne može se ni sačim mjeriti.

- Zar bih ja mogla biti sretna, ako moj neko nema za idare, a meni prelijeva -

šapnula je Hada.

- Eh, ti, dijete. Ne mjeri svijet svojom dobrotom.

- Majko?!

Istina je, sve ima svoje. Ako ti neko nešto učini, pa te odmah za nešto pita, znaj da je to mjera za mjeru. Učini ti, pa samo što ne očekuje da se po travi prostreš i zahvaljuješ. Ta činjenja su opasna. Neko ti daje da te ponizi. Mnogo je ljepše darivati, nego primati dar. Ti znaš s kojim nijetom nešto daruješ, ali ne znaš koji je nijet onog koji tebi nešto daruje. Ni u čemu ne pretjeruj, jer nikog ti ne možeš spasiti sironaštva, a niti možeš imati previše, da možeš svakom pomagati. Poštuj svoju nafaku, kćeri.

- Imaj mjeru u svemu i sa svakim. Ko s tobom lijepo i ti ljepotom uzvrati. Ko te jednom prevari, ne daj mu da drugi put ponovi. Neka niko ne zna svaku tvoju misao, ostavi za sebe sve što ti je važno, drugima to nije ni blizu tako. Sve mužu ne govorи, ako će se zbog toga nervirati, niti ga za sve pitaj. Kad se djeca sa tuđom djecom svađaju, ti se ne svađaj s komšilukom radi djece, jer dok okreneš leđa djece će nastaviti igru – to su tvoje riječi koje sazrijevaju u meni s godinama.

- Dobro si zapamtila, a tako sam se bojala za tebe. Kad ono neki šofer pritisne sirenu na cesti, a ti ko vreteno po avliji, stereš veš na žici, ja sve gledam da ko ne čuje, ne vidi, šta će svijet reći, a ti mi rekneš da te nije briga, neka im oči pojspa-

daju, ako nemaju pametnijeg posla.

- Arsuze, gdje ćeš ljudima to reći, ja te tome nisam naučila – kažem ja tebi.

- Nisi ti svu pamet svijeta pokusala pa se ni od koga ne može ništa čuti do samo od tebe. Nisi ti najpametnija na svijetu, ženo – odgovoriš mi ti ljuta.

- Sada umijem da prešutim, da se pravim da ne čujem, da ne vidim...

- Ti?! To je nemoguće?!

Tuđina, majko, mijenja ljude. Teško je ne znati jezik zemlje u kojoj živiš, radiš, zarađuješ hljeb. Ali sve čovjek nauči ako se trudi, samo teško nauči da bude dobar čovjek, ako to nije. Eno, baba, kakav on posao radi, metlom niz čaršiju uz čaršiju, a svi ga pozdravljaju kao da je načelnik. On sa svakim svojski priča, ošturi s pojednim čovjekom na ulici, i taj se udalji na nekoliko koraka pa još mu nešto izdaleka govori i maše rukom. Gledam druge kako jedni pored drugih prolaze kao da su katili.

Niko nije znao kako Numan Galiba vidi taj svoj posao. Zamorio se on od ljudi kako s njim pričaju.

- Ti si, Numane, još u snazi, nije za tebe ta metla, kultariš se, to nije pripisan posao za tebe. Jok, vala, i ti to znaš – najteže su mu pale riječi hafiza Altun-alem- džamije kod koga je Numan odlazio na džumu.

S tim riječima bilo je gotovo sa njegovim džumama u Velikoj džamiji.

„Ne vala! Vala, sem kad ne bi bilo ni jedne više džamije, nego moram sam pod vedrim nebom, možda bi onda opet ušao tamo. Ovako, nikad.“

Hafiz to izgovorio, pa zaboravio, onako usput, nije ni pomislio koliko će to Numanu dokunisati, ali osjetio da ga dugo nije vidoio na džumi. A kad prođe čaršijom, ni Numan više ne trči da se s njim selami, nego se ukloni u stranu, za drvo, banderu, iza nekog krupnog čovjeka dok hafiz prođe. Neka on ide putem kojim sam mu ja očistio,

a ja idem svojim. Ne moramo se ni sresti. Ima mjesta u Lejlek-džamiji, novi je u džematu, svi ga znaju, ali i ne zalaze u njegovo polje rada. Svako se dragom Bogu obrati kako umije i sa svojom dušom. Cijenio je on hafiza Velike džamije baš zato što on zna napamet Kur'an, a i lijepo ga tumači, da svako te riječi zapamti. Ali teško mu je palo što hafiz nimalo ne pokaza da cijeni njegov posao, koji se tiče svih u čaršiji, svima je milo vidjet čiste i pripisane ulice, travnjake, park. Najteže je u tome što je taj posao Numanu slaba tačka, što nije lahko da nađe drugi posao, a baš on koga Numan cijeni, da pokaže kako ne drži do njegova posla. Da samo malo promisli koliko je u islamu važna čistoća, on bi mu još trebao i reći: „E, hvala ti, brate, koji našu čaršiju držiš urednom i čistom od pesin-luka, čuvaš nam obraz, hvala ti!“ Mogao bi to reći na džumi kao primjer šta znači dobar mumin koji misli na sve ljude, a ne samo na svoj džep. A ne, on njega vidi kao sve ono lišće što ga vjetar uvija po ulici s papirom, krpama, ogriscima. Ne smiju se ni riječi tako lako frljati niz vjetar, pa koga udare, koga obore, kome u uhu ostanu. Ne zna se. S ljudima valja oprezno, nije to kao da tjeraš vjetar kapom.

Te riječi prijekora natjerale su Numana da ode kod rođaka Bejta koji je bio direktor Pošte i zamoli ga da mu nađe kakav posao.

- Šta je? Umorio te narod! Dosta si i izdržao. Ali, šta ti ja mogu ponuditi? Ne znam. Da imaš osam razreda, hajde, nekako bi se nešto našlo, a ovako s to male mature, nisi nigdje pristao. Jok, nigdje.

- Dobro čitam i pišem, vjeruj mi. Čudio se učitelj moje djece kad je video kako dobro čitam. Istina, imam potvrdu za osam razreda večernje škole, ali ako hoćeš ti možeš zažmiriti.

- Pa kako da zažimirim. Šta da radiš? Da nosiš poštu? Poštar!?

- E pa vidiš, kako može.

Tako je Numan postao poštar.

Obukao je uniformu, stavio kapu, tašnu, pa kad je došao kući ni Nurija, ni djeca ga nisu poznali. Pored sebe je gurao bicikl i smiješio se. Njegovom novom poslu najviše se obradova Harun.

- Baš ti to odijelo lijepo pristaje, babo. Da vidim kako bi meni pripisala ta kapa. Hoćeš li mene naučiti da vozim bicikl. E baš je lijepo nositi pisma. Ljudi se raduju, vesele.

- Ima i tužnih pisama, braco, telegrama o smrti – Dželila se ljutila na brata što to vidi samo kao nešto najlepše.

- Ti si zadovoljan? – pitala ga je Nurija.

- Što ne bi bio. Ovo mi je čistiji posao, i plata se ne može porebiti s onom, a tek ljudi mi se popeli na glavu pa mi živcima šetaju i pridikuju.

- Jeste, vala.

- E neka si ti babo sad poštar. Lako mi je djeci reći šta radiš. Onako sve uvijam, da ne kažem šta pravo radiš, pa mi se djeca smiju – čupkala ga je za brčiće Đulsa.

- Stidjela se babina posla, a?

- Malo, malkice, ovolicko – pokušavala je na prstima da objasni Đulsa.

- Laže, babuka, a kad joj daš da kupi čokoladice, bombone ili neki keksić, ne sjeti se kako babuka zarađuje. E, sjeti se šta babo radi kad je neko pita.

- Ne lagim. Sramota je lagati. Mi smo velike.

- Velike?

- Ne svađajte se. Vidi ti njih što su se razrakolile kao pilice.

- Seke, sekice, seke pilice! – zadijevao ih je Harun.

Harun se najviše obradovao biciklu, jer je računao da će mu otac dopustiti da se ponekad poveze biciklom u školu kao mnogi dječaci koji su stanovali daleko. On već tri godine pješači i ovo je došlo kao neočekivana nagrada.

Majka se uplašila za svog jedinca da ga kako auto, ne daj Bože, ne zakači u ludoj vožnji, pa sveza brigu prije nego je Harun i počeo

učiti da vozi bicikl. Sestrice su bile nestrpljivije od brata. Čim oni ne vide, njih dvije jedna drugoj pomazu da se popnu na bicikl, muče se da savladaju ravnotežu, ali računaju da će i njima dobro doći taj bicikl kad krenu u srednju, što se nadaju, da jedna drugu voze, a ne pješače. Tako neće morati da se zahvaljuju komšiji Zumberu koga teta Zumra natjera da ih ponekad preveze do škole kako su one tajno s njom pričale. Samo majka Nurija je mislila da će Dželila i Đulsa sa završetkom osmog razreda završiti školu.

- I previše je žensku osmoljetka. Eto, ako iskoči kakav posao, mogu raditi, a mogu i kod kuće ostati, nije velika šteta – pravdala je svoju namjeru da kćerke zaustavi u daljem školovanju.

Otac je šutio. Nije se pitao ni kad su krenule dalje od četvrtog, pa i sad može džaba pričati, a onda se desi kao da neko drugi u ime njega odluči.

One su najviše računale na Hadu, njenu podršku. Dželila je jedva čekala da završi maturu i sa tetom Zumrom ode do Beograda. Tamo je živio Zumrin brat sa ženom i dvoje djece. Ona je Dželili iskitila kako taj Beograd, Bijeli Grad, izgleda na dvjema svjetskim rijekama, Savi i Dunavu, da se Dželila umislila kao da će vidjeti Pariz.

Dželila i Đulsa su bila lijepе, pa su se kući bojali da ih ko ne otme. Sve češće je Harun morao doći pred školu da sestre isprati kući, jer bi se za njima nabacili momci koji bi sve učinili da pridobiju njihovu pažnju. Đulsa je vukla sestru za rukav da ne obraća pažnju na priče momaka, nego da požure kući, a Dželila nije mogla šutjeti nego je uzvraćala na provokacije nepoznatih mladića. Jednom je Harun stao ispred nje da je zaštiti od nekog mladića koji opali šamar djevojci, ako ne pristaje da s njim razgovara, pa je njenog brata oblila krv od pesnice koju mu je taj kab-

dahija zadao u lice. Naravno, kući nisu smjeli reći šta se stvarno desilo, nego je Harun lagao majci da je pao s bicikla, pa se udario. Ona je bila spremna istog časa da bicikl baci na ulicu i neka ga neko uzme.

- Taj točak je samo nevolje nani. Šta će mu to. Ovolike godine je pješačio, pa eno ga zdrav čitav, a sad stavio tu poštarsku kapu i tašnu, da ga čaršija vidi na biciklu - Nurija je pričala i ljutila se na Numanu.

- Majko, šta je bicikl spram motora - junaci se Harun.

- I jedno i drugo šejtanska posla, sami ga šeitan drži da se ne prekrene na jednu stranu. Hajde, de, limuzina, četiri točka, a ovo dva, jok, jok, to nisu čista posla, velim ti ja, zapamti.

Djeca su se smijala, valjala po sobi kako majka priča o jednostavnim stvarima kao da je samo čudo.

Da se majka nije džaba bojala, potvrdilo se ubrzo. Otac je nekoliko puta ljoštimice udario licem o asfalt i neka velika sadaka ga je sačuvala da ne dobije potres mozga ili ne izgubi oko.

Niko kao ona nije tako bio sretan kad je neki mladić ukrao to očevo biciklo, dok je Harun bio na času, a on skočio kroz prozor učionice u nadi da će stići lopova. Sa časa, bez pitanja, ištrčala su i trojica njegovih drugova, ali uzalud. Sva četvorica su se trčala po dvorištu škole, zagledala na sve strane, ali ništa. Dotrčali su i do čaršije, zagleđali baška svakog ko je na biciklu. Sigurno će za to dobiti primjerene disciplinske kazne od razrednika. Najteže je Numanu pogledati u lice i reći šta se desilo.

- Šta je s točkom, sine? Da nije ost'o još malo u čaršiji - upita otac.

- Vala, nema varakanja, babo, neko ga ukrade - reče Harun pogunute glave ne gledajući u oca.

- Ništa nije stiglo da nauči moje siroto biciklo... - okrenuo je Numan na šalu.

Sin ga gleda i ne vjeruje da se

otac toliko promijenio. Nekako mu je to i teže palo nego da se izgala-mio na njega, izrezilio ga kako je zaslužio, „očito mu bukvicu“. Zato je Harun poslije dva dana stavio na prodaju svoje patike koje mu je sestra donijela iz Norveške.

- Ko sutra prvi donese pare, nje-gove su - reče Harun.

Na taj novac trebalo je još malo dodati da se kupi polovno biciklo, ali za vještog cjenkadžiju, kakav je bio njegov drug iz razreda Rizo, ni dinara više ne treba. Njih četvorica kupiše od starijeg amidže dobro očuvan polovan bicikl, ubijediše ga da toliko vrijedi, iako je on zategao svoju cijenu da ne da niže. Harun doveze to biciklo kući. Kupi na benzinskoj pumpi malo benzina i lijepo ga usija da se na njemu ogleda. Kad otac dođe predvečer kući, ugleda zaključan bicikl pred vratima.

- Čiji je ono točak, sine?

- Tvoj, babo?

- Ene, moj, ja znam da si ti moj, vjerujem ženi, ali biciklo može biti svačije.

- To je tvoje biciklo da ne ideš pješice na posao. Nekad si imao dvije-tri gladne džade po čaršiji, a sad ti valja šipčit čas na ovu čas na onu stranu. Ostat ćeš bez nogu. Samo ovo nije baš glanc novo, ali eto vidi, očuvano je, sija se.

- Sija, sija, sunce iz njega grije. Nego, kako ti njega kupi? Ne reče!

- Lahko, babo. Znaš one patike što mi je donijela Hada iz Norveške, prodao sam jednom drugu, dobro ih je platio, i eto, kupio za njih biciklo.

- E žao mi je sine. Otac ti nikad nije sa sebe skido i prodavao, nije ni džaiz, rekla bi moja nana, a ti eto ostao bos, a kupio bicikl. Nema Hada kome ni donijeti. Dar se ne prodaje do velikog zora.

- Zor! Zor! One dvije „jedna-čite“, Đulsu i Dželilu, nisam više mogao trpjeti. Jedna kaže što nisam svezaio biciklo zaogradu, a druga što mu nisam položio malo slame da ne bude gladan. Prave me ma-

zljumom, a žao mi ih tući.

- Šale se, vole te sestre - branio ih je otac.

Harun je završio srednju školu i dobio diplomu konobara. Hada mu je poslala odijelo, cipele, košulju i kravatu za matursko veče i njen brat se istakao ljepotom stasa, lica, pa su mnoge djevojke bacile oko na njega. One večeri kad je pošao na matursko veče majka je za njim prolila kofu vode, gotovo ga svega polila za sreću. Otac je uzeo abdest i klanjao akšam, a nakon molitve zahvaljivao Bogu što mu je pomogao da se iščupa iz one neimaštine kad se našao na dnu života. U duši nikad nije bio siromah i svi su to osjećali i voljeli ga, a naročito njegova unučad.

Njegove dvije bliznakinje, Dželila i Đulsa, stigle su do fakulteta. Đulsa studira pravo, a Dželila medicinu. Zahvaljujući komšinici Zumri, koja u duši nikad nije prestala biti majka Dželili, smjestile su se kod njenog brata i snahe, pa Numan i Nurija daju sami od sebe sve što mogu, ne bi li bar malo uvratili tim dobrim ljudima, kojima su do neba zahvalni za sigurnost svojih kćeri. Djevojke su još doobile i studentski kredit kao djeca iz ne razvijenog područja. I Zumra krijući pomaže, uživajući kao da i sama postiže uspjeh. Ona, Zumra, ponosna je na njih, gotovo jednakako kao i njihovi roditelji.

- Moja Lula, moja Lila, moja doktorica, dušu mi zaliječila - tepala je Zumra njima onako kako im je tepala dok ih je vezala povojjem, krojila jednake haljinice, po mjeri svojih želja.

Bliznakinjama se niko nije obradovao kao Zumra, pa su one to osjećale i njoj se više povjeravale nego rođenoj majci.

Kuću Numana Galiba uvijek zapljuškuju vali smijeha i djeće graje, kad se iskupe njegova djeca, i djeca njegove djece. On pristaje s njima: šali se, plače, raduje, mašta uz njih, živi uz njih uvijek novi život.

Mehmed Đedović

Čaj od nane

Teško je reći ko se s kim više igrao i dokle je ta igra znala potrajati. Ljiljuškao je na nogama, onda bi mu sjedala za vrat, pentrala se po njemu kao po drvetu.

Rasla je brzo, kao i sva djeca, i učila, a on se oko nje savio, štitio je i pazio, onako kako to radi roditelj koji je djetetu i otac i majka.

- Moja Una je lijepa, pametna i ima gustu kosicu... bila je duhovita kao i njena majka dok je život nije zgužvao kao ispisani list hartije. Bila je sve njegovo.

Onda su došli bolnički hodnici, bez najave, hladni i beskrajno dugi.

Niko nije znao šta joj je. Jednog jutra se nije digla na noge i više nije pričala. Smijuljila mu se onim tužnim očima, a on je krio suze, i vodio je ljekarima.

Niko mi nije pomogao, nisu umjeli... To što se desilo njegovoj kćeri moderna medicina nije znala objasniti, niti izlijeciti.

Htio je njen osmijeh nazad, tragao za njim i nije se mirio sa poražavajućim dijagnozama da će ostati takva do kraja života.

Tražio je i nije nalazio. Nijedan put nije dovoljno dug da ga nije prešao, ništa toliko skupo da ne plati, nijedan lijek nedostupan da nije došao do njega i ništa.

Prošlo je nekoliko godina i počeo je da posustaje, a baš toga ga bilo najviše strah, da ne stane na pola puta a ona uvehne pred njegovim očima. Izgubio je njenu majku kada je bila najpotrebnija i njoj i njemu, nije htio i nju da izgubi, ali je polahko uviđao da je bespomoćan.

Čuo je za Lutvu, ženu koja zna i koja liječi kad svi odustanu...

To mu je vratilo snagu i krenuo je da traži. Nije imao pojma gdje će ga to traganje odvesti, jer Lutvu nije bilo nimalo lako pronaći, ali on je bio uporan i nije namjeravao stati dok kćeri ne vrati onaj osmijeh na lice...

Nalazio je svjedočke, ne i Lutvu, ali je i dalje trago...

- Je li mrtva?

- Čini mi se da jeste, presjekao sam je kada me je ujela...

- Pa kako čovječe...

- Nagazio na nju, slučajno, mora da je spavala pod ovim lišćem. Ubuduće da znaš, branje gljiva nije nimalo bezopasno.

- Je li ti dobro? Ujela te zmija, trebao bi doktoru i to što prije...

- Vidim ja da je tebe strah više nego mene, al' ništa ne brini, nije mi ovo prvi put...

- Ne razumijem...

- Isisao sam otrov iz rane, malo je to gorko i pecka dok pijučem. Ruka otekne i utrni kao kad te ujede stršljen. U početku mi se zavrtilo i to je sve.

- Znači, nećeš ljekaru...

- Šta ču džaba, imaju oni težih slučajeva od mene.

- Ali ja te stvarno ne razumijem, neko drugi bi do sada umro...

- Vi iz grada mnogo štosta ne razumijete, ali ja vam tu ništa ne mogu pomoći. Za svaku sitnicu vi trčite doktoru. Ovo je šesti ili sedmi put da me je ujela zmija i evo me na nogama.

- To je praktično nemoguće, niko mi neće vjerovati kad ovo budem pričao. Sedam puta te ujela zmija!

- Doduše, prvi put je bilo malo gutavo, toliko da sam čak i ja mislio da se neću izvući.

- I šta je bilo?!

- Odnijeli me Lutvi, onako u čebetu, polumrtvog, u bunilu...

- Ko je Lutva?

- E, to je već malo teže pitanje. Lutva me izlijecila, nekim travama, gorkim k'o čemer i medom. Od tад mi žao zmija, koja god me ujede pogine, a meni ništa.

- Pa ti si fenomen, ja to nisam ni čuo ni video...

- Eto, sad jesi, i jedno i drugo...

Gdje živi, kako da je pronađem?

Niko mu nije znao pokazati put... Nije znao ili...

Malo je takvih kakva je Lutva, sve manje, ali ih ima u svakom vremenu.

Kada ljudi traže pomoći od takvih kakva je ona, a počesto se to desi, pronađu ih samo oni najuporniji i oni koji pored toga što gledaju, znaju i da vide ono što traže. Razgrnu gustu koprivu koja neprijatno škaklja po koži, zarone ruke u korijen i rove, ništa ih ne sprječava i ništa nije teško ni neprijatno. Takvi znaju prepoznati lažljivce i prevrante na svom putu, šumu koja zaklanja stablo, i kada dođu do pravoga, onda su to i zaslužili.

Oni iskreni, kao ona što je, su tihi, povučeni, ne hvale se onim što im je dato i ne zarađuju na tuđoj muci.

Mještani okolnih mahala, uplašeni da bi te priče koje se šire oko Lutve i čuda koja joj se pripisuju mogle da joj naškode, a ako naškode njoj naškodit će i njima, prestadoše da pričaju.

Kao da su dobrovoljno prekinuli lozu koja je počela opasno da se širi i mota oko njihove mahale, jer su pred Lutvinu kuću stizali ljudi odsvakud, a kada su već bili tu ona nikoga nije vraćala.

Do tada je Lutva spasila svakoga od njih...

Tom svojom tišinom su je štitili, pa i kad se neko za nju raspitivao okretali su glavu. Ko je imao sreću da je pronađe opet bi je pronašao, ko nije, oni mu nisu ni pomagali ni odmagali.

Zato se ni danas ne zna je li bila, živi li još ili su i nju i njen dar odnijele godine...

Jedan krežubi konduktér, u maloj kafani pod lipom, čiji stolovi su bili prekriveni onim kockastim stolnjacima za koje je mislio da ih više ne proizvode, pričao je sve dok mu je plaćao pivo. Strpljivo slušao i čekao, tražio neki putokaz koji će mu reći gdje da pronađe tu ženu.

Savka je bila mršava, Džemila razroka, a Lutva stara.

Niko nju drukčije nije ni pamatio, niti je bilo ko znao koliko Lutva ima godina.

Jedni se kleli da joj ne može biti više od osamdeset pet, drugi tvrdili da je davno iza sebe ostavila deve-desetu, a oni koji su od svega zbijali šalu poredili Lutvu sa kornjačom i davali joj od stodeset do stotrideset ljeta, zbog čega baš toliko niko se nije trudio objasniti.

Babo je imao ružne snove.

Zvao se Veljko Babić, zvali ga Babo, od milja.

Kod svih se rat završio, a kod Babe i dalje traje, svake večeri iz-

nova, tako godinama.

Nije to bio pravi rat, onaj u kojem je Babo bio, kao i drugi što su; zemunica i zajebancija po čitav dan i dok dvaj's ispaljenih metaka, prođe belaj. Tako je bilo u njegovom selu, a čuo je i za drukčije.

Babo je dobro naučio što znači ta riječ za koju su mnogi mislili da je znaju, ali nije tako.

Samo Babo, hodajući kostur krupnih očiju, i rijetko ko od njegovih, a pravo je upoznao strah.

U svojoj nemoći je pokušao da se ubije. Skinuli ga s vješala.

Neko se dosjetio, progutao sve mržnje i sve ratove i doveo ga njoj da ga liječi.

Ona ga samo pogledala. Nije to za mene, vodite ga ljekaru.

Ona zna... - tako im rekla.

Odveli ga, zatvorili na psihijatriji sa teškim ludacima.

Babo nije bio lud, njegaje bilo strah.

Našlo ga tri dana poslije, objesio se o vodokotlić; do tada to nije bilo moguće, al' Babo je bio sama kost i koža, i oči...

Tako govore da je bilo, pravu istinu zna samo ona, a ona ne progovara.

Činilo mu se da je na dobrom putu, još samo korak i neko će mu pokazati mjesto u kojem ta žena živi...

Zemlja je savila sebi ko oluja drvo, pa jedva hoda, onako pogeta.

Malo su je se i bojali, mada to niko ne bi priznao, jer ljudi se obično boje onoga što ne razumiju. Sresti staru Lutvu bilo je slično kao da ti mačka pređe preko puta, možda i gore.

Njome su plašili neposlušnu djecu, a nijedno dijete u mahali nije slušalo baš svaku, pa su je i djeca zamrzila i zaobilazila u širokom luku.

Srećom, pa je nisu viđali često.

Držala se Lutva svoje kuće i svoje avlige zaklonjene od pogleda gustim žbunjem i visokim drvećem, obrasle različitim travkama.

Dosta češće su tada, u to vrijeme, sjajni automobili bešumno

klizili putem, zaustavljali se pored djece u igri, a njihovi putnici se rasipitali za kuću Lutve Sjemić.

- Šta im ona stara sovujaga može pomoći pa joj toliko dolaze?

Šaban je čitavog života vjerovao jedino u ono što zarade njegove žuljevice ruke, pa mu bilo čudno da toliki ljudi idu kod Lutve.

- Bolesan traži čudo i tamo gdje ga nema. Kad doktori odustanu, ima Lutva, dolaze da im pomogne da lakše umru.

Zvali ga Ljudina. Zaputio se po cigarete i, po običaju, nije mogao prešutjeti i kad niko od njega ne traži mišljanje. Što je najgore u takvim situacijama, on obično kaže ono što ne misli. No, dok Ljudina nauči zauzdati jezik, navaljat će svakakvih gluposti, pa će ga i našegu dizati.

- Ovo su četvrta kola danas, sve bolja od boljih i svi traže staru. Da nije nje, takvi nikada ne bi zašli u našu mahalu - kiselo zaključi Šaban.

- Što se onda buniš - dočeka ga Himzo Popara drsko.

Htjede Šaban još nešto reći, ali samo odmahnu glavom i prođe. Vidio je da se Himzo uozbiljio, navukao obrve na oči i da će ga dočekati šta god da kaže.

Taj je bio spremjan da brani Lutvu i se stavi na njenu stranu, iz inata svima. Takav čovjek i gotovo, a sa takvima je, Šaban je to odlično znao, bolje ne pristajati.

- Ne znam šta im smeta Lutva, pa sve nešto protiv nje. Žena gleda svoja posla, a

oni bi je, da su druga vremena, spalili na lomači.

- A ti opet naš'o da je branis. Ostavi se ti Lutve i praznih rasprava, i prihvati se kakva posla. Sebe nisi sposoban da odbraniš, a branio bi druge.

Himzina žena Azra očito je bila ljuta, što nije nikakvo čudo jer Himzo je godinama bez posla, a život sve teži.

Ne bi mu drago što ga Azra oprži pred svijetom, pa je prostrijeli pogledom i mrljeknu nešto nerazumljivo što je najviše ličilo na psovku.

Azra nije ni registrovala naroštenog muža, jer godine zajedničkog života ubiju ljubav, nježnost i razumijevanje, a ostave samo oporu i tešku stvarnost.

O Lutvi bi, gotovo pa svaki dan, krenula priča, a da nema različitih mišljenja, ne bi se ni pričalo. Jedni za, a drugi protiv i tako unedogled.

Lutva sa tim raspravama nije imala nikakve veze, niti ih je uzrokovala niti završavala; sve je teklo mimo nje i njene volje i, ako ćemo pravo, nije je ni doticalo.

Čak i oni koji je kritikuju kad kod nje dođu a na njena vrata ih nevolja dovede, dođu pogete glave, molećiva pogleda i tužna lica, tada je sve drukčije...

- Čekaj malo... Znaš li ti... Pa, gdje je, kako da je nađem, pobogu?!

- Ne znam, niko to ne zna...

- Je li barem živa?

- Ni to ti niko neće znati reći, ko kaže drukčije, laže...

- Ima li istine u svim tim pričama?

- ...

- Ima ili nema?

- Ponekad je potrebno vjerovati u čuda.

- Ja vjerujem, mojoj Uni samo čudo i može pomoći.

Nekome bi to bilo svejedno, možda bi se i obradovao, ali njega je ta izdaja pogodila do srca.

Kada je dobio poziv za sud, Himzu Poparu je ostavila žena. Pokušala svoje stvari i sa troje djece se vratila majci.

Znao je on, ako ćemo pravo, da je sve to maslo njegove punice, ali nije mario.

Rekao joj je: Dabogda ti bilo onako kako je meni sada, samo toliko.

Devetnest godina braka bačeno u vodu, tuga jedna.

Njegova žena Azra nije dovoljno zrela da odlučuje svojom glavom. Kakve ima veze što ne radi tolike godine, pa snađe se, nisu ni gladni ni žedni.

Pa i da ode u zatvor, pa šta, nije ubio čovjeka...

Ustvari, laže!

Jeste, ubio je, ali u saobraćajnoj nesreći, za volanom, bio led, klijavo, a ovaj se samo stvorio pred kolima i paf...

Udar! Pukla šoferšajba i fleka krvi na snijegu. Mrtav čovjek.

Poslije su ustanovili da je bio pijan taj što je poginuo i da je

možda i namjerno...

Šta god da su ustanovili, a jesu i to svašta, jer taj zapisnik je stvarno bio dug, ubio je čovjeka, prekinuo nečiji život.

Zbog toga se njegova Azra pokupila, odvela djecu i otišla, zato jer će joj muž u zatvor.

Htjede joj reći da žene čekaju svoje muževe i po deset godina dok oni robijaju, ali nije rekao ništa, jer prave žene čekaju prave muževe, što on nije bio, jer da jeste, ne bi samo tako potrošio godine sa nekim ko će ga ostaviti kad mu bude najviše trebao.

Zbog toga je Himzo otišao kod Lutve.

Našao se pred zidom, nije znao šta dalje.

U početku se i on tome opirao, nije volio враћare, nije ih posjećivao, nije im vjerovao, ali muka te natjera na sve.

A onda, Lutva nije bila враћara, ona je jednostavno znala.

Otišao joj je na vrata otrovan i očajan. Nije rekao ništa, ona mu je ponudila čaj sa medom i sve mu rekla prije nego što je on progovorio jednu jedinu riječ.

Ne zna se šta je bilo dalje, ali Himzu više niko nije video, priča se da je još iste večeri spakovao ono malo stvari što je imao i odselio za Mostar, u toplije krajeve i što dalje od izdaje.

Rekao poštari gdje nosi poštu, ali u povjerenju, da niko ne zna, i nije saznao...

Otišao istoga dana, putovao, grijesio i враćao se... Srce mu kucalo kao ludo... Na adresi koju je dobio pronašao samo staru kuću koja je bila stanište mačaka i ništa više.

Niko tu ne živi, godinama. Napušteno imanje, čije je, nikoga ne zanima...

U povratku je bio tužan i bespomoćan, nije mogao pomoći svome

djetetu, nije znao kako...

Tako je odustao od traženja te žene, i sve što je o njoj čuo proglašio za gluposti, prazno trkeljanje dokonih seljaka.

Iste večeri bol je lomio Unino slabašno tijelo, a lice joj se krivilo u grimase dok je krupnim suzama gledala u njega.

Na rukama je odnio u bolnicu. Doktori su rekli da se neće još dugo patiti...

Negdje iza ponoći, kad su ga otjerali od njenog kreveta, zaustavio je taksi...

Beća je za život zarađivao kao taksista i imao dovoljno slobodnog vremena i mašte da ga potroši za svoj čef.

Kako je stario, samoća mu je sve više odgovarala, zbog toga je i radio poslije ponoći. Nigdje žive duše.

Tog dana je, natjeran dječačkom radoznalošću, požurio u tuđe trešnje. Popeo se visoko iznad naselja, oprezno gazeći gustom šumom u strahu od gmizavaca.

Put ga je doveo do strme njive i goleme trešnje, stara trešnja čije grane su se savile od roda.

Vidjelo se da niko nije dotakao sočne, crne plodove i da današnja djeca ne idu u tuđe voće.

Prvo je sjeo na među i pogled odmarao na ocvaloj livadi prepuno života i visoke trave, a onda se oprezno popeo na stablo.

Dok se u krošnji sladio plodo-

vima, iz daleka primijeti pognutu prliku sa štapom u ruci kako prilazi deblu. Prvo je pomislio da je to vlasnik livade i trešnje na koju se popeo nikoga ne pitajući, no kada se prijedlovi približila, vidje da je stara žena.

Prošla je zaraslim puteljkom pored debla i ne primjetivši da nekoga ima na drvetu.

Zaputila se niz onu strmu njivu, uz koju se on uspentrao, zastala pred šumom kao da nešto osluškuje i sigurnim korakom zašla u gustiš.

Beća je više nije video, a tek nekoliko dana kasnije kada se u taksiju povede priča o čudnoj ženi Lutvi, pomislit će da je to možda bila ona. Mada, ni tada neće biti siguran.

Kada se najeo zrelih trešnja, istim onim putem kuda je prošla starica on je krenuo nazad do auta, pa kući. Zastao je pored šume, nešto na tom mjestu je bilo drugaćije i trebalo mu je vremena da vidi šta.

Ustvari se to više čulo nego vidi.

Pčele, šuma je raznosila sitno zujanje velikog broja pčela, pa se nije tačno moglo zaključiti odakle to dolazi. Zvrndalo je kao da su milioni pčela okolo, ali se nije vidjelo odašće dopire taj zvuk koji šuma kao da je krila.

Kada se Beća odmakao i zvrndanje se utišalo, pa sasvim izgubilo.

I zaboravio bi na tu staricu i rojeve pčela u šumi, da nije bilo to što je bilo.

Pčele su stvarno Lutvi pokazivale kuda treba ići, a na mjestu na kojem ih se najviše okupilo put se završavao.

Ali ne samo to.

Sjela bi na jedan panj, kraj sebe spustila štap, a one pčele bi se počele sakupljati na njoj. Bilo ih je stotine, hiljade, ko zna koliko ih je bilo. Dolijetale su sa svih strana i lijepile se za Lutvu sve dok je nisu potpuno prekrile. Onda bi se lijepile jedna za drugu, pa opet, pa opet i tako dok se ne bi stvorilo veliko,

veoma veliko klupko pčela u čijoj sredini je bila Lutva kao matica.

Ako bi to neko i video, a nikad niko nije, ni u snu mu ne bi palo na pamet da je u tom velikom grotlu pčela žena i to živa i zdrava, i da se one sakupljaju baš zbog nje.

Ako bi neko i video, ne bi povjeroval svojim očima jer tako nešto se ne događa, niti bi mu ko povjeroval ako bi se usudio da ispriča.

Zbog čega su to pčele radile, šta su govorile Lutvi, u kakvom su dosluhu sa njom, niko to nije znao.

Uglavnom, svake godine, u isti dan i isti sat, pčele bi postale Lutva, a Lutva bi postala pčele.

Nešto kratko ciknu i naglo prestade. U tom se ču kako udari u zemlju i tupo jeknu.

- Pade Beća s trešnje, podviknu neko ko je prepoznao onaj reski zvuk lomljenja grane od ranije.

Našli Beću pod trešnjom, samo očima koluta i bolno stenje. Ne osjeća ni noge ni ruke, ništa, kao da ih i nema.

Neko pametniji se dosjeti.

- Hajmo mi njega, dok je još vruć, odnijeti. Ako se ohladici i ako bude šta puklo, niko mu ne pomože.

- Je' l' doktoru?

- Samo ti drži to ćebe i nosi, ni jedne ne progovaraj.

Ušutio se onaj što je zapitkivao i poslušno radio što mu se kaže.

Do večeri se čulo da je Beća pao s trešnje.

- Trešnja je najbaksuznije drvo za koje znam, k'o da je uklet. Pa, da ti ne lažem, al' svake godine desetak ljudi padne i kičmu slomi, prisjednu im trešnje.

- Sad si, vala, Šabane malo pretjerao, al' nek ti bude; ko

ne vjeruje nek ide u bolnicu pa neka broji, je li tako...

- Haj ti pametnjakoviću, na svaku imać primjedu.

- I šta bi sa Bećom?

- Ne znam, valjda ga odvezli u bolnicu.

Ujutro za teški pad saznao ko nije znao, a sutra Beća prošao putem. Malo hega na nogu i teško hoda, al' hoda.

Nikom nije rekao da ga je Lutva spasila, a jeste. Da ne bi Lutve, on na svoje noge više ne bi stao. Ljudi

onaj taksista.

Nije pratilo put kojim su išli niti je znao kada je prošlo vrijeme u taksiiju.

Izašao je na istom onom mjestu na kojem je jednom i bio i zatekao staru, napuštenu kuću.

Sada to nije bilo tako, pa je pomislio da grijesi. Dvorište je bilo puno mirišljavih trava, a gusto drveće zaklanjalo lijepu, neveliku kuću.

Stao je pred vrata i ona su se otvorila prije nego što je pokucao. Pogeta, stara žena zračila je dobrotom i imala taj pogled koji prolazi kroz čovjeka.

On duboko uzdahnu, a suza kliznu niz obraz dok je u naoruču stezao Unu.

- Uđi, slobodno, uđi. Spusti djevojčicu na krevet... Neka se ona naspava, dotle ćemo mi popiti čaj od nane, to je najprijetniji napitak u rano jutro. Još ako je zaslađen medom,

nema mu ravna...

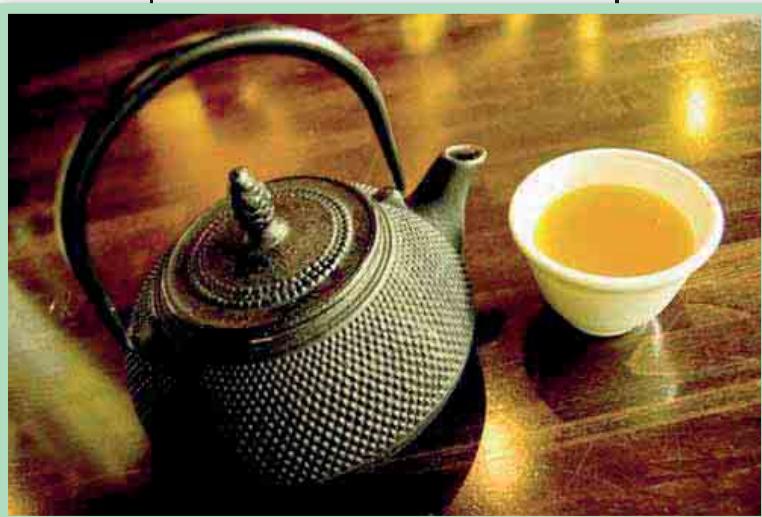
Takvih kao što je Lutva sve je manje, ali ih ima u svakom vremenu.

Kada očajni ljudi traže lijeka, pronađu ih samo najuporniji i oni koji pored toga što gledaju, znaju i da vide.

Na tom putu sreću prevarante i zavrzlame raznih vrsta, i imaju li sreće - prepoznaju ih i zaobilaze u širokom luku.

Razgrnu gustu koprivu koja nepriyatno škaklja po koži, zarone ruke u korijen truhlog drveta i rove, ništa ih ne sprječava i ništa nije teško ni nepriyatno dok traže.

Takvi znaju prepoznati lažljivce na svom putu, šumu koja zaklanja stablo, i kada dođu do pravoga, onda su to i zaslužili.

vjerovali da je bio u bolnici i blagosiljali ljekare.

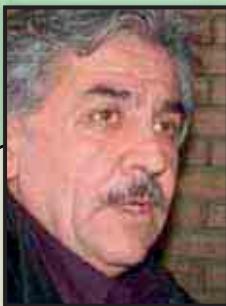
- Bog, pa doktor - tako govorili, a Beća okretao priču na drugu temu, jer nije htio reći da je njegov spasilac stara Lutva.

Mrze je, svašta o njoj govore, a ona ih spašava kad niko drugi ne bi mogao. Od tada Beća pola ružne riječi za Lutvu nije rekao.

Ni sam nije znao zbog čega je sve to ispričao tom slomljenom i tužnom čovjeku koji je u njegov taksi ušao poslije ponoći.

Nije se obazirao na ljekara i sestru koji su ga odgovarali, čak i prijetili. Srećom da je bio samo dežurni, pa je on Unu umotan u ćebe privio uza sebe i iznio iz bolnice. Bila je bunovna i samo mu se blago osmijehnula i nastavila spavati. Svitalo je. Ispred ga je čekao

Mustafa Smajlović

Mustafa SMAJLOVIĆ je rođen 16. jula 1953. godine u Lascima kod Višegrada. U rodnom gradu je završio osnovno i srednje obrazovanje. Studirao je na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu, odsjek: Sociologija.

Prve prozne, poetske i novinarske tekstove počeo je objavljivati u višegradskim školskim danima. Dugogodišnji je saradnik više bosansko-hercegovačkih listova i časopisa. Bio je urednik dnevnih listova *Večernje novine*, *Jutranje novine*, *BH Dnevnik*, Avazovog magazina... Autor je zapaženih reportaža i putopisa iz Azije, Afrike, Evrope... Dobitnik je vrijednih nagrada za poeziju, prozu i novinarstvo. Zapažene nagrade na književnim natječajima listova: *Oslobodenje*, *Večernje novine*, *Zadrugar*, *Ljiljan*, *Sumeđa*, *Naša riječ*..., Udruženja novinara BiH, na književno-kulturnoj manifestaciji *Susreti Zija Dizdarević* (1999. i 2004. god.), Fondacije za izdavaštvo FBiH (2010)...

Smajlović je recenzent, urednik, autor i koautor stotinjak publikacija iz oblasti javnog i kulturnog života. Njegovo književno stvaralaštvo je zastupljeno u antologijama i panorama proze i poezije, te u školskim čitankama.

Objavljene knjige pripovjedaka: *Sehara* (1996), *Žena sa slikarevog platna* (2000), *Ćuprija pod vodom* (2001), *Čovjek iz sna* (2005), *Potop* (2007), *Čovjek sa ribljim očima* (2010).

Živi i stvara u Sarajevu kao slobodni umjetnik.

Član je Društva pisaca BiH i Saveza novinara BiH.

IZ NEOBJAVLJENOG RUKOPISA

POMIRENJE

Kada mu se najviše mililo živjeti, umirao je

I

Vrijedao ga je jastuk pod glavom. Svetlo je peklo natekle oči. Iz čoškova zamračene sobe i sjenke su zasjecale vid. Stezao ga je povez oko glave. Popusti li zavoj, čelo je pucalo. I najtiši šum, koji je dopirao s polja kroz poluotvoren prozor, unosio je nervozu i nemir. Pod leđima vuneni ležaj bio je tvrdi od kamena.

Pomjeri se - боли.

Miruje li - боли.

Na svaki njegov pokret majka Čamka je podizala glavu i skakala na noge.

„Boli li, sine?“

„Boli majko!“

Ni brižni glas majke nije mogao umiriti bolove. Sustizali su jedan drugog. Najteži je bio onaj koji je stizao kroz kičmeni stub. Razarao je nerve i poput žaoke zabadao se u mozak. Kako je bolest uzimala maha, molio je majku:

„Skloni se negdje, kad boli, neka bar jedno boli!“

„A kud će ti ići, sine?“ – lomila je prste. „Bilo gdje da odem, isto mi je, majka sam, boli da sam pod crnom zemljom“ – kazivala je, šutjela i na prstima hodala po sobi. Kako djetetu ne bi pristajala na muke, izlazila je. Nije se dugo zadržavala. Vraćala se sa šoljicom toplog mljeka.

„Zadahni dušu, blago meni.“

„Ne mogu, majko.“

„Sine, jedna kap zauhar je, snage ti treba“ – bila je uporna, ali u onoj mjeri koliko je bilo potrebno da pristane. Jednom rukom mu je pripodizala glavu, a drugom pronosila šoljicu:

„Kap, makar kap, blago majci.“

Kapljica bi kliznula niz suho grlo. Od bola bi se stresao.

„Kažem ti, bona, ne mogu. Ujede me za želudac!“

„De, pihni kap, još samo kap!“

Odbio je.

Majka, kao majka, uzdahnula bi od nemoći da nešto više učini.

Kao i obično, mljeko bi se ohladilo i ukiselilo na polici pored uzglavlja.

Vremenom je prestao uzimati lijekove.

Običnom vodom je zadahnjivao dušu.

II

Bio je to Idriz Idrizović, sin Čamke Idrizović, koja je u ratu izgubila starijeg sina iz prvog braka – Muradifa Mehmedovića. Pogide od bratove ruke, od ruke ovog koji umire pred njenim očima. Da nije bilo tako kako je bilo, možda bi joj duši bilo lakše. U velikogladuškom tamnom vilajetu, mnoge su majke zaplakale. Ratne guje ih ujedoše za srce. Brat je pucao na brata. Sinovi ginuli, a majke ostajale – ni žive ni mrtve.

Hoće li Bog dati da ostane i bez Idriza?

Otkako se razbolio, zaboravila je na svoju bolest. Da nije tako kako jeste, ne bi ustajala iz kreveta. Pred očima se vrtjela kuća i pretkuća, sve se okretalo ukrug, samo nije ležaj u kome je jačao ljuti bolesnik.

„Boli li, sine?“

„Boli, majko!“

„Bog će dati da ti meni ozdraviš!“

Molila je...

Kada bi djetetu malo lahnulo, sruštala je glavu na jastuk i molila:

„Bože, Ti koji si kadar sve učiniti, olakšaj, ne otežaj! Meni uzmi, mom djetetu daj! O, Bože!“

Dok je majka molila, sin se borio za dah. Čim bi zaječao, brzo se podizala na noge.

„Blago meni, prouči dovu, zaišti od Boga milost.“

„Učim majko, ali džabe, boli!“

„Moli sine, ne grijesi dušu!“

Molio je:

„Gospodaru moj, kad ja zaboravim Tebe, nemoj Ti zaboraviti mene!“

Lahnulo bi mu, ali zakratko.

U takvim trenucima, kada se od bolova kidalo srce, sušila duša i pucalo čelo, Idriz je nastavio ječati, bez snage da izusti riječ. Otvarao je usta i gutao glas. Bilo je to ono stanje u kome je želio samo jedno – da umre. Da se više ne pati.

„O, Bože, uzmi me!“ – čuo je glas iz prsa.

III

Kako to obično biva, bolest noću uzima maha. Stanje bolesnika se pogoršava. Tu noć je gorio od vrućice. U vječnosti patnje, košmar je prizvao slike. U početku, bile su to iskošene sjenke, prizori bez boje i zvuka, a potom ga stiže ono od čega je bježao.

„Ne, samo to ne-e-e!“ – krik se proložio iz grla.

Majka se brzo našla pored njega.

„Ne boj se sine, majka je uz tebe“ - čuo je.

Slutila je kako se primiče ono najgore.

Idriz je kolutao očima boreći se za dah.

Čuo je ono što nije htio čuti:

„Ja sam, Muradif, tvoj brat!“

Ustao bi, ali nije mogao ustati. Prevrnuo bi se na drugu stranu, ali se nije mogao pomjeriti. Majka je poturila još jedan jastuk ispod njegove glave.

„Evo, usturi se malo!“

„Ne daj me, majko!“

Zatražio je od majke da mu skine povez sa očiju.

Lijepo je vidio Muradifa.

„Vidiš li ti Muradifa, majko?“

Čuo je pucketanje njenih prstiju.

Zatvorio je oči, ali je slika ostala u očima.

„Zašto? Brat sam ti, smiluj se!“

Bio je neumoljiv.

Poveo ga je na gubilište.

Nije dao drugom da ga ubije.

„Ne čini to, brate, Bosna je bila i biće je i bez nas dvojice.“

Sutio je.

„Idrize, Čamka Mehmedović je naša mati, nije država!“

Umjesto milosti, izmamio je bijes.

„Umukni, izdajico, moja majka je Čamka Idrizović. Ni očevi nam nisu isti!“ - odgurnuo ga je kundakom.

Zarobljenik posrnu i pade.

„Ako sam izdajnik, daj drugom da me ubije, nemoj ti!“

Pucanj je odjeknuo, ovog puta nikamo drugdje nego u Idrizovim prsim.

Nije ga ubio.

Lijepo ga vidi i čuje:

„Kako to, ti živ?“

„Došao sam da te vodim.“

„Gdje?“

„Tamo gdje nam je svima suđeno da odemo!“

Otimao se.

„Brate, daj ruku!“

Po grčenju prstiju ruke, majka je znala da gubi i drugog sina.

IV

Još nešto je Čamka vidjela što jedino majke mogu vidjeti.

Iznad Idrizove glave uzdigoše se dvije sjenke, spojše se u jednu i poput bijele golubice prhnuše kroz otvoreni prozor.

Šamjom je pokrila glavu, uzdahnula i odahnula:

„Hvala Bogu, pomiriše se!“

GLUHONIJEMA LJEPOTICA

I

Zalutali stranac bio je jedina svjetla tačka u zadrmljenoj i čađavoj kafani. Sjedio je za stolom u čošku. Na sebi je imao bijeli kaput, bijele hlače, bijeli šešir i crnu košulju.

Bijela maramica je virila iz džepa kod srca.

Gvorio je rukama.

Njegove ruke su donijele ovu priču.

II

Mlada i lijepa Lamija bila je gluhonijema. Glasno je otpakala svoje rođenje. Dječijem plaču obradovala se majka Malka Ruhotina. Otac Abdulselam čekao je muško dijete.

Dobio je Lamiju.

Dadoše joj ime po nani, koju su ubili četnici negdje kod Čajniča.

Dijete obolje prije nego što je prohodalo. Niko ne znade kazati od čega je oboljela. Preležala je vrućicu. „Crveni vjetar“ - govoriše. Progledala je odnekad. Ostade živa, ali ogluhnu i zanijeme.

Zamete je tišina.

Pred očima sjevne, ali ne zagrmi u ušima. Oko nje su otvarali usta, ali su gutali glas kao i ona. Malka se nije mirila sa sudbinom. Obletila je sve travare, hećime i hodže. Umislila majka da je šer ograisala, da je nagazila na sihire. Ne pomogoše joj ljekovite trave. Ne proču od hodžinog zapisa. Ne progovori od hećimovog lijeka.

Suđeno joj bi da ostane bez sluha i glasa, ali kada Bog hoće dati, dade joj nesvakidašnju ljepotu. Ne bi joj ravne nadaleko.

Lamijina ljepota je širom otvarala muške oči.

Do uzdaha.

Obljetali je najviđeniji momci, ali nisu slijetali na najljepši cvijet u Abdulselamovoj bašći. Niko da joj ponudi prsten. Niko ni da se našali da je zaprosi. Niko ne htjede curu ogrnuti bijelom vjenčanicom.

U mlađoj i lijepoj curi vatra buktala.

Djevojačka.

Grud jedrala.

Igrala pod košuljom.

Pržila.

Struk tanak i vitak, takav da ga prsti dvije ruke mogu opasati.

„Razboljeće se od zdravlja“ - šaputalo se.

„Ugušiće je krv vrela, djevojačka“ - govorilo se.

„Jazuk da uvehne bez muška“ - još glasnije se pričalo.

U tišini ljepotica bol bolovala, - bez ašika, bez mušarca.

Druge djevojke su birale momke.

Lamiju nije birao niko.

Gluhonijema ljepotica nije bila ni gluha ni nijema za jedno - za ljubav.

III

Jedno jutro dok je točila vodu na Isajbegovom bunaru, javi joj se glas.

Muški.

Otkud muški glas u Lamijinom uhu?

„Djevojko, pogledaj u bunar!“

Ljepotica posluša glas.

Pogledala je.

U ogledalu od vode ugleda svoj lik.

„Lijepa sam“ - reče li onome koga nije vidjela?

„Šta vidiš?“

Otvorila je usta. Kazala je, ili joj se samo učinilo da je kazala, kako u ogledalu vidi sebe, lijepu, nesretnu.

„Čemu ljepota?“

Suze razbiše ogladalo.

Nestade njen lik.

Podiže glavu.

Vrh glave, u krošnji jabuke senabije, zapjevaše ptice.

Da li sanja da čuje?

Ptice prhnute.

Puhnu vjetar.

Vjetar doneše glas.

„Djevojko, noćas ćeš zanoćiti kod bunara. Što u snu usniš, na javi će se javiti. Učini sve onako kako ti bude u snu kazano!“

Nije li to bio glas meleka!!

Poslušala je glas.

Prespavala je pored Isajbegovog bunara.

Usnila je...

IV

San je odnijela kući.

Rukama, kako je jedino mogla, ispričala majci san. Slikovito, rukama, ispričala je ovo:

„Majko, na našim vratima će se pojavit mlad i naočit muškarac. Nije prosjak, a prosiće. Nudićeš ga bijelim hljebom i kajmakom. On će odbiti da jede. Nudićeš ga medom i medovinom. On neće osladiti usta. Davaćeš mu dukat po dukat da ode. On će odbiti zlato. Majko, on će iskati mene za sebe.“

Taj i takav pojavio se sutradan na vratima Abdulselamove kuće.

Lamijina majka izađe da ga dočeka.

Sve mu je nudila, po redu, onako kako joj je Lamija pričala.

Nudila ga je bijelim hljebom i kajmakom.

Odbio je.

Nudila ga je medom i medovinom.

Odbio je.

Skinula je nišku dukata sa vrata.

„Na, uzmi i idi!“

„Neću i ne mogu, majko!“

„Šta hoćeš?“

„Hoću vašu kćer!“

Lamija istrča pred kuću i stade između majke i prosca.

Rukom izraslom iz srca, reče:

„Podaj me, majko!“

V

Prosac je bio slijep.

TRENUTAK

Nepravidni i beskonačni hod vremena tu ne znači ništa. Sve je pitanje trenutka. Radanje, usponi, padovi, radosti, nesreće, smrt. Je li išta u konačnoj odluci ostavljeno nama? Ili je sve unaprijed predodređeno, vođeno voljom Božnjom, sudbinom, utjecajem sila svjetlosti ili mraka?

Nikad niko, pa ni on, nije znao koji je bio njegov presudni trenutak. Možemo samo slutiti.

Je li onaj kad je na kćerkinu molbu pristao da sutra ujutro, idući na posao, usput do grada poveze njenu prijateljicu?

- Da se ne gura u autobusu. Divna je, vidjet ćeš.

Nije ga trebala moliti, gotovo svakog jutra povezao bi nekog ko se zatekne na stanicu.

- Ma super je, stari, nemaš se šta misliti - ironično je dobio njegov četiri godine stariji sin, student.

Iznenadio se kada je ujutro pred kućom ugledao djevojku. Njegova kćerka je u poređenju s njom bila pravo dijete. Kratak pozdrav, upoznavanje, ulazak u auto. Časkala je bez prestanka. Kazala je kako je sretan što mu je kćerka odlikaš. Ona je, nažalost, već u drugom "odvalila" iz matematike. Ide

prijaviti popravni ispit.

- Moji šize. Imaju i razloga. Nisam taraba, ali mi se ne da štrebati. Kad ću živjeti? Kad budem metuzalem?

Nije komentarisao, ali, s vremenom na vrijeme, pogled bi mu izmicao volji. Zaustavljao se na prekriženim nogama, mini suknji, oblim koljenima, vitkim natkoljenicama... Čvrste obline grudi nadimale su tanku končanu majicu. Nehajno je gledala kroz prozor i nastavljala čavrljati. Odjednom je više nije čuo. Minutu-dvije vladala je tišina. Pogled mu se podigao na lijepo ovalno lice. Bilo je blijedo i zgrčeno.

- Šta je? Nije ti dobro?

- Teško podnosim vožnju. Muka mi je. Ne obraćajte pažnju...

Nedugo zatim iznova ju je pogledao. Nije izgledala ništa bolje.

- Mogu li nekako pomoći? Da otvorиш prozor?

- Molim vas da malo zaustavite. Samo nekoliko minuta. Da prodišem.

Zaustavio se na prvom proširenju.

- Izađi. Prošetaj. Zapalit ću jednu.

Vidio je kako se udaljava prema šumici koja se gotovo naslanjala na cestu. Vitko, skladno tijelo se gubilo među stablima.

Nura Bazdulj- Hubijar

Redžep Nurović

*Vidim, grupa jedna, onamo.
Viču: „Gvido, Gvido, Gvido...! Pa se i zapjeva pjesma čiji bi sadržaj, da nije šta je, bio mnogo smiješan.
Druga, malo podalje: „Bido, Bido, Bido...!” Onda treća... Do neba cika. I sve kako treba. Sloboda zbora i dogovora.*

PRIČA JEDNA

Sjedi, da ti pričam. Da ne lažem brojkom, dobri čovječe, ne znam ni koji je put te se zaričem da ne pišem ovo. Otvaram ovdje pred tobom dušu kao pred Hačka, brata mojega. Dosta je vremena kako po nešto slušah, dosta toga i iskusih, muka me neka ugrabi za jabučicu - za koga sad da priču čuvam? Nije ni pravo, ako se opamete vremena, da je ljudima vješam oko vrata. Kao bjelutak. A, sklopio sam priču, evo tu je, čini mi se svak je i zna. I ti, mislim, pa sam zbumjen baš rad toga. Hoće li me ko podići na ponos kad je za pamćenja složim? I na kakav ću aferim-luk? Iz koje li će stranke to učiniti ljudi koji gledaju da im one budu bodljikave, kao ježevi, pa kad se s drugom pipnu da se rana otvori, krv šikne. Da se slabija dade u bjekstvo, kao nadbijen bik. Zna za to, beli, ono pile, ondje u grmu. Ranije nije znalo, sad zna. Tako je ovdje, a i svugdje. A meni, u ovom neizvjesnom poslu zapisivača, trebate svi, oni s lijeva i oni s desna, sa čitavim svojim životima i usudima, jer vaše sudionoštvo lišit će me straha od mojih riječi preda mnom,

i pred vama. Možda i pred Bogom, koji sve vidi i zna. Zbog toga bih vas srcem prikupio k sebi. Doduše, kad sam god nekoga volio, bilo ko da je i iz bilo kog razloga da ga volim, to je samo značilo onu količinu bliskosti - da mi taj može komotno vratiti mržnjom kad mu god to zatreba.

Sjedi, da ti ispričam.

Dakle, započinjem priču koja liči na bajku, kako najbolje znam, trudeći se da osjetim šta vam se neće u njoj svidjeti, pa da se s tim dijelom pogledam oko u oko. Svemu se može prigovoriti osim sopstvenoj smrti, jer tada ne možete ni govoriti. Ruku na srce, ja dobro znam da ovdje nije ništa neistinito, premda ponešto tako izgleda. Zavodljivo mi je ovo što mene jedinog, među vama svima, priziva da nešto o tome svjedočim. A, svjedočiti znači iznijeti dušu na dlan i zalagati je srazmjerno svakoj izgovorenoj riječi dok traje i nje i riječi. E, valjda, ovakvom pametarijom i ostavljam pod sumnju čitav svoj trud - ovo, poslije, kao da i nije bajka? Da, oprostite, i ne znam sasvim o čemu je riječ.

Sjedi, brate.

Bila je bajka oduvijek lijepa priča, a ja uviјek vjerovao da je lijepo samo ono što je jednostavno, tad je i pristupačno svima, te, sabrano od sviju na jedan kantar, čini onu količinu koja se ljepotom podmijera. Bajka je reskirala da u njoj ništa ne bude kako jeste, nego kako bi, ljudima po volji, moglo ili trebalo biti, a da se čime pred nikim ne zastidi. Na sebi samom vidim da mi je život ljepši kad me odnekud bajka bar dotakne, to me zamaje, zaboravim tad i na prijetnju prolaznosti koju, kako staram, strahujem u sebi, jer me svaki čas vreba uzeti zauvijek, često se kežeći na mene iz mene, glasno režeći, a ja je ušuškavam kao kakva dobra ahbaba. Jednom sam i video svoju smrt, kad je uokolo bilo sve gusto i crno kao katran, video sam je

Sjedi, ima još.

Kad osvanuh tu gdje mi svanu, ništa uokolo ne raspoznavah, premda srećan, jer je bilo teže u gustom mrklini zbog koje sam se i poslje, na svjetlu, teško snalazio, sviknut na nevid. Mrklina je neizvjesna, koliko god da je duga i gusta. Učinilo mi se da je ta ogromna bulumenta naroda, stoke, raznih stvari i potrepština iz crne neke rupe osvanula prispjelim brodom, čak sam načuo dugu i prodornu brodsku riku, iako sam sumnjaо da nigdje uokolo ni bare da valja nema. Tako to ovdje biva, barem jednom za ljudskoga vijeka – u prvih pedeset godina se svašta izdešava, u drugih se o tome priča i svode računi, koliko ko o čemu zna i kako kom što odgovara. Pa se digne galama i cika, do nebesa, ne-

se, mjesi, ono što je, koliko juče, svak jedino snom željkovao. Svakom se čini da je za sve u pravu, a prava kojima može da kažnjava ili nagrađuje, te da što na dobro promjeni – nigdje. Osim onoga što iz nekakve sjene pahne kao politička volja Evrope ili Amerike.

„M. vidje li gdje H?“

„S kojima si ti? Gdje biše ovi naši?“

„Kakvi naši? Ja gledam Njega. Ja ēu, bogami, kud naš Vođa.“

„Koji Vođa?“

„Vidiš koliko ih je?“

„Bolje. Da svak bira.“

„Šta bira, jadi te ogrnuli! Ni biranja, ni halova.“

Vidim, grupa jedna, onamo. Viču: „Gvido, Gvido, Gvido...! Pa se i zapjeva pjesma čiji bi sadržaj, da nije šta je, bio mnogo smiješan. Druga, malo podalje: „Bido, Bido, Bido...!“ Onda treća... Do neba cika. I sve kako treba. Sloboda zbora i dogovora. Najzad dolaze Vođe i halak se namah uljuđuje. Dostojanstveno, manjom veličanstva, misterije, histerije, i čega ne još, svojom mudrošću Oni završavaju. Jednom mladom, talentovanom piscu to uzliče na orgazme poslije vođenja ljubavi, ... - na koje imaju pravo samo Vođe. Nasmijao sam se kiselo kad mi je to saopštio svojom, književno sročenom, rečenicom. Jer, na sve strane je samo laž. I upravo se njoj kroje najkitnjastije haljine.

Ko zna koji je put da mi dođe ista misao. Bože, omogući da sudim svojom glavom, da uviđam svojim očima, da čujem svojim ušima, da osjećam svojom kožom, da dunjaluk pregažam svojim nogama, da se za zalogaje hljeba zalažem svojim rukama; Bože, ako tako ne bi bilo, rad čega bih se zahvaljivao za ove Tvoje ogromne darove?

Ima toga još, ali idi...

I ponesi para, trebat će ti za koja se vrata dohvatiš.

„Ja, beli, nemam ni parice. Niko mi u kući nigdje ne radi...“

Novi Pazar, 2012.

upravo u čovječijim očima koje su na mene kresale vatrom mržnje. I tad sam prošaptao – neće valjda još... Ovo je bajka, ponadah se. Kakva bajka, pobogu, kad su mi potijelu ostale modrice, a u srcu rane? Zamolih Uzvišenoga da mi u pamćenje ne usadi mržnju prema ikome. A teško je živjeti u vremenima u kojima jedni neće smjeti, a drugi neće htjeti ni pitati jesu li te batinali na pravdi Boga, ili si nečim zaslužio.

razgovjetna; nabrajaju svi ko je i što je tu bilo pretovar, te je poubijano, bačeno i uništeno. Sad, od onoga što je ostalo, za šta rekoše da su nove vrijednosti, grade se slobodne grupe, partije, vjere, narodi. To je demokratija, kažu nam iz svijeta. I ja osjećam da je sve to naše, svoj hal i svoja muka se lahko prepoznaju, ali sve mi nekako kao ispod tuđe strehe, iz tuđe pameti, iz tuđih usta. Kao od grudve gline oblikuje

Redzep Škrijelj, Murat Mahmutović

HODŽ' PRLO

(1816-1921)

(I dio)

Emro Arslanov Mahmutović, u narodu poznatiji kao Hodž' Prlo, jedna je od najzanimljivijih i najzagonetnijih ličnosti sa Peštera. Prema kazivanju njegovih potomaka može se konstatirati da je rođen oko 1816 u s. Radojeva (bos. Radova) Glava u Bistrici kod Bijelog Polja u porodici Arslana Mahmutovića, a umro u gornje-pešterskom selu Ugo. U rodnom mjestu završava mejteb (tur. mekteb), a medresu u Đakovici (tur. Yakova) koja je svojevremeno važila za najjači duhovni centar Pećkog sandžaka. U toku školovanja upoznao se sa tasavufskim učenjem i bio u prilici da svoje znanje stekne kod najviđenijih alima i muderisa. Nakon

svršetka školovanja pročuo se kao izvanredan poznavalac islama I islamskog misticizma. Kada se podijelio sa braćom, otac Arslan mu je dodojelio imanje na malom uzvišenju Prlovu, gdje je kao izvanredan graditelj i rezbar na jednom prlu sagradio sebi kuću po čemu mu ostaje nadimak Hodž' Prlo. Imanje u Radojevoj Glavi daje na obradu podnapole Ramu Hajdaroviću, ali im je nakon hodžine smrti imanje ostalo džabe. Skraćeni nadimak Hodž' (alb. Hoxhë) potiče iz doba boravka u Đakovici. U drugoj polovini XIX stoljeća nimenovan je na imamsku službu u selu Ugo na Pešteru i tamo stekao širok ugled, poštovanje i popularnost među mještanima.

U Uglu je sebi sagradio novu kuću, ali je zbog učestalih posjeta musafira, koji su kod njega dolazili radi lijeka i vjerske pouke, sagradio i han (temelji usred sela mu i danas postoje) i tu ostao do kraja života. Imao je dva sina i kćer: Đulo Mahmutović i Malića su rođeni u Rad'ovoј Glavi, a sin Musa, koji je umro mlad, rođen je u Uglu. Đulo uzima prezime po djedu Arslanu i sa sinom Hašimom Arslanovićem odlazi u Tursku. Tamo je u Izmiru umro 1957.godine. Potomci mu danas žive u izmirskom naselju Alt'ndag i nose prezime Boj (tur. Boy).

Dočekao je duboku starost, umro i bio ukopan na mezarju u harem džamije u Uglu, jedne od najstarijih islamskih bogomolja na Pešteri (1736). Hodž' Prlovu bogatu biblioteku naslijeduje jedan od njegovih učenika-mula Bajram Camović koji nastavlja imamsku službu u ugljanskoj džamiji.

U džamiji u Uglu postoje nje-
gove rezbarije unutrašnjeg pro-
stora i ulaznih (bačenih) vrata sa
dva kanata. Kao veliki znalac
islamskog tasavufa (ar. tasawwuf)
pripadao je sufiskom redu bekta-
šija. Svi koji su ga poznavali, a naj-
više preci autora ovog priloga,
govore da je bio čiramer (tur. *kera-
metli*, čudotvoran, natprirodan) i
znao da „otvara“ i liječi Kur'anom.
„Najčešće bi nosio dugu kosu koja
bi padala pro ramena, a na sebi
obukiv' šire suknene čakšire koje
je prekrivala tanka dugačka košu-
lja bez rukava i jake. Dok bi hod' o
na konju ili peške, tanano platno
košulje bi mu podrh-
tavalo i ljepršalo k'o
na v'etru.“

O njegovom „natprirodnom“ svoj-
stvu govore brojne
anegdote koje
ovom prilikom ob-
javljujemo.

ANEKDOTE O HODŽ' PRLU

V'eciti hizmećar

Uranio Hodž'
Prlo prije sabaha na
Bistricu da se
pr'obuče. Pošto se
okupa odnekud ga
iznenada ujaha Kon-
džolos. Ne bi mu
čare, no izvuče gat-
njik iz gaća i presa-
miti pro
Kon džolosovog
vrata pa ga dobro
pritegnu i ujagmi.
Čim ga poče davit'
Kondžolos mu se te-
slimi, te ga Hoža ne-
kako odfuri do svoje
kuće i poče da mu uči

dove. Kondžolos se pretvar' o u
svakojaka sura. Kad ga na poslje-
tku obrete u miša, on hodžu poče
da kumi i moli:

“Ako Boga znaš nemo' me
više mučit', pušći me, osta'ću ti
hizmećar dovijeka i bit' od svake
pomoći!”

Hodž' Prlo ga pusti.

(Kazivač: *Avdulah Duko Gogić*
(1932 -27.7.2004), zabiljženo 17. 7.
2004. u Novom Pazaru)

Korube luka

Srete Hodž' Prlo po noći sva-

tive. Zovnuše ga su da podje sa
njima. Otoše za d'evojku u naku
daljeku zemlju. Tamo uzeli dje-
vojku i krenulji natrag. Dok su pro-
lazili pro čuprije na Ljimu, Hodž'
Prlo vide poznanika i reče:

“Merhaba, Ibrahim!”

Pošto mu Ibrahim ne odgovori,
ponovi seljam, alj' Ibrahim i dalje
šutaše i začuđen' gljedaše, pošto
nikog ne vidaše?

Jedan od svatova ošamari Ibra-
hima, što ne vrnu selam. Na ra-
stanku Hodž'-Prlo od svatova dobi
pregroš' zlata. Ujutru u džepu
umjesto zlata nađe korube luka.

(Kazivač: *Avdu-
lah-Duko Gogić* (1932-
2004) iz N. Pazara,
praunuk Hodž'
Prlov)

Konak

Boravio Hodž'
Prlo sa Ugljanima u
čaršiju u Šeniku. Pošto
kasno krenuše, mora-
doše svrnut' neđe kod
nekog na konak. Do-
govarajući se đe će i
kod koga konačit',
Hodž' Prlo reče:

“Hajdemo kod
Braha Pepića u Bo-
ljare, imaće hrnjage
mesa za večeru.”

Ne prođe mlogo,
svrnuše kod Brahe
kuće. Obistini se ho-
džina tvrdnja. Za ve-
čeru behu pristavili
dosta mesa, pošto
Braho morade zaklat'
bika kojeg mu beše
rasporio vuk.

(Kazivač: *Arif
Mujezinović* (1939),
10. 9. 2005. godine, s.
Ugo)

Desni kanat na ulaznoj drvenoj kapiji Pljakine džamije (1738) u selu Ugo, jedne od najstarijih na Pešteri. Vrata je, sudeći po gra-
diteljskim sposobnostima, napravio lično, i ručno izrezbario, Mula Emro Mahmutović, na Gornjoj Pešteri poznatiji kao Hodž' Prlo.
Umjetnik nudi ovaj mirisni koktel zambaka i đulova, jedan od
neizbežnih motiva u islamskoj imjetnosti

¹ O Mahmutovićima-Radoglavcima opširnije vidjeti: Murat Mahmutović & Fehim Džogović, *Mahmutovići Bjelopoljskog kraja*, El-kelimeh, Novi Pazar 2007.

² Kazivanje rahm. Nurije-Nure Karišik, udate Škrijelj (1884-1973) jedne od unuka hodžinih.

Hasna Ziljkic

Knjiga Envera Ujkanovića

ISLAMSKA TERMINOLOGIJA U JUGOSLOVENSKOJ UPOTREBI OD 1918. DO 1990. GODINE

*Ovom knjigom
Ujkanović je,
prema rječima
islamologa
Darka
Tanaskovića,
uspio
interpretirati
načine na koji
su se islamizmi
adaptirali u
naš jezik*

Osim prodora velikog broja turcizama u vokabular našeg jezika, koji je iniciran dolaskom Turaka na ove prostore i širenjem islama, nezanimljiva je i prisutnost posebne vrste leksike koja etimološki skoro potpuno pripada arapskom jeziku, a koja je, uglavnom, konfesionalno izolovana i svedena u okvire islamske vjeroispovijesti. Radi se, dakle, o islamskoj terminologiji. Sudbinu ove terminologije nakon prestanka direktnog turskog jezičkog uticaja na srpsko-hrvatski prikazao je mr. Enver Ujkanović u svom istraživačkom radu pod nazivom: *Islamska terminologija u jugoslovenskoj upotrebi od 1918. do 1990. godine*.

Ova naučno-istraživačka edicija je izdata u saradnji sa Centrom za proučavanje orijentalne civilizacije i kulture u Novom Pazaru i Istoriskog arhiva „Ras“ iz Novog Pazara, s ciljem prezentovanja orijentalne baštine, kulture i tradicije Bošnjaka. Bošnjačko nacionalno vijeće je, zajedno sa Gradsom upravom Novog

Pazara, finansijski pomoglo projekat. Knjiga je predstavljena javnosti u novembru 2011, u novopazarskom Kulturnom centru, a promoteri su bili: prof.dr. Redžep Skrijelj - historičar, prof. dr. Darko Tanasković - islamolog, i Zoran Petrović - direktor Istoriskog arhiva "Ras", kao i sam autor g-din Ujkanović.

Cilj ovog istraživačkog rada jeste obrada leksičkog materijala zabilježenog u službenim publikacijama Islamske zajednice: *El-Hidaja*, *Glasnik IVZ*, *Preporod i Islamska misao* u periodu Kraljevine Jugoslavije pa do devedesetih godina XX vijeka u formi terminološkog rječnika, uz identifikaciju arapskog etimona, analize specifičnih procesa adaptacije i prilagođavanja ove vrste leksike uzusima bosanskog/srpskog jezika na fonetskom, morfološkom i semantičkom planu.

Vremenski period u kome je ovo istraživanje smješteno je period političkih i nacionalnih previranja, gdje je muslimanska inteligencija nastojala kroz štampu i književnost sačuvati svoje kulturno nasljeđe i vjeru. „Dok su se mnoge riječi orijentalnog porijekla koje upućuju na druge aspekte života (npr. administracija, zanati, i slično) izumrle, religijska islamska leksika održala se u istom obimu i u našem jeziku motivisana je islamskom duhovnošću muslimana“ (Enver Ujkanović, na promociji knjige, 4. novembra 2011, u novopazarskom Kulturnom centru).

Islamska religijska leksika, ili islamizmi, je, kao i većina orijentalizama, prilikom ulaska u srpsko-hrvatski jezik

pretrpjela izvjesne fonetsko-morfološke adaptacije. Ovom knjigom Ujkanović je, prema riječima islamologa Darka Tanaskovića, uspio interpretirati načine na koji su se islamizmi adaptirali u naš jezik.

„To je sada uzorno postavljeno i realizovano istraživanje jednog višestruko zanimljivog terminološkog korpusa ekscepiranog iz glasila Islamske vjerske zajednice koja su izlazila u razdoblju od stvaranja Kraljevine Jugoslavije do devedesetih godina XX vijeka. Leksički islamizmi su kod nas do sada uglavnom sagledavani i obrađivani

Pri leksikografskoj obradi islamizama evidentiranih u islamskim publikacijama utvrđivana je, također, zastupljenost islamske terminologije u Škaljićevom rječniku: *Tucizmi u srpskohrvatskom jeziku* i u *Srpskom rječniku* Vuka Stefanovića Karadžića iz 1852. godine. Pri tome je utvrđeno da je Škaljić u rječniku zabilježio 630 leksema, dok je Vuk u svom rječniku notirao značajno manji broj, svega 84 leksema, koje spadaju u kategoriju islamizama.

„Ovaj rad je aktuelizirao islamizme, riječi s terminološkim vrijednostima koje obično nemaju

Sa promocije knjige Envera Ujkanovića u Novom Pazaru

u sklopu izučavanja turcizama, odnosno osmanizama, iako nesumljivo predstavljaju zaokružen i specifan, dominantno vanjezički determinisani terminološki korpus. Studija Envera Ujkanovića biće korisno polazište i oslonac za različito usmjerena lingvistička, ali i socioloska, historiografska i religioška istraživanja“ (Darko Tanasković, na promociji knjige u novopazarskom Kulturnom centru).

Leksikografskom obradom u ovom radu obuhvaćeno je preko hiljadu leksičkih jedinica evidentiranih u korpusu koje su abecednim redom poređane. Uz svaku odrednicu arapskog porijekla navođena je etimologija u zagradi arapskim pismom uz transkripciju sa ciljem da pokažu da su islamizmi u većini slučajeva arapskog porijekla i da je među njima sasvim mali broj riječi turskog ili perzijskog porijekla.

zamjenu sinonimom i koje su dio šireg sloja pozajmljenica u našem jeziku. Opstanak ove leksike, i uopšte orientalne, u srpsko-hrvatskom

Mr. Enver Ujkanović rođen je 1967. godine u Orlju, opština Tutin. Osnovnu školu završio je u svom rodnom mjestu, Tehničku školu u Tutinu, a osnovne studije na Filološkom fakultetu u Prištini, odsjek: Orientalistika 1991. godine.

Magistrirao je 2008. godine na Filološkom fakultetu u Beogradu, odsjek: Orientalistika. Radi u Istoriskom arhivu „Ras“ u Novom Pazaru od 2009. godine.

jeziku uslovjen je različitim socioistorijskim okolnostima. Savremena društvena zbivanja uticala su na formiranje negativnog stava prema tekovinama istočnjačke kulture koje su, bez sumnje, bile, ali i ostale, relevantan faktor u procesu historijskog razvoja kulturnih i civilizacijskih determinanti na ovim prostorima. Danas, u kontekstu novonastale jezičke realnosti i raspada SFRJ, a time i disolucije srpskohrvatskog, gdje je on kao višenacionalni jezik dobio tri zvanična naziva: srpski, hrvatski i bosanski, perspektiva i budućnost islamizama se bitno mijenja, njihovu sudbinu i status u budućim leksikografskim radovima determinišu procesi jezičkog inžinjeringa i oni kao takvi, zbog svojih terminoloških vrijednosti vezanih za islam i život muslimana u BiH, predstavljače stabilan sloj njihovog vokabulara“ (Enver Ujkanović, na promociji knjige u novopazarskom Kulturnom centru).

„MOJI STIHOVI ĆE TI REĆI SVE“

Na književnoj večeri pod nazivom: „Moji stihovi će ti reći sve“, koja je održana u decembru 2011. u Kulturnom centru u Novom Pazaru, predstavili su se mladi neafirmisani pjesnici iz regionala. Prema riječima organizatorke programa Hasne Zilkić, cilj Kulturnog centra bio je da napravi jedno književno veče posvećeno mladim neafirmisanim pjesnicima. „Da bismo to ostvarili, raspisali smo konkurs za najbolju neobjavljenu pjesmu mlađih autora od 15 do 30 godina, na koji se prijavilo 28 autora. Uslov je bio i da nisu izdali nijednu knjigu, kao i da pjesma kojom konkurši nije nagrađivana“ – kazala je ona.

Žiri - u sastavu: Redžep Nurović, učitelj u penziji (pisac), Samir Hanuša, profesor jezika i književnosti (pjesnik) i Fatima Durović, dipl.grafički dizajner (pjesnikinja) - u uži izbor svrstao je poeziju Aide Nuhambašić-Redžepović, Suzane Trtovac, Alena Turkovića, Aide Mavrić, Zekerije Šaćirovića, Dina Lotinca, Fahrudina Kladnjičanina, Edine Bećović, Edisa Mehmedovića, Harisa Jašarevića i Melihe Šaćirović.

„Čitanje pristiglih pjesama nije bilo samo puko žiriranje“ – navodi se u obrazloženju žirija – „već i svojevrsno poetsko putovanje kroz neobične svjetove mlađih pjesnika. Ra-

duje tematsko-motivska raznovrsnost pjesama, koja se kreće od najdublje intimističke lirike pa sve do društveno angažovane poezije. Predmet interesovanja je sve što se tiče čovjeka i njegove duše. Tradicionalni tematsko-motivski krug sačinjen od pjesama o ljubavi, smrti, religiji, patriotizmu, misaonosti, socijalnoj osviješćenosti, ovdje je proširen i nekim novim svjetonazorima koje nosi sa sobom vrijeme u kojem bitišemo. Također, raduje i to što se poezija pristigla na konkurs kreće u rasponu od tradicionalnog do modernog iskaza, od rime do slobodnog stiha, od filigranski stvaranih lirske bravure do pjesama koje se svjesno primiču proznom iskazu.“

Jednoglasnom odlukom žiri je odlučio da pjesmu „Kletva“ Harisa Jašarevića proglaši za najbolju pjesmu ovogodišnjeg konkursa „Moji stihovi će ti reći sve“. Jašareviću je uručena Plaketa Kulturnog centra i Vujačkijin Rječnik stranih riječi i izraza.

Ljubitelje poezije je, te večeri, svojim učešćem počastio i Atif Dafić, antologičar i recitator, kao i učenici Muzičke škole „Stevan Mokranjac“: Anja Pavlović (violina), Davud Vesnić (gitara) i Mejrema Čolaković (flauta). Moderator večeri bila je: Ilda Koca, studentica.

Dino Lotinac/1986/
iz Sjenice. Profesor srpske/bosanske književnosti i jezika. Završava master studije, tema: "Tematski krugovci u poeziji Muhameda Abdagića"

DERVIŠ

*Ne daj mi, Derviše
da putanjom krivom
Svaku grešku twoju
Korakom potvrdim.
Ja ne mogu silom
da postanem hrabar
Jer je srce moje
slabost osvojila.
Ono što me boli
postaje mi drago
Sve što me povrijedi
snagom će ja zvati.
Pusti me, Derviše
ja pobjeći moram
Jer ja brata nemam
Zbog njega da stradam.
Ja ču biti trag
pokraj ceste stare
Što si je odavno
rukama popločao.*

Aida Mavrić/1994/
iz Novog Pazara, učenica gimnazije

STVAR. BIĆE.

*1.
Ti ne poznaješ svoje vrijeme.
Umor si nazeblog sunca i
trag vječitih putnika.*

*Miris twoj ne osjećamo.
Naziremo ti konture u mraku,
ali ne sanjamo te.*

*Ti si ono ništa
pri dnu flaše života,
ispijamo te onako.*

*Ti i ne slutiš
o ponorima i visinama.
Nadmoćno te posmatramo sa trona.*

*Tvoj glas se ne čuje.
Postoji jedino onda
kada odlučimo da povučemo konopac.*

*Tada se oglasiš,
gromko i snažno
odlegneš ulicama.*

Oda radosti.

*Prividna sloboda.
A mi se prepustamo.*

*2.
Bez predznaka i najave
oduzeće nam krik.*

*Nećemo ni osjetiti
jer smo gluhi i
slijepi.*

*Naše oči će govoriti
besmislice,
a uši mirisati pjesmu.
Raspreni krevet,
obuci se i
hodaj.*

*Svijet nisu gradili boemi.
On je satkan od biznismena i latalica.*

*Jedni su pravili
a drugi trošili.
Pogledaj.*

*Nisam zalud tražila led.
Ionako ne umijem da klizam,
a usne su mi modre od hladnoće.*

*Piši mi.
Svakodnevno provjeravam
poštansko sanduče.*

Aida Nuhambasić-Redžepović/1982/
iz Novog Pazara, vaspitač predškolske
nastave

PJESMA S RAMENA, DO PLAMENA

*Usne ti volim
između uha i ramena moga
ostatak odsanjam budna,*

*vinuvši se do zvijezda,
i spuštajući se kao paperje.*

*Ne pitaj šta se to zbiva
to meni tvoje piše disanje.*

*A mogla bih po tebi
crtati riječima zvijezde,
koje nemaju brisanje,
ali sam suviše sebična,
tobom iskvarena,*

*i želim ih čuvati za sebe.
Osmjehom bez stida i kajanja
priznajem i bez pitanja,
sram me bilo!*

*(Da l' mi se samo prisnilo
il' si se smijao mjesecu u brk?)*

Edina Bećović/1990/, iz Lukara/Novi Pazar/, student

UTOPIJA

*Da li će se ikada zavrjeti ovaj krug
da strahove što me prožimaju
kroz prste propustim,
sletim na neko pogodno tlo.*

*Ljepota se u trenutku stvori, zavrte se svod,
ostavlja me nijemu,
počinjem sumnjati u stvarnost njenu -
tu mi vjetar rukom kosu dodirnu.*

*Prokrvljena spokojsvoom u skladu sa vjetrom dišem
bez razbacanih misli,
tijelo mirno stoji,
čeka nagovještaj obećane šanse koju pruža nada.*

*Nesta jecaja i straha,
razgovor sa oblacima bez pokreta,
let leptira sklapa riječi i nastaje pjesma
koja će u mom svijetu postati prah.*

Hasna Ziljkić, organizator, tročlani žiri i Atif Džafić

Zekerija Šaćirović/1988/
iz Novog Pazara, završio gimnaziju

NOVA ERA

*Virus. Visak. Korov.
Otrov kao protivotrov
Glumački odred
uredno neuređeni nered.*

*Sistem. Mašine. Svojina.
Nama diktira "zlatna sredina"
Površni, ali ne dolaze sa površina
zamućena bistrina.*

*Sljepilo. Bezzvuče. Bezrečje.
Ne vide im se lica
ali su gadnog naličja.*

*Nafta. Demokratija. Terorizam.
Minimalizam na vrhuncu
ako kaže ima za sve energije u suncu.*

*Neznanje. Blokiranje. Nevaspitane.
Ogrničeni za djelovanje
šablonski ljudi.
Ono što se traži na TV-u to budi.*

*Vjera. Zavjera. Nova era.
Iskočiš iz šablonu
postoji kaznena mjera
plač svakodnevna numera!*

Učesnici književne večeri "Moji stihovi će ti reći sve"

Edis Mehmedović, iz Bijelih Voda/Novi Pazar/, student

DODIRI LJUBAVI

*Plemenitim dodirima ljubavi
mislima te u oblak sna pretvaram
I dok šapatom izgovaram želju za tvojim likom,
ti mi prilaziš tako nježna, srećna i nasmijana,
tražeći u mom srcu šapat ljubavi...*

*Tiho poput povjetarca nosiš jedro mog glasa,
a ja te u odsjaju čeznje gutam
i očima po moru ljubavi tvoje šetam.
Imam te u srcu svom i duši svojoj
i tu bezbrižno uvijena pažnjom odrastaš.*

*Metri i kilometri koji su se razgalamili
i gaze vrijeme rastežući naše poglede,
nosi oluja koja će uzburkati naša osjećanja
i uneti nemir i zaborav u naša srca.*

*Dolaziš mi kao krv u srce svojim toplim venama,
trebam te kao vazduh koji udišem.
Pališ vatru u meni - goreću od ljubavi dok ne izdahnem.
Na plemenitim dodirima ljubavi ti dolazim
i na prstima mjesecine ostajem, zauvijek...*

Alen Turković/1992/
iz Novog Pazara, student

DOK SPAVAŠ

*Dok spavaš
ti prizivaš male šarene
lutke koje bježe iz dvorca
mašte male djevojčice,
ona ne zna da zbog tebe
ostaje sama i tužna
u snovima hladne noći.*

*Dok spavaš
ti kradeš osmijeh starici
koja se smiješi milostivoj
smrti koja daruje beskraj
i šarenim vrt cvijeća što je
stara smrtnica zaradila,
tako nježno i moćno otimaš,
bez svijesti.*

*Ti ne znaš da te
tako božanstvenu sama smrt mrzi.*

*Dok spavaš,
poželim da vrisnem jer
sa tobom polako*

*pobjeđujem vječnost.
A ja onako, poput Merlinia,
sina Kamelota, pretvorim krike
u pjesmu, ljepše od najljepše,
ona je jako tiha, jer te ne želim povući iz
bjake kojom svake noći kraljevski hodaš.*

*Dok spavaš
đavoli iz daljine zavide
što pjevam Božnjem daru,
tamo iz daleka jer su slabi
na svjetlo koje oni i ja vidimo,
zavide što volim da te volim
tako nježnu i slabu, jaču od samog zla.*

Suzana Trtovac/1990/ iz Novog Pazara, student

*Kad se surva niz lice, kao niz padinu,
dočekam je omamljeni i skrhanu
na dlanu.
Za tren izdahne dušu, neprilagođena
novom utočištu,
ali zaslani dlan.*

*Ljudi nisu ni nalik suzama.
Skrhane sujeta nadvlada.
Pomamljeni gaze po mrtvima.
Užurbano hrle,
nesvjesni žitkog tla sutrašnjice.
Zauzeti, poslovni i gluhi na vapaj
zarobljenih duša u kaufu kojeg tijelom zovu.*

Samо rijetki ustraju kad sve zaostane.

Merjema Čolaković (flauta) i David Vesnić (gitara)

Meliha Šaćirović/1993/
iz Novog Pazara, gimnazijalka

PRSTEN

*Divno je na tebi, nevjesto,
to bijelo ruho.
Nosiš ga k'o da je twoje
Iako si ga otela drugojo.

Lijepa si takva, nevjesto,
ne šminkaj se više.
Još osjećam twoje visoke potpetice
Kako me svu ugaziše.*

*Kad krenu da uzmeš tu ruku
i kad stade pored njega,
pomisli l' na čijem si mjestu
il' si digla ruke od svega?*

*Uzmi tu moju ruku, nevjesto,
I prsten na nju stavi.
Stisnut ću ja hrabro zube,
na sve ću zaboraviti.

Suze, vraćajte se nazad!
Pa, šta ako mi je stegnuto grlo?
Stegnuto mi je srce
koje prijeti da pukne prilikom prvom.*

*Padoše potpisi sigurnih ruku -
najradije bih da se rastvorim.
Čestitku tebi, nevjesto, upućujem,
a lakše bi mi bilo da ne govorim.*

*U kolu pod svjetlima
na domalim prstima nešto sija.
Vidite! Veselo pored vas igram
dok mi dušu kida otrovna zmija.*

*I taj prst jako me boli,
al' držim se k'o stijena.
Otela si mi, nevjesto, sve -
od haljine do prstena.*

Haris Jašarević/1992/
iz Novog Pazara, student

KLETVA

*Kiša još uvijek rominja,
ljudi ispod streha k`o Romi,
jedva ko da se s ulice skloni;
na komšijskim vratima moje ime se spominje.
Bog mu je dao sporednu ulogu
jadnika koji ne zna da priča,
pa komunicira preko slika
svojega lica.*

*Moja kuća puna izbjeglica,
na stolu dva cenera,
cigaretu izgorjela i hladna kahfa,
u džamiji jedva dva safra.
Mlađi brat ne prestaje da plaeče,
možda iz riznice sreće kane kap nafake
I progovori;
hodnik djece iskošenih očiju
dragi Bog stvor.*

*Na današnji dan ja sam
pošao u drugi razdred,
a on još uvek ne zna ni svoje ime;*

umjesto njega odgovara pseći pogled.

*Moje srce guši jed,
gorak je obrok sladoled,
i život mladića što je sijed.*

*Možda osmijeh splasne u uplakane noći kasne
i moja mama napravi banket.*

*Djeca neće da se druže sa njim,
jer se život okrunio o zid,*

nije isti kao vršnjaci, pa ga je stid.

*Hvala Bogu, u srcu gajim svoj din,
jadan sin, što zivi u tijelu ihtijara,
alergičan na svakog telala,*

što raznosi loše vijesti mojih lala.

*Da Bog da srećni bili i mutna kiša vas ne oprala,
Da Bog da vam nikada ne zaplakala mati stara,
što uvijek plače kada čuje da nema lijeka od ljekara.*

Atif Džafić, recitator i antologičar

Fahrudin Kladničanin, iz Novog Pazara, student

ISKUPLJENJE

*Duša
skamenjena
kao statua
u crnom kaputu
traži izlaz iz lavirinta.
Lutanje je odraz zbunjenih.*

photo: Dženan Hajrović

Pjesnik Meho Baraković (1945-2011) se vratio u svoje Trebinje

Piše: Akademik, Alija Džogović

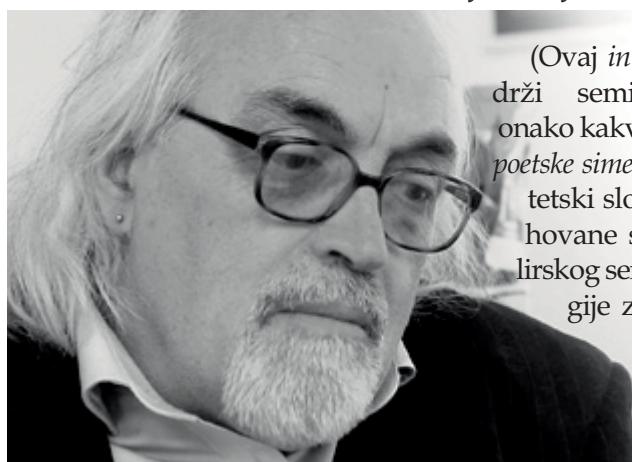
Septembra mjeseca ove godine umro je u Bolnasu, kod Geteborga, u Švedskoj jedan od najvećih savremenih svebošnjačkih pjesnika MEHO BARAKOVIĆ, veliki čovjek, veliki Bošnjakin, veliki drugar, zaljubljenik u bosanskohercegovačko sunce i bosanske sunčane piramide, zaljubljenik u poetsko blago bosanskog jezika, izbjeglica iz tople Hercegovine u hladni Bolnas, skoro do Kirune. Njegovi stihovi, i naslov jednoj knjizi, *Nikada nećeš razumjeti zašto volim Mostar*, zvuče proročki, i kao najljepša i najdramatičnija poetika o zavičaju i njegovim mostovima, o rijekama (Neretva, Drina, Trebišnjica), o sunčanim predjelima, o prijateljima, o povratku u Trebinje. I zaista, veliki pjesnik Meho Baraković vratio se u svoje Trebinje, svojoj rijeci Trebišnjici i visokim jablanovima pored kojih je šetao i zapisivao, u hodu, one lijepе stihove u srcu i knjigama.

MEHO BARAKOVIĆ - ČOVJEK I PJESENICK?

Sjećanje na Meha i njegove prve pjesme

Poeziju Meha Barakvića upoznao sam vrlo davno, onda kada je objavljivao prve pjesme u renomiranim časopisima, što je značilo priznavanje njihovih poetskih vrijednosti. Bio je to mladi, i poletni, pjesnik Meho. Za svoje pjesme dobijao je najviše književne nagrade – republičke i jugoslavenske. Odmah su se počele pojavljivati i njegove prve knjige poezije, koje smo čitali sa najvišim interesovanjem, ponekad i pisali kao Meho. Bila je to nova i moderna poezija, moderna poetska struktura, a osobito *bosanski jezik* sa svojim semantičkim i poetskim finocama sličnim onim za koje se govori *dukati sa jezikom*. Ispisivali smo te poetske semanteme i njima obogaćivali i usmeni govor i pisani poetiku.

Želio sam da susretnem pjesnika Meha, i to se desilo, nažalost, u jednom najstrašnijem trenutku. Besnio je rat u Bosni i Hercegovini, ili ustala su ona pobjeđnjela bradila, kako ih je imenovao dobri čovjek i pjesnik Lale Brković, da pale i kolju po lijepoj Bosni i Hercegovini. Meho je živio u Trebinju, na Trebišnjici, pisao stihove o ljepoti života, o simetrijama humanizma i međuljudske ljubavi, o lujaragonovskim radostima, o životom hercegovačkom kršu, o Dubrovniku i Mostarskom mostu... Sve je to slivao u svoje srce, a ono je bilo veliko, da je u njega stajao cijeli svijet, čak i onaj na sjeveru Evrope, gore do Kirune.

(Ovaj interrogativ form sadrži semiotiku simbola, onako kakve sadrže njegove poetske simetrije, njegovi epitetski slojevi, njegove stihovane stileme dubokog lirskog sentimenta i nostalgije za zavičajem kao jedinim mjestom na planeti gdje je sunce mitski znak života.).

Čovjeka Meha Barakovića upoznao sam u Plavu, u vrijeme kada je prognan iz Trebinja, preko Bileće (pješke) do Crne Gore, sa kolonama bošnjačkih izbjeglica koje su uspjеле da pobjegnu ispod četničke kame.

Meho je sa porodicom stigao u Plav, *golih šaka*, čak i bez torbice o ramenu u kojoj su bili sveska i olovka za pisanje stihova. Ostavio je sve u Trebinju, knjige koje je najviše volio i za kojima je žalio više nego za svim drugim dragocjenostima. Spasio je glavu i poslije mnogo tortura usput.

Sreо sam Meha u Plavu, na jednom poetskom antiratnom mitingu. Stanovao je u hotelu "Plavsko jezero", sa porodicom, u sobi 303. Plavlјani su pomagali izbjeglice, koliko su mogli. Mehu su donijeli i nekolike sveske i olovke. Čuli su da je pjesnik. Bila je tu i jedna *srnolika Alija*, zaposlili je na recepciji. Pronašla je Meha i pozvala ga. Meho je bio veličanstven, kao hercegovački kamen, kao jedan od mnogih prokletijskih vrhova. Ličio je na stećak, ozbiljan, zarastao u lijepu bradicu, ali i pored svoga blagog bošnjačkog lica, optimista. Kao da mu je iz očiju zračila ona bošnjačka nada u pobjedu DOBRA i povratak domu. Pričao je sve što se dešavalo njemu, supruzi, sinu, Bošnjacima. I o onom ostrvljrenom *vučuru*, i o njegovim bradilima. I o Mejri koja je skočila sa petog sprata da je ne bi oskrnavili mahniti i pjanji vučurovci.

U Plavu je Meho nastavio da piše pjesme o izgonu i stradanjima ljudi, Bošnjaka. Opet su ga Plavlјani pomogli, donirali su štampanje njegovih novih knjiga.

Jednog dana otišao je Meho, sa porodicom, sa drugim izbjeglicama, prema sjeveru Evrope, u Švedsku. I poslije dužeg boravka po izbjegličkim logorima, skrasio se u Bolnasu, kod Goteborga. Zavolio je stari Goteborg, Malmö, Halmstad, Oland – njihovu hladnoću i pijesak, i one rune na stelama obraslim u

sjevernu mahovinu. Ličio je na ove stele – i sam zarastao u staračku mahovinu, ali *uspravan, dostojanstven i nasmijan*. Shvatio je da ljepota svijeta zavisi od stanja čovjekove duše. I nadao se da će se jednom iz ove ljepote vratiti u još ljepšu – *u svoje, bošnjačko Trebinje*. Pjesama je uvijek bilo u Trebinju, u Dubrovniku, u Bosni. Tamo je stampao sve svoje pjesme nastajale u egzilu. To mu je bila utjeha, dodiri sa Bosnom i Hercegovinom, sa Mostarskim mostom. Otuda se hranio temama, jezikom, nostalgijom, životom, *uspostavljaо ljudske i poetske simetrije između bolovana u Bolnasu i bosanskiх Piramida sunca*. Otpjevao je sve to u svojoj veličansvenoj *poe-tici*, čineći da ona bude južnjačka, latentno sevdalinska i baladična, po strukturi i sentimentu lirska, a po govoru epska. Pripovijedao je lirkom kao baladama i epovima, autentičnim sadržajima, dugim stihom, bugarštičkim, skoro prelazeći u ritmovanu prozu, izbjegava-jući rimu i zamjenjujući je poetskom slikom, pričom sažetom u jedan stih, pa, onda, dalje nizom stihova i strofa gradeći ciklus autentičnih epizoda, kao ono *voltvitmenovsko dramsko-lirsko pri-povijedanje*. Mehovo je ekspresionističko, *rilkeovsko, kafkinsko* - jer on ne pravi *mehki stih* već iskazuje sebe u bolesnom Bolnasu, u lijepom Goteborgu, ali najljepšem Trebinju. Za njim čezne, *dostojanstveno, kao veliki pjesnik i Bošnjak*.

Još dok je Meho bio u Plavu, dok smo drugarili na obalama Plavskog jezera, napisao sam pjesmu: "Povratak Meha Barakovića u Bosnu". Nadao sam se da će se on vratiti u Trebinje još iz Plava, ali je on otišao na sjever Evrope, da spašava život, i da piše pjesme u tišini. Ali gle proroštva one moje pjesme: Meho se zaista vratio u Trebinje, ovoga puta "zauvijek, i poslije".

Kao da je predosjećao odlazak na Ahiret, javio mi se iz Bolnasa kraćim pismom, ostavljajući mi *po-ruku* da napišem esej o njegovoj

najnovijoj knjizi: *Goteborg – mali noćni razgovori*. I ja to činim, i ovoga puta s poštovanjem prema velikom pjesniku Mehu i prema njegovoj bošnjačkoj poetici, koja mu je uvejk bila i poetski i svakodnevni govor, i život, pa i ona poetska resepcija u posljednjoj knjizi koja spaja Bolnas i Goteborg sa Trebinjem i Mostarom

Hoće li naša Bosna i Hercegovina biti jaka, da razumije *Zašto je Meho bio zaljubljen u Mostar?*...

Pjesnik Meho Baraković se vraotio u svoje Trebinje. Čovječno je obilježiti ovdje njegovu vječnost i vječnost njegove poezije – skromnim spomenikom, *licem okrenutim prema Mostarskom mostu, ili prema Piramidi Sunca. Gore je Mehov Tron*.

Eto,

ZAŠTO JE MEHO NAJVEĆI SAVREMENI BOŠNJAČKI PJESNIK.

Zbog pjesme "Nije više Trebinje" bio je u Trebinju hapšen i zlostavljan. Izdržao je, pjesme se nije nikada odrekao. *Ipak se okreće*.

Pjesma "U Bollnasu pada snijeg" proglašena je najboljom pjesmom 1999. godine u Švedskoj.

Eto, i to su paradoksi, i etika, evropskog društva i evropske kulture.

U knjizi *Goteborg – mali noćni razgovori* pjesnik Meho potvrđuje sve ono što je kroz njegove damare teklo, od Trebinja do Bolnasa, kuda je otišao – da boluje:

I Mostar // i drevni Stolac // i mirno Trebinje // sve se to u meni // Zapisuje // ... I sunce // i Bol kamena // i Trn i Drača //... Zemlja // Hercegovina // kroz mene korača.

To je Meho u pjesmi "Hercegovina".

Cesto slutim Maka // kako iz Mraka // Tamu vatre na usnama nosi // i u Kuću nam donosi // svjetlost neku // kao Rijeku // kao Slovo...

To je Meho u pjesmi: *Slovo o Maku Dizdaru*.

Mehova poetska gramatika,

Mehov poetski pravopis sačinjeni su od poetskih simbola, i poetskih sime-trija, i stilema lijepog bosanskog jezika.

Mehova poetika je ne samo lična, duboko intimna, već i univer-zalna, sveljudska i "zauvijek" – za svako vrijeme i mjesto na dunjaluku. Njegovi poetski objekti (teme) su kao oni amorfni zapisi na stećima Olanda (rune) i Bosne i Hercegovine, iskazane poetskim meta-jezikom makovske lingvističke zgu-snutosti moćnog bosanskog jezika i njegove poetske polisemičnosti, epske i lirske upotrebljivosti standardizovane u poetici od Povelje Kulina Bana do pjesničke meta gramatike aeda Meha Barakovića. Poetski, umjetnički (estetski) sjaj ove poetike eksponentan je u Mehovim poetskim sintagmama i klauzama, u ekskluzivnim lingvo-stilemama i simbolima najviše poetske metaforike, personifikacija, semiotike logosa - s pravopisnim normama za poetiku logosa i simbola. Hiperbola je forma za latentno iska-zivanje tokova osjećanja i misli, kao tok Neretve ispod Mostarskog mosta, kao šum Trebišnjice iz ka-menog vrela niže Bileće, kao ono kada njegov bariton prolomi tišinu hercegovačkog krša očnjaka. Opisne komparacije, opisni superlativi, čine poetsku strukturu njegove li-rike gramatički funkcionalnom i poetski polisemičnom iznad graniča koje poznaju stara gramatika i stara poetika. Mehova poezija je sa-vremena, moderana, čista, origina-lna. Može se govoriti: Mehova poetika, Mehov stil, Mehovi poetski simboli i poetske simetrije.

Meho je volio prijatelje, ljude, Mostar i Trebinje, Sarajevo - Bosnu i Hercegovinu širom. Pjevalo je: *To je prostor i za Zmiju // i za Pelin // i za grumen vrelog Bola // i za grumen Sa-dašnjosti // Sve smo to Mi // i Sve je to opet naše.* Volio je i Švedsku, klupe u njenim parkovima kada pada snijeg, i Bollnas - gdje je bolovao, i pisao rune po stelama, skidajući sa njih mahovinu: *Da kojim slučajem nije tako // zar bi ti se moglo dogoditi*

// Prijatelju // da ti umreš // u Švedskoj. I ovo u poemu-metafori *Tvoja Nere-tva: Biće zapisano da si i Mrtav // da si i divno mrtav.* Motiv *mrtav* bio je pjesnikova *Simetria*. Šta si tražio na dnu vode... *Sluhom... Ranjivošću.* Ono, kao uzvišena nostalgija, kao zavičaj, Otac i Majka, Kamen i Du-brovnik, Prijatelji, sunce, sunce, sunce: *da se Vratiš // i da Živiš // u svojoj Domovini da Živiš // u svojoj Bosni i Hercegovini // i u svome Mo-staru.*

Na stećku u Bolnasu Meho je zapisao: *I na kraju // samo još ovo // Budi Svjetlost // i Nebo budi // budi Grad na vrelom jugu // budi Neretva // budi Most // budi Stari most u Mo-staru // budi Uspomena / i neka Umrem // u toj Uspomeni...*

Veliki bošnjački Pjesnik Meho Ba-raković Vratio s u Svoje Trebinje. "Njegove Pjesme su odletjele u Svijet - sa mostarskim beharom u plućima".

MEHOV POETSKI OPUS

Velika je poetska panorama ve-likog bošnjačkog pjesnika Meha Barakovića. Navećemo ovdje samo onaj osobiti poetski opus, a njegova književnoumjetnička, ese-jička, publicistička i svakodne-vna polivalentna kreacija toloko su veliki da bi bila potrebna jedna ve-lika knjiga da sve to obuhvati.

Veliki pjesnik Meho objavio je sljedeće knjige čiste poezije:

Azil, Sarajevo, 1972,
Dvoje (sa R. Antonijevićem), Čuprija-Trebinje, 1974,
Osipanje, Trebinje, 1974,
Nebeska studen, Užička Požega, 1979,
Di fronte Raguza il mare ("Pred Dubrovnikom more", na italijanskom), Na-pulj, 1981,
Opšta mjesta, Nikšić, 1986,
Zemno srodstvo, Mostar, 1988,
Skrovište za nesanicu (sa M. S. Arnautovićem i R. Miloševićem),
Trebinje, 1989,
Između Plava i zaborava, Novi Pazar,

1994,
Plavsko zvijer, Novi Pazar, 1994,
Legitimacija raseljenog lica, Beograd, 1995,
Homo Balcanicus, Podgorica, 1995,
Okupljanje sebe, Beograd, 1995,
Nikada nećeš razumjeti zašto sam zaljub-ljen u Mostar, Orebro, 2000,
Stockholm iznutra i druge pjesme / Sto ckholm inuti ach andra dikter, (dvojezično – na bosanskom i šved-skom jeziku), Stocknom, 2005,
Goteborg – ili ko bi rekao da je to moguće, Goteborg, 2007,
Goteborg i još neke bolesti, Goteborg, 2007,
Goteborg: mali noćni razgovori, Gote-borg, 2011.

Objavio je sledeće zbirke poezije na švedskom jeziku:

Bollnas – platsen for min sorg, Bollnds, 1997,
I Bollnas faller sno, Stockholm, 1998,
En expatrierad persons legitimation, Sto ckholm, 1998.

Književne nagrade

Za svoje književno staralaštvo veliki pjesnik Meho Baraković do-bijao je mnoge književne nagrade, među kojima:

Prvu nagradu za poeziju na šved-skom jeziku, 1999,

Književnu nagradu Udruženja bo-šnjačkih pisaca u Skandinavskim zem-lijama, 2000,

Kulturnu nagradu Angered, 2007.

Veliki pjesnik Meho Baraković bio je član najvećih književnih aso-cijacija:

Udruženja književnika Bosne i Hercegovine,

Udruženja pisaca Sandžaka,

Udruženja bošnjačkih pisaca u skandinavskim zemljama,

Švedskog društva književnika.

O poetskoj ljepoti, umjetničkim vr-hovima, te o poetskoj upotrebi jezika u poeziji Meha Barakovića napisan je ve-liki broj eseja i književnih recepcija...

Filduza Prušević
Sadović

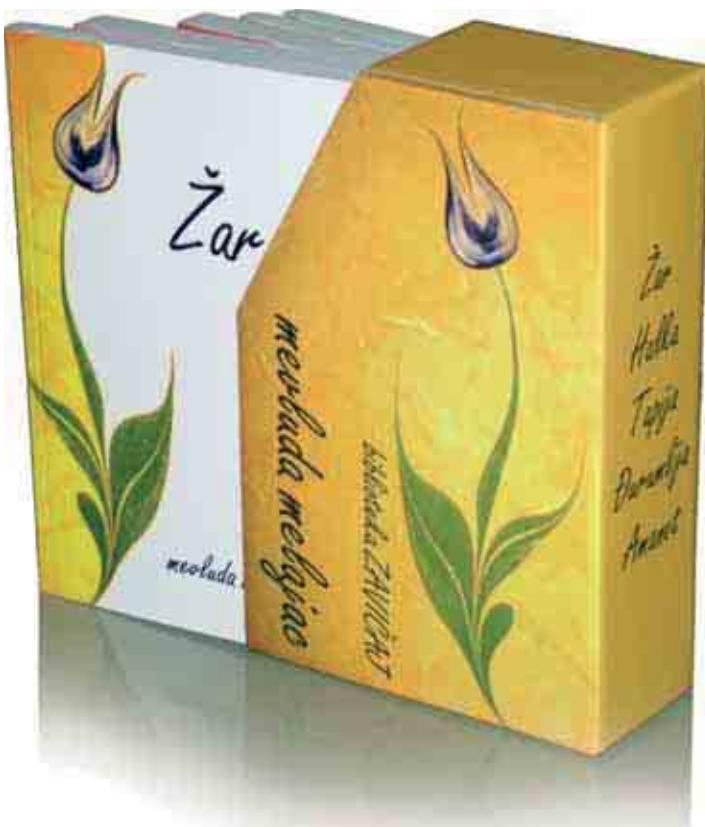
OD ŽARA DO AMANETA

Zahvaljujući Mevludi Melajac, postaje nam jasna slika na koji način se gradio mentalitet sandžačkih Bošnjaka i kako je sandžački Bošnjo postao prut koji se savija na različite strane, a jako teško se lomi

Prošlo je više od deset godina od kada se pred čitalačkom publikom u Sandžaku, i šire, pojavio prvi roman autorice Mevlude Prušević Melajac. Romani jedne od prvih žena pisaca proze na našim prostorima izazvali su izuzetno interesovanje čitalaca svih uzrasta. Tematika kojom se autorica bavi u svojim romanima tretira historiju Bošnjaka u Sandžaku. Ona bilježi historijske događaje našeg naroda koji se ne nalaze

u udžbenicima. Vjerovatno je to jedan od razloga zbog kojih su romani Mevlude Prušević Melajac godinama unazad, prema podacima preuzetih sa sajta Narodne biblioteke „Dositej Obradović“ u Novom Pazaru, na samom vrhu liste najtraženijih i najčitanijih knjiga u ovoj ustanovi. Zato ne čudi činjenica da se Narodna biblioteka „Dositej Obradović“ pojavljuje kao izdavač sabranih djela Mevlude Prušević Melajac.

Zbirka od pet do sada objavljenih romana ove sandžačke autorice izašla je iz štampe početkom 2011. godine. U dopadljivom povezu: Žar, Halka, Tapija, Đurumlja i Amanet obogatiće biblioteke ljubitelja pisane riječi. Na ovaj način dođađaji, likovi, sudbine junaka Mevlude Prušević Melajac postali su lakše dostupni, te im se čitaoci mogu stalno vraćati kako bi od njih učili. Činjenica da su nabrojani romani doživjeli drugo izdanie, i to u formi sabranih djela, govori o potrebi sandžačke čitalačke publike za literaturom koja se bavi našom historijom, ljudima iz naše sredine. Gospodin Pajazit Redžepagić, jedan od uglednih Bošnjaka iz brojne dijaspora, prepoznao je u romanima Mevlude Prušević Melajac želju i težnju da sudbina sandžačkog naroda ostane zapisana i dostupna ljudima širom Evrope i svijeta, te je nesobično pomogao da sabrana djela ove autorice ugledaju svjetlo dana. Na kraju, neizbjježno pitanje, koje se samo nameće,

jeste: zbog čega su romani ove autorice postali tako popularni i čitani; šta priče koje ona priča čini interesantnim?

Fenomen Mevlude Melajac može se uporediti sa fenomenom Gordane Kuić. Ove dvije autorice počele su da pišu u pedesetim godinama svog života. Također, teme kojima se bave su direktno vezane za priče njihovih porodica, roditelja i rođaka. Čak se i vremenski period o kome njih dvije pišu u dobrom dijelu podudaraju.

Ako su likovi o kojima pišete neko koga znate ili koga ste znali, sa kime ste imali poseban emocijan odnos, onda iz tih redova izbjegaju osjećanja koja se ne mogu od-

glumiti, koja ni najbolji pripovjedač ne može falsifikovati pišući o zamišljenim junacima. Namjera ovih dviju žena je bila da ostave pisani trag o svojim porodicama i njihovim životima u jednom burnom historijskom vremenu, svaka na svom prostoru i svaka iz svog ugla gledanja. Ono što su doobile kao rezultat nije bila samo porodična hronika, već se pred njima otvorilo nepregledno polje tema. Tradicionalne, moralne, porodične vrijednosti koje su se gajile i opstajale i bile mjera vrijednosti čovjeka čine ove priče bliskima, iskrenima i čine osvježenje u ovom vremenu moralnog posrtanja i lutanja. Priče u kojima dobro pobjeđuje zlo i licemjerju nema mjesta, štivo su iz koga današnje generacije, koje odrastaju uz nasilne filmove i video igre, treba da uče.

Likovi u romanima Mevlude Prušević Melajac nisu savršeni ljudi. Svako od njih bije sopstvene bitke na dva fronta: bitku sa samim

sobom, sa „sopstvenim šejtanima“, i bitku sa okruženjem, sa ljudima koji su proizvod jednog nemirnog vremena i prostora. Možda su to likovi u kojima se prepoznajemo. Okolnosti u kojima živimo su drukčije, ali su iskušenja slična. To je, možda, jedan od razloga čitanosti i zainteresovanosti za romane Mevlude Prušević Melajac.

Mevluda Prušević Melajac

Nakon ispričane sage o jednoj porodici u prva tri romana, Mevluda nastavlja da piše o Bošnjacima, ali sada o onima koje ne poznaje lično ali su njihove životne priče i sudbine oličenje tragičnosti bošnjačkog naroda u cjelini. Kolek-

tivno stradanje jednog naroda kroz vijekove, oslikano kroz sudbine pojedinaca, predstavljaju nam jednu drukčiju Mevludu Melajac, koja piše o ratnim temama, pa se u posljednja dva romana, *Amanet* i *Durumlja*, i prepliću mirisi sandžačkih avlja i ratnih polja i baruta. Ove teme, koje ne nalazimo u udžbenicima historije, u čitaocima bude želju da saznaju više o sopstvenom narodu, o drugim narodima, o Sandžaku kao mjestu gdje puhaju vjetrovi sa različitim strana. Zahvaljujući Mevludi Melajac postaje nam jasna slika na koji način se radio mentalitet sandžačkih Bošnjaka i kako je sandžački Bošnjo postao prut koji se savija na različite strane, a kako teško se lomi.

Čitaoc romana Mevlude Prušević Melajac očekuje uskoro novi roman, u kojem će biti nastavljeno pripovijedanje o sudbinama pojedinaca i životu jednog naroda, u nemirnim vremenima, na prostoru koji zovemo Sandžak.

„Svojim romanima: Žar (2000), Halka (2001), Tapija (2003), Durumlja (2006) i Amanet (2008) Mevluda Melajac ulazi u uski krug bošnjačkih spisateljica, koji, naravno, započinje sa Habibom Rizvanbegović Stočević i Umihanom Čuvidinom, kao pjesnikinjama, prva divanske, a druga alhamijado poezije, preko Nafije Sarajlić, Šefike Nasretin-Bjelavac, Hanumice Zekić, do prve žene romanopisca Bisere Alikadić, zatim Jasmine Musabegović, Fatime Muminović-Pelesić, Hasnije Muratagić-Tune, Alme Lazarevske, pa do nadolazeće generacije koju prepoznajemo u radovima Adise Bašić-Čečo ili Lamije Begagić. U ovom, nevelikom, spisku prepoznajemo tek nekoliko imena romanopisaca - Alikadić, Musabegović i Lazarevska, među kojima pojava Mevlude Melajac zasigurno ima historijski značaj“ - mr. Sead Šemsović (izvod iz recenzije knjige "Amanet")

Fuad Baćićanin

LALA U KULTURI OSMANLIJA

U klasičnom periodu Osmanske kulture, ljubav prema baščama i cvijeću se raširila po čitavom Istanbulu. Ovo preveliko interesovanje i ljubav su doprinijeli da se razne vrste cvijeća počnu uvoziti sa svih strana svijeta.

Ljubav prema lalama kod Turaka, posebno u periodu slabljenja Osmanlijske države, koja u najraskošnijem vremenu Carstva postaje strast, je tema koja zadržava historičare, sociologe, umjetnike.... Razlog što je narod i dvorsko okruženje bilo protiv velike ljubavi prema njegovanju ovog cvijeta može se tražiti u unutrašnjem i spoljašnjem stanju Carevine, a ova se ljubav može posmatrati i sa sociološkog aspekta. Početak gubljenja teritorija u Evropi i ulazak u mirovni proces, nakon što je Osmanlijska carevina potpisala Požarevački sporazum, naziva se *Period lala*. U ovom periodu sultan i dvor bili su u velikom rasipništvu, a narod je bio podvrgnut uvećanim porezima. Novoizgrađene bašće, vrtovi, parkovi, dvorci, palate, sve ukrašene i dekorisane lalama, bile su

uzrok da ovaj period dobije naziv *Period lala*. Pokušaj da se, boraveći u prelijepoj sredini, dvorjani i narod barem malo udalje od ratne stvarnosti i propasti, može biti razlog ovoj zanimljivoj, neuobičajenoj strasti. Čak je i veliki vezir Damat Ibrahim paša svojim rukama gajio lale.

Lale se nisu njegovale samo u periodu dekadencije Osmanlijske imperijske već i u cijelom periodu njenog postojanja. Lale, koje su zajedno sa Turcima stigle u Anadoliju, zauzimale su posebno mjesto još kod Seldžuka. Ona se za to mjesto „izborila“ svojim oblikom i imenom.

Lala, cvijet iz porodice zambaka – ljiljana, ima izdužen i kopljast cvijet u obliku čaše. To je izvanredna raznobojna ukrasna biljka. Cvjetovi lale su jarkih boja, sa šest gotovo identičnih veličanstvenih latica. Punosemena je biljka sa plodom u unutrašnjosti mahune – čahure.¹

Domovinom lala smatra se Srednja Azija. Po Beširu Ayvazogluu, lala je kao divlji svijet otkrivena u stepama Turkistana, odakle su je u Indiju donijeli sinovi Timurovi, a u Anadoliju i Iran Turci Seldžuci. Kao divlji cvijet, lala se mogla susresti i na sjevernim obalama Sredozemnog mora, pa čak i u Japanu.²

Kultura cvijeća kod Turaka je napredovala i na visokom je nivou, a u ovoj kulturi lala zauzima posebno mjesto. Motivi lala se kroz historiju najprije susreću u Srednjoj Aziji gdje im je pridavan veliki značaj.

1. Genel kultur ansiklopedisi, (1987). „Lale“, knj. 7. Istanbul, Meydan Yayınevi.

2. Orhan Šaik Gokyay, (1990). “Divan edebiyatında çiçekler”, Tarih ve toplum. br. 76/ IV, str. 30.

Brojni historičari umjetnosti ne spominju lalu u umjetnosti srednje Azije ili u turskoj umjetnosti do kraja 16. stoljeća. Kod umjetnosti Huna, u humkama i grobnicama u arheološkim nalazištima, na priborima, rekvizitima i ukrasnoj garderobi u velikoj mjeri su se raspoznali motivi lala.

Na drvenom priboru upotrebljavanom za konjičke trke, kao i ostacima odjevnih predmeta od kože pronađenih u grobnicama, a koji potiču iz 5. i 6. vijeka prije naše ere, mogu se također uočiti motivi lala. Na svilenom materijalu izvađenom iz grobnice koja potiče iz perioda Ujgura jasno se raspoznaju motivi lala³.

Ljubav prema lalama

Kod umjetnosti Seldžuka, počev još od XII stoljeća, mogu se uočiti motivi lala. I u Konji, glavnom gradu anadolskih Seldžuka, nailazi se na motive ovog cvijeta. Lale i kultura lala je u Anadoliju došla zajedno sa Turcima⁴.

Nakon osvajanja Istanbula i obnove i izgradnje grada, Fatih Sultan Mehmed je lično izdavao naredbe da se novoizgrađeni i popravljeni vrtovi i parkovi ukrašavaju lalama. Uostalom, i sam Fatih Sultan Mehmed je bio baštovan i ovo je zanimanje kod njega zauzimalo posebno mjesto.

Većinu slobodnog vremena Sultan Fatih je provodio u baštama i vrtovima obavljajući baštovanske poslove i u ovome je osjećao

posebno zadovoljstvo. Između ratnih pohoda, putovanja i drugih državničkih obaveza uživao je radeći u vrtovima i baščama Topkapi dvorca ili drugih vrtova.

Turci, a posebno Osmanlije,

(slovima) sadrži iste harfove kao i riječ *Allah*. Kada se prema *ebdžed računu*⁵ izračuna vrijednost riječi *Allah* i riječi *lala* dobija se jednaka vrijednost. I sama pomisao i razmišljanje da se Stvoritelj manifestuje preko stvorena budi kod čovjeka veličanstveno oduševljenje. Ako, međutim, rijač lala, napisanu arapskim slovima, pročitamo unazad, dobijamo riječ *hilal* ili *aj*, na našem jeziku znači: mjesec, što je amblem Osmanlijske države⁶.

U klasičnom periodu Osmanlijske kulture, ljubav prema baščama i cvijeću se raširila po čitavom Istanbulu. Ovo preveliko interesovanje i ljubav su doprinijeli da se razne vrste cvijeća počnu uvoziti sa svih strana svijeta. Počev od perioda sultana Selima Drugog (1524-1574), sultanovim fermanima i preporukama inicirano je uzgajanje lukovice lala i zumbula na čitavom prostoru Osmanlijske imperije. Brojni uzgajivači nabavljali su lukovice sa raznih strana, a sve u cilju ukrštanja i dobijanja novih vrsta lala.

Ljubitelji cvijeća, a posebno lala, bili su uzrok turistima i posjetiocima da, šetajući Istanbulom, ostaju bez daha. Francuski pjesnik i državnik Lamartin je jedan od onih koji se oduševljavao istanbulskim baščama i cvjetnim vrtovima. Šetajući Istanbulom, bilježio je koliko su Turci vezani za prirodu i kakav značaj pridaju ljubavi - uživanju oka. Mnogi su, obilazeći, cvijećem i zelenilom ukrašene istanbulske parkove, sokake, kuće, vile, govorili: „Eh, da je Šekspir prije nego je napisao *Romea i Juliju* video ljepotu Istanbula.“

Motiv Rumelijske lale na tekstilu u osmanlijskom periodu

uvijek su radili na uljepšavanju mjesta i okoline u kojoj su živjeli. Zbog toga su izgrađivali izvanredna šetališta, a Istanbul i druge velike gradove su ukrašavli parkovima i baščama. U istanbulskim vrtovima užgajalo se prekrasno cvijeće, počev od lala, ruža, karanfila, narcisa i sl. Turci su lalu voljeli daleko više od ostalog cvijeća. Najveći razlog zbog kog je lala kod

Osmanlija u tako širokom krugu stanovanju prihvaćena je sa nazivom ovog prelijepog cvijeta. Riječ *lala*, kada se napiše arapskim (osmanlijskim) harfovima

3. Yeşim Uşak, (2008). Turk el sanatlarındaki bitkisel motifleri, Ankara.

4. Ahmet Kartal, (1997). „Klasik edebiyatında Lale“, Bilig bilim ve kultur dergisi. br. 4/kiš, str.79.

5. Ebdžed račun – ebdžed hesab, prema kome svaki harf (slovo) ima svoju numeričku vrijednost.

6. İbrahim Atay, (1997). „Osmanlıda tabiat sevgisi ve tefekkuren simgesi bir çiçek“, Tarih ve Medeniyet, str. 60.

7. Beşir Ayvazoglu, (1995). Guller kitabı, İstanbul, Otukan yayınları, str. 115-116.

Lala u Evropi

Još u XIII vijeku u Anadoliji su se koristili motivi lala. Tada Rim i Vizantija ovom cvijeću uopšte nisu posvjećivali pažnju. Evropljani su u početnom periodu, ne uvrštavajući je u zasebnu vrstu cvijeća, lalu prihvatali kao vrstu zambaka. Davali su joj različita imena, *crveni zambak* (*lils rouges*), *zambak boje krvi* (*lys sanguis*), ali su je uvijek vezivali za zambak.⁷

Danas se za lalu u Evropi upotrebljava izraz *tulip* ili *tulipe*. Pretpostavlja se da je ovaj izraz vezan za prve uzgajivače lala, Turke. Ne zna se tačno kad je ovaj cvijet donijeta iz Turske u Evropu. Pretpostavlja se da je Ogier Ghislain de Busbeck 1554. godine, kada je u vrijeme sultana Sulejmana Zakanodavca, nakon imenovanja za ambasadora Austro-Ugarske u Osmanlijskom Carstvu, došao u Istanbul, svom prijatelju koji živi u Austriji Carolus Clusiusu poslao lukovicu lala. Kasnije je Clusius, koji je išao u Holandiju da radi kao profesor na Leiden Univerzitetu, sa sobom ponio i lukovicu lale. On je poznat kao čovjek koji je prvi uzgajao i oformio industriju lala. Postoje i izvori koji ukazuju da je i prije Clusiusa bilo lala u Evropi. Francuski ljekar Belon je 1549. godine krenuo na put po Bliskom Istoku i lalu je, viđevši je u Istanbulu, nazvao crvenim zambakom. Rekao je i da su brojni stranci koj su brodovima prolazili pokraj Istanbula odnosili lukovice lala u svoje krajeve.

Sredinom XIV stoljeća lala koja je prenešena u Evropu, posebno

Holandiju i Njemačku, postala je trgovačka roba. Ljubav prema lalamu je stalno rasla, pa su u jednom trenutku Evropljani postali općinjeni ljepotom ovog cvijeta.

U jednom svom članku gdje su iznijeta mnoga saznanja o lalama, Charles Mackay je ovoj općinjenosti dao naziv *tuliptomania*. Ima i onih koji su u ovom periodu u jednu vrstu lukovice lala ulagali čitava bogatstva. U jednom svom radu Schinler 1922. godine kaže: „Cijena jedne lukovice lala dostizala je vrijednost i do devet hiljada zlatnika.“

Vrsta lale poznata pod nazivom "Viceroy".
U zavisnosti od veličine, lukovica ove lale je
dostizala cijenu od 3.000 do 4.200 holandskih florina.
U tom periodu mjesечna plata jednog stručnog
(kvalifikovanog) zanatskog radnika iznosila je 25 florina

Dosta godina prije Perioda lala za jednu posebnu vrstu lala Naibi kralj dato je sljedeće: dvoje kola ovsa, četvoro kola ječma, četiri uhranjena vola, dvanaest uhranjenih ovaca, dva barela vina, četiri barela piva, dva barela masla, 50 kg sira, jedan krevet, jedno odijelo i jedna srebrena vaga.⁸

Godine 1636, porasla je potražnja za rijetkim vrstama lala, a da bi se njihova prodaja ostvarila, u nekim gradovima, kao što su Amsterdam, Rotterdam i Laiden, formirane su berze. Posao je vremenom dostigao takvu tačku da su neki trgovci tražili put da ustalasuju cijene lala. Pojedini trgovci, shvativši da ovako više neće ići dugo, promijenili su stav i prestali da uzimaju nove vrste lala, a efekti toga su bili da su oni koji su i dalje uzimali lale po previsokim cijenama brzo osiromašili. Na taj način je takozvano *ludilo lala* prestalo.⁹

Nove vrste lukovice lala koje su se putem ukrštanja dobijale u Evropi, a posebno u Holandiji, postale su rivali lalama u Osmanlijskom carstvu. I tako su Osmanlije počele da uvoze lalu iz Holandije.

Period lala

Ahmed III koji je na prijesto došao nakon nakon Mustafe II bio je vladar koji nije volio ratovanje, ali su uslovi bili takvi da je prvih petnaest godina bio prinuđen na vođenje ratova. Nakon što je potpisana Požarevački sporazum 1718. godine, sultan je za Velikog vezira postavio Damat Ibrahim-pašu, koji je za sporazum bio najzaslužniji.

Pored mira koji je nastupio, sporazum u Požarevcu je predstavljao i period u kom su započete i razne aktivnosti na kulturnim reformama koje su se tražile na kapijama Evrope. U ovom periodu je otvorena prva štamparija. S druge strane, u Istanbulu su na najljepšim mjestima izgrađivane izvanredne vile i saraji. Kaghthane je u vrijeme sultana

8. F. Gonul Ayanoglu, (2000). „Osmanli Turklerinde laleye verilen onem“, Turk dunyasi dergisi, br. Haziran, str. 30.

9. Beşir Ayvazoglu, (1998). „Keukenhof laleleri“, Aksiyon dergisi, br. 2-8 mayis, str. 54.

Ahmeda Trećeg bilo jedno od omiljenih mesta za šetnju. Evlija Čelebi je u svom putopisu spomenuo jedno veličanstveno šetalište u Kagithaneu, sa vrstom lala u mnoštvu boja koja je po mjestu Kagithane i dobila ime.

Veliki vezir Damat Ibrahim-paša bio je zaljubljenik lala. Jednoj vrsti lala kaja je uvežena iz Holandije dao je ime Lu'lu-i Erzak, a onima koji su je uzgajali dodjeljivao je nagrade. I sam Ibrahim-paša je ukrštanjem napravio lalu kojoj je dao ime *Asafi*.

Potraga za raznim vrstama lala je početkom XVII stoljeća ličila na period takozvanog ludila lala u Holandiji.

Da bi se shvatilo kakva je ljubav prema lalama bila u periodu Ahmeda III, dovoljno je reći da je postojalo preko dvije hiljade raznih oblika lala. Nekadašnjoj vrsti *Lale-i Rumi*¹⁰ dali su ime *Osmanli lala*¹¹. Ova vrsta imala je približno dvije hiljade imena sa svojim posebnostima koje su upisane u korpusu lala. *Lale-i Rumi* se u mnogome razlikuje od evropske lale.

Cvijet Osmanlijske lale je forme badema, listovi su u obliku bodlji, a završeci su tanki i istaknuti kao šilo. Od prvih lala koje je ukrštanjem dobio šejhulislam Ebu Suudi Efendi vremenom je nastalo na stotine različitih vrsta, ali je zajedno sa krajem Perioda lala 1730. godine polako nestajala i Osmanlijska lala.

Lala je u Periodu lala postala trgovinska roba. rijetke vrste su u toj trgovini dostizale veoma visoku cijenu. Zbog toga što su pojedini ljubitelji lala željeli po svaku cijenu posjedovati rijetke vrste, na pijaci cvijeća lala su stalno mijenjale cijenu. Damat Ibrahim-paša je, da bi ovo spriječio, 1725. godine sačinio cjenov-

nik lukovica svih vrsta lala i zabranio njihovu prodaju po višim cijenama.

I pored brojnih inovacija i napretka u Periodu lala, prevelikog

raskoša na dvoru, Period lala je završen krvavim ustankom. Zaljubljenost u lale je trajala još neko vrijeme nakon Perioda lala, ali su česti ratovi, osiromašenje države i naroda i ekonomска kriza bili uzrok da tajne uređenja bašča i užgajanja lala polako odlaze u zaborav.

Nakon smirivanja stanja u državi, Ahmet Refik Altinaj je napisao historijsku knjigu kojoj je dao naslov *Period lala*, pa se ovaj naziv ustalio u upotrebi.

Lala i umjetnost

Lala u turskoj književnosti zauzima značajno mjesto. U XV vijeku ovaj je cvijet našao mjesto u klasičnoj turskoj poeziji. Zbog svoje boje, lala se upoređuje sa

vinom, krvlju, svijećom, ranom, obrazom, a zbog svog specifičnog oblika, sa staklenom čašom.

Pored pjesništva i uopšte književnosti, lala je bila stalna inspiracija i tema slikarima, arhitektama, vajarima i ostalim umjetnicima. Ona je i danas najzastupljeniji element u brojnim umjetničkim vrstama kod Turaka.

U prvoj polovini XVI stoljeća, motivi lala zajedno sa crvenom bojom mogli su se uočiti kod izrade keramičkih pločica, da bi se kratko nakon toga ova vrsta keramičkih pločica rasprostranila u upotrebi. Na njima su, u mnogim džamijama iz osmanlijskog perioda zadržavajući motivi lala.

Na keramici su pored lala korišteni i motivi zumbula, karanfila i ruže. Lala se može naći i na brojnim štofovima i tekstilnim materijalima. Lala je svojim izgledom krasila haljine, ogrtice, čak i cipele mnogih sultana.

Na tepisima i čilimima, zidovima džamija, mesdžida, turbeta, medresa, sebila i škola izrađene su lale u svim bojama. Posebno je zanimljiv simbol obrnute lale u Sulejmaniji džamiji, koju je projektovao Mimar Sinan.

Lala i danas kod Turaka zauzima posebno mjesto među cvijećem i najzastupljeniji je motiv u turskoj modernoj umjetnosti. Ona i danas krasiti istanbulske vrtove i parkove. Kultura njegovanja lala prisutna je na prostoru cijele Turske.

Samo u 2010. godini u Istanbulu je zasađeno blizu devet miliona i petsto hiljada lala, a od 2005. godine u Istanbulu se u mjesecu aprilu redovno održava Međunarodni festival lala pod različitim sloganima: „Najljepša lala u Istanbulu raste“, „Istanbul se sa lalom susreće“...

10. Rumelijska lala. (Rumelija, evropski prostor Osmanskog carstva).

11. Osmanlijska lala.

Mr. Fatima Muminović-Pelesić

HA MOJA, HA SVOJA, NIJE ISTO!

Među zamjenicama vrlo je zanimljiva ona koja se tiče svakog lica: *sebe* ili *se*. Za nju se zna da nema nominativa, kao obezglavljenja je. Ona je jedina poznata po obliku genitiva: *sebe* ili *se*, mada isti oblik ima i u akuzativu. (Vidim *sebe*, ogledam *se*.)

Interesantna je upotreba ove zamjenice u obliku dativa: *sebi*, koji je nekada bio rijetko za-stupljen u narodnom govoru starijih ljudi Sandžaka, pa se umjesto oblika dativa koristio akuzativ te zamjenice.

Kupi *sebe* sahat. Daj *sebe* vremena da razmisliš. Nemoj *sebe* lagati.

Kupi *sebi* sahat. Daj *sebi* vremena da razmisliš. Nemoj *sebi* lagati.

U govoru starijih ljudi na području Sandžaka vrlo malo se koristila povratna zamjenica *sebe* u obliku dativa:

„Ko dobro *sebe* misli, drugom ne želi zlo!“
„Ko dobro *sebi* misli, drugom ne želi zlo!“

U razgovoru nane i unuke, primjećujemo da nana umjesto oblika dativa *sebi* koristi oblik akuzativa *sebe*, ali i druge zamjenice: *meni* / *mene* ili *tebi* / *tebe*.

Unuka: Nano, kupi *sebi* novu šamiju. Ta ti je malo izblijedjela.

Nana: Zar? To se *tebe*, čini, sinko. Mlogo ja hajem ovu šamiju. Donijela mi sestra Sajma iz Stanbola.

Unuka: Davno je to bilo, nano. Ti *sebi* rijetko kупујеш?

Nana: Jok vala, nemam habera da *sebe* nešto kupim. Prošlo vrijeme za to. *Mene* sad obraduje kad mi neko učini peškeš: peškir, čaršaf, sapun, čarape, mitanluk, košulju, mahramicu, šalče, frculju, mila mi i lijepa riječ, kad me upita kako sam i prosune koju riječ sa mnom.

Unuka: Nekad se nano, tako darivalo, sad su druga vremena. Svako *sebi* grabi...

Nana: Nekad se ta riječ *sebi* slabo kazivala. Otkad znam za *sebe*, pa ni stariji od mene nisu nikad vikali *sebi*. A sad bezbeli čujem i vidim svašta.

Unuka: Književni jezik zahtijeva pravilnu upotrebu i zamjenica po padežima, a to nije lako, kad dijete odmalehna nauči pogrešno.

Nana: A radšta dijete ide u školu. Tamo treba da nauči sve kako se valja.

Unuka: Nauči u školi, ali u kući sluša šta odrasli pričaju i sve "kupi sebi u obrve", a ne sebe u obrve.

Nana: Jeste, sad od djece ne moš usta otvorit, sve hoće da čuju i znaju šta stariji zboru. To nikad nije bilo tako. Djeca su imala svoju sofru, svoj budžak, svoj šapat, igre, tajne, moralno je biti kako odrasli kažu bez pogovora.

Unuka: Svaka kuća ima svoj kućni red.

Nana: Eh, kutnji red, to je baška. To kutnjice pazu da o sebe ne puste loš glas, pa kuću svaki dan uređuju k'o za Bajram. Nije pohvaljeno o sebe pričat, a moram ti reći da sam bila kutrijica, samo tak'a, a danas se to ne gleda.

Unuka: Žena se izborila za svoju slobodu, ima jednaka prava kao i muškarac.

Nana: Jednaka? Mlogo je žena sebe natovarila. Pos'o u kući čeka nju, džaba što je zaposlena. Eto, nešto sebe čini po volji, ne da na sebe, ali sebe je preko mjere rastegla, vuče za djecu, za čo'jeka, za pos'o, k'o da se vas svijet za nju drži.

Unuka: Ni ti, nano, ne znaš sebi ugoditi!

Nana: Insan sebe obrađuje i kad vidi lijep dan, vedro nebo, ali sretan je ako umije da vidi svojim srcem tuđu radost. Ja sebe obradujem, kad sam sebet nečijem osmijehu. A svako nosi njegovu brigu i njegovu muku sa sobom.

Unuka: Lijepo kažeš, nano moja. Samo opet treba reći: svako nosi svoju brigu i svoju muku...

Nana: Svako svoje dužnosti zna i ide na svoju stranu, je l' tako?

Unuka: Tako je.

Nana: Priznajem moju mahanu da po svom adetu pričam, ali sad vidim da ta pravila mlogo otežavaju razgovor.

Unuka: Nano, treba reći: priznajem svoju mahanu.

Nana: Zar to nije isto, sinko?

Ha moja, ha svoja.

Unuka: Evo nano pri-mjera da se uvjeriš u r a z -

liku: "Babo je obuko njegov kaput!", to znači tuđ kaput, nečiji, a kad kažem: "Babo je obuko svoj kaput!", nema zabune.

Nana: Ja znam da on nosi samo njegov kaput.

Unuka: Hoćeš reći: svoj kaput.

Nana: Vala,sinko, da mi nije milo s tobom besjediti, umorila bih se od tih tvojih riječi. Ja za moje greške ne znam, moje riječi svako razumije, a ti mi svaku riječ dotjeruješ kao da je u knjigu mećeš.

Unuka: Volim ja tebe, moja nano, i milo mi što nešto znam, a ti se ne ljutiš. E treba reći: Ja za svoje greške ne znam, ali je pravilno što kažeš "Moje riječi svako razumije", jer kad bi rekla: "Svoje riječi svako

lija ova moja stara, nego biringdži, najbolja, nova. Tako je to i s riječima, lijepa moja. Moje hise vremena je moj život.

Unuka: Svako ima svoju nafaku, kako ti kažeš, nano. Ili ona narodna: "Svako je kovač svoje sreće".

Nana: Teško je sad naći kovača, ali riječ živi i razumije se. One spasavaju život koji se mijenja od zaborava.

Moć zamjenica je velika. Kako im sam naziv kaže mogu da zamjenje druge riječi, da se ponašaju kao imenice, pa se zovu imeničke zamjenice.

U rečenici:

Djevojka pjeva pjesmu, umjesto imenice "djevojka" uzimamo zamjenicu "ona". Ona pjeva pjesmu.

Toj grupi pripada i lična zamjenica svakog lica (povratna zamjenica sebe, se).

"Djevojka se češlja", ili "Ona se češlja", ili "Ona češlja sebe", gdje se radnja vraća na subjekt.

Iako prema njoj стоји prisvojna-povratna zamjenica *svoj/svoja/svoje*, ona spada u grupu pridjevskih zamjenica koje imaju moć da ukažu na osobinu, slično pridjevima, ili zamjenjuje prisvojni pridjev.

Rečenici: "Nana voli svoj jezik", ne možemo izraziti "Nana voli moj jezik", jer u prvoj rečenici zamjenica *svoj* se konkretno odnosi na subjekt – nanu. Tako zamjenice *svoj* i *moj* ne znače isto.

Ne smijemo zaboraviti da zamjenica *svoj*, *svoja* ponekad pokazuje i neodređeno pripadanje svakome kao u primjeru: teško *svome* bez *svojega*, svakom *svoje*, svakom *svoja* pamet se svida, itd.

Kako oblik dativa zamjenice *sebi* nije isto što i oblik akuzativa zamjenice *sebe*, uvidjeli smo da ni prisvojna zamjenica *svoj*, *svoja*, nije isto što i zamjenica *moj*, *moja* itd.

sebe

se

razumije", odnosilo bi se i na tvoje i na riječi drugih.

Nana: Rekne se: neka svakom svoje ili teško *svome* bez *svojega*.

Unuka: Jeste, nano. Ali sad je svijet never-dun'ja, što ti kažeš, pa ti tuđ zna biti bliži od *svoga*.

Nana: Neka si ti meni zdrava i vesela, paunice nanina, nana je sretna što ti *moje* riječi slušaš. I misliš na naninu šamiju, kažeš da promijenim, da kupim *sebe* novu, a mene mi-

JEZIČKA SEHARA

Za neke od tih riječi možda se i može naši adekvatna zamjena u jednoj riječi slavenskog porijekla, ali je mnogo češći slučaj da se mora upotrijebiti niz pojmove da bi se objasnilo potpuno značenje sadržano u samo jednom orijentalizmu. Za takvu semantičku upotpunjenošćemo zahvaliti dugoj genezi do oblika kakav riječ danas ima.

U ovoj rubrici navećemo neke od orijentalizama karakterističnih za leksiku sandžačkih Bošnjaka i dati njihova osnovna i prenesena - figurativna značenja.

N

nàdir *m* (ar.) tačka suprotna zenitu
nàdžak *m* (tur.) dio starinske bojne opreme, sekirica koja sjedne stranne ima oštricu, a s druge zatupljen dio kao čekić, a nasadjena je na dugoj dršci

nabàkamiti *se* (bosansko-turski) narumeniti se

nadòlmiti (bosansko-turski) napuniti nadjevom, tj. dolmom, nafilovati

nabàška (bosansko-turski) zasebno, odvojeno, pojedinačno
nàdžak-baba *f* (bosansko-turski) žena oštra jezika, uvijek spremna na svađu

nadurbìnti (bosansko-turski) upraviti durbin na nešto, u prenesenom smislu pomno pratiti, gledati da što ne promakne

nadžidžati (bosansko-turski) nikititi, ukrasiti džidžama, perlama
nafàka *f* (ar.) 1. hrana, jelo i piće; 2. ono što je od boga određeno koliko će čovjek imati na ovom svijetu

nafakàli (ar.-tur.) bogate nafake, srećan i blagosloven kad je nafaka i imetak u pitanju

nafakàsuz *m* (ar.-tur.) bez nafake, čovjek oskudne hrane i izdržavanja

Usvakodnevnoj komunikaciji, u kući, na ulici, u mahali, u kahvama, na posijelima i na svakom nezvaničnom skupu, upotrebljava se veliki broj orijentalizma - riječi karakterističnih za bosansko, a još više za sandžačko leksičko područje.

Uređuje: Muratka Fetahović

nakusúriti, nakusurati (bosansko-arap.) namiriti, izmiriti dug, dodati do tačnog iznosa

nàlet ga bilo proklet bio, neka je proklet

nàletnik *m* (ar.) prokletnik, šejtan
nàletosum (ar.-tur.) neka ga đavo nosi

nàlule, nàlune, nànule *f* (ar.) vrsta otvorene jednostavne obuće sa drvenim đonom

nàlundžija, nànuldžija *m* (ar.-tur.) zanatlja koji izrađuje nanule

nâm *m* (pers.) popularnost, dobar

glas, na glasu

namàsatiti (bosansko-arap.) naoštiti sjećivo

namàskariti *se* (bosansko-arap.) našaliti se

nàmaz *m* (pers.) molitva muslimana

nàmàzbez *m* (pers.-ar.) šamija, mahrama kojom se muslimanaka pokriva dok obavlavlja namaz

nàmòr *m* (pers.) nezahvalnik, onaj koji zaboravlja dobro koje mu je učinjeno

nána *f* (ar.) lekovita biljka, menta, metvica

nâr *m* (pers.) pitomi šipak

nàrândža, nàrâncà *f* (pers.) vrsta južnog voća, portokal, pomorandža

nàrandžast boje narandže

nargila *f* (pers.) vrsta orijentalne naprave za pušenje posebne vrste duhana, koja se sastoji od posude sa vodom i krivudave cijevi koja jednim dijelom ulazi u posudu, a na drugom kraju ima mušiklu za pušenje. Na vrhu posude - boce se nalazi lula sa duhanom, pa pušač uvlači rashlađen duvanski dim

nasíhat *m* (ar.) savjet, pouka

nàsuliti *se* (bosansko-arap.) nagoditi se, postići dogovor ili poravnjanje

nàvakat (bosansko-arap.) na vrijeme, u pravo vrijeme

názić (pers.) prefijen, nježan

názir, názor *m* (ar.) nadzornik, kontrolor, pazitelj

názòr (bosansko-pers.) silom, na silu

U našem časopisu Bošnjačka riječ u broju 17-18, januar-jun 2010.godine, strana 37-40, pod naslovom "Sandžački Tolstoj" (POTISKIVANJE ĆAMILA SIJARIĆA SA PRVE LINIJE) ne namjerno smo učinili propust vodeći se uobičajenom uređivačkom praksom da tekstove puštamo onako

kako ih dobijamo od autora, te tako odgovornost ostavljamo onima što pišu. Što se redakcije tiče, ne namjerno su prošle prozivke i neprimjerene kvalifikacije na račun izdavačke kuće ZALIHICA.

S obzirom da koncepcija časopisa ne podrazumjeva takav odnos prema našim

eminentnim stvaraocima i izdavačima, koristimo priliku da se izvinimo zbog greške koja nije namjerna, jer stavovi autora su samo njegovi, a nikako i stavoviti redakcije. Zato u skladu sa koncepcijom časopisa u potpunosti prenosimo reakciju knjizevnika Almira Zalihića.

MOŽDA ZAKAŠNJELI, ALI U SVAKOM SLUČAJU, NUŽAN DEMANTI

U Bošnjačkoj riječi /januar-jun 2010./ Fehim Kajević u tekstu POTISKIVANJE ĆAMILA SIJARIĆA SA PRVE LINIJE između ostalog piše, odnosno laže, i sljedeće:

Jedan, opet neozbiljni izdavač usudio se da samosvojno formira nagradu za najbolji roman "Ćamil Sijarić" koji je dodijelio svom minornom piscu, baštineći kao svoju prćiju, ne pitajući za svoju "ideju" i buduću realizaciju, ako dobije zeleno svjetlo, užu Sijarićevu rodbinu, sina Faruka, kćerku Olanu, danas značajne profesore na Muzičkoj akademiji u Sarajevu!?

Neozbiljni izdavač je IK Zalihica iz Sarajeva. Neozbiljnost ovog izdavača potvrđuje 130 objavljenih naslova u protekle 4 godine. Neozbiljnost moramo potkrijepiti još poko-jim detaljem kao što su: Nagrada Udruženja pisaca BiH za najbolju knjigu u 2006. Amiru Brki za knjigu Vrijeme sretnih gradova; Nagrada Udruženja izdavača i knjižara Bosne i Hercegovine za Izdavački projekat godine 2007. za izabrana djela Kemala Mahmutefendića u pet knjiga; Nagrada Udruženja pisaca BiH za najbolju knjigu u 2007. Rajku Đurici za knjigu Jeres - pseći sin; Nagrada za najbolji prijevod u 2008. Mirzi Sarajkiću za knjigu Mahmuda Dervisha Beskraj od trnja; Nagrada za izdavački projekat 2009. godine Izabrana djela Stevana Tontića u četiri knjige; Nagrada najbolji urednik za 2009.; Nagrada

za najbolji prijevod u 2010. Žarku Mileniću za knjigu Andreja Kurkova "Istinita priča o pravom narodnom kontroloru"; Nagrada Vefiku Hadžismajloviću za izuzetan doprinos umjetnosti u 2009. za knjigu "Slike i kristali"; Nagrada festivala fantastične književnosti u Pazinu 2009; Nagrada Midhad Begić za najbolju knjigu eseja (Po nalozima poezije) objavljenu u periodu 2008-2010.; Nagrada Refiku Ličini za najbolji prijevod u 2011. godini za knjigu Bengta Emila Jonsona Prisluškivanja; Nagrada Podgoričkog sajma knjiga za najbolju ediciju u 2011.; Nagrada Ijetnjeg sajma knjiga u Tivtu za najbolju godišnju produkciju 2011; te niz nagrada i potpora fondacije za izdavaštvo F BiH, njemačke Fondacije Traduky, Ukrainske fondacije OPEN, švicarske knjizevne asocijacije Diogenes, autorima koji objavljaju u IK Zalihica. Ulazak mnogih knjiga u najuže izbore za prestižne domaće i regionalne nagrade ovog puta neću pomijenati, i zbog toga što se zloba uvijek hrani ne znanjem.

O formiranju nagrade Ćamil Sijarić dovoljno je reći da frustrirani neurastenik jednostavno laže kad kaže da Ćamilovi sin i kći nisu konsultovani. Naprotiv, svoju su saglasnost rado dali jer je nagrada zamišljena kao dio populariziranja djela velikog pisca. Koliko je dobitnik nagrade minoran, neurastenik bi morao upitati prof. dr. Enesa Durakovića, prof. dr. Hasnu Muratagić Tunu, te Ervina Jahića, urednika u VBZ, jednoj od najvećih i najznačajnijih izdavačkih kuća na Balkanu.

Prof. dr. Redžep
Škrijelj

Nova knjiga Novopazarke Mevlude Melajac

POSTMUHADŽIRSKI PRISTUP SANDŽAČKOM HISTORIJSKOM REALIZMU

Nedavno je u izdanju „Centra za bošnjačke studije“ u Tutinu objavljen šesti roman naše poznate književnica Mevlude Melajac vrlo zanimljivog naslova „Ujdurma“

Dok je za mnoge pisce pisanje romana velika želja, našoj afiramiranoj spisateljici Mevludi Melajac se događa šesti po redu, i to u vrijeme kada se na polju naše bošnjačke prozne produkcije osjeća izvjesna stvaralačka kriza. Roman *Ujdurma* je još jedan seriozan pokušaj autorice da čitalaštvu, vrlo suptilno, ponudi raskošni narativni kapital, sročen u zamršenu romantičarsko-realističnu priču, nastalu u vihoru započetih karadačko-bošnjačkih antagonizma i početka rastakanja bošnjačke etnogenetske supstance sa međa njihove zavičajne Hercegbosne.

U vijek i po dugom raslojavanju i zamicanju nezaštićenog bošnjačkog naroda, Mevluda kao motiv uzima jednu u nizu preživljenih epizoda iz druge polovine XIX stoljeća. Pritisnuti prijetnjom sile i smaknuća, njeni junaci „traže čare“ u nekoj nepoznatoj, udaljenoj, velikoj i obećanoj carevini. U taj će se daleki i nepoznati prostor otisnuti i obresti autohtonim hercegbosanski dunjaluk,

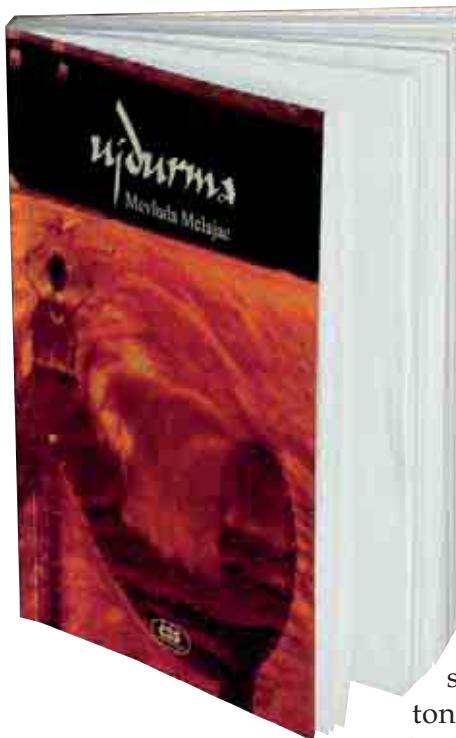
protjeran iz začaranog trougla između prostranog Ni(k)šića, Nefer i Lever Tare (Potarja) i Kolašina, sa posjasa vlastitog vatana, tamo gdje se u

„lozu i kupinu“ stoljećima njivio najelitniji bošnjački soj, kojega su njegovi preci od pelena regrutirali da čuva i štiti zavičajne međe.

Svoju realistoriju autorica začinje na tim međama, a nastavlja u daleki „karavatan“, tamo negdje kuda se decenijama bezpovratno odlazilo da bi se ublažila tuga zbog ostavljenih domova. Njeni su likovi k'o ranjeni pešterski vuci, preslabi da pate, a prejaki da prežive i najteža iskušenja, dok su u duši veoma čežnjivi i sjetni. Oni obijaju po svakom čošku carevine, sa ciljem da, bar simbolično, povrate ili nadoknade ono što im je ugrabljeno i oteto.

Radnja ovog romantičarsko-historijskog romana, sa naglašenim sekvencama grke životne stvarnosti, započinje na granicama, i nastavlja se na širem prostoru nekadašnje Osmanskih carevine, jedine zaštitnice balkanskih muslimana. Sudeći po toku događanja, roman interpolira dozu surovog realizma – izgona Bošnjaka od strane vojske i naroda – njihovih susjeda (Crnogoraca), istih onih koji, reklo bi se, preko noći, svoje komšije Bošnjake nominuju u „Turke“ koje je trebalo uništiti, popaliti i raseliti, a povrh svega i sve ono što je njihovo i njihovim imenom naziva.

Ujdurma je roman o pogonom vaktu kada su se moćni evropski carevi i kraljevi poigravali rata i naroda, potpirujući bahatu hazardersku igru

destruktivnog "ubijanja sa rezonom", onih malih neboračkih i ne-agresivnih naroda, a ta se igra nastavlja i do danjašnjih dana. Takva je prljava predstava gubila svaki argument opravdanosti i bila lišena osnovnih principa čovječnosti, a zasnivala se na nekakvim ideološkim matricama crnogorskog nacionalnog programa koji su, tobož, ometali „hercegovački Turci“. Zvrknulo im je oko za blago vrijednih i bogatih Kolašinaca, počev od zlata umotanog u vunjenu klupčad, do ostalih dragocjenosti. Raseljenim kolašinskim domaćinima iza nebranjenog hrbata ostaju širom razjapljene kapije opljačkanih kućnih ognjišta, konaka, kahvana, dućana i magaza, torova, hambara, pčelinjaka i seoskih kotara, bašča, voćnjaka, cvijetnjaka, saraja, čairova, njiva i vodenica. Nije preteklo ništa od onoga čega je imalo da se zapljačka i prigrabi, tako da je pri samoj pomisli na riječ "Karadag" i „Karađačan“ hercegkolašinski muhadžir postajao uznemiren i potresen do bola, svjestan bestjalnosti svojega progonitelja – onoga koji golokrak i gladan, grabeći plijen, ne preže sjeći sve pred sobom, ne štedeći da dvosjeklu kamu, sablju ili pušku oproba na „tursku“ djecu, žene, starce, i ostalu nezističenu nejač.

Ne treba iz ovog eseja izuzeti ni prizore ostavljene pustoši koju nalazimo u brojnoj dokumentarnoj građi: sveže muhadžirske humke sa obje strane utabanih džada; skromna parta prognanih koju je teglila neuhranjenja marva; gomile pospanih i njihova haljinka, mahom čerge i jorgani, i ono što je lakše bilo ponijeti sa sobom; ponegdje neukopani i svježe likvidirani mejt. Sve u svemu, tužni prizori prestravljenih ljudi koji su, kao mravi, ležali iznemogli, polumrtvi, onesvijesceni na „mišjim džadama“. Svremena na vrijeme, tugu je presegao plač djece, tuga ožalošćenih

porodica i nijemi lavež gladnih kerova koji su ostali vjerni praktici svojim domaćinima.

Takva je sudska glavnog junaka, mladog bošnjačkog plemića Sokola Hasanbegovića, zagubljenog dječaka porijeklom iz znamenitog Kolašina, koji iz bošnjačke kolijevke dospijeva u dom svoje spasiteljke, Crnogorke Mare, koja mu je i ime nadjenula. Iz naručja ove plemenite žene prihvata ga aginska porodica Husića. Kao posinak, Fejzagan izrasta u pravog viteza spremnog na svakojaka životna iskušenja, a nedugo, zatim, staje na braniku svoje djedovine negdje u brdima i gudurama potarskim. U domu Fejzaginom susreće ljubav svog života, ljepoticu Almasu, jedinu kćer Islambegovu za kojom će žudititi čitavog života.

Izgonom muslimana i depravacijom njihove imovine, devastacijom javnih i kulturnih objekata, vakufa, kao i uništavanjem svega što je podsjecalo na islam i Turke, prah i pepeo opožarenih sela i varoši prekrio je bošnjački Kolašin. U svijesti muhadžira ostala je jedino nada i vjerovanje, da će onaj koji je uništavao i rušio ostati dovjeka proklet. Razbjesnela vojska je gonila i ubijala njih i njihove djedove i sve one koji su se tu izrodili, rušili kuće i orali mezarja, dočekivali na šibicu svaku kuću zavičajnog ognjišta. One najljepše, birali su i nisu dirali, no ih pospremali za sebe, i u njih, k'o kukavica u tuđem gnijezdu, lijegali.

Roman *Ujdurma* slijedi ljubavnu sudbinu Sokola i njegove čežnjive portage za voljenom Hankom, dok su ostali akteri samo lijepo okruženje i ilustracija jednog muslimansko-feudalnog svijeta orijentalnog Jeni Pazara.

Izmiješanost mentaliteta čaršije i vidljive socijalne razlike u redovima porodice begenisane ljubavi, čine neostvarljivim uslove da veza dvoje zaljubljenih uspije. Vidno uznemiren zbog neostvarene ljubavne idile, kao kakav

Odisej sandžački, Soko kreće u potragu za pokidanim porodičnim vezama oko i preko Bosfora, da bi se nakon višegodišnjeg turmaranja tim nepoznatim svijetom vratio svojoj Penelopi – voljenoj Almasi. Takva mu pustolovina i povratak u rodnu Itaku – Sandžak donosi nove nevolje i bolno saznanje da mu se Almasa udala i ostala udovica. Smrću Almasinog „nesuđenog“ suđenika Rejhana, obaveze ne prestaju, jer je zaljubljeni Soko skoro osuđen na preuzimanje uloge muža i poočima njene djece.

Previše ponosan i još više obezglavljen preuzima ulogu „džandara“ u Kraljevini. Saznavši da se priprema hajka na muslimansku komitu, ne napušta ga želja da se otisne u svijet odmetnika od vlasti i nađe u redovima legendarnog Jusufa Mehonjića. Tražeći način da svoju namjeru ostvari i nađe utjehu za razočaranost u ljubav, obreo se među goñiteljima. K'o nećija kletva, sustiže ga geler ručne bombe ispalje iz njegovih ruku negdje na nekom od hajrata na Pešteri. Kravavo korito česme konstatacija je smrti i okončanja burnog muhadžirskog stampeda prekinutog nedosanjanim snom o sandžačkom Medžnunu i Lejli, dvoje dragocjenih bića, Sokolu i kolebljivoj Almasi, koja neočekivano brzo ostaje bez drugog muža i svoje prve ljubavi.

Svi Mevludini likovi su u funkciji osvjetljavanja karaktera, sudsbine i načina muhadžirskog života. Soko je junak i tragicar čija je pojavljivanje u romanu oponiranje onima koji mu žele oduzeti tu ljubav i spriječiti trijumfalni povratak na babovinu, pa makar i na dužnosti graničara.

Čitav roman *Ujdurma* je produbljena priča o istinskoj muhadžirskoj epopeji, povratku i opštem bošnjačkom izbavljenju iz dunjalučkih nevolja, sročenoj u veoma jednostavnu psihosocijalnu dramu.

Temu romana Mevluda Melajac uzima iz historije kolašinskih Bošnjaka – muhadžira iz druge polovine XIX i početka XX stoljeća, radi čega koristi dugo prikupljana saznanja i razgovore sa njihovim brojnim potomstvom, komšijama i stručnim licima. Strukturu romana zaokuplja niz historijskih tijekova: predborbeni, borbeni, muhadžirski i postmuhadžirski.

Svaki nosi autentičnu životnu priču promatranu iz piševe perspektive i dileme glavnog junaka Sokola da se odredi između paternostalgijske i traganja za uspostavu pokidanih porodičnih veza. Iako je tematika zavičajna, ona je i s vremena komunikacija sa već odabranom (ne samo ženskom) publikom i referentnim svijetom kritike, koji roman uzdiže do zasluzene razine, svodeći je na promišljen, angažovan, književno ispravan i čitalaštvu blizak koncept, u historijsko-proznu poslasticu koja se referira na socijalnu stvarnost i reflektira impulse životnog iskustva zasnovanog na navučenoj omrazi i neviđenom zulumu nad Bošnjacima legendarnog Kolašina.

U tumanjanju za zemljom zaštitnicom i zemljom hraniteljkom, primjetan je štetni i pogubni utjecaj Prvog svjetskog i niza domaćih-lokalnih ratova, u kojima je registrirano učešće Bošnjaka u obrani tuđih interesa, međa, idealu i ciljeva. Povezanosti radnje i historijske tragike likova *Ujdurma* daju karakter historijsko-socijalne drame, sugerisane u samom naslovu romana. Soko je junak – tragičar i tragač koji je, obuzet nadanjima i vlastitom misaonom preokupacijom, razvučen između Potarja i Bosfora.

Ujdurma je roman sa muhadžirskom tematikom ljubavi, ljudskih sudbina i iznenadnih psiholoških obrta, ali i nizom sadržajnih tokova: život u Kolašinu, izgon, historijski muhadžirluk i povratak. Naročito je zanimljiv

Sokolov boravak u Novom Pazaru, u čijem je središtu gradsko plemeštvoto koje čini ugledni sandžački begovat.

Sokolov život ima tri različita putna pravca: prošlost, sadašnjost i maglovitu budućnost. U prošlosti je podnjivljen u tuđem grijezdu; u sadašnjosti raspolučen između ostvarene i neuzvraćene ljubavi u Novom Pazaru, i života u tuđini; a u budućnosti nedovoljno opredijeljen da se onako lijep i azgin odluci između uloga heroja i tragičara.

Zaljubljen u svoju Almasu, Soko je ratnik i službenik Carstva, koji „dobija na mostu, a gubi na čupriji“. Ona je pasivna ličnost, rob tradicionalne patrijarhalnosti i mahalske dokolice, zaokupljenija mišljenjem čaršije no vlastitim željama. Karakter i psihologija čaršije je privremeno odvajaju od voljenog Sokola, a roditelji daju za nedragog. Karijera carskog oficira Sokola svodi na rang branitelja granica Carstva. U nadi da će iz tog društvenog labyrintha naći svoj zavoj i rodbinu, više je putnik i tragač, koji će slomom politika vladajućih imperija upasti u zamku novog historijskog trenutka. Od turskog zabitia do kraljevskog „džandara“ dijeli ga i razlikuje državno znamenje i oficirsko ruho. Obuzet vlastitim razočarenjem i neostvarenim željama, Soko svoj mladi život skončava negdje na Pešteri, utanjući u sivilo historijske tragike svog naroda. On je vitez bez trofeja i nježna oficirska duša kojeg lična zadovoljstva i ljubavni problemi odvlače u neočekivanu smrt.

Naslov romana *Ujdurma* (tur. „uydurma“) najbolje je aluzija na podešavanje, smicalicu, spletku ili podvalu, ali i centralni problem muhadžirluka Bošnjaka koji nam je slikanjem pojedinačnih sudbina i likova predočen veoma autentično i uvjerljivo. On je priča o Sokolu muhadžiru, oficiru sultana, careva i kraljeva, koji se iz Cari-grada pomjera da bi se približio

rodnom Kolašinu. Nošen mišlju da voli samo jednu ženu, svoju Hanku, Soko žudi za njenom čistom ljubavlju. Spreman da se odupre najvećim životnim bitkama, nije uspio da se odupre svojoj sudbini u koju zamire njegov mladi život - život brižnog supruga, očuha i zaštitnika porodice.

Mevludin roman *Ujdurma* govori o bošnjačkim seobama, ljubavima i pojedinačnim sudbinama smještenim u određeni historijski kontekst koji pruža nova saznanja o značajnim muhadžirskim životnim epizodama. Tematski je to pisana *vasjetnama* ili testament generacijama opljačkanih, protjeranih i rasijanih kolašinskih Bošnjaka, koja sa sobom nosi određenu ljudsku rezignaciju sa dozom antiratne ironije.

Ujdurma je lijep urnek muhadžirskog romana u kome se prolamaju neponovljivi elementi vanjske i unutarnje stvarnosti, scene dirljivog psihološkog raspoloženja sa sugestivnim sekvencama izrečene ljubavne lirike. Složenost događanja romanu daje posebnu vrijednost. Njime se upotpunjuje praznina "pripovjedačkog pitanja o smislu historije" koje nam daje priliku da dođemo do određenog historijskog objašnjena vjekovne bošnjačke muhadžirske tragedije.

Prema nanizanosti događanja, *Ujdurma* je kompleksna autobiografska i sudbinska reminiscencija prošlosti koja nosi duboku povezanost sa prošlošću i tragičnom sudbinom likova koji žive u sjećanjima Bošnjaka. Snažna heterogenost događaja i likova u romanu sugerira opravdanost njegovog pojavljivanja.

Kada se uzmu u obzir prilike i vrijeme, u kome, i o kome piše, sigurni smo u ocjeni da cijelokupni opus Mevlude Melajac čini uokvirenu historiju u prozi, koju veoma uvjerljivo primiče svom sve brojnjem čitalaštvu.

Novi Pazar, 21. XII 2011. god.

OBILJEŽEN NACIONALNI BLAGDAN BOŠNJAKA “20. NOVEMBAR”

Oobilježavanje Dana Sandžaka u 2011. godini proteklo je u znaku realizacije nekoliko kulturnih sadržaja u organizaciji Bošnjačkog nacionalnog vijeća. Prvo je u prostorijama Vijeća u Novom Pazaru, 18. novembra 2011., održana promocija romana *Elkine tišine*, autorice Selve Šabotić-Ramčilović. Nakon nje uslijedila je, iste večeri, svečanost dodjele Plakete Bošnjačkog nacionalnog vijeća ovogodišnjem laureatu akademiku Aliji Džogoviću, kao i Prvo veče Sandžačkih književnih susreta.

Obilježavanje Dana Sandžaka je nastavljeno aktivnostima BNV-a i 19.

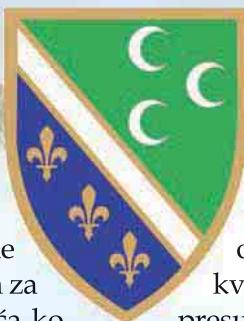
novembra 2011., kada je, u prijepodnevnim satima, u Uredu BNV-a, održana promocija trobroja časopisa *Bošnjačka riječ* (21-23) i izdavačke produkcije Kulturnog društva Bošnjaka Hrvatske „Preporod“.

Istoga dana, u prostorijama Kulturnog centra u Novom Pazaru, organizovano je druženje Učesnika SAKS-a sa mladim neafirmisanim piscima i onima koji tragu za ljepotama pisane riječi. Uslijedio je, naveče, drugi dio Sandžačkih književnih susreta, koji je održan u Narodnoj biblioteci „Dositej Obradović“ u Novom Pazaru.

Dan Sandžaka

Uspješnost realizacije šestih Sandžačkih književnih susreta, održanih u dvije programske večeri tokom obilježavanja Dana Sandžaka, potvrdili su sami učesnici / pisci, poput Safeta Sijarića, Duška Novakovića, Faiza Softića, Redžepa Nurovića i svih ostalih, koji su se i ove godine rado odazvali pozivu BNV-a za učešće, dok njihova lahkoća ko-

municiranja sa publikom govori o tome da oni već savršeno znaju šta novopazarska čitalačka publika želi da čuje. To znači da je tradicija održavanja ovih susreta već urodila plodom i da je BNV dokazalo dosljednost u kontinuitetu održavanja jedne ovakve manifestacije, gdje je kvalitet sve ove godine bio od presudnog značaja.

“ELKINE TIŠINE”

Selva Šabotić-Ramčilović

Sva ta Elkina teška životna borba odigrala se na KBC-u (Kliničko-bolničkom centru) u Beogradu. Poslije dugog oporavka u bolnici za plućne bolesti, također u Beogradu, gdje je ležala puna dva i po mjeseca, prebačena je u KBC, na dalje liječenje, ali nažalost, bez tačne i precizne dijagnoze. Od svih nedaća koje čovjeka zadesa, najgore je iščekivanje i neizvjesnot, koji idu zajedno, „ruku pod ruku“, a spasa i pomoći niotkud. Elkina bolest, njena teška i duga borba za život, događala se za vrijeme ratnih sukoba na prostorima bivše Jugoslavije, 1993. godine, u hladnoj kišovitoj i maglovitoj jeseni, sa ogoljelim drvećem bez lišća i u varošici bez polovine stanovnika; u godinama sa puno neizvjesnosti, straha i mržnje, koja je vladala tim sandžačkim prostorima i širokom okolinom.

Zbog okrutnih dešavanja o opkoljavanja tadašnjih vojnih srpskih rezervista i dobrovoljaca oko Elkina rodnog mjesta, narod je, bježeći, odlazio glavom bez obzira, gdje je ko mislio da može naći sigurnu luku za svoj miran san i normalan civilizacijski život, bez straha i beskrajnih noćnih slutnji, ostavljajući za sobom sve što su decenijama generacije sticale i stvarale, na milost i nemilost „sili“.

(Odlomak iz romana *Elkine tišine*, str. 24, 25)

prof.dr. Redžep Škrijelj, Selva Šabotić-Ramčilović,
Zibija Šarenkapić, akademik Alija Džogović

Roman *Elkine tišine*, autorice Selve Šabotić-Ramčilović, najizazovnije je književno djelo bošnjačke sandžačke savremene književnosti jer je njegov književni kod sociološko raslojavanje patrijarhalnog sandžačkog društva, kao i sudbina Bošnjaka izazvana pomjeranjem sa vjekovnih ognjišta u potrazi za humanom egzistencijom. Djelo se odlikuje najvišim stepenom optimizma u hrvanju sa životnim iskušenjima i željom da se savladaju gruba stvarnost i psihološke traume. Glavni lik je žena koja pobjeđuje krize svojega unutarnjeg svijeta i nagomilani

apsurd u modernoj sociologiji evropskog društva. (O romanu *Elkine tišine*: Suada Džogović, lektor.)

Promocija romana *Elkine tišine* održana je u okviru obilježavanja Dana Sandžaka, 18.11.2011. god., u prostorijama Bošnjačkog nacionalnog vijeća. Promoteri su bili: akademik Alija Džogović, prof.dr. Redžep Škrijelj i, u ime izdavača, Zibija Šarenkapić (Damad, Novi Pazar). Na promociji je bila prisutna i sama autorka g-đa Šabotić-Ramčilović, dok je odlomke iz romana govorila: Hasna Ziljković, dipl.žurnalistica.

Prof. Škrijelj je na promociji rekao da je autorica ovim romanom živopisno predočila ožiljke koje je vrijeme turbulentnih zbivanja s početka devedesetih godina minulog vijeka ostavilo na živote „i pojedinaca i porodica i društva u cjelini”, budući da je ona i svjedok i sudionik. Govoreći o romanu sa aspekta rodne ravnopravnosti, g-đa Šarenkapić je apostrofirala da *tišine* iz naslova romana asocijiraju na šutnju i nijemo trpljenje, što govori i o položaju i ulozi naše, sandžačke žene, kakva je Elka, junakinja ovog romana. Ako demik Džogović je *Elkine tišine* nazvao ne samo prvim modernim romanom savremene tematike, već i prvim psihološkim sandžačkim romanom.

Stilski aspekt romana *Elkine tišine* temelji se savremenim stilskim standardima i priпадa prozi koja se manifestuje i kod drugih pisaca, čak i onih nebošnjačkih. Autorica

ovoga romana nije robovala jezičkoj tradiciji, niti jezičkom lokalizmu, već je za svoj kreativni literarni metod pronašla mjeru koja osavremenjuje bošnjački sandžački književni izraz. Čitajući ovaj roman, može se zapaziti njegova govorna inovacija i stilska razlika u odnosu na djela koja su bila aktuelna u bošnjačkoj riznici, naravno, ako se izuzme onaj virtuozni stilski standard Ćamila Sijarića. Tendencija da se piše kao što je Ćamil pisao prepoznatljiva je kod mnogih sandžačkih pisaca, pa je i Selva uvažavala njegove stilске, kompozicijske i književno-estetske vrijednosti, svakako čuvajući svoju originalnost.

Selva se deklariše prvenstveno kao dobar čitalac, kao pisac širokog jezičkog obrazovanja, formiranog u kontaktu sa dobrom literaturom. Ona je revnosno čitala, da bi lijepo pisala. (Alija Džogović, recenzent romana: *Elkine tišine*, str. 326, 327)

Selva Šabotić-Ramčilović, rođena 1966. god., u Dobrodolima kod Berana (Crna Gora), pisanjem se bavi dugi niz godina. Piše prozu i poeziju. Prvu knjigu *Put spasa* objavila je 2008, a roman *Elkine tišine* 2011. Koordinatorka je za kulturu i stvaralštvo u Zavičajnom klubu „Bihor“. Prvi je glavni i odgovorni urednik prvog glasila Bošnjaka Bihor na bosanskom jeziku u Luksemburgu. Osim pisanjem, bavi se i slikarstvom. Živi u Luksemburgu.

Sa promocije romana „Elkine tišine“, autorice Selve Šabotić Ramčilović

PLAKETA BOŠNJAČKOG NACIONALNOG VIJEĆA

Aliji Džogoviću

akademiku i istaknutom bošnjačkom znanstveniku

Odbor za kulturu i informisanje BNV-a predložio je da Plaketa Bošnjačkog nacionalnog vijeća za 2011. god. bude dodijeljena akademiku Aliji Džogoviću za cjelokupan doprinos u afirmisaniju bosanskog jezika, književnosti, tradicije i kulture Bošnjaka, što je Izvršni odbor BNV-a, na svojoj sjednici, 10.10.2011, jednoglasno prihvatio.

Akademik Alija Džogović, dugogodišnji profesor, pjesnik, znanstvenik, lingvista, antropolog, etnolog, istraživač, teoretičar savremene i tradicionalne bošnjačke književnosti i jedan od naznačajnijih onomastičara i dijalektologa Balkana, rođen je 1929. godine u Laholu kod Bijelog Polja, u Sandžaku. Osnovnu školu završio je u Zatonu, a gimnaziju u Peći. Književnost i

jugoslovenske jezike diplomirao je 1955. godine na Filozofskom fakultetu u Beogradu.

Prve stihove objavio je davne 1950. godine, još kao srednjoškolac. Iste godine dobija Prvu nagradu za poeziju na Konkursu mladih pisaca Kosova. U prvom poslijeratnom zborniku književnih radova "Kosmet piše i pjeva" zastupljen je sa više pjesama.

Od 1950. godine svoju poeziju objavljuje u stotinak časopisa, listova i magazina.

Objavio je više knjiga iz oblasti onomastike (neke u okviru zbornika Onomatološki prilozi, u izdanju SANU, Beograd): *Toponimija jugoslovenskog dela Prokletija - 1983*, *Onomastika Dečana - 1985*, *Onomastika severoistočnih ograna Prokletija - 1986*, *Onomastika Đakovice - 1987*, *Onomastika Gore - 1996*, *Onomastika plavsko-gusinjske regije - 2009*, i veći broj veoma značajnih radova iz oblasti onomastike, dijalektologije, eseistike, književne teorije i kritike.

Osim rezultata u više oblasti, akademik Džogović se kao znanstvenik prepoznaće prema svom istraživačkom opusu iz narodne književnosti Goranaca, koji žive u egzotičnoj šarplaninskoj oblasti. Njegovo stvaralaštvo obuhvata sakupljenu i sistematiziranu dijalektološku građu za oblasti: Bijelo Polje, Vranište kod Dragaša, Đakovici, Rožaje, Peštersku visoravan, Tutin i Novi Pazar.

Akademik Džogović se od 1951. do 1970. godine bavio i novinarstvom kao honorarni dopisnik i saradnik više dnevних listova i periodičnih publikacija, i iz ove oblasti je objavio veliki broj raznovrsnih radova i reportaža.

Za svoje književno stvaralaštvo, dobio je brojne književne nagrade, od kojih izdvajamo: „Književnu nagradu mladih pi-

saca Kosova“ (1951), Specijalnu nagradu Književnog kluba prosvetnih radnika Srbije (1973), Književnu nagradu "Lazar Vučković" (1970), Književnu nagradu "Sabit Užičanin" (1993).

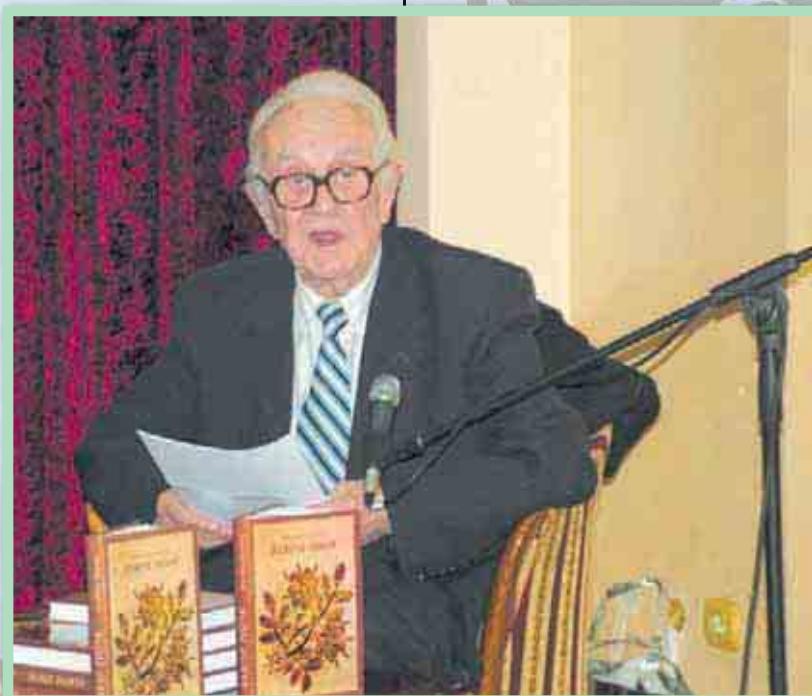
Sa nekoliko pisaca svoje generacije, akademik Alija Džogović je u Peći osnivač i predsjednik Književnog kluba "Ivan Goran Kovačić", a u Beogradu, u vrijeme studiranja, bio član Kluba pisaca Beogradskog univerziteta, član Društva književnika Kosova, Književnog kluba "Karagač" u Peći, te član Udruženja pisaca Sandžaka. Također je bio član Udruženja folklorista Kosova i član Saveza udruženja folklorista Jugoslavije.

Sa grupom pisaca u egzilu, osnovao je u Švedskoj Udruženje bošnjačkih pisaca u skandi-

navskim zemljama, sa sjedištem u Malmeu, a u okviru Udruženja pokrenuo je izdavačku djelatnost kao ediciju "Bihor", u kojoj je štampano više knjiga poezije, proze i naučnih radova.

Ovaj doajen bošnjačke književne teorije i eseistike je umijeću pisanja i čarima poezije podučavao brojne generacije mladih.

U zadnje dvije decenije, posebno poslije 2000. god., radio je na afirmaciji književne tradicije, jezika i kulture Bošnjaka, na projektima reforme školstva i izrade novih nastavnih planova i programa za bošnjačku nacionalnu zajednicu na maternjem bosanskom jeziku u Sandžaku.

Noseći epitet priznatog znanstvenika, Alija Džogović je učesnik više naučnih kongresa, simpozijuma i panela onomastičara, leksikologa, dijalektologa i folklorista nekadašnje SFR Jugoslavije. O njegovom književnom i naučnom radu govori više od stotinu objavljenih prikaza, eseja i raznovrsnih novinarskih priloga, ali i zastupljenost u brojnim antologijama, udžbenicima i znanstvenim studijama.

Bože mili pjevaju Bošnjaci

Zahvaljujući se na priznanju, akademik Džogović je, u svojoj besedi koju je naslovio "Bože mili pjevaju Bošnjaci", na osnovu stihova epa Avda Međedovića, između ostalog, rekao:

"Bošnjaci jesu veliki narod. Njihov prostor je od Ohaja na zapadu do Sidneja na jugoistoku svijeta. Njihova matica je u Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori, u Sandžaku, na Kosovu, Srbiji, Hrvatskoj, Makedoniji, Mađarskoj, Turskoj, dakle na širem prostoru Balkana. Ne može se unedogled sužavati njegov matični prostor svakih deset, dvadeset godina, posle svake agresije i genocida, jer on traje i tamo dokle doseže Lika, do onog stečka pod kojim rahmetuje plemenita Hasanaginica Fatima, i tamo dokle su ratovali Bošnjaci iz spjeva Avda Međedovića, od dalekih prostora Trakije i istočne Turske, do nordijskih fjordova na sjeveru..."

Ne postoji politički niti geografski ključ za podjelu Bošnjaka. Za ovu tvrdnju postoji mnogo historijskih, arheoloških, lingvističkih, književnih i onomastičkih argumenata.

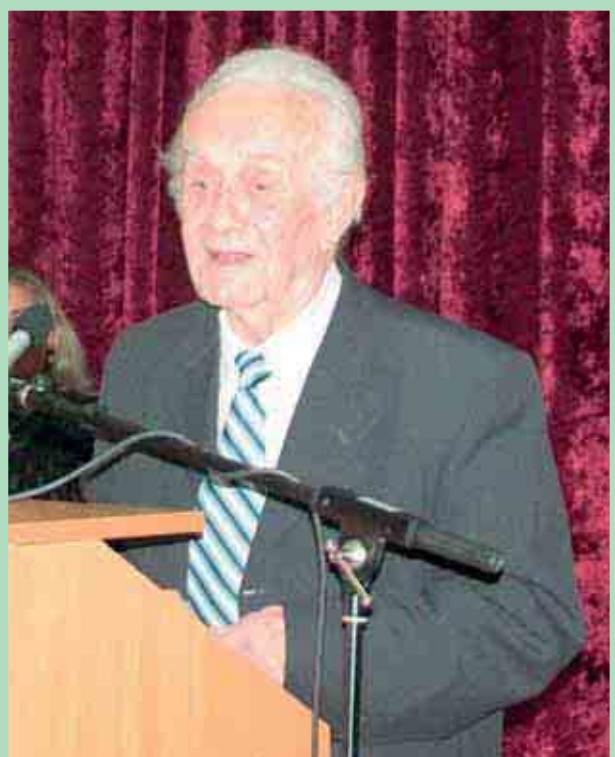
To što danas Bošnjaci nemaju jedinstven politički status i cilj, krivi su oni sami, jer ih razara nesloga, a vrijeme je da tako više ne bude.

Bošnjaci moraju biti svjesni svoje pozicije, svojeg nacionalnog ponosa, onog sažetog u poetici Maka Dizdara - "Bosna ponosna i prkosna".

Bošnjačka snaga je u ponosu i prkosu, u merhametu i insafu, u ljepoti i veličini njihovog jezika imenovanog i historijski potvrđenog kao bosanski jezik.

... Bošnjaci su onaj subjekat koji me je uvijek motivisao da radim, da uradim ono što nije urađeno, da ispravljam ono što je pogrešno i namjerno pogrešno rađeno u zatamnjenoj prošlosti."

"Bošnjaci su onaj subjekat koji me je uvijek motivisao da radim, da uradim ono što nije urađeno, da ispravljam ono što je pogrešno i namjerno pogrešno rađeno u zatamnjenoj prošlosti" - akademik Alija Džogović na svečanoj dodjeli Plakete BNV-a.

6. SAKS 2011

Sandžački književni susreti

Šeote Sandžačke književne susrete zvanično je otvorio Esad Džudžević, predsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća, koji je podsjetio sandžačku javnost da organizovanje književnih susreta u okviru proslave Dana Sandžaka nije slučajno. Ovi susreti su simbolika saradnje, a pisana riječ najbolja spona među ljudima, što ukazuje na saradnju i umrežavanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća ne samo sa pojedincima, nego i sa drugim kulturnim institucijama. "Sandžački književni susreti su otvoreni za sve i na njima učestvuju kako bošnjački književni stvaraoci, tako i svi ostali, oni koji nisu Bošnjaci. To je naše trajno opredjeljenje i na tome se zasniva naša koncepcija proslave ovog zna-

čajnog praznika", poručio je Džudžević, čestitajući svim Bošnjacima, kao i svim građanima, Dan Sandžaka.

Na prvoj Književnoj večeri, koja je održana u Glavnem uredu Bošnjačkog nacionalnog vijeća, 18.11.2011, predstavili su se: ovogodišnji laureat Alija Džogović, potom Safet Sijarić iz Sarajeva, Sead Begović iz Zagreba, Dejana Nikolić iz Beograda, Faiz Softić iz Luksemburga i Redžep Nurović sa teritorije Novog Pazara.

Gost prve večeri na Šestim sandžačkim književnim susretima bio je Atif Džafić, recitator i antologičar, koji je govorio stihove Maka Dizdara, Omera Hajama, Tina Ujevića, Branka Miljkovića i Brane Petrovića.

Alija Džogović /1929, Lahole - Bijelo Polje/, danas jedan od vodećih mislilaca među sandžačkim Bošnjacima. Objavio je više knjiga poezije: Cvet i rana, Materidža, Aragonitski nakit, Sarajevo Guernica, Porijeklo

pjesme i Gdje je ta otadžbina, Lirske narodne pjesme Metohije (zbirka lirske narodnih pjesama), Bijel behar (antologija pjesama bošnjačkih pisaca Sandžaka i Kosova) i druge. Autor je desetak knjiga iz oblasti naučno-istrazivakog rada na polju lingvistike, odnosno onomastike i dijalektologije, te usmenih narodnih tvorevina iz nekoliko krajeva u kojima žive Bošnjaci.

Polemika sa Feridom

*Prepoznao sam Tvoj štit, dragi Feride,
jeste – od njega je ostalo još samo malo
skupocjene materije. Iste je sudbine
kao onaj kožuf
od najboljeg argonautskog ovna.*

*Pa mi se čini, dragi Feride, da je absurd
tražiti Zlatno runo po Skardusu i Skitiji
i loviti tankonoge koštute,
vrzmati se po liticama planina,
jer niže, kod Radike, zlatnokose nimfe
igraju tanec i oro.*

*To je to, Feride! Jeste, dobre su nam
te knjige, i te pjesme, i te definicije,
i te sokratovske gnomе,
ali nisu dobri zaključci,
jer sve je drugačije od onoga što je bilo,
i ne bi valjalo da nije tako,
zar ne? Zar ne, Feride?*

*Možemo ja i Ti polemisati o svemu,
do zore,
ali će jutro donijeti sve drugačije od onoga
što smo ja i Ti cijelu noć prebirali.*

*Ništa je sve to prema onom Andromahinom Poljupcu
što ga dade Hektoru pred Trojom, ništa su
one vragolije Parisa i Lijepo Helene.*

*Dobro je što si odbacio onaj kožuf, Feride,
jer to je put za onu Piramidu Sunca,
i za onaj Vrh nad Vrhovima.
Moja i Twoja zemlja imaju visoke Vrhove,
svako brdo je Vrh Iznad,
samo treba poći tamo, treba krenuti, treba ići
k Vrhu, jer tako je učinio i onaj
Arablanin Muhamed. Utvrdio je da Vrh neće k njemu,*

*ali je zato bio uman i krenuo je on k Vrhu –
i stigao gdje treba.*

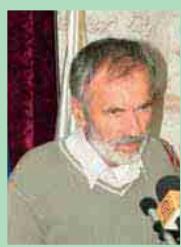
*Sokrat jeste pogriješio:
pričao je priče po angorama,
mislio je da promijeni svijet
a nije mogao pretočiti otrov u vino,
ili otići na planinu – među falkone,
ili otići na izvor Radike, na njen radius,
tamo gdje se igraju sunce i kapljice vode,
tamo gdje vile kolo vode, onako kao
uz moje Kolovoze.
Tu je, dakle, filozofski ključ –
šta će trulež kožufa,
šta će kome taj pepeo, ti moljci?!
Ostaje samo ono što je vječno,
onaj Andromahin poljubac Hektoru
pred boj sa pljačkašem Ahilejem.
Slaba bijaše Peta onome Ahileju,
siledžiji i razbojniku, što ostavi
Heladu varvarima, a on sam ode da
poruši Vječnu Troju.
I ne poruši je – ostade Troja u onom
Andromahinom Poljupcu, i njene ruke
na Hektorovim ramenima.*

*Krenimo, Feride, na onu
Bosansku Piramidu Sunca,
ponesimo kožufe u polje
neka vjetar razveje prašinu i moljce,
a mi putujmo na Vrh Iznad onoga što je Dolje.*

*Danas ne znamo, ni ja ni Ti, Feride,
gdje su Ahilos' štit i kopљe,
gdje je grob Ahilejev –
ne zna to niko,
ali se dobro zna za Andromahin Poljubac
i za Velicanstvenu Troju.*

*Šta je o tome govorio Sokrat – ne zna se,
u tome si Ispred Njega, viši od njega
za onu Bosansku Piramidu Sunca,
i za ono Iznad...*

SAFET SIJARIĆ /1952, Godjivo - Bijelo Polje/, profesor književnosti. Danas živi u Sarajevu kao samostalni pisac. Posebnu pažnju među čitalačkom publikom privukli su njegovi romani: *Rod i dom*, *Udar orla* i *Glas divine*, te pripovijest: *Žena s tromeđe*. Dobitnik je godišnje nagrade za prozu u BiH nagrade "Zija Dizdarević" (dvaput zaredom) i nagrade Soroš fondacije za Roman godine, 1999, za roman: *Rod i dom*.

"Nisam od onih pisaca koji su odrasli među knjigama. Rođen kao nomadsko dijete u sandžačkoj vrelti, rastao sam među zmijama. Dijeleći istu zemlju, one i ja smo vazda bili u ratu. Podosta ih nosim na duši. Moja pripovijest ustvari je pokušaj da se jednom bude pošten" (S.Safet u knjizi: *Zmijski vez*).

Susret bajoneta kod Verdena

Jedan od ovud od njemačke strane,
drugi od onud od francuske,
dva su pošla ravno i zadivljajuće smjerno,
potravši se koji će kojeg brže mimoći.

Druga dva su stremila tako što je
njemački onog otud gledao
da nadskoči, nadvisi,
a onaj ovom da podiđe.

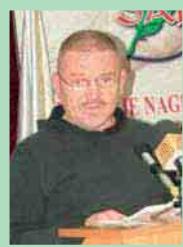
Jedan francuski računao je na to
da ovog odovud zavara i zbuni,
ali će i ovaj njega pokušati da nadmudri.
Kako prvi udari, drugi će sasvim drukčije.

Dva su se razminula koso unakrst,
kao da dočaravaju slovo iks.
Na jednog sa zapada što je dolazio ravno
obrušila su se dva, onako s niska.

A otud ovamo na jednog – tri.
Jedan s visoka, a dva,
reklo bi se, više sa strana.
Jedan njemački je napredovao zasad uprazno.

Dva su se dodirnula samim oštricama,
čisto jedan drugog bruseći.
Dva se dotakla onako lakše, nježnije,
kao da se međusobno briju.

A dva su kliznula jedan po drugom
nekako glatko i nježno,
milujući se kao u najvećem
ljubavnom zanosu...

Sead Begović (1954, Zagreb), glavni je i odgovorni urednik časopisa za kulturu i društvena pitanja *Behar*. Objavio je zbirke pjesama: *Vodenje pjesme*, *Nad pjesmama*, *Ostavljam trag*, *Nova kuća*, *Između dvije udobnosti*; pjesme i priče: *Bad blue boys*; književne kritike: *Književna otkrivanja*, *Pjesmozor*, *Književni meridiani*; izbor iz poezije: *Prorok u našem vrtu*, *Sve opet postoji*, *Osvrneš se stablu*; te priče: "Sanjao sam smrt pastira", "Džibrilove oči".

Prazni kovčeg tijela

Otvorim oči! O Allahu dragi
Napredujem u miraku
Ulazim li to u vječnost?
Ili padam udaren maljem
u grješnu tamu tude utrobe
začet od turobnog glasa
nepoznata čovjeka, a
stranci su besmrtni, uvijek ih ima
čekamo ih kao vjerovnike
i pobijemo, jer su posve drugačiji
a naša bolna leđa ne podnose
taktove sagibanja pred neznancima
kojima svakako treba potpaliti mozak
a zatim im prodati dušu
pa se klanjati praznom kovčegu tijela
a gdje drugdje nego u Hrvatskoj
gdje sam ja manjina
a Allah nije.

Dejana Nikolić /1965, Priština/, Gimnaziju je završila u Prištini, a diplomirala je na Filološkom fakultetu u Beogradu, na grupama za Ruski jezik i književnost i Opštu književnost sa teorijom književnosti.

Povremeno je radila kao profesor ruskog jezika i prevodilac za novinsku agenciju TANJUG.

Objavila je tri knjige poezije: *Večera*, *Tristia* i *Porculan*.

Zastupljena je u antologiji savremene srpske poezije: *Muzej šumova*. Dobitnica je nagrade "Pero Despota Stefana Lazarevića". Član je Udruženja književnika Srbije od 2011. godine.

Živi u Beogradu i ima status samostalnog umjetnika.

Faiz Softić/1958, Bijelo Polje - Crna Gora/. Njegovi rukopisi su uvršteni u školske programe u BiH i na Kosovu. Bosanski rat ga zatiče u Sarajevu gdje ostaje do kraja da "brani" grad i zapisuje. Godine 1995, za ženom i djecom, odlazi u Luksemburg, gdje nastavlja sa književnim radom. Tu je i napisao roman *Pod Kun planinom*, zasnovan na autentičnom događaju iz svog zavičaja, koji je doživio više izdanja, filmski scenarij i prijevod na francuski jezik (*Sous le mont Kun*). Napisao je i roman: *Strah od rodne kuće*, te pripovijetke: *Čovjek koji kisne*. Objavio je zbirke poezije: *Strašan je zid bez sjene*, *Čovjek na rasputici*. U pripremi je monografija: *Bošnjaci u Luksemburgu*, a u štampi knjiga novela: *Mjeseceve priče*. Softić je suorganizator velikog internacionalnog Festivala kulture koji se svake godine, u martu mjesecu, održava u Luksemburgu i na kojem učestvuje više pisaca iz republika ex-Yu. Glavni i odgovorni je urednik revije *Bihor*, koja izlazi u Luksemburgu na bosanskom i francuskom jeziku.

Na prvoj večeri susreta predstavio se pjesmama *Tamo i Kriva voda*, a druge večeri u Biblioteci, pjesmama *Ona još ništa ne zna i Razgovor s ocem*.

Razgovor s ocem

Više se nećeš radovat kišama
Kad upekne zvezdan
I vjetrovi suhi
Oblake čodre krenu od Pešteri.
Nebo je ostalo prazno k'o prestolje.

Potonuli su debeli otkosi
I prve jagnjice – radost tvoja.
Oprosti što ti ne mogah biti na ispraćaju
Što te ne spustih na spavanje
I prvi grumen zemlje na tvoj drveni jordan
Ne baci ruka moja.

Na mrtvoj straži čujem neko zbori.
Mio glas zove ispod zemlje
Kad se brda crna zaodjenu maglom
Vidim tvoju sjenu u ogledalu.

Znam:
Sestra je plakala kravu dok je muzla
Osman je pušio pokraj svježe humke.
Majka je svunoć čekala nekog
Lomeći ruke.

Tamo

Tamo
Gdje su nam majke kukale
Za prvim za najmilijim;

Tamo
Gdje svrake bjelorepe
Tjeramso s naših oraha:
Huuuj, zloslutnice, daleko od našeg sela;

Tamo
gdje se rano lijegal
Da se ne bi večeralo;

Tamo
Gdje sam prvi put
Usnio kose
Moje hurije;

Tamo
Gdje razjaren bik
Soježu humku na rogove diže,
K'o da doziva onog
Ko mu je prvu šaku soli
U grlo sasuo;

Tamo
Gdje ljetnji snijeg
Bijel' k'o fistan
Hadžibegovice
Zaljulja na rasklasali ječam;

Tamo
Gdje huka gora
Pjesmu ispjевава
Koja se k'o ozeblica
Prima za moju utrobu;

Tamo
Gdje se moja sestra
(Odavno već sa zemljom sjedinjena)
Umivala vodom u kojoj se svunoć
kiseli bojturan –
Da zamiriše dragom prvo veče.

Tamo gdje se moj otac sniza s nogu
Kad sam prvu diplomu pružio
I poljubio crnu ispucalu ruku:

Hvala ti, o sveta ruko moga oca!

Tamo gdje se čeka
Otvorenje Nebesa
I gdje komšija komšiji
Za podlanicu zemlje nerodilje,
Zemlje Nesretnice,
Uzima život
K'o da ubere tek zarudelu trešnju;

Tamo gdje kletva
Na treće koljeno pada.
Tamo gdje se jeo mlad bukov list;

Tamo
Gdje se pobaceno dijete
Ná mjesecini krišom ukopava
U odorak
Dok iznad njegove sakrivene humke
Majka čupa prsa
K'o da ga hoće nadojit
Za vječnost;

Tamo je moja,
U korov
Zarasla kuća.

Redžep Nurović /1945, Lukare-Novi Pazar/. Objavio je zbirke poezije: Šta bi mi ostalo?, koja je objavljena u elektronskoj biblioteci Univerziteta Mičigen (SAD), i Djed Fehim i šestoprsti Hrusto, knjige kratkih proza: Pendžeri i Kamen. Živi u rodnom mjestu.

Glad

Jedan je pisac rekao da je glad ono što se nalazi između hljeba i usta. Pisanje je slično gladi, samo se nalazi između dara i svijesti da se taj dar ima, domudrovao sam ja.

Oduvijek sam želio da napišem makar jednu priču, ne samo pjesmice. Ali kad bih se nakonio, osjetio bih nemoć, kao da mi je zadano da iz ogromne gomile pijeska izdvojam jedno zrnce po nečemu drukčijem od ostalih, te da o toj razlici ispričam nešto što нико drugi ne zna. Tu bi mi se sve vezivalo u mrtvi zavezak, naklonost se nekud zaturala, olovka u mojoj ruci postajala je gumena varalica u ustima odojčeta. U fijoci ostajale su bijele hartije ili škrabotine koje su podsjećale na trudnu mladu, ali nemoćnu da roditi živo dijete.

Odmah sam pružio ruku prema polici da uzmem koju knjigu i pročitam

tuđu priču. Kažiprst i prst do njega strigli su kao makaze iznad debelih knjiga. Sijarić, Lalić, Kami, Selimović, Šolohov... Nisam se prihvatio niti jedne od njih. Ko zna je li ruka bježala od njihove debljine ili sam računao da su sasvim isposnile od mnogobrojnih čitanja, kao njive od oranja.

Vraćao sam se opet svojoj priči. Kao ogladnjela ptica kad kljuca, prikupljao sam sjećanja.

Iza rata su smislili još jednu mjeru za vrijeme - petoljetku. Iz nje нико nije mogao iskoracići. Država je svakoga uvažavala onoliko koliko je imao te riječi u ustima. Petoljetka je svakoga imala na spisku, osobito zdrave i snažne muškarce, pogodne za radne akcije. Volju za to ubrzgali bi im špicom ideologije i ona je gredila do oduševljenja.

Moj otac je bio među prvima. Kad je navukao nekakvu boleštinu i nije mogao da radi, oca su otpustili, rekli da ide kući. Iz torbe je našao majci pružio dosta bajatog grumenja simita, dosta parčića keksa, a jedne novine u crnini gurnuo nazad. U njima je pisalo da je umro Moša Pijade, a i da je ulthačen "narodni zlikovac" Bajram Hodžić. Od tih novina bili smo i tužni i radosni. Zbog Moše, ljudi nisu neki dan radili; zbog Bajrama, smjeli su da mrknju u kafanama. Mi djeca nismo išli u školu. Kad je sve prošlo, novinu sam poklonio učitelju.

To je proljeće u mom sjećanju imalo još jednu fleku, nalik ugrušku krvi na rani. Bolovao sam tifus koji uzrokuje nemaština. Stalno sam bio u bunilu.

Majčinu i očevu glavu ugledao bih ponekad iznad moje kroz sumaglicu, šarenou kao vatromet. Tad sam prvi put shvatio da babo može i da plače. Njegov mi je plač licilo na kamen koji se otapa. Dušek mi je bio napunjen vunom koju je majka sakupljala od tuđih olinjalih ovaca, sa glogova i kleka, kao ptica za gnijezdo, da mi je mekše pod svehlim tijelom.

Kad bi me vatra bacila u bunilo, na zidu kraj mog ležaja video sam živo jagnje sa crnom šarom na čelu. Stalno je gledalo prema meni, otkidajući latice lijepom žutom cvjetu koji do tad nisam vidao, niti mu znao ime. Ko zna je li bilo bolje što je to jagnje postojalo ili da nije.

Nakon mjesec dana, oteo sam se vatri i ozdravio. Činilo mi se iza te bolesti da sam zaboravio sve što sam znao, da mi valja učiti hodati i govoriti. Tamo gdje je bilo ono jagnje visila je nevješto uštavljena pustećija, na kojoj je klanjao naš otac. Krio je to da klanja od svakoga izvan naše kuće, nama prijetio da kome o tome ne zucnemo.

Držeći svoju varalicu u ruci, sjetih se da ni čovjek što bješe došao po moju knjigu pjesmica ne htjede u kuću. Uz direk pod nastrešnicom licilo je na prislonjeni balvan. Moja mu žena reče da nemamo više knjiga, a čovjek se ispravi i kaza: „Da smo živi i zdravi“, pa ode.

Ničega se više nisam sjetio što bi poslužilo za moju priču. Čak ni smrti predsjednika bivše naše države, one u kojoj нико nikom nije smio biti što drugo osim brat. One čije nas rušenje više košta nego njena izgradnja. Nisam pisao ni o kobi te braće kad dijeliše čije je što. Znao sam da o ratu ni najbolji pisci nisu ništa napisali što liči na rat.

Sjetio sam se riječi jednog ozbiljnog pisca koji mi je savjetovao da ništa ne pišem. Ništa baš. Da se ne navađam na tu muku. Shvatio sam njegove riječi i uvažavao ga i zbog toga. Ali nisam poslušao uvaženog pisca. Sjeo sam da napišem priču o hodži iz Radetine.

Došla kod njega Milica iz Dobrinje. I dok mu je pričala o svojoj bolesti, zurila je u hodžu kao u anđela. Bješe mršav, nekud isčajio kroz nogavice i rukave, te mu odjeća postala velika, kao tuđa.

"Kako se zoveš, ženo?"

"Milica ja."

"Dijete, kako veli ova žena da joj je ime?"

"Milica... Milica, babo" - dovikivao mu sin Ibro, kao da je nešto ušivao duplim šavom.

"Dobro. Da si, ako Bog da, živa i zdrava."

Položioš ga po tronošcu modrom kao indigo, hodža je na parčetu žutnule hartije započeo zapis. Milica vidje da hodža piše zdesna naličjevo, a i mimo hartije, preko modre daske. Šutjela je da što ne pošteći. Kad je hodža rekao da nikom nije bolje pisao, presavio je hartiju nekoliko puta i pružio je Milici. Prihvatajući zapis, kao da je krila od nekoga, gurnula je u koščatu hodžinu šaku zgužvanu novčanicu. Pošto je dobro odmukla niz selo, osvrnula se i vidjela da se hodžina kuća uzdiže k nebu.

Više godina, nakon što je ozdravila, Milica je hodži slala poklone. Lane je čula da je hodžin mezar probila haptovina i palamida. Na stolu u mojoj radnoj sobi našao sam knjigu: Šibica za njedra. Na dnu ime pisca. Kad sam pročitao knjigu, učinilo mi se da je ono u njoj slično mojoj priči - nenapisanoj. Sreo sam prijatelja koji mnogo zna o knjigama i pitao ga je li je pročitao. Potvrdio je. Više ga ništa nisam pitao.

Cinilo mi se da niko ne smije pokuditi tu knjigu, kao što ne smije lomiti crijev na mojoj kući.

PROMOCIJA BOŠNJAČKIH PISANIH MEDIJA

"Bošnjačka riječ", "Preporodov Behar" i "Journal"

Izdavačka produkcija Kulturnog društva Bošnjaka Hrvatske „Preporod“ predstavljena je u okviru programa obilježavanja Dana Sandžaka, 19. novembra 2011. god., u Glavnom u redu BNV-a, kao i trobroj časopisa *Bošnjačka riječ* (21-23). O Izdavačkoj produkciji Preporoda govorili su gosti iz Zagreba: Sead Begović, urednik časopisa *Behar*, i Ismet Isaković, glavni urednik Preporodovog *Journala*, dok su trobroj časopisa *Bošnjačka riječ* predstavili Esad Džudžević, predsjednik BNV-a, Muhedin Fijuljanin, publicista, i Redžep Škrijelj, urednik *Bošnjačke riječi*.

Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske „Preporod“ osnovano je 1991. godine kao autohtono i samostalno udruženje hrvatskih Bošnjaka. Nastoji afirmisati veliki potencijal kulturnog stvaralaštva Bošnjaka Hrvatske kao izvorne posebnosti u hrvatskoj kulturi, gdje se višestrukim kulturnim iskustvom obogaćuje ukupna kulturna javnost

novim vrijednostima. Poznat je po svojoj informativnoj djelatnosti. Dvojmesečnik za kulturu i društvena pitanja *Behar* izlazi od osnivanja Društva i najpoznatiji je bošnjački medij u Hrvatskoj. Glavni urednik deset godina bio je Ibrahim Kajan, koji je ujedno bio i predsjednik Društva. Uredništvo 2001. preuzima dr. Muha-

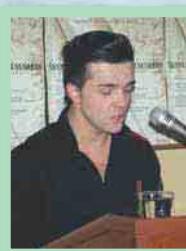
med Ždralović, a 2006. Sead Begović. Mjesecnik *Preporodov Journal* usmjeren je k društvenoj aktualnosti, polemici i intervjuiima. U početku je izlazio kao podlistak *Behara*, a od 2003. kao list sa samostalnom redakcijom. Oba lista su rado čitana i u Bosni i Hercegovini. "Preporod" izdaje i polugodišnjak za djecu i mlade *Jasmin*.

"Preporod" je poznat i po izdavačkoj djelatnosti s objavljenih više naslova svake godine u tematskom rasponu od književnosti do znanosti i publicistike. Kako je Sead Begović kazao, publici je posebno bilo interesantno izdanje Nušićevih *Ramazanskih priča*. Ovu zbirku je Nušić napisao još 1887. godine, a prvi put je objavljena 35 godina kasnije (1922). Pa, i kasnije, kao da je namjerno izostavljana, našla se tek u izdanjima cjelokupnih Nušićevih djela i to posljednji put 1961. god., te je stoga ovaj Preporodov izdavački poduhvat vrijedan pažnje.

Urednik časopisa "Behar" Sead Begović i predsjednik BNV-a Esad Džudžević razmijernili su međusobno izdanja dvije bošnjačke institucije: Begović je Dudževiću poklonio knjigu "Ramazanske večeri" od B.Nušića, dok je Džudžević, u znak zahvalnosti, Izdavačkoj kući Preporod poklonio "Monografiju sandžačkih Bošnjaka", Muhedina Fijuljanina, uz komentar da Bošnjaci u svim državama – Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji – najbolje mogu komunicirati putem pisane riječi, te da je to način širenja pozitivne energije s ciljem ostvarivanja njihovih zajedničkih interesa.

Drugi dio književnih susreta održan je u novopazarskoj gradskoj biblioteci „Dositej Obrađović“, 19.11.2011. Publika je uživala u interpretacijama stihova pjesnika: Duška Novakovića i Rada Đokanovića iz Beograda, Envera Muratovića iz Rožaja, Radomana Čečenovića iz Bijelog Polja, Ramiza Šaćirovića iz Tutina, Hajra Ikića iz Novog Pazara, Murata Čorovića iz Bijelog Polja, Merime Čingić iz Sjenice.

S ciljem da i mlade, nedovoljno afirmisane, pjesnike uključi u ovaj projekat, organizator je pozvao da učestvuju i tri pjesnika, studenta, iz Novog Pazara: Edinu Bećović, Harisu Ibrahimovića i Džeđlanu Prušević.

Duško Novaković /1948, Podgorica/. Objavio je petnaestak knjiga pjesama, među kojima su: *Znalac ogledala*, *Nadzornik kvarta*, *Hodnikom*, *Dostavljeni muzama*, *Smetenjakov crtež*, *Stacionarije - pesme rata i mesečarenja*, *Kupe nenagrađenih*, *Kad ćemo svetla pogasiti* i dr. Dobitnik je mnogih književnih nagrada za poeziju, među njima: *Zmajeve*, *Disove*, *Danice Marković*, nagrade *Desanka Maksimović*, nagrade Grada Beograda za ukupno pjesničko djelo, 2009. god., i mnogih drugih. Živi u Beogradu.

Lubenice me uče

Pojeo polovinu kriške
On već pojeo nekoliko
Takoreći celu lubenicu

Nije častio semenke

Fruktoza moje odluke bila je
Ješću brzo kao on

I jeo sam brzo kao on
Sledećeg puta još brže
I nos je učestvovalo u tome
I obrve i brada je riljala
Nadoknađujući sve prethodne količine
Kao nepojedenu pravdu

Ali, prijatelju, ja ne bih da u nedogled, do kraja života
Umirem stenjući od nadutosti
Ja bih ponovo da naučim kako da jedem lubenice
Naravno, bez semenki i kore
Svesno uživajući u sporom žvakaju i gutanju slasti
Ja bih da jedem lubenice otmeno, kao krava detelinu.

Enver Muratović Enisin /1978, Rožaje/. Objavio je zbirke poezije: *Za suncem zavičaja* (Pljevlja, 1996), *Sunce u čaši* (haiku poezija, Rožaje, 1997); *Uzmi i ostatak mene* (Pljevlja, 1998), *Druga obala* (Andrijevica, 2001), *Naopako* (Rožaje, 2004). Živi i radi u Rožajama.

UZALUDNI KAO SUNCE

...

4.

Dobri oče, oče mrtoi,
Da li čuješ jade srca?
Previše je palo žrtvi
U toj borbi protiv sunca;
Previše je krvi, znoja,
Prosuto po Zemlji srama;
Previše je ova moja
Pocrnjela crna tama!
Premalo je, oče, ruku
Pruženih za pomirenja;
Sve više smo braća vuku
I robovi nepoštenja!
Premalo je ljudi, zbilja,
Da su ljudi kao prije;
Pobjegli su ispod bilja -
Vrebaju nas ljudi-zmije!

5.

Ni zavičaj više nije
Kao prije. Tamo sada
Nema lica da se mijesi,
Jabuka i prašnih džada.
Ali, oče, ima nečeg
Što me vuče izdaleka,
Dok smrznuto pada veče -
Valjda konop sa direka!

Rade Đokanović /1955, Bratunac/. Objavio je pet knjiiga pjesama: *Suva usta*, *Zvono*, *Orahova ljudska*, *Laka ruka*, *Škripac i Službena beležnica*. Živi u Beogradu i ima status samostalnog umjetnika.

Radovan Čečenović /1979, Pavino Polje - Bijelo Polje/ je profesor srpskog jezika i književnosti. Objavio je knjigu pjesama: *Krivotvorene pjesme*.

Zloupotrebio sam jasnost

*Kad nisam dovoljno jasan,
vetar, u naletu, zbrisje otkose.
Nebo, šta nam to šalje u praskozorje?
Starac ne razume ozonski omotač,
potpaljuje stare gume, kaučuk i plastiku.*

*U bledo sećanje vraća se onaj koji je spavao.
Tamu polivaljuje onaj što je oslepeo.
I onaj koji je sebi oči iskopao
da bi mislio. Njih je nevidom
darivao bog u doba sopstvene sreće.*

*Jedno mirko zrnice peska u peščaniku,
uočljivo, sve dok ga druga ne zatrpuju.
Vreme u tesnacu curi u svetlost
iznova prelamajući zrak na grimiz-porfiru.
To je ritam zvezde sporednog neba.*

*Zloupotrebio sam jedared jasnost
i zeleno je žito stalo na sopstveni klas.
Nebo je slalo svetlost i ledenu vodu
toliko često da je mlado poleglo žito.
I sve se rasulo u zrnasta slova.*

Čija to pjesma okolo tumara

*Bilo bi potpuno pogrešno
Okrenuti glavu
I pljunuti*

*Ili uzeti dnevne novine
I znati toliko toga
O trpljenju svijeta*

*Kroz poslijepodne
Kao kroz stid
Vucara se svježe ofarbana žardinjera
(Pokraj nje su jutros
Ubili
Prvog čovjeka Policije)
Ubistvo miriše na tek otvorenu limenku farbe.*

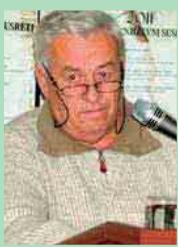
*Tihano
Cere se bilbordi
I dan prekrasno sivi*

*Bilo bi potpuno pogrešno
Okrenuti se
I otići
na zavičaj po riječima mnogih*

*Iz pomodrelog neba
Balkanskog
Evropskog
Staronarativnog
Ili nekog sasvim našeg
Viri oštira riblja kost*

*Novi dobošari
Stari cirkuzanti
I sva njihova maloumna djeca
Vesele se*

*Dok
Na zavičaj nam
Podivljao silazi dan*

Ramiz Šaćirović /1949, Tutin/ je profesor jezika i književnosti. Bavi se i etnologijom, etnogenetikom, historijom, kao i pisanjem kratkih formi – dječijih kratkih priča i poezije. Objavljuje u raznim časopisima i književnim publikacijama. Živi i radi u Meljama, opština Tutin.

Ne naginji se kroz prozor

Onoga trena, kad podše daleko,
ostaću skamerijena pogleda, nijem i zaluđen,
Jer neće te biti u mojim očima.
Jedino ćeš ostati u srcu, a duša biće prazna.
Ne mirim se time da si otišla i nestala,
Kao pahulja sa dlana,
Kao paperje koje vjetar vija,
Isparila kao kap vode na vrelini sunca,
A ja ostao prazan do bola.
Da li si se upitala kako će meni biti
Onoga trena kada pustiš prvi korak
Prema daljini,
Odlazeći od mojih snova?
E, znaj, tada će moj život
Biti pust do vriska,
Kojim ću se lječiti od samoće,
A tražio sam te dugo, dugo,
Godinama, decenijama.
Ionog trena kada sam te ugledao
Ničeg više na ovom svijetu nije ni bilo
Osim tebe,
Osim tebe i neba.
U oku tvom vidjeli zvjezdano nebo,
Sreću u divnom osmještu,
Bogatstvo svijeta u bujnoj kosi,
Hod tvoj odrađao je tvoju gordost.
Tada sam zarijemio.
Ni danas ne umijem da iskažem ljubav,
Da iskažem divljenje i ushićenje
Tvojoj prisutnosti u mom životu.
Od tada do danas, naraslasi si kao svemir
I stalno mi rasteš.
Ti znaš da te volim,
Da si mi oko, vila, dunjaluk,
Sve ono čega nisam imao.
Taman se ponadah sreći,
Pogledu tvom, osmijehu.
Ti hitaš nekud, butum dunjaluka,
Ostavlajući mi ranu, strepnju,
Da oko ti vidjeti neću,
Da mijeh ti čuti ne mogu,
A tvoje gugutanje zamrijeće mi.
Sve je to tako, i još teže!
A kako će meni biti,
Nećeš saznati.
Jedino ćeš znati da puštam „Bijelo dugme“ i pjevušim
Bolnim srcem i tužaljivim glasom
„Putuj Selmaaaa, i ne naginji se kroz prozor“.

Hajro Ikić /1947/, učitelj i pjesnik iz Novog Pazara. Svoju ljubav prema djeci i svom pozivu pretočio je u sjajnu zbirku poezije za djecu: *Pismo učitelju*.

Golubice

U mome gnijezdu nobična skica
Izleglo se šest nježnih golubica.
Učile su da mudro lete,
Da nesreći ne budu mete.
Mamila ih je njihova zvijezda
I odleteše iz moga gnijezda.

Da imam moć čarobnog stila,
Svakoj bi dao Feniksova krila,
Neka slijede časne putokaze,
Van ponora da biraju staze!

Ako vam blista tuđazvijezda,
To je samo duševna varka!
Ko ruši temelje svoga gnijezda
Do dna će mu potonuti barka.

Murat Čorović /1942, Bijelo Polje/. Bio je prvo učitelj, potom novinar, pa i glavni urednik *Bjelopoljskih novina*. Čorović je osnivač i glavni urednik *Mozaika*, revije za kulturu, obrazovanje i tradiciju u Bijelom Polju. Piše pjesme i aforizme (objavio knjigu aforizama: *Varničenja*). Za rad u školi dobio je 1974. godine najveće republičko priznanje OKTOIH. Za novinarski rad je, 1985. god., dobio godišnju nagradu Udruženja novinara Crne Gore, a za pjesme nagrade: „Ratkovićevih večeri poezije“ i lokalnog (bjelopoljskog) Udruženja književnih stvaralaca.

Ubogi stvore sandžački

Ubogi stvore sandžački, gorštački,
Ponosom i prkosom zadojen.
Olujama brušen, gušen i rušen.
Munje ti nebeske put osvjetljavale,
A ovozemaljske tmuše vezivale oči.

Kao i drugi, iz ljubavi nastao,
A mimo mnogih u oluji rastao.
I mećavama svikao, pa ižđikao,
U zavist ižđikao.
Nesmirom pelcovan.
Vječiti tragaču za pregršt sunca,
Za parče vedra neba, za koru hljeba.

Dok gaziš tom zemljom zapadnjačkom,
Šta je sa kućom tvojom sandžačkom?
Ili je bijes nečiji sprazio u njoj i miša u duvaru,
Ili je miši premiljavaju napuštenu, staru?
Dok novu kuću kućiš tamo preko bare,
Sanjaš li, Sandžakljo, predaka svojih mezare,
Vrtače gdje si se golokrak sakrivaо,
Jerebasme, babovače, pašinke, šare,
I sent po kojem si djetinjstvo rano
Za vječnost prikivao?

Ubogi sandžački stvore,
Stoljeća zbole o tvojoj sudbini.
Bio si slamka među vihore,
Čun na morskoj pučini.
U san ti vjekovni dugovi udarali,
Kosti ti napaćene vjetrovi
S Mašika na Magreb rasturali.
I kad si zvijezde skidao, bio si mali.
Bio si svoj na svome, a tuđinom te zvali.
Batrgao si u životu
Kao u životom blatu.
Batrgao,
Sa omicom svilenom
O vratu.

AFORIZMI:

Izgubio sam prijatelja.
Držao sam ga za riječ.

Sve je prolazno,
samo mi tapkamo u mjestu

Nemamo nezaposlenih.
Radimo jedni protiv drugih.

Kako sam se nadao,
desilo se još gore.

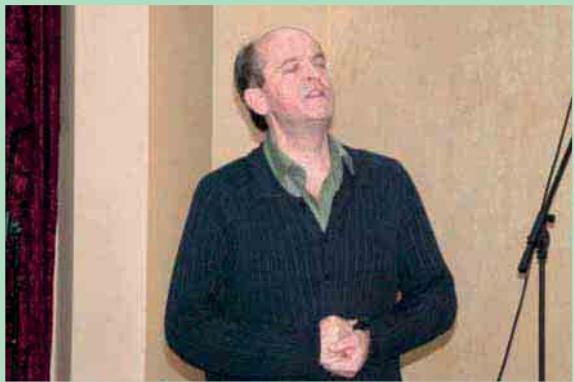
Radan smo narod,
ali imamo preča posla.

Dali smo im povjerenje.
Sve ostalo uzimaju sami.

Sandžakljo, bekrijo - rođeni veseljače i merakljo!
Sandžak ti mjesto rođenja i mjesto prividenja.
Mjesto presveto i prokleti, mjesto anateme
I blagoslova, mrtve jave i živilih snova.

Konačno, stvore sandžački, junački,
Odzvonilo je vjekovnome mraku.
Prošla su pogana vremena,
Zlo sjeme ne niče ni u Sandžaku.
Lekcije životne, duge - te svete hamajlige,
Naučile su ljude da žive zajedno,
Da uvažavaju jedni druge.
Ti dobro znaš koliko mržnja ispija mrzitelja.
Znaš šta je oprost i sabor i merhamet.
I od neprijatelja gradi prijatelja,
U saboru i u oprostu je selamet.
Ti, čija se učiteljica zvala Nevolja,
Znaš da je drugost svetinja
I da u svakom žitu ima i zdravog zrma, i kukolja.
Druga vjera, druga nacija, druga partija,
Druga stranka, drugo selo, druga kapija,
Drugi običaj, drugo ime - sve je to Drugost
Koja se zove: UVAŽI ME!
Prihvati me kao svoga.
Razlike su nam bogatstvo.
Razlike su nam od Boga.

I zato, vrlji Sandžakljo,
Dok pratiš pet vakta namaza,
Sa vitkog minareta
Dok žedno ispišaš poruke glasovitog Ezana,
Imaj na umu:
Tek ako ti je pravda sveta.
Maslo je tvoje za Ramazana...
Od ljubavi nema ljepšeg vremena,
Niti od mržnje težeg bremena.
Čoјstvo je jedinica mijere.
Insanu pripada pravda
Kako god da se Bogu moli,
Koje god bio vjere.
A pamti, ne kao zlopamtilo,
Već pamti kao lijek,
Kako bi ljudska pakost
I ispod sandžačkog neba nestala,
Za navijek!

Atif Džafić /1952, Gornja Sanica - Ključ, Bosna i Hercegovina/, recitator i antologičar, školovao se u Banjoj Luci i Beogradu. Diplomirao je na Višoj medicinskoj školi u Beogradu. Kazivanjem stihova iz domaće i svjetske poezije bavi se profesionalno od 1976. godine. Prve pjesme Džafić je recitovao u boemskoj četvrti Skadarlija ispred kuće Đure Jakšića, a onda širom SFRJ, "od Triglava do Đevđelije".

Za 40 godina recitovanja, Džafić je održao 20 hiljada večeri poezije, pred oko milion slušalaca.

Zastupljen je u Ginisovoj knjizi rekorda, jer je 1970. godine u sarajevskoj Skenderiji neprekidno govorio poeziju 72 sata, ne ponavljajući nijednu pjesmu.

Kako Atif kaže, zna napamet 3.000 pjesama od oko 1.200 autora. Uskoro iz štampe izlazi njegov reprezentativni izbor poezije iz svetske poezije sa naslovom „Pred smrću ja se skrih koliko mogu“.

Atif Džafić govorio je stihove Maka Dizzara, Omera Hajama, Tina Ujevića, Branka Miljkovića i Brane Petrovića prve večeri na Sandžačkim književnim susretima, u Glavnom uredu BNV-a.

Tokom druženja Učesnika SAKS-a sa ljubiteljima poezije iz Novog Pazara, 18. novembra 2011, u prostorijama Kulturnog centra u Novom Pazaru, Džafić je bio upitan kako je zapamtio toliko stihova napamet, na što je odgovorio da čovjekov život uglavnom prolazi u čekanju. „Vrijeme nam prolazi dok čekamo autobus, voz... Trošimo vrijeme i dok sjedimo u vozu ili aibusu sve dok ne stignemo na odredište...“

Čekamo prijatelje, voljenu osobu, poslovne partnera da dođu na zakazani sastanak... Čekamo u restoranu dok nam ne pripreme i serviraju ručak, stojimo u redu... A ja sam za sve to vrijeme čitao... i čitao. Neke pjesme sam pamtio i nakon drugog čitanja, a za neke mi je trebalo više. Jedino što je bilo i dobro i loše u svemu tome jeste što nisam zaboravljao zapamćeno. Kažem loše zato što sam mnoge pjesme koje sam zapamtio u svojoj ranoj mladosti bile značajne samo u tom trenutku, danas nemaju težinu, nikakvu poruku – rekao je Džafić, priznavši da ga to često opterećuje.

Šeste Sandžačke književne susrete zatvorio je Zaim Hadžisalihović, predsjednik Bošnjačkog kulturnog centra, realizatora tradicionalne manifestacije SAKS 2011.

SDA Sandžaka traži sjednicu Skupštine

POLOŽAJ BOŠNJAKA U REPUBLICI SRBIJI

Stranka demokratske akcije Sandžaka zatražila je, u septembru mjesecu 2011., od ministra za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu Milana Markovića hitno zakazivanje konstitutivne sjednice Bošnjačkog nacionalnog vijeća na osnovu rezultata izbora od 6. juna prošle godine. Glavni odbor ove stranke predložio je da se na tu sjednicu pozovu predstavnici sve tri izborne liste na izborima za Bošnjačko nacionalno vijeće.

Na izborima za novi saziv Bošnjačkog nacionalnog vijeća, održanim 6. juna prošle godine, učestvovalo su tri liste - Bošnjačka kulturna zajednica (BKZ), čiji je nosilac bio Muamer Zukorlić, koja je osvojila 17 vijećničkih mandata, Bo-

šnjačka lista, koju je predvodio Esad Džudžević, sa osvojenih 13 vijećničkih mandata, i Bošnjački preporod, blizak ministru Rasimu Ljajiću i Sandžačkoj demokratskoj partiji, sa pet osvojenih mandata. Zbog izostanka dogovora predstavnika tri liste, konstituisanje novog saziva Bošnjačkog nacionalnog vijeća nije uspjelo, a ponavljanje izbora bilo je zakazano prvo za 15. april, a potom i za oktobar 2011. Ministar Milan Marković je, nakon preuzimanja resora za ljudska i manjinska prava, razgovarao u Novom Pazaru sa predstvincima sve tri liste, očekujući da će biti iznadeno neko racionalno rješenje.

Nosilac Bošnjačke liste i aktualni predsjednik BNV Esad Džudžević je tada, a i kasnije,

ponavljao da je Bošnjačka lista uviđek spremna na nove izbore.

Razmatrajući pitanje nestalih i kidnapovanih Bošnjaka, odnos državnih organa, policije, sudstva i tuzilaštva prema Bošnjacima i najvišim bošnjačkim predstavnicima, Glavni odbor SDA Sandžaka je na svojoj sjednici, održanoj u septembru 2011., donio zaključak shodno kojem će poslanici Bošnjačke liste za evropski Sandžak tražiti hitnu sjednicu Odbora za bezbjednost Skupštine Srbije i posebnu sjednicu Skupštine Srbije o temi: „Položaj Bošnjaka u Republici Srbiji”, a bošnjački ministar u Vladi Republike Srbije Sulejman Ugljanin posebnu sjednicu Vlade Republike Srbije o istoj temi.

Vlada Srbije usvojila medijsku strategiju

REGIONALNI SERVISI DIO STRATEGIJE

Država ne može biti vlasnik javnih glasila, ističe se u Medijskoj strategiji koju je na telefonskoj sjednici usvojila Vlada Srbije i najavljuje da će se, u rokovima predviđenim Akcionim planom, Republika Srbija povući iz vlasništva u svim medijima, osim u nekoliko slučajeva predviđenih zakonom. Radna grupa, osnovana rješenjem premijera Mirka Cvetkovića, usaglasila je 8. septembra 2011., Predlog medijske strategije Srbije.

Novinarske organizacije NUNS, UNS i NDNV i medijska udruženja ANEM, Lokal pres i Asocijacija medija saopštili su da su nekim od rješenja zadovoljni, da na neka gledaju

sa oprezom ili rezervom, dok dio Prijedloga o regionalnim javnim servisima smatraju potpuno neprihvatljivim i praktično neodrživim.

Državni sekretar u Ministarstvu kulture Dragana Milićević Milutinović izjavila je tim povodom da će realizacijom Medijske strategije biti zadovoljeni evropski standardi u tom sektoru i zaštićen javni interes građana. „Najvažniji elementi Medijske strategije jesu povlačenje države iz vlašništva u medijima, formiranje šest regionalnih javnih TV servisa i činjenica da su nacionalni savjeti zadržali pravo da osnivaju medije na jezima nacionalnih manjina”, izjavila je ona Tanjugu. Na-

cionalni savjeti će, kako je naglasila, biti obavezni da medijima koje formiraju garantuju najveću moguću autonomiju u skladu sa evropskim standardima u toj oblasti.

Konačni tekst Medijske strategije formulisao je Sektor za medije Ministarstva kulture, informisanja i informacionog društva u saradnji sa vladinom komisijom, u čijem su sastavu bili predstavnici nekoliko ministarstava, ali i nezavistan ekspert Evropske komisije. Ono što predstoji jeste donošenje niza zakona: o javnom informisanju, radiodifuziji, TANJUG-u, javnim servisima... Rok za donošenje zakona je dvije godine, koliki je i rok da se država povuče iz

medija čiji je trenutno vlasnik.

Kako se navodi u tekstu strategije, javni regionalni RTV servisi biće ustanovljeni putem konkursa, dok će "procedura formiranja javnih regionalnih RTV servisa biti detaljno utvrđena posebnim zakonom o javnim servisima". Predviđeno je da u roku do 18 mjeseci od usvajanja strategije bude utvrđen i prijedlog zakona o javnim RTV servisima, kao i usklađeni propisi kojima se regulišu medijska koncentracija i transparentnost vlasništva sa pravilima EU.

Što se tiče finansiranja javnih servisa, u strategiji je istaknuto da će "u Republici Srbiji biti osigurani potrebeni uslovi za rad i stabilni izvori finansiranja javnih RTV servisa", kao i da će biti u skladu sa pravilima o dodjeli državne pomoći. Medijska strategija predviđa još i da država ne može biti vlasnik javnih glasila, osim u pojedinim slučajevima, i da će se povući iz vlasništva u svim medijima u roku od dvije godine od donošenja adekvatnih zakona. Država, naime, može biti osnivač specifičnih glasila koja su u funkciji bližeg informisanja i upoznavanja građana sa radom državnih organa i javnih preduzeća, kao što su internet portal, skupštinski kanal, službeni glasnik i bilteni.

U cilju blagovremenog i kvalitetnog informisanja stanovništva na Kosovu i Metohiji, Republika Srbija će zadržati osnivačka prava nad Javnim preduzećem za novinsko izdavačku djelatnost „Panorama”, u okviru kojeg izlazi nedjeljno javno glasilo *Jedinstvo*, navodi se u strategiji.

Strategija propisuje da su podaci o vlasništvu u javnim glasilima javni.

Mora se znati stvarni vlasnik pravnog lica koje je osnivač javnog glasila i porijeklo kapitala uloženog u javna glasila. Stoga će država unaprijediti i dosljedno primijeniti zakonsku regulativu kojom će se osigurati javnost vlasništva. Republika Srbija garantuje ostvarivanje prava nacionalnih manjina na informisanje na svom jeziku radi očuvanja nacionalnog, kulturnog i jezičkog identiteta i pune ravnopravnosti nacionalnih manjina.

Oglašavanje države, njenih institucija i organa biće efikasno uređeno pravilima učestvovanja na javnim konkursima, kojima će se spriječiti koncentracija oglasnih budžeta, odnosno njihova monopolizacija od strane pojedinih medija ili agencija za oglašavanje, te tako spriječiti i mogući uticaj države na profesionalni i finansijski integritet medija.

Pravo nacionalnih manjina na informisanje

BNV OČEKUJE ZNAČAJNE REZULTATE

Bošnjačko nacionalno vijeće je zadovoljno usvajanjem Medijske strategije Republike Srbije od strane Vlade Republike Srbije. Resor za kulturu i informisanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća smatra da će Medijska strategija poboljšati stanje u medijskoj sferi i unaprijediti ostvarivanje prava na informisanje na bosanskom jeziku pripadnicima bošnjačke nacionalne zajednice.

U tom smislu, Bošnjačko nacionalno vijeće izrazilo je uvjerenje da će, u skladu sa rješenjima iz Medijske strategije, na Javnom servisu Radio-televiziji Srbije uskoro doći do formiranja Redakcije na bosanskom i na jezicima ostalih nacionalnih manjina u Republici Srbiji, što je jedan od osnovnih zahtjeva Bošnjačkog nacionalnog vijeća u oblasti informisanja.

Resor za kulturu i informisanje Bošnjačkog nacionalnog vijeća posebno je izrazio zadovoljstvo zbog činjenice da je

prihvaćen prijedlog BNV o postojanju regionalnih javnih servisa kao mehanizma za bolje i efikasnije ostvarivanje prava sandžačkih Bošnjaka i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Republici Srbiji.

Za očekivanje je da će izmjenom Zakona o radiodifuziji i poštakonskih akata u ovoj oblasti područje šest sandžačkih opština u Republici Srbiji, u kojima u pretežnom i najvećem broju žive sandžački Bošnjaci, biti svrstano u jednu radiodifuznu oblast, što je, također, jedan od osnovnih zahtjeva BNV u oblasti informisanja.

U skladu sa rješenjima iz Medijske strategije, Resor za kulturu i informisanje BNV-a će nastaviti aktivnosti na izradi Strategije informisanja na bosanskom jeziku sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji i u tom cilju je pozivao sve organizacije, institucije i pojedince da daju doprinos u izradi tog dokumenta.

Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011. godine

NACIONALNOST - BOŠNJAK, JEZIK - BOSANSKI

Rukovodeći se činjenicom da je popis stanovništva, domaćinstava i stanova značajna bilješka za budućnost i da predstavlja najvažniji statistički izvor podataka o stanovništvu u državi, a dokaz toga jeste popis iz 2002. god., kada su Bošnjaci svojim masovnim odzivom obnovili svoj identitet i time otvorili vrata za ostvarivanje svojih nacionalnih prava, Bošnjačko nacionalno vijeće je javno pozvalo sve Bošnjake u Sandžaku i ostalim dijelovima Republike Srbije da uzmu aktivno učešće i odazovu se Popisu stanovništva u 2011. god., gdje će se u nacionalnom smislu izjasniti kao BOŠNJACI, kao maternji jezik navesti BOSANSKI, a ISLAM kao vjeroispovijest.

stepon demokratije u jednom društvu – „Mi se osjećamo slobodnim da upišemo svoju nacionalnu i vjersku pripadnost, što, s druge strane, dokazuje svojevrsni izraz naše zrelosti u pogledu očuvanja identiteta“ – stajalo je u njihovom saopštenju kojim su pozvali ciljnu skupinu.

Popis stanovništva, domaćinstva i stanova 2011. u Republici Srbiji je prvi popis u Republici Srbiji otkako je ponovo samostalna država. Prvobitno je trebao biti održan od 1. do 15. aprila 2011. god., ali je zbog nedostatka sredstava pomjerен i održan u periodu od 1. do 15. oktobra 2011. god. Popisivanje je naknadno produženo do 18. oktobra, a u Beogradu, Kragujevcu, Nišu, Novom Sadu, Novom Pazaru i drugim gradovima/opštinaima gdje je imalo potrebe do 20. oktobra.

Sef delegacije Evropske unije u Srbiji Vensan Dežer i direktor Republičkog zavoda za statistiku Dragan Vukmirović, pozavavši sve građane Srbije da se odazovu popisu stanovništva, poručili su da će popis biti obavljen u skladu sa standardima Evropske unije (pres konferencija, 29. septembar 2011, Pres Sala Vlade u Beogradu). Dežer je iznio stav da nema nijednog objektivnog razloga da bilo koji građanin ne učestvuje u popisu jer su preduzete sve mjere za podršku uspješnom popisu manjina. Kako je kazao, učešće svih građana, naročito manjina, je veoma značajno, naročito onih iz nerazvijenih oblasti. Evropska unija će samo tako, prilikom davanja pomoći, znati što preciznije podatke, kako bi pomoći stigla na pravo mjesto.

Direktor Republičkog zavoda za statistiku Dragan Vukmirović je objasnio da je obrazac za popis odštampan čirilicom, na srpskom jeziku, što je prema međunarodnim standardima, kao i da će taj materijal biti korišćen za kompjutersko čitanje podataka.

BNV je iznijelo stanovište da će cjelokupno ostvarivanje nacionalnih prava i položaj Bošnjaka u ovoj državi u mnogome zavisiti od rezultata popisa, odnosno od broja onih koji se u nacionalnom smislu izjasniti kao Bošnjaci, te da, pored nacionalnog aspekta, popis predstavlja i bitan preduslov za dalji ekonomski i privredni razvoj Sandžaka. Stoga bi svaki bojkot umanjio mogućnost ostvarivanja Ustavom i zakonom zajemčenih prava sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji.

Udruženje Bošnjaka Vojvodine je također pozvalo Bošnjake na učešće u popisu, napominjući da popis stanovništva i nacionalno izjašnjanje predstavlja najviši

Osvrnuvši se na najave da se predstavnici nekih nacionalnih manjina neće odazvati popisu zbog

obrazaca na srpskom jeziku, Vukmirović je rekao da će popisivači koji će ulaziti u njihova domaćin-

Nezadovoljstvo nesrpskih nacionalnih zajednica upitnikom

BNV: Upitnik nije dovoljan razlog za bojkot

Manjinske zajednice su izrazile nezadovoljstvo popisom stanovništva, domaćinstava i stanova u Srbiji u 2011. god. uglavnom zato što je upitnik bio štampan samo na srpskom jeziku i pisan cirilicom. Koalicija Albanaca Preševske doline je iz tog razloga pozvala albansko stanovništvo na bojkot popisa. U pozivu na bojkot popisa „najglasniji“ je bio Muamer Zukorlić, kao i sve institucije bliske njemu.

Narodno vijeće Sandzaka, blisko Muameru Zukorliću, je na bojkot pozvalo da bi time, kako je izjavio predsjednik te organizacije Džemail Suljević, međunarodnoj zajednici skrenuli pažnju „na dugogodišnju diskriminaciju i državni terorom“ Srbije nad Bošnjacima. Suljević je izrekao tvrdnju da je prilikom ranijih popisa broj stanovnika u Sandžaku falsifikovan, a ovaj popis nazvao policijskim popisom stanovništva, koji se obavlja mimo svakog zakaona. „Popisni listići uopšte ne poštuju bosansko latinično pismo i jezik. Nad Bošnjacima u Srbiji se više decenija obavlja opšta diskriminacija i kršenje međunarodnih propisa, odluka i konvencija“, rekao je Suljević, te bojkot popisa stanovništva predstavio kao jedan od vidova legitimne i demokratske borbe.

S druge strane, stav g-dina Esada Džudževića, predsjednika Bošnjačkog nacionalnog vijeća, bio

je da upitnici, koji su samo na srpskom jeziku, nije dovoljan razlog za bojkot, dok je predsjednik Nacionalnog savjeta Mađara Tamaš Korhec ocijenio da pravo na upotrebu jezika nije narušeno, budući da je popisivač na zahtjev građanina obavezan da komunicira na mađarskom jeziku, kao i da mu na uvid preda upitnik na mađarskom jeziku. „Građani ne treba upitnik ni

Stav predsjednika Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esada Džudževića bio je da upitnici, koji su samo na srpskom jeziku, nije dovoljan razlog za bojkot. Džudžević je ocijenio je da je popis stanovništva rutinski posao koji za Bošnjake nema ni približan značaj kao onaj iz 2002. godine, kada su Bošnjaci masovnim odazivom obnovili svoj identitet i otvorili vrata za ostvarivanje svojih manjinskih prava. Najvažniji aspekt ovog popisa, po njegovom mišljenju, jeste popis Bošnjaka državljana Srbije koji privremeno žive u inostranstvu, jer će se dobiti realna slika o brojčanom stanju Bošnjaka u Srbiji.

da uzmu u ruke, njima će pitanja samo biti pročitana, a oni odgovaraju na njih“ – riječi su čelnika ovog nacionalnog savjeta Tamaša Korheca. Korhec je objasnio da se taj savjet borio da se dijalog između popisivača i građana odvija uvijek na mađarskom jeziku. Mađarski uputnici inače postoje, oni se ne mogu ispunjavati, ali građanin može da ga zatraži od popisivača i da prati postavljena pitanja, odnosno može sve da kontroliše.

stva govoriti jezikom te manjine, a pored obrasca na srpskom jeziku imaće i zbirku u kome će popisni materijal biti preveden na devet manjinskih jezika.

Za održavanje popisa u 2011. god., kao i popisa privrede i poljoprivrede koji će biti održan 2012. god., Evropska unija je izdvojila donaciju od 19,5 miliona eura.

Rasim Ljajić, predsjednik SDPS-a i ministar rada i socijalne politike, je izjavio da neuchestvovanjem Bošnjaka u popisu država ne bi izgubila ništa, već samo Bošnjaci. Svoju tvrdnju potkrijepio je činjenicom da je razvoj okruga, obezbjeđivanje novčanih sredstava, mesta u bolnici, broj policajaca i mnogo drugih stvari u direktnoj vezi s brojem stanovnika, koji će se utvrditi popisom. Ljajić je Zukorlićev poziv na bojkot ocijenio kao nezrelo ponašanje i konstatovao da je Zukorlić ovim činom želio samo medijsku pažnju, a

djelimično i proizvesti krizu.

U prilog rečenome stoji i Zukorlićev poziv upućen Bošnjacima u Makedoniji da izdaju na popis i da se izjasne da govore bosanskim jezikom, a da im je vjera islam, u vrijeme dok Bošnjake u Srbiji poziva na bojkot popisa. Popis stanovništva i imovine u Srbiji i Makedoniji počeo je i bio završen istovremeno (1.-15. oktobra 2011).

PRVI REZULTATI POPISA STANOVNIŠTVA

Republički zavod za statistiku objavio je prve rezultate Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova u Republici Srbiji 2011. godine. Prvi rezultati Popisa podložni su promjenama tokom statističke obrade podataka, a konačni rezultati popisa biće publikovani sukcesivno, nakon završetka obrade podataka, i to od polovine 2012. do kraja 2013. god.

Prema ocjeni direktora Republičkog zavoda za statistiku Dragana Vukmirovića, popis stanovništva je uspješno obavljen. Zamjenik predsjednika popisne komisije u Novom Pazaru Sulej-

man Nicević je potvrdio da je popis stanovništva na teritoriji ovog grada uspio i da tokom popisa nije bilo nikakvih incidenata. Zamjenica predsjednika popisne komisije u Tutinu Dževa Hamzić je također potvrdila da je popis u ovoj opštini uspješno okončan. Uspješnost popisa potvrdili su i predsjednici popisnih komisija: u Sjenici Senad Mahmutović, u Prijepolju Hanka Hajdarević.

Iako je u Novom Pazaru popunjeno 109.327 popisnih listića, procijeni podaci govore da je broj stanovnika sa 85.996, koliko ih je bilo 2002. godine, u ovom gradu narastao na 92.766.

Veći broj stanovnika na području Sandžaka ima samo još Tutin, u kojem živi 30.770, odnosno 716 stanovnika više nego 2002. godine. Negativan zbir u ovogodišnjem popisu bilježi se u Sjenici, Priboru, Prijepolju i Novoj Varoši, gdje je ukupan broj stanovnika smanjen za oko 14.000.

U Sjenici trenutno živi 25.248, odnosno 2.722 stanovnika manje nego što ih je bilo prije devet godina. Između dva popisa, broj stanovnika Prijepolja je umanjen za više od 10%, jer za razliku od 2002. kada je na području te opštine živjelo 41.188 stanovnika, ove godine je popisano svega 36.713.

U Priboru je broj stanovnika smanjen za 3.250, pa ih je sada 27.127.

Procentualno, najveći pad broja stanovnika bilježi novovaraška opština, gdje u odnosu na prethodni popis živi 3.224 stanovnika manje. U toj opštini je 2002. godine popisano 19.982, dok je ukupan zbir ovogodišnjeg popisa 16.758 stanovnika.

Popis stanovništva na teritoriji Sandžaka 2011. - prvi rezultati

Ukupno popisana lica obuhvata sva lica za koje je popunjena popisnica. Ukupan broj stanovnika utvrđen je u skladu sa definicijom mesta stalnog stanovanja, tj. lica koja žive u mjestu popisa barem 12 mjeseci.

	Ukupno popisana lica 2011.	Ukupan broj stanovnika	
		2011.	2002.
Novi Pazar	109 327	92 766	85 996
Tutin	34 958	30 770	30 054
Sjenica	28 847	25 248	27 970
Prijepolje	41 368	36 713	41 188
Pribor	30 057	27 127	30 377
Nova Varoš	17 066	16 758	19 982
UKUPNO	261 623	229 382	235 567

Podaci objavljeni sa sajtu Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije

Попис је белешка за будућност.
Учествуј у попису. 1-15. октобра 2011.

Kako je Vukmirović izjavio, direktor Zavoda za statistiku Republike Srbije, zbog poziva na bojkot, u Preševu je popisano tek nekoliko procenata, dok je u Sandžaku popis odbilo manje od 10 odsto građana.

Prema prvim rezultatima popisa stanovništva, u Srbiji živi 7.120.666 stanovnika, odnosno 377.335 stanovnika manje u odnosu na stanje iz 2002. god., dok građani Srbije žive u oko 2,5 miliona domaćinstava, odnosno u 3 miliona 243 hiljade i 587 stanova, a u inostranstvu trenutno boravi 294.045 naših građana.

Rezultati popisa potvrdili su predviđanja statističara o velikom padu broja stanovnika u Srbiji. Prema njima, u skoro polovini opština u Srbiji broj stanovnika pao je za 10%, a jedini region koji je zabilježio porast stanovnika je Beograd sa prigradskim opštinama, gdje je evidentirano gotovo 63.000 stanovnika više nego na popisu iz 2002. godine. Svi ostali dijelovi Srbije su "u minusu". Vojvodina ima 115.103 stanovnika manje, što čini oko 5,7%, dok su Šumadija i zapadna Srbija manje za 123.493 osoba, što je oko 5,8%. Najveći pad je, prema očekivanjima, zabilježen na jugu i istoku zemlje, gdje je za devet godina manje od 11% stanovništva - tačno 201.736 građana. Najveći pad broja stano-

Opštine u kojima je između dva popisa povećan broj stanovnika (22 opštine)

Opštine u kojima je između dva popisa smanjen broj stanovnika za 10 ili više procenata (85 opština)

vnika zabilježen je u Crnoj Travi, Alibunaru, Majdanpeku, Babušnici, Žitištu, Novoj Crnji, Senčju, Odžacima i Ražnju.

S druge strane, povećanje broja stanovnika zabilježeno je u 22 opštine, među kojima je čak 11 beogradskih. Od ostalih opština sa porastom broja stanovnika je novosadska opština Petrovaradin, Kostolac, gradski dijelovi Jagodine i Kragujevca i Kraljeva, kao i Novi Pazar, Tutin i Vrnjačka Banja. Rekord u porastu od čak 24 odsto drži niška opština Pantelej (s obzirom da se radi o relativno novoj opštini, ovaj procenat treba uzeti sa rezervom).

Od 2002. godine do danas ugasilo se 11 naselja, što je, opet, za 2 naselja više nego u prethodnom periodu. Među najmalobrojnije opštine spadaju: Bosilegrad, Trgovište, Medveda, Ražanj, Gadžin Han, Ćićevac, Golubac i Vranjska Banja. U svima njima je manje od 10.000 žitelja.

Čak 975 naselja u Srbiji broji manje od 100 stanovnika, a samo u 17 naselja, od 4.700 koliko ih ima u Srbiji, živi više od 50.000 građana, koji zajedno čine trećinu ukupne populacije naše zemlje.

U znatnijem opadanju je i broj domaćinstva. Njih je 2.497.187, što je manje nego 2002. godine kada ih je u Srbiji bilo 2.521.190 domaćinstava.

Sastanak Ugljanina i Izetbegovića

SVESRDNA PODRŠKA U SANDŽAKU

Ministar u Vladi Republike Srbije Sulejman Ugljanin sastao se, 06.10.2011., u Sarajevu sa bošnjačkim članom Predsjedništva Bosne i Hercegovine Bakirom Izetbegovićem. Tokom razgovora, Ugljanin je

upoznao bošnjačkog člana Predsjedništva BiH sa radom i rezultatima predstavnika Bošnjačke liste u Narodnoj skupštini i Vladi R. Srbije, kao i sa aktuelnom političkom i ekonomskom situacijom u Sandžaku. Ugljanin je, također, predstavio Izetbegoviću Program mjera za ekonomski razvoj i stabilizaciju političke klime u Sandžaku koji je dat na razmatranje Vladi Republike Srbije.

Bakir Izetbegović je izrazio zadovoljstvo činjenicom da predstavnici Bošnjaka u parlamentu Republike Srbije svojim aktivnim učešćem daju značajan doprinos izglasavanju zakona koji su bitan preduslov za ulazak Srbije u Evropsku uniju. U tom smislu, Izetbegović je istakao da od vlasti u Beogradu očekuje da izađe u susret legitimnim zahtjevima predstavnika Bošnjaka prezentovanim u navedenom programu.

Delegacija Misije OEBS u posjeti BNV-u

DRŽAVA NE ISPUNJAVA SVOJE OBAVEZE PREMA BOŠNJACIMA

Delegacija Misije OEBS-a u Srbiji, na čelu sa zamjenikom šefa Misije Tomasom Murom, posjetila je, 12. oktobra 2011., Bošnjačko nacionalno vijeće. U razgovoru sa članovima ove delegacije, potpredsjednik Izvršnog odbora BNV-a, ujedno i šef resora za kulturu i informisanje, Muhedin Fijuljanin ukazao je na ključne projekte Bošnjačkog nacionalnog vijeća.

Ignorirajući odnos Ministarstva prosvjete R. Srbije prema zahtjevima Vijeća koji se odonose na ostvarivanje prava na obrazovanje na maternjem jeziku kao i

nespremnost tog ministarstva da učestvuje u finansiranju neophodnih udžbenika za nastavu na bosanskom jeziku, kao što je to slučaj sa svim drugim manjinskim nacionalnim zajednicama u Srbiji, Fijuljanin je naveo kao ključne razloge zaostajanja u realizaciji projekata BNV-a iz oblasti kulture i informisanja u posljednje dvije godine.

Govoreći o problemima u vezi sa implementacijom prava na obrazovanje na bosanskom jeziku u obrazovnom sistemu Srbije, šef resora za obrazovanje u BNV-u dr. Redžep Škrrijelj govorio je o neophod-

nosti primjene Modela obrazovanja za sandžačke Bošnjake u Republici Srbiji, koje je BNV uradilo u partnerском односу са Министарством прсвјете и другим relevantним институцијама у земљи, уз кonsултацију представника из области образовања из свих sandžačkih општина.

Predstavnici OEBS-a су, том приликом, upoznati i sa trenutnim aktivnostima i projektima BNV-a, као и свим проблемима на које Вijeće налази приликом implementacije Ustavom i zakonom garantovanih prava pripadnicima bošnjačke nacionalne zajednice u oblastima službene upotrebe jezika i pisma, obrazovanja, kulture i informisanja na bosanskom jeziku, као и о односу državnih organa u smislu zaustavljanja i onemogućavanja ostvarivanja garantovanih prava Bošnjacima u Republici Srbiji. Predstavnici Izvršnog odbora BNV-a затражili су од Misije OEBS-a у Republici Srbiji да учине sve што је у njihовој надлеžности по пitanju defi-

niranja pravnog položaja Bošnjačkog nacionalnog vijeća, tj. njegovog konstituisanja, у најкраћем могућем roku, на основу резултата од 6. јуна 2010. год., raspisivanjem нових избора или на неки други начин који је у складу са законом.

Misija OEBS (Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju, OSCE) у Србији промовише демократске стандарде и principle jednakosti шиrom Србије. Blisko сарађује са relevantnim institucijama на локалном и државном нивоу, predstvincima

nacionalnih manjina и удружењима грађана, са циљем да, између осталих, оснази капаците Националних савjeta nacionalnih manjina, пружањем помоћи у процесу усвајања законских норми из ове области и организованjem обuke о пitanjima vezanim за njihov mandat; подржи државне програме чији је циљ пovećje integracije manjina u државне институције; помогне програме кроз које се подстиче учење државног и језика nacionalnih manjina међу pripadnicima nacionalnih manjina.

Otvoreno pismo predsjednika BNV-a predsjedniku Srbije

NEDOPUSTIV POLOŽAJ BOŠNJAKA U SRBIJI

Sobzirom na činjenicu да су sandžački Bošnjaci постали manjinski народ са најнијим степеном остварености nacionalnih права у Republici Srbiji, предсједник BNV-a Esad Džudžević упутио је, 24. октобра 2011, отворено писмо предсједнику Srbije Borisu Tadiću, у којем је затражио да, shodno njezinoј уставној и zakonskoj nadležности, учини све како би процес остваривања права sandžačkih Bošnjaka у Republici Srbiji bio debljkiran, а пројекти у области službene upotrebe bosanskog језика и писма, заштите и unaprijeđenja bošnjačkog kulturnog наслеђа, te образовања и информисања на bosanskom језику bili implementirani.

„Republika Srbija је остварила značajne rezultate на изградњи demokratskih institucija у земљи, као и veoma bitne по- make на плану unaprjeđenja ljudskih и manjinskih права и približavanja standardima Evropske unije. Međutim, по пitanju položaja pripadnika bošnjačke nacionalne zajednice u нашој земљи, u posljednje dvije godine, дошло је do zaustavljanja i onemogućavanja korišćenja Ustavom i zakonom garantovanih prava, o čemu svjedoče i relevantna dokumenta i projekti. Zato је Bošnjačko nacionalno vijeće pokrenulo, у складу са законом, odgovarajuće

postupke код Заštitnika грађана и Povjerenice за заштиту ravnopravnosti“ – стоји, између осталих, у писму које је предсједник BNV-a упутио предсједнику Srbije.

Džudžević је, također, pozdravio процес pozitivnih kretanja на плану eurointegracija Srbije - добијањем pozitivног mišljenja od strane Evropsке комисије за стicanje статуса кандидата Republike Srbije за чланство у Европској унији.

devetnaestogodišnjice zločina nad stanovništvom iz Sjeverina

ISTINOM PROTIV MRŽNJE I ZABORAVA

*Još uvijek ne
postoji spomen
ploča sa
imenima
ubijenih*

Povodom devetnaestogodišnjice zločina nad stanovništvom iz Sjeverina (opština Priboj), Bošnjačko nacionalno vijeće je, saopštenjem za javnost, 22. oktobra 2011, još jednom osudilo zločin nad Bošnjacima Sjeverina, podsjetivši, pritom, javnost na tragična zbivanja u kojima je na području Sandžaka stradalo nekoliko stotina, a pod pritiskom iselilo i proterano nekoliko desetina hiljada Bošnjaka. S tim u vezi, BNV je pozvalo

Prije 19 godina, u Mioču su oteti, a kasnije u Višegradu ubijeni: Mehmed Šebo, Zafer Hadžić, Medo Hadžić, Medredin Hodžić, Ramiz Begović, Derviš Softić, Modhad Softić, Mujo Alihodžić, Alija Mandal, Sead Pecikoza, Mustafa Bajramović, Hajrudin Sajtarević, Esad Džahić, Ramahudin Đatović, Ediz Gibović i Mevlida Koldžić, svi iz sela Sjeverin, opština Priboj.

nadležne organe na utvrđivanje svih činjenica po pitanju svih zločina nad civilnim bošnjačkim stanovništvom u Sandžaku u vrijeme ratnih godina na području bivše Jugoslavije, ukazujući da je to jedan od ključnih uslova izgradnje povjerenja i mira.

Ubijeni Bošnjaci su, 22. oktobra 1992, iz Sjeverina krenuli u Priboj autobusom preko teritorije Republike Srpske (put: Rudo-Priboj). Pripadnici srpske paravojne formacije "Osvetnici", kojom je komandovao Milan Lukić, zaustavili su autobus u Mioču kod Priboja i, nakon legitimisanja, izveli putnike, među kojima je bilo 15 Bošnjaka i jedna Bošnjakinja. Kamionom su ih odvezli u Višegrad u motel "Vilina vlas", gdje su ih brutalno psihički i fizički zlostavljeni, a potom ih odveli na obalu rijeke Drine i tamo ih strijeljali. Njihova tijela nikada nisu pronađena.

Na mjestu gdje je zločin izvršen, porodice i prijatelji žrtava obilježili su devetnaestogodišnjicu polaganjem cvijeća u Lim, poslije čega je održana tribina: „Ne zaboravimo Sjeverin“. Na tribini, na kojoj su učestvovali članovi porodica otetih, predstavnici civilnog društva i mnogi pojedinci, izraženo je očekivanje da će nadležni državni organi u bliskoj budućnosti riješiti sjeverinski slučaj, kao i okončati oštete postupke porodica žrtava. „Nije završen čak ni pravosudni proces, još uvijek se ne zna ni tačno mjesto egzekucije, ne zna se ni gdje bi mogla biti lokacija gdje su ukopani“, rekao je predsjednik Organizacionog odbora Omer Hodžić.

Okružni sud u Beogradu je za taj zločin, u julu 2005. god., osudio na po 20 godina zatvora Milana Lukića, Olivera Krsmanovića i Dragutina Dragičevića, a Đorđa Ševića na 15 godina zatvora. Lukić je, početkom avgusta 2005, uhapšen u Argentini i izručen Haškom tribunalu, gdje je, 2009. god., osuđen na doživotnu kaznu zatvora. Krsmanović je uhapšen 31. maja 2011, na području Višegrada, a Tužilaštvo BiH protiv njega vodi istragu za ratni zločin nad Bošnjacima na području Višegrada.

Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava i sloboda u Novom Pazaru saopštio je da je godišnjica otmice u Sjeverinu još jedna prilika za podsjećanje na građane koji su ubijeni samo zato što su bili druge nacije ili vjere, te da se podsjećanjem na žrtve žele suprotstaviti politici mržnje, zaborava i minimiziranja zločina. „Bez suočavanja sa prošlošću i odgovornošću, nema suštinske demokratizacije društva“ - podsjeća Sandžački odbor za zaštitu ljudskih prava u nastavku saopštenja - „a nadležne institucije i pojedinci duguju stradalima, njihovim porodicama i svim građanima potpunu istinu o zločinu u Sjeverinu, dok istina o svemu što se dešavalo treba da uđe i u obrazovne programe.“

Nevladina organizacija „Žene u crnom“ podsjetila je da su sudovi u Srbiji prikrili odgovornost države za zločine u Sjeverinu i zatražila hapšenje počinilaca, kao i njihovih naredbodavaca i komandanata. „Ni prvostepeni ni Vrhovni sud nisu prihvatili da su osuđeni pripadali vojsci Republike Srpske koju je finansirala, organizovala i podržavala tadašnja Vojska Jugoslavije. Sudovi su prikrili odgovornost države iako je ona utvrđena tokom suđenja“, navodi se u saopštenju te organizacije. Žene u crnom su zatražile od vlasti u Srbiji da uhapsi počinioce, njihove naredbodavce i komandante kako građani Srbije ne bi bili zatočenici ni sjeverinskog, ni bilo kog drugog zločina.

Koordinacija civilnog društva u Sandžaku i Centar za praktičnu politiku zatražili su da Srbija hitno razmotri preporuke civilnog sektora Sandžaka za pomoć žrtvama ratnih zločina i kršenja ljudskih prava tokom 90-ih godina XX stoljeća.

Inicijativa mladih za ljudska prava pozvala je Tužilaštvo za ratne zločine Srbije da procesuira sve odgovorne za otmice i ubistva 16 stanovnika Sjeverina i nastavi istragu protiv Milana Lu-

Od desetak vinovnika zločina u Sjeverinu, četvorici njih je suđeno u Odjeljenju za ratne zločine Okružnog suda u Beogradu i oni su osuđeni na maksimalne kazne od po

20 godina zatvora.

Đorđe Šević, koji je u vrijeme počinjenog zločina imao 19 godina, kao mlađi punoljetnik, osuđen je na 15 godina robije. Lukiću, koji je prije pet godina iz Argentine prebačen u Haški tribunal, i Krsmanoviću suđeno je u odsustvu (Oliver Krsmanović uhapšen je, 1. juna 2011. god., na području grada Višegrada). Zbog zločina počinjenih nad Bošnjacima u Višegradu za vrijeme rata 1992-1994. godine, Haški tribunal je, jula 2009. godine, osudio Milana Lukića na doživotnu robiju. Haška optužnica protiv Milana Lukića, međutim, nije obuhvatila zločine u Sandžaku.

kića, koga pojedine NVO dovode u vezu i sa otmicom i ubistvom putnika, 18 Bošnjaka i jednog Hrvata, iz voza Beograd-Bar u selu Štrpcu, februara 1993. godine. Inicijativa mladih navodi da su drugi počinioци zločina nad sjeverinskim Bošnjacima i dalje na slobodi, a da odgovornost vojnog i političkog vrha Srbije i tadašnje SRJ nije nikad ispitana.

Bez jasnog određenja prema zločinima iz prošlosti i bez uspostavljanja pravde za žrtve, nemoguće je riješiti ostale probleme u Sandžaku, niti je moguće izgraditi povjerenje građana bošnjačke nacionalnosti u državne institucije – stav je svih ovih organizacija. Porodice otetih tvrde da im država nije ni na koji način izašla u susret. Čak nije postavljena ni spomen ploča sa imenima otetih i ubijenih, jer se tome protive lokalne vlasti u Priboru.

**Protjerivanje Bošnjaka iz
Bukovice**

NIKO NIJE KRIV

Sud u Bijelom Polju oslobođio je sedmoricu bivših pripadnika jugoslovenske vojske i crnogorskog MUP-a optužbe za „nehumano postupanje“ i protjerivanje nekoliko stotina Bošnjaka iz Bukovice kod Pljevalja 1992. i 1993. godine.

Specijalno vijeće bjelopoljskog Višeg suda, sa predsjedavajućim vijeća sudijom Šefkijom Đesevićem, oslobođilo je pripadnike vojske i policije zbog „nedostatka dokaza“, ocijenivši da su optuženi u konkretnom slučaju „radili u skladu sa svojim zakonskim ovlašćenjima“.

Crnogorsko državno tužilaštvo po-

diglo je u aprilu 2010. godine optužnicu protiv sedmorice bivših pripadnika Vojske Jugoslavije i MUP-a koje je teretilo da su u vrijeme rata u BiH, 1992. i 1993. godine, na području Bukovice „nehumano postupali“ prema civilima Bošnjacima i muslimanicima. Optuženi su, prema optužnici, civile „zlostavljadi, prouzrokovali im teške patnje, ugrožavali im zdravlje i tjelesni integritet, zastrašivali ih i stvarali psihozu za prinudno iseljavanje“, zbog čega su se

oni i iselili iz Bukovice.

Prema podacima Udruženja protjeranih iz Bukovice, na tom području je od 1992. do 1995. godine ubijeno 6 i oteto 11 građana,

oko 70 zlostavljanja, zapaljeno je 8 kuća i džamija, a protjerano ukupno 90 porodica sa 270 članova. Sud je u mišljenju naveo da nije dokazano da su optuženi na

području Bukovice nehumano postupali prema građanima bošnjačke nacionalnosti, vršili torturu i nasilje nad njima, niti da su ih zastrašivali kako bi se iselili.

Potpisani sporazum o vraćanju vjerske službe u vojsku

IMAMI U VOJSCI SRBIJE SA POLUMJESECOM NA REVERU

Za obavljanje vjerske službe u vojsci, imami će morati imati završen fakultet i odobrenje Islamske zajednice

Ministar odbrane Republike Srbije Dragan Šutanovac potpisao je, 18. oktobra 2011., sporazum sa predstavnicima tradicionalnih crkava i vjerskih zajednica u Srbiji kojim se regulišu međusobni odnosi u vezi sa vršenjem vjerske službe u Vojsci Srbije. U ime crkava i vjerskih zajednica sporazume su potpisali: reisu-l-ulema Islamske zajednice Srbije hadži Adem ef. Zilkić, beogradski katolički nadbiskup Stanislav Hočevar, biskup Slovačke evangelističke crkve Samuel Vrbovski, episkop Reformatke hrišćanske crkve Ištvan Čete Semeši, biskup superintendent Evangelističke hrišćanske crkve Arpad Dolinski, predsjednik Saveza jevrejskih opština u Srbiji Aleksandar Nećak i rabin Isak Asijel. Potpisivanjem sporazuma, vjerska služba i vojni sveštenici sa činom oficira biće vraćeni u Vojsku Srbije nakon punih 66 godina.

Kako je naveo ministar odbrane Dragan Šutanovac, činjenica da je sa svim vjerskim zajednicama u Srbiji potpisani sporazum govori da Vojska Srbije "živi" i želi da nastavi da postoji tako što će poštovati prava svih građana Srbije i pripadnika vojske. Ovim sporazumom tradicija jeste vraćena u vojsku, ali na savremen način, kojim se poštuju potrebe pripadnika Vojske Srbije.

Potpisivanje sporazuma o vraćanju vjerske službe u vojsku predstavlja još

jedan doprinos razvoju ljudskih prava bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost. Prema tipskom sporazumu, koji je zaključen sa svim konfesijama, cilj vjerske službe biće jačanje vojske, a ne misionarenje.

Svaka jedinica opremiće jednu prostoriju za obavljanje molitvi. Imam i sveštenici će biti primljeni u profesionalnu vojnu službu na neodređeno vrijeme kao aktivni oficiri. Prilikom stupanja u vojsku, dobijaće čin kapetana, a moći će da napreduju i do pukovnika. Kao i svi ostali, nosiće vojničku uniformu, na kojoj će biti oznake konfesije koju predstavljaju – polumjesec, krst i sl.

Prema gruboj računici, posao u Vojsci Srbije naći će nekoliko desetina sveštenika, a prvo će ući u Generalstab, Vojnu akademiju, VMA i komande brigada.

Predviđeno je da jedan klerik zaduži do 500 vojnika. Za 500 do 1.000 vjernika u uniformi biće zaposlena dvojica imama, tj. sveštenika, a po jedan će ih pojačavati na svakih slijedećih 1.000 vojnika.

Vojni oficiri tokom molitve nosiće adekvatnu vjersku odjeću, a biće im dozvoljeno da, prema pravilima religije, nose i brade. Svaki vojni sveštenik mora da ima završen fakultet i odobrenje (blagoslov) ovlašćenog vjerskog velikodostojnjika. Vojna obuka je obavezna za sve, ali oni neće nositi oružje.

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ

Svečanost otvaranja Spomenika mira u Sarajevu

PORUKA MIRA BUDUĆIM GENERACIJAMA

Ministar u Vladi Republike Srbije Sulejman Ugljanin prisustvovao je otkrivanju tzv. Spomenika mira u Sarajevu, koji je podignut svim žrtvama pогinulim u BiH u proteklim ratovima, kao i pогinulim pripadnicima mirovnih misija u BiH, na sarajevskom groblju Vlakovo. Spomenik su otkrili premijer Kantona Sarajevo Fikret Musić i

predsjednica Asocijacije značajnih grobalja u Evropi Lidija Pliberšek.

"Ovaj spomenik je posvećen svim poginulim u oslobođilačkim ratovima u BiH, ali i poginulim predstavnicima međunarodne zajednice. Zadovoljstvo je danas biti građanin Sarajeva, otvoriti ovaj spomenik i prenijeti poruku mira budućim generacijama", rekao je Musić. Skupu se obratio i ministar u Vladi Srbije Sulejman Ugljanin: "Čast mi je da iz Sarajeva poruku mira prenesem u Beograd i da s tvorcima ove ideje i predstavnicima svih ambasada i naroda ovu ideju predstavimo i u Srbiji." Uvjeren da je Srbija pogodno tlo za razvijanje ove ideje, Ugljanin je pozvao prisutne da se ponovo okupe u maju, ali ovaj put u Beogradu, te da i tamo otvore Spomenik mira."

Nakon otkrivanja, vijence na spomenik položili su brojni predstavnici vlasti i diplomatskog kora u Bosni i Hercegovini. Prvi Spomenik mira u Evropi otkiven je u maju ove godine u Mariboru, a sljedeći će biti podignut u Beogradu.

Djelimično odobreni

NASTAVNI PROGRAMI NA BOSANSKOM JEZIKU

Nacionalni prosvjetni savjet Srbije na svojoj sjednici, 01.11.2011., usvojio je nastavne programe na bosanskom jeziku, prema kojima će se odvijati nastava za sandžačke Bošnjake u Republici Srbiji. Riječ je o bosanskom jeziku i kulturi za 1. i 5. razred osnovne škole i 1. razred srednje škole, potom likovnom, muzičkom i predmetu "svijet oko nas". "Zeleno svjetlo" ovog tijela, međutim, nije dobio nastavni plan i program historije za 5.

razred osnovne i 1. razred srednje škole. Članovi Nacionalnog prosvjetnog savjeta Srbije složili su se da prijedlog nastavnog plana i programa za ovaj predmet bude vraćen Bošnjačkom nacionalnom vijeću, koje ga je i predložilo. Potrebno je ispraviti određene, kako je ocijenjeno, "nepravilnosti", kako bi program bio usvojen.

Inače, prije nego što su stigli do Nacionalnog prosvjetnog savjeta, iste programe odobrio je Zavod za

unaprjeđenje obrazovanja i vaspitanja.

"Program je nedosljedan, ne ispunjava standarde i koristi termine koji u historiji ne postoje", ocijenio je dr. Momčilo Pavlović, direktor Instituta za savremenu historiju i član Nacionalnog prosvjetnog savjeta. Pavlović dalje navodi da su u udžbeniku za 5. razred obrađene oblasti: "Sandžačko područje u antičko doba" i "Bosna i Hercegovina u antici", te

da u antici ne postoje ni Bosna, ni Sandžak! „Srednjoškolski udžbenik prati istu logiku,

samo je sandžačko područje zamijenjeno Sandžakom. Sporno je što se u opštete koriste kategorije Sandžak i Bosna, nastale daleko kasnije, ali i

to što, kada su već tako navedene, nigdje nema govora o Srbiji", istakao je Pavlović.

Bošnjačko nacionalno vijeće za sada još nije komentarisalo odluku Nacionalnog prosvjetnog savjeta Srbije s obzirom da nikakav službeni akt u vezi sa tim još nije stigao u vijeće. Nacionalni prosvjetni savjet nije usvojio ni udžbenik "matematike" za 8. razred, autora Branka Jevremovića i Jovana Ćukovića, izdavačke kuće "Eduka". Iako mu je Zavod za unaprjeđenje obrazovanja i vaspitanja dao "prolaznu ocjenu", Nacionalni prosvjetni savjet je udžbenik vratio na doradu zbog, kako se navodi, niza grešaka u njemu.

400 godina od rođenja velikog svjetskog putopisca (1611-2011)

SJEĆANJE NA EVLIJU ČLEBIJU

U putopisu Evlige Čelebije, koji je proveo svoj život na konju, putujući, ostavljen trag i o Novom Pazaru

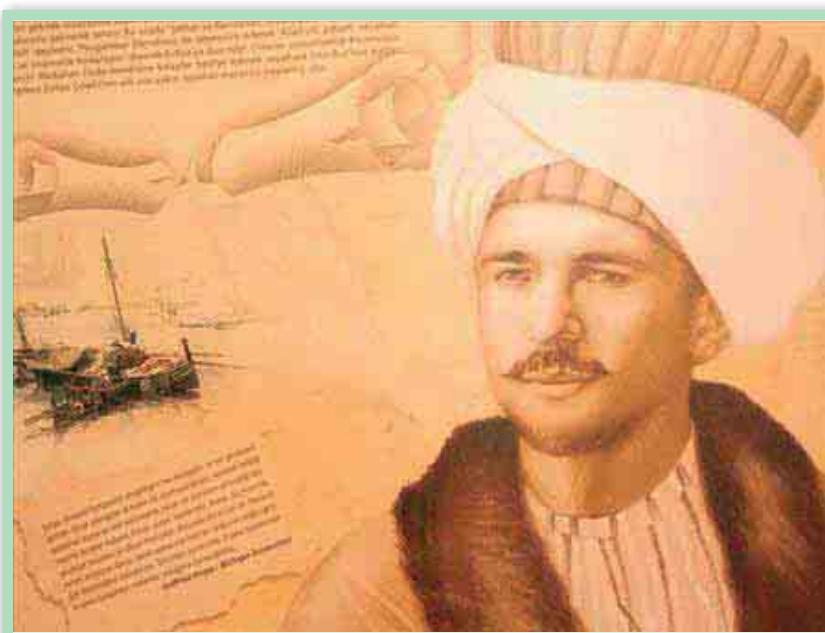
UNESCO je 2011. godinu proglašio godinom sjećanja na Evliju Čelebiju. U to ime, kao i povodom jubileja 400 godina od rođenja ovog svjetskog velikana, u organizaciji Centra za moderno društvo iz Ankare i holandske NVO UETD, u novopazarskom hotelu „Tadž”, u novembru 2011, održano je predavanje o djelu poz-

natog svjetskog putopisca Evlige Čelebije, na koje su bili pozvani sandžački mediji.

Doc. dr. Dželal Metin sa Univerziteta Celal Bayar, iz turskog grada Manise, kazao je da Čelebija u svom opusu, smještenom u 10 tomova, nastalom polovinom XVII vijeka, daje opširne i detaljne opise brojnih gradova na Balkanu. Metin je o Čelebiji govorio kao najpoznatijem svjetskom putopiscu, podsjetivši na to da je Čelebija više od 50 godina svoga života posvetio putovanju. "Smatra se da je prešao oko 350.000 kilometara, tragajući za novim prostorima, ljudima i običajima. Obišao je cijelo Osmansko carstvo, koje se prostiralo na tri kontinenta. Tokom putovanja bilježio je sve pojedinosti o životu i običajima ljudi koje je sretao, opisivao je do detalja mjesta koja je obilazio, historiju, građevine, običaje, tradiciju, kao i značajne ličnosti", rekao je Metin.

Čelebija je živio na dvoru u vrijeme sultana Ivahima I i sultana Mehmeda IV.

Ne zna se tačan datum njegove smrti, niti mjesto gdje je sahranjen. Njegova putovanja je finansirao njegov daidž Melek

Ahmet-paša, koji je bio bosanski vezir. "Čelebija je živio na osmanskom dvoru i bio je u srodstvu sa tadašnjom carskom porodicom. Bio je veliki učenjak misticizma u osmanskoj historiji. Prije svakog putovanja, Čelebija je prikupljaо informacije o mjestima koja je trebao posjetiti, pa je uvijek spreman odlazio u te sredine", rekao je Metin.

Veliki dio svoga života, 25 godina, Čelebija je posvetio Balkanu. Njegova ostavština o toj teritoriji je smještena na 7.000 stranica, odnosno u sedam tomova. "Kada je opisivao putovanja, pisao je o jezicima koji su

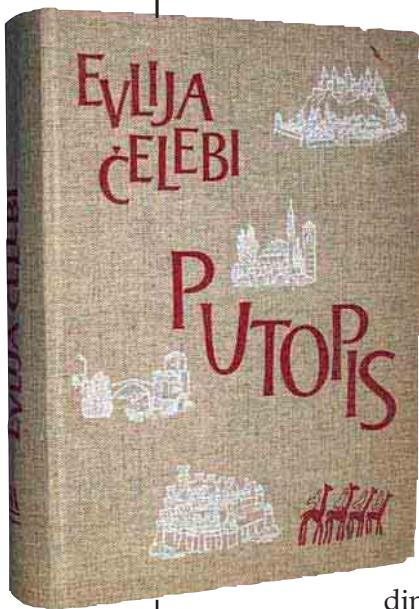
se govorili na određenim teritorijama iz sastava Osmanskog carstva, pominjao je mađarski, srpski, hrvatski, kao i bosanski jezik. Njegovi zapisi su do te mjere detaljni da je opisao čak i koje voće uspijeva u kom kraju, pa čak i njegov ukus. Opisivao je kako su se odjevali muškarci i žene, te čime se trgovalo u pojedinim mjestima", ispričao je Metin, dodajući da je Čelebija imao susrete sa zvaničnicima mjesta u koje je dolazio, ali je uvijek

odsijedao u tekijama.

Konstatacija g-dina Metina jeste da nijedan od putopisaca nije na detaljan način prikazao mjesta koja je obilazio kao što je to činio Čelebija, koji je bilježio čak i mitološke priče vezane za pojedine destinacije. On nije zapisivao samo ono što je vidiо već i priče koje je sakupljaо iz naroda.

Evlija Čelebija je prolazio kroz Novi Pazar tri puta, a ovaj grad je u njegovom putopisu detaljno opisan samo u jednom obilasku. Međutim, Čelebija je o malo kojem kraju i gradu govorio sa toliko oduševljenja kao što govori o Novom Pazaru i njegovim stanovnicima.

Okupljeni novinari u hotelu „Tadž“ su upoznati samo sa djelicom onoga što je Čelebija napisao o ovom prostoru. Metin je na kraju svog obraćanja pozvao mlade ljude da se pozabave Čelebijinom zaostavštinom i njegovim putopisom.

Uvesti bosanski jezik u službenu upotrebu u Priboru

PREPORUKA POVJERENICE ZA ZAŠТИTU RAVNOPRAVNOSTI

Na osnovu svojih Ustavom i zakonom propisanih ovlašćenja, Bošnjačko nacionalno vijeće pokrenulo je postupak kod Povjerenice za zaštitu ravnopravnosti Nevene Petrušić s ciljem utvrđivanja odgovornosti državnih organa, ustanova sa javnim ovlašćenjima, jedinica lokalnih samouprava, kao i njihovih rukovodilaca zbog diskriminatorskog postupanja kršenjem odredaba Ustava Republike Srbije i nesprovođenjem niza zakona kojima su pripadnicima manjinskih zajednica u Republici Srbiji zajemčena prava u oblasti obrazovanja, službene upotrebe jezika i pisma, kulture i informisanja. Na ovaj način Bošnjaci su postali jedna od nacionalnih zajednica sa najnižim stepenom ostvarenosti svojih nacionalnih prava u Republici Srbiji.

Nakon sporovedenog postupka i

utvrđivanja činjeničnog stanja po podnijetoj pritužbi protiv Opštine Pribor i njenog predsjednika Lazara Rvovića, Povjerenica za zaštitu ravnopravnosti utvrdila je da Opština Pribor nije preduzela mjere iz svoje nadležnosti kako bi se u službenu upotrebu uveo bosanski jezik i latinično pismo, ravnopravno sa srpskim jezikom i ciriličnim pismom. Prema rezultatima sa popisa stanovništva 2002. god., na teritoriji Opštine Pribor živi više od 15% pripadnika bošnjačke nacionalne zajednice, čime je utvrđena diskriminacija na osnovu nacionalne pripadnosti, zabranjena članom 24. Zakona o zabrani diskriminacije.

Na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja, Povjerenica za zaštitu ravnopravnosti dala je preporuku Opštini Pribor u kojoj zahtijeva da navedena opština

bez odlaganja preduzme sve neophodne mjere kako bi se u službenu upotrebu, pored srpskog jezika i ciriličnog pisma, uveo bosanski jezik i latinično pismo. U preporuci je, također, zatraženo od Opštine Priboj da, u roku od 30 dana od dana prijema Mišljenja sa preporukom, obavijesti Povjerenicu za zaštitu ravnopravnosti o preduzetim mjerama.

Bošnjačko nacionalno vijeće očekuje od predsjednika opštine Priboj da hitno i bez odlaganja bosanski jezik i latinično pismo uvede u ravnopravnu upotrebu sa srpskim jezikom i ciriličnim pi-

smom i time priboskim Bošnjacima omogući korišćenje Ustavom

i zakonom garantovano pravo na službenu upotrebu jezika i pisma.

BNV, ohrabrujući donošenje ove preporuke od strane Povjerenice za zaštitu ravnopravnosti, očekuje da Povjerenica za ravnopravnost u što kraćem roku okonča postupanje po ostalim pritužbama podnijetim od strane Vijeća u oblasti obrazovanja, službene upotrebe jezika i pisma, kulture i informisanja i da nakon utvrđivanja činjeničnog stanja predloži konkretnе mјere kojim bi se, prije svega, otklonilo diskriminatorsko postupanje državnih organa, a Bošnjacima omogućilo ostvarivanje Ustavom i zakonima garantovanih prava.

PROMOVISAN "GAJRET U NOVOJ VAROŠI"

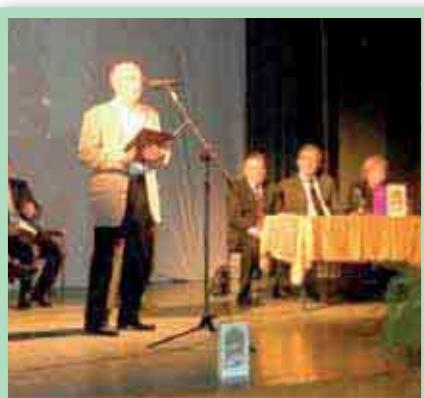
nova knjiga Nadira Dacića

Knjiga Prijepoljca Nadira Dacića *Gajret u Novoj Varoši* promovisana je 28.10.2011. u Novoj Varoši, a 30.11.2011. god. u Prijepolju. O knjizi, tj. temi kojoj je posvećena, kao i o samom autoru, na promociji su govorili recenzent knjige prof.dr. Redžep Škrijelj, profesor historije na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru i šef resora za obrazovanje BNV-a, potom Safija Hadžibegović, profesorica jezika, kao i sam autor.

Na skupu, koji je privukao veliku pažnju stručne i druge javnosti, ukazano je na ulogu koju je nekadašnje Kulturno-prosvjetno društvo "Gajret" imalo u kulturno-prosvjetnom životu Bošnjaka i svih ostalih građana na ovom i širim južnoslavenskim prostorima.

"*Gajret u Novoj Varoši*" je studija koja se odnosi na socijalno korisnu kulturno-prosvjetnu djelatnost stanovaštva u malehnoj varošici, ali i na edukaciju i kulturno uzdizanje omladine i društva u jednom veoma značajnom intervalu njezove historijske razvojne prošlosti.

Nadir Dacić piše u kontinuitetu sa ciljem da publici približi činjenice koje, možda, nisu do tada poznate, a koje nude značajno pojašnjenje dijela naše nepoznate kulturno-historijske prošlosti. Ono što je izuzetno značajno jeste da u pogledu

strukture, tehničko-metodološke obrade, dokumentovanja podataka, izvornika i bibliografije, svaka Nadirova knjiga predstavlja razotkrivanje nečega novog i zanimljivog iz naše prošlosti", rekao je prof.dr. Redžep Škrijelj.

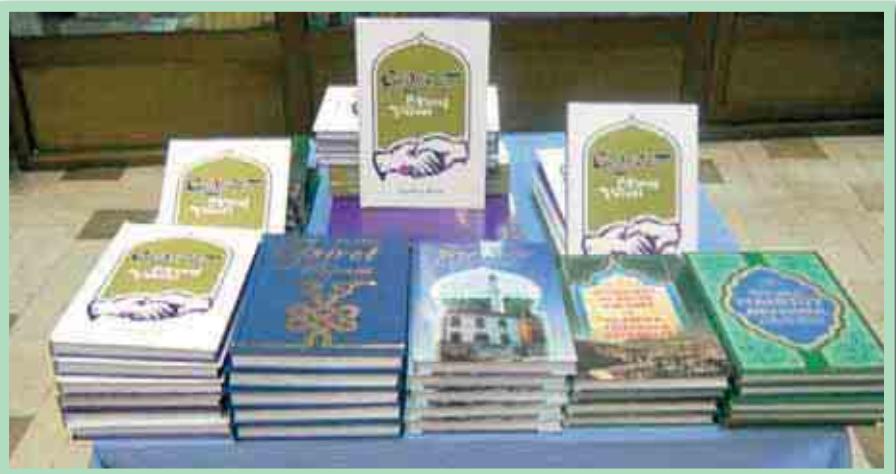
Ocijenivši da je na zanimljiv način, na više od 200 strana naučne

građe, autor u knjizi prikazao osnivanje i kulturni napredak Gajreta, Škrijelj je naglasio da je ova studija sa svojom specifičnom i zanimljivom tematikom ne samo naučno, već i informativno štivo, koju karakteriše uporno i vrijedno pretraživanje faktografije, koju dopunjuje i raznolikost i stvaralačka kreativnost samog autora.

Po ocjeni kritike, knjiga "Gajret u Novoj Varoši" je veoma značajna studija u duhovno-historijskom kontekstu, s obzirom da svjedoči da je ovo društvo odigralo važnu ulogu u formiranju bošnjačkog nacionalnog identiteta i omogućilo kulturnu komunikaciju Bošnjaka iz Sandžaka sa svojim širim okruženjem u periodu između dva svjetska rata. Štampanje knjige "Gajret u Novoj Varoši" finansirao je Nićifor Anićić, rođeni Sjeničanin, koji dugo živi u Africi.

Kulturno-prosvjetno društvo Muslimana „Gajret“ osnovano je davne 1903. godine. Nakon nekoliko godina uspješnog rada, društvo je pristupilo organizovanju mreže povjerenika i pododbora na širem

području Bosne i Hercegovine, a tek 1921. njegova organizacija je proširena i na ove prostore. Mjesni odbor Gajreta u Novoj Varoši formiran je 1926. godine, sa prvobitnom namjerom da pomogne i omogući lakše školovanje muslimanske mladeži, ali se, zahvaljujući svom uspješom radu i brojnim aktivnostima, razvio i proširio svoju djelatnost. Svojim djelovanjem i radom, prema ocjenama istraživača, odigrao je značajnu kulturno-prosvjetnu misiju u zlatarskom kraju.

Hitne mjere za zaštitu prava Bošnjaka

NA POTEZU DRŽAVNO RUKOVODSTVO SRBIJE

Predsjednik BNV-a, narodni poslanik, Esad Džudžević uputio je, u novembru mjesecu 2011., pismo Predsjedniku Republike Srbije Borisu Tadiću, predsjednicu Narodne skupštine Slavici Đukić-Dejanović i predsjedniku Vlade dr. Mirku Cvetkoviću u kojem ih je upozorio na neodrživ položaj pripadnika bošnjačke nacionalne zajednice u Republici Srbiji i neophodnost preduzimanja hitnih i efikasnih mjer zaštite kolektivnih prava Bošnjaka i njihove lične, imovinske i pravne sigurnosti.

Kao najviše predstavničko tijelo Bošnjaka u Republici Srbiji, Bošnjačko nacionalno vijeće prati i analizira položaj pripadnika bošnjačke nacionalne zajednice, kao i rad bošnjačkih nacionalnih institucija i legitimno izabranih predstavnika Bošnjaka u Skupštini, Vladi Republike Srbije i drugim organima i ustanovama na svim nivoima. Prema ocjeni Bošnjačkog nacionalnog vijeća, navodi Džudžević u pismu, legitimno izabrani predstavnici Bošnjaka u Vladi i Skupštini Srbije su u proteklom periodu pokazali visoku političku svijest

i posebnu državničku odgovornost. Svojim učešćem u Vladi Srbije, Bošnjačka lista za evropski Sandžak postigla je neочекivano velike rezultate, posebno na planu održivog razvoja nedovoljno razvijenih područja, realizujući veliki broj projekata od nacionalnog značaja i odlučno doprinoseći stvaranju stimulativnog ambijenta za razvoj i investicije u ove krajeve. U pismu Džudžević napominje i to da je u Skupštini Srbije najveći broj proevropskih zakona usvojen sa 126 ili 127 glasova "za", odnosno uz dva presudna bošnjačka glasa, kao i da je bošnjački ministar u Vladi Srbije Sulejman Ugljanin svojim radom kao kopredsjednik mješovitog Komiteta za ekonomsku saradnju Srbije i Turske dao odlučujući doprinos uspostavljanju dobre saradnje između ove dvije zemlje, čiji su odnosi dostigli najveći nivo u historiji.

Bošnjačko nacionalno vijeće, istovremeno, izražava veliko nezadovoljstvo zbog činjenice da bošnjački politički predstavnici u Skupštini, Vladi Srbije i drugim državnim organima i institucijama nisu naišli ni na minimum razumi-

jevanja i podrške za omogućavanje ostvarivanja Ustavom, zakonima i međunarodnim dokumentima zagarantovanih prava pripadnika bošnjačke nacionalne zajednice u oblasti službene upotrebe jezika i pisma, kulture, obrazovanja i informisanja na svom maternjem bosanskom jeziku. Posebno veliko nezadovoljstvo i zabrinutost Bošnjačko nacionalno vijeće izražava zbog činjenice nastavka politike policijske represije koje je bivši Miloševićev režim sprovodio nad pripadnicima bošnjačke nacionalne zajednice u Sandžaku, a koja se manifestuje porastom nasilničkog ponašanja pripadnika policije, sudstva i tužilaštva, stvaranjem atmosfere njihove lične, imovinske i pravne nesigurnosti. Svi pokušaji i zahtjevi bošnjačkih političkih predstavnika u Skupštini, Vladi Republike Srbije i drugim državnim organima za zaštitu Ustavom i zakonima zagarantovanih prava Bošnjaka ostali su praktično bez ikakvih rezultata.

Niko od počinilaca teških kršenja ljudskih prava i nasilja nad Bošnjacima nije procesuiran, smijenjen ili kažnjen, što predstavlja podsticaj za novo nasilničko ponašanje i može imati veoma loše posljedice na budućnost dobrih međunacionalnih odnosa, posebno u multietničkim sredinama kakva je Sandžak.

Primjeri nasilničkog upada naoružanih lica u prostorije Bošnjačke liste, oružani napad i pokušaj atentata na bošnjačkog ministra Sulejmana Ugljanina, 17. januara 2009. godine, ugrožavanje lične sigurnosti i integriteta bošnjačkih izabranih predstavnika, te napadi na vrhovnog poglavara Islamske zajednice

-razrješenje sa dužnosti svih zaposlenih u policiji, sudstvu, tužilaštvu i zavodima za izvršenje krivičnih sankcija koji su učestvovali u nasilju i kršenju ljudskih prava sandžačkih Bošnjaka u Srbiji, -usaglašavanje nacionalnog sastava zaposlenih u policiji, sudstvu i tužilaštvu u svim opštinama u kojima žive Bošnjaci,

-omogućavanje povratka, prognanih i raseljenih Bošnjaka u opštinu Priboj (iz perioda od 1991. do 1999. god.).

„Ukoliko u narednih 60 dana, ne učinite konkretnе korake i preduzmete efikasne mјere na postizanju vidljivih rezultata u vezi sa naprijed iznesenim, Bošnjačko nacionalno vijeće će pozvati sve bošnjačke političke predstavnike da se povuku iz Skupštine, Vlade Republike Srbije i drugih državnih organa i institucija. U interesu zaštite kolektivnih prava Bošnjaka u Republici Srbiji i njihove lične, imovinske i pravne sigurnosti, Bošnjačko nacionalno vijeće će, u tom slučaju, također, biti prinuđeno

da se za pomoć obrati predstavnicima međunarodne zajednice", stoji u pismu koje je predsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esad Džudžević uputio predsjedniku Srbije Borisu Tadiću, predsjednici Narodne skupštine Slavici Đukić - Dejanović i predsjedniku Vlade Srbije Mirku Cvetkoviću.

Srbije ef. Zilkića, kao i najnoviji nasilnički odnos prema maloljetnicima Bošnjacima u Novom Pazaru, najočigledniji su odraz takve politike, naglašeno je u pismu.

U vezi sa navedenim, Džudžević je zatražio od najviših državnih predstavnika da, u skladu sa njihovim Ustavnim i zakonskim ovlašćenjima, iniciraju postupak za:

-deblokadu ostvarivanja Ustavom i zakonom garantovanih prava sandžačkih Bošnjaka u Srbiji,

-smjenu svih čelnih ljudi u policijskim upravama i stanicama u svim sandžačkim opštinama i gradu Novom Pazaru,

Priznanje države za doprinos bošnjačkoj kulturi

NACIONALNA PENZIJA HILMIJI ĆATOVIĆU

Na prijedlog Bošnjačkog nacionalnog vijeća, Vlada Republike Srbije dodijelila je nacionalnu penziju slikaru Hilmiji Ćatoviću kao priznanje za vrhunski doprinos kulturi sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji. On je prvi, za sada i jedini, bošnjački

kulturni stvaralac koji je dobitnik ovog najvišeg priznanja u Republici Srbiji.

Prof. dr. Hilmija Ćatović je dobitnik i najvišeg priznanja koje dodjeljuje Bošnjačko nacionalno vijeće Dukata Isabega Ishakovića, za sveukupan doprinos bošnjačkoj kulturi.

Retrospektiva Hilmije Ćatovića u Dvorcu Petrovića u Podgorici

PEJZAŽ - SLIKA DUŠE

Paradigma da se do najvećih likovnih otkrića može doći posmatranjem rodne zemlje predstavlja okosnicu slikarskog djela Hilmije Ćatovića - ocijenila je Ljiljana Zeković, historičarka umjetnosti, govoreći na otvaranju retrospektivne izložbe ovog velikog bošnjačkog slikara u Dvorcu Petrovića u Podgorici, 17. novembra 2011.

Prema riječima Ljiljane Zeković, Ćatović je izat- kao svoje slikarske vizije zasnovane na nostalgiji, sje- čanjima, vizuelnim utiscima koje je pretočio u likovni jezik, koji, ako ga uporedimo sa pejzažistima XX vijeka, pokazuju jednu osobenu i autentičnu notu romantičarske rafiniranosti, emocionalne zasi- čenosti i intelektualne dosljednosti. Ljiljana je ocijenila da se slikarski opus Ćatovića može sagledati kroz tematske, stilske i fenomenološke osobenosti djela koja povezana u slobodno interpretirane cjeline mogu predociti njegovu kreativnu energiju. Ta ener- gija je, prema njenoj ocjeni, usmjerena ka razrješenju otvorenih estetskih i likovno-pikturalnih

Hilmija Ćatović - slikar, profesor, dekan

Hilmija Ćatović, rođen u Rožajama 1933, za- vršio je odsjek slikarstva Akademije primijenjene umjetnosti u Beogradu 1957. godine, u klasi prof. Vinka Grdana, gdje je i magistrirao 1980. godine. Radio je kao profesor i dekan na Fakultetu umjetnosti u Prištini, kao i na fakultetima umjetnosti i dizajna u Nišu i Novom Pazaru.

Samostalno je izlagao šezdeset puta i učestvo- vao na više od 300 kolektivnih izložbi. Učesnik je brojnih priznatih kolonija u zemlji i inostran- stvu, dobitnik mnogih nagrada i priznanja za sli- karstvo, član Udruženja likovnih umjetnika Srbije.

Djela Hilmije Ćatovića nalaze se u mnogim svjetskim muzejima i galerijama, kao i u privat- nim zbirkama.

problematskih pitanja. Teme će se mijenjati, ali će ostati onaj jedinstven personalni senzibilitet umjetnika koji će njegovo slikarstvo obojiti suptilnom notom modernog romantizma.

Naglašavajući da je od prvobitne okupiranosti ljudskom figurom, Ćatović postao "portretista pri- rode" i da ta slikareva ljubav prema pejzažu traje već četiri decenije, Ljiljana se u objašnjavanju ovog aspekta Ćatovićevog rada pozvala na njegovu izjavu da "slike pejzaža najčešće nemaju na- zive, već da imaju sopstvenu lo- giku i mogu se kao cjelina označiti odrednicom "Pejzaži Hilmije Ćatovića". "Ćatovićevi pejzaži su emanacije njegovih snova i snoviđenja, fiksirane slike unutrašnjeg svijeta. On stvara predjele u kojima je svaki detalj precizno i smi- šljeno definisan unutar kom- pozicijskih cjelina jednog izmaštanog - stvarnog, viđe- nog - doživljenog, iskustve- neg svijeta", rekla je Ljiljana Zeković, dodajući da su Hil- mijini pejzaži zapravo slike njegove duše i osjećanja, psi- hološke projekcije njegovih unutrašnjih stanja.

O slikaru i njegovom djelu govorio je i prof. dr. Šerbo Rastoder, predsjednik Bošnjačkog nacionalnog vijeća u Crnoj Gori. Rastoder je, posebno oduševljen Ćatovićevim prikazima pejzaža rodnog kraja, kazao da Ćatović nikada ne crta u prirodi, već u svom ateljeu; to znači da on prirodu nosi u sebi i da je on vidi iz sebe. "Ta širina njegovog pogleda nas opći-

njava i dočarava bar dio onoga što je njemu ostvareno", rekao je prof. dr. Rastoder.

Poznati bošnjački slikar Hilmija Ćatović se u Dvorcu Petrovića Centra savremene umjetnosti Crne Gore u Podgorici predstavio sa 130 radova ulja na platnu i crteža, koji su nastali tokom njegovog plodnog višedecenijskog stvaralačkog rada. Izložbu, koja je organizovana u okviru manifestacije "Dani kulture manjina Crne Gore", je pratila i dvojezična monografija, čiji izdavači su Centar savremene umjetnosti Crne Gore i Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore.

Hilmija Ćatović: Motiv sa Kosova

Knjiga "Zaustavljeni proces" prikazuje stvarnu sliku u Sandžaku

GORKA POUKA I JASNA OPTUŽBA

Doc. dr. Rasim Muratović

Znanje kod Bošnjaka često pati od nesistematičnosti i neuvezanosti. Bošnjačko nacionalno vijeće Novi Pazar i Centar za bošnjačke studije iz Tuitina, ali prije svih sociolog Esad Džudžević, knjigom *Zaustavljeni proces* prekinuli su i demantovali tenu godinu tradiciju i notornu činjenicu.

Ne znam da li je izdavaču prilikom odabiranja naslova knjige inspiracija bio Franc Kafka i

njegovi *Proces* i *Zamak*, jer je mene, prilikom čitanja ove interesantne knjige, sve podsjetilo i na *Zamak* i na *Proces* - djela u kojima se čovjek i sve ono što je ljudsko u njemu gube u birokratskim zavrzmama beskrajnog Procesa smještenog u nerazmrsivim labirintima "Zamka", kao metaforama stvarnog života.

U stručnom smislu, ova knjiga/dokument na jedan specifičan način govori o odgovornosti birokratije: vojske, policije, politike, države Srbije za nepoštivanje osnovnih ljudskih prava jednog konstitutivnog naroda (koji je nakon "demokratskih promjena" u Srbiji proglašen nacionalnom manjinom) i za počinjene zločine protiv čovječnosti i međunarodnog prava. "Razvodnjavanje odgovornosti vodi do ničije odgovornosti i do ničije vlasti", kaže Hannah Arendt. "Moral je prva žrtva ovog procesa", dodao bi Arne Johan Vetlesen.

Sa promocije u Sarajevu

U Bošnjačkom institutu u Sarajevu je, 29. novembra 2011, održana promocija dvotomnog izdanja publikacije *Zaustavljeni proces ostvarivanja prava sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji*. O samoj knjizi (koju čine projekti, programi, druga akta i dopisi u periodu od 2009. do 2011. godine kojima je BNV od Vlade Republike Srbije, resornih ministarstava i drugih nadležnih ustanova i institucija tražilo ostvarivanje prava bošnjačke nacionalne zajednice u Republici Srbiji) govorili su: prof.dr. Rasim Muratović - član Vijeća Kongresa bošnjakih intelektualaca i viši naučni saradnik Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava Univerziteta u Sarajevu, predstavnici BNV-a u Srbiji: Esad Džudžević - predsjednik, Muhedin Fijuljanin - šef resora za kulturu i prof.dr. Redžep Škrijelj - šef resora za obrazovanje. Organizatori događaja su: Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca iz Sarajeva, Bošnjačko nacionalno vijeće iz N. Pazara i Centar za bošnjačke studije iz Tutina.

Politika uopće, a srpska pogotovo, ne poznaje termine: moral, pravda, humanost i obzirnost. Nамјерно ih ne poznaje samo da bi se zaustavio proces ostvarivanja osnovnih ljudskih i civilizacijskih prava Bošnjaka u Srbiji.

Šta to žele Bošnjaci Sandžaka u „Zaustavljenom procesu”, ali i u stvarnom životu kao njihovom stvarnom zamku i zaptu?

„Naš zajednički san jeste da kroz institucije sistema postignemo status kojim će sandžački Bošnjaci postati ravnopravni građani u ovoj zemlji i u kojem će Sandžak biti oaza mira, prosperiteta i mjesto susreta različitih kultura i tradicija.” Ovo je, u jednoj rečenici rečena, suština svih dokumenata, zahtjeva, pisama, deklaracija, obavještenja,

odлуka, prezentiranih u „Ostvarivanju prava sandžačkih Bošnjaka u Srbiji 2009-2011”. Sve je jednostavno i jasno. Međutim, ova jednostavnost podsjetila na priču o faraonu i podaniku: kada je podanik, nakon što ga je faraon pozvao da iznese svoje želje, došao kod faraona i rekao mu: „Ja ne tražim ništa više nego da budem ravнопravan.” Pomenuti podanik više nikada nije imao priliku iznijeti neku svoju želju.

Na 256 stranica bosanske verzije i 160 stranica engleske verzije - ukupno 1 deklaracija, 24 dopisa, 6 poslaničkih pitanja, 2 obraćanja, 2 obavještenja, 3 odluke, 3 elaborata, 2 izvještaja, 11 odgovora, a koja se tiču: Učešća Bošnjaka u javnom životu; Nerasvijetljenih zločina i drugih te-

ških kršenja ljudskih prava sandžačkih Bošnjaka; Službene upotrebe jezika i pisma; Obrazovanja na bosanskom jeziku, kulturi; Informisanja na bosanskom jeziku; sve ono što je urađeno u periodu od dvije godine (2009-2011) - potkrijepljeno je dokumentom, dokazom i znakom.

Ovo nije ležernost, nedisciplina, podanički mentalitet, čepenački patriotizam, politička i lokalna kratkovidost Bošnjaka Sandžaka. Knjiga „Zaustavljeni proces“ je knjiga dokument; dokaz da ovo nije nedostatak usvajanja pouka o genocidnom trajanju; znak da se na osnovu principa reciprociteta, koji uzgred Bošnjaci veoma rijetko koriste, i zbog zaštite od nastavka procesa genocida, traži izlaz u „materi Bosni i zaštitnici Turskoj“. (Mustafa Spahić je jednom prilikom rekao i napisao „da je, uz Hrvatsku i Srbiju, i Tursku na granicama Bosne, nikada ne bi bilo genocida nad Bošnjacima“).

U „Zaustavljenom procesu“ sve se radi javno i legitimno i u skladu sa zakonskim propisima. Komunikacija počinje sa: ... Poštovani gospodine ministre, Molimo Vas da u skladu sa vašim ovlaštenjima i sa zakonom preuzmete odgovarajuće mjere kako bi se rasvijetlili i procesuirali odgovorni za ratne zločine... / Poštovani gospodine Rović, Želim skrenuti Vašu pažnju... / Poštovani gospodine ministre, Obraćamo Vam se sa željom da izrazimo nezadovoljstvo... itd... itd...

„Zaustavljeni proces“ je proces protiv smutnje srpskog režima, koja je gora i od ubijanja 17.300 Bošnjaka Sandžaka - žrtava organizovanog državnog vojno-policajskog terora samo u periodu od 1992. do 1995. Procentualno to je više od 10% ubijenih Bošnjaka Sandžaka. Gdje su ubijeni i protjerani Bošnjaci Sandžaka od 1945. do 1966; od 1941. do 1945; od 1914. do 1918; od 1804. do 1878? „Sve je to bila, i sada je, fizička realizacija dugogodišnjih političkih planova. Sve je to bila smisljena laž i mukla podvala. Sve nam se to sad cinično hipoće u okrvavljeni lice, ne

bez manjakalnog zločinačkog užitka", rekao bi Alija Isaković.

Ali šta i kako dalje? Samo slijep ne vidi da je agresija nastavljena brojnim drukčijim načinima, novim perfidijama, novim lažima,

jaše u nama tokom krvave agresije kroz koju smo prošli."

Knjiga *Zaustavljeni proces - ostvarivanje prava sandžačkih Bošnjaka u Srbiji* i ono o čemu ona govori je stvarna slika Sandžaka, a ne Mevlid

zovne pod svoju zastavu, jer svoje nisu imali. Mamili su ih dok ne odsluže. Drugi su im davali i određivali ime, jezik, teritorij, državu, himnu, zastavu. Sve ovo se ne daje. Za sve ovo se bori.

Zaustavljeni proces je knjiga o buđenju, uspravljanju i samospoznaji Bošnjaka. Čovjek mora spoznati prvo sebe da bi spoznao one druge, a i da bi drugi spoznali njega. Ovdje su i Bošnjaci i islam u njima ono što i jesu: miroljubivi, društveno korisni, uslužni, pravedni i oprezni, jer su naučili da ne mogu birati između dva dobra, nego da od tri zla biraju ono najmanje. Ili najveće?

Zaustavljeni proces nije knjiga o Bošnjacima, niti ja imam tajku da zastupam njihove interese. Zaustavljeni proces nije knjiga ni o islamu, niti sam ja ekspert za pitanja islama. Zaustavljeni proces je knjiga o ostvarivanju osnovnih ljudskih prava. A to su pravo na život, pravo na imetak, pravo na razmišljanje svojom glavom.

Zaustavljeni proces - (ne)ostvarivanje prava sandžačkih Bošnjaka u Srbiji je knjiga - krik - najponiženijeg naroda na tlu Evrope, Bošnjaka Srbije, čiji glavni grad Novi

Sa promocije u Sarajevu

podvalama, novim vidovima neprijateljstva, novim Memorandumima. Memorandum SANU 2 još zvanično nije objavljen. Tek je u prvom čitanju kod srpske elite. Poruka „Zaustavljenog procesa“ je da Bošnjaci Sandžaka, kao i svi Bošnjaci, dodao bih, neće posezati za oblicima zla koji im se nude i neće projicirati zlo nikakvim svodenjem na ukupnost bilo koje nacije i bilo čije vjere. Na ovaj način Bošnjaci svoju krvavu realnost predočavaju novim domaćim i evropskim generacijama kao gorku pouku i čistu optužbu. I kao da ih čujem da poput Alije Isakovića, 1993, kažu: „Ništa neće biti onakvim kakvim bijaše. Mora se sve ispočetka. Čisto i jasno kao sama priroda, bez licemjerja.“ Ili poput Rešida Hafizovića iz 2011: „Ne zatežite više Judin pokrov nad Bosnom kako krici Bošnjaka ne bi doprijeli do ušiju svijeta. Sa gorkom spoznajom mi smo prisjeli svijesti o tome kako nepodnošljiva lahkovjernost i zastrašujuće dječija naivnost bi-

Jašarević. Mevlid je potrošena slika koju ni Sandžaklije ni Sarajlije, ni Krajišnici, ni Hercegovci, hoću reći svi Bošnjaci, ne smatraju svojom. „Zaustavljeni proces“, kao prirodna slika Bošnjaka, govori o tome da je prošlo vrijeme kada su Bo-

Knjiga Zaustavljeni proces - ostvarivanje prava sandžačkih Bošnjaka u Srbiji i ono o čemu ona govori je stvarna slika Sandžaka, a ne Mevlid Jašarević. Mevlid je potrošena slika koju ni Sandžaklije ni Sarajlije, ni Krajišnici, ni Hercegovci, hoću reći svi Bošnjaci, ne smatraju svojom. Zaustavljeni proces, kao prirodna slika Bošnjaka, govori o tome da je prošlo vrijeme kada su Bošnjake, a posebno Sandžaklije, definisali, crtali i slikali drugi... Zaustavljeni proces je knjiga o buđenju, uspravljanju i samospoznaji Bošnjaka.

šnjake, a posebno Sandžaklije, definisali, crtali i slikali drugi. Bošnjaci skoro 200 godina ne uspijevaju da spoznaju sami sebe. Uvijek su čekali da ih drugi definiraju. Dugo je Bošnjacima predstavljalo čast da ih neko drugi

Pazar ne može zauzeti svoje mjesto ni u vremenskoj prognozi državne televizije Srbije - RTS, kako bi to rekao Džemaludin Latić. Nešto mislim, a i šta će kada je i ta vremenska prognoza, kao i sve oko nje - iluzija, laž, obmana, mitologija.

O zastupljenosti manjina u policiji

MRTVO SLOVO NA PAPIRU

Ministarstvo unutrašnjih poslova Srbije raspisalo je konkurs za nekoliko desetina policajaca na jugu Srbije, kako bi se povećao broj pripadnika nacionalnih manjina u MUP-u. Kako je izjavio ministar policije Ivica Dačić, takav konkurs treba da se raspiše i u policijskim upravama Novi Pazar i Prijepolje. "Mislim da bi to tako trebalo da uradimo i u Vojvodini, kao što je bio slučaj i u Beogradu, zato što imamo problem nepotpunjenosti po-

licije", rekao je Dačić.

On je objasnio da je cilj konkursa da se poveća zastupljenost nacionalnih manjina u MUP-u, jer je osnova rada policije saradnja u lokalnoj zajednici, a da će pripadnici nacionalnih manjina koji budu primljeni morati da završe standardnu policijsku obuku, kao i da prođu neophodne provjere.

Međutim, do izlaska ovog broja, u novopazarskom SUPU-u nije raspisan ovakav konkurs.

Međunarodni dan ljudskih prava i Bošnjaci

NAJNIŽI STEPEN OSTVARENIH PRAVA

Na press konferenciji, koja je održana, 10. decembra 2011, u Glavnom uredu BNV-a povodom Međunarodnog dana ljudskih prava, predsjednik BNV-a Esad Džudžević je izjavio da su Bošnjaci u Srbiji narod sa najnižim stepenom svojih kolektivnih i identitetskih prava, dok su u posljednje dvije godine zaustavljena i onemogućena Ustavom i zakonom garantovana prava. Džudžević je pred novinarima izjavio da je BNV o ovome obavijestilo zaštitnika građana i povjerenika za zaštitu ravno-pravnosti i predalo im sav materijal koji dokazuje rečeno. U vezi sa tim, nakon dobijanja odgovora od ove dvije nezavisne institucije, biće pokrenuta šira rasprava o

tom pitanju u republičkom parlamentu, kao i na nivou lokalnih samouprava u Novom Pazaru, Sjenici, Tutinu i Prijepolju, sve u cilju odblokiranja procesa ostvarivanja prava Bošnjaka u Srbiji.

Kao jedini pomak u pogledu ostvarivanja prava Bošnjaka u Srbiji u posljednje vrijeme, šef resora za kulturu i informisanje BNV-a Muhedin Fijuljanin je na konferenciji za novinare spomenuo nastavne planove i programe za nastavu na bosanskom jeziku - u oblasti obrazovanja, kao i osnivanje Zavoda za kulturu sandžačkih Bošnjaka - u oblasti kulture. „Osnivač Zavoda za kulturu sandžačkih Bošnjaka nije država, ali očekivanja BNV-a jesu da nadležno ministarstvo i Vlada ovu ustanovu u naредnom periodu proglaši institucijom od posebnog značaja i preko nje podupru projekte usmjerene očuvanju i zaštiti kulturnog naslijeđa Bošnjaka na ovim prostorima“ – kazao je Fijuljanin.

Ni u oblasti informisanja na bosanskom jeziku u prethodnom periodu nisu napravljeni neki pomaci, ali, kako je istaknuto na press konferenciji, očekivanja su da će na Javnom servisu Radio-televizije Srbije uskoro doći do formiranja redakcije na bosanskom.

Predsjednik BNV-a Esad Džudžević i šef Resora za informisanje BNV-a Muhedin Fijuljanin

Kultурно-historijsko blago Sandžaka

OSNOVNO POLAZIŠTE ZA RAZVOJ TURIZMA I MEĐUREGIONALNE SARADNJE

Sandžaku već stoljećima zajedno žive u harmoniji pripadnici različitih naroda: Srbi, Bošnjaci, Crnogorci i drugi, i pripadnici različitih vjeroispovijesti: hrišćani i muslimani i drugi. Najbolji primjer vjerskog suživota su brojni sakralni objekti koji postoje u Sandžaku i služe svim religijama - rekao je Sulejman Ugljanin, ministar u Vladi Srbije, promovišući u sjedištu Evropske unije u Briselu, 7. decembra 2011, Strategiju turizma i prekogranične saradnje u evroregionu Sandžak i 46 nedovoljno razvijenih opština Srbije. Danas kada govorimo o povezivanju Evrope regija i osnivanju, odnosno prezentovanju historijske regije Sandžak, koja ima zajedničku priču, tradiciju i razvojni potencijal, prema Ugljaninovim riječima, turizam predstavlja odličnu priliku za Srbiju i njene susjede da, pored bržeg ekonomskog razvoja, omogući i profitabilan način očuvanja pri-

rodnih ljepota i kulturno-historijske baštine.

Pored Ugljanina, na skupu su se, pred poslanicima Evropskog parlamenta i drugim zvanicnicima Evropske unije: ambasadorom Republike Srbije u Belgiji Diklić Radomirom, ambasadorom Srbije u NATO savezu u Briselu Milinković Branislavom, ambasadorom Crne Gore u Belgiji Garčević Veskom sa saradnicima, kao i gostima iz Slovenije, Hrvatske i drugih zemalja članica Evropske unije, obratili i ministar u Vladi Crne Gore Rafet Husović i poslanik Evropskog parlamenta, ujedno i predsjednik komisije Evropskog parlamenta za zemlje Zapadnog Balkana, Eduard Kukan.

Ministar Rafet Husović je kazao da su Evropa i svijet danas u potrazi za najprikladnijim oblicima suživota različitih nacionalnosti i religija, u uvjerenju da razumijevanje i poštovanje između različitih nacionalnih grupa može dovesti do skладa i mirnog rješavanja sporova među narodima. "U mislima imamo harmoniju naroda: Srba, Crnogoraca i Bošnjaka i suživot religija: hrišćanstva i islama. To je suživot, koji, uprkos povremenim udarima izvana ili iznutra, traje već 500 godina", kazao je Husović i dodao da se ovim skupom "vjerovatno malo poznati Sandžak želi Evropi predstaviti kao regija u kojoj s jedne strane državne granice zajedno žive Bošnjaci i Crnogorci, a sa druge Bošnjaci i Srbi", te da su dvije vjere - islam i hrišćanstvo isprepletane među stanovništvom i da na taj način čitavom pro-

Učestvujući u prezentaciji "Strategije turizma i prekogranične saradnje u evroregionu Sandžak i 46 nedovoljno razvijenih opština Srbije", član Evropskog parlamenta, predsjednik komisije Evropskog parlamenta za zemlje Zapadnog Balkana, Eduard Kukan istakao je da je Sandžak region bogate historije i velikih kulturno-historijskih potencijala, ali isto tako i jako osjetljivo podru-

čje. "Sandžak ima velike šanse da postane evropska regija i primjer saradnje", kazao je dalje Kukan, izražavajući zadovoljstvo što je takva saradnja na primjeru Sandžaka predstavljena u Briselu, s obzirom da je to neophodno zbog mogućnosti koje institucije Evropske unije imaju i sredstava sa kojima mogu da pomognu.

"Drago mi je da dvije zemlje zajedno rade na ovom projektu pre-

kogranične saradnje, s obzirom da je regionalna saradnja veoma važna za Evropsku uniju", kazao je Kukan i istakao da je način kako se to radi veoma dobar i da je započeti projekat od veoma velikog značaja za obje zemlje. Evropska unija je u mnogim aspektima zamisljena kao zajednica regija, trećinu budžeta Evropske unije čine upravo projekti prekogranične regionalne saradnje.

storu daju posebno obilježje savremene evropske regije.

U tom smislu, ministar Ugljanin je istakao da Evropska unija nije samo političko udruženje različitih država, nego, također, velika porodica mnogih naroda, čija matična domovina nije nužno unutar ucrtanih granica. "Iz toga je nastala ideja o Evropi regija, koje, bez obzira na političke granice, dijeli zajedničku historiju, kulturu, tradiciju, ili je za njih karakteristična zajednička ekonomija", kazao je ministar Ugljanin, dodajući da "zato, vjerovatno, ne čudi želja za stvaranjem evroregije, odnosno, prekogranične regije Sandžak, regije koja je nekada već bila jedna cjelina, a od 1918. godine

je podijeljena između dvije države, Srbije i Crne Gore".

Prekogranična regija znači teritorijalnu jedinicu koja se sastoji od nekoliko lokalnih ili regionalnih vlasti, koje su povezane iako pripadaju različitim državama. Regija Sandžak

je upravo to - zajednička teritorijalna jedinica, podijeljena između dvije, historijski, kulturno, etnološki, jezički, pa i vjerski povezane zemlje.

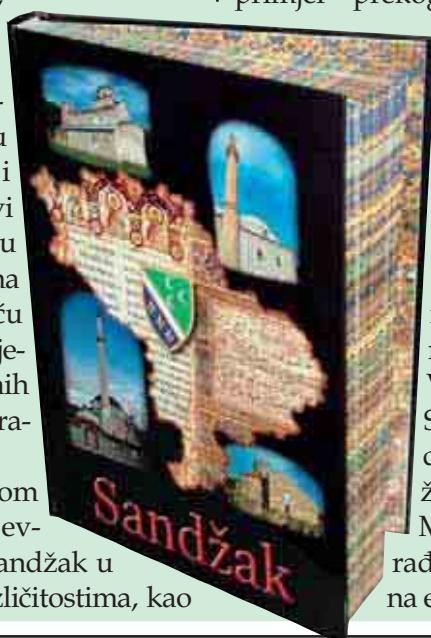
U Briselu predstavljena monografija

"SANDŽAK"

autora Muhedina Fijuljanina

U okviru predstavljanja Nove turističke strategije evropske prekogranične regije Sandžak, u Briselu je zvanično prvi put promovisana i monografija *Sandžak*, autora Muhedina Fijuljanina. Govoreći o knjizi, Fijuljanin je kazao da se radi o publikaciji o prirodnim, kulturno-historijskim i turističkim potencijalima Sandžaka, kao moderne prekogranične evropske regije. Kako je kazao, ovom knjigom imao je cilj da razbije mnoge predrašude koje se vezuju za ovo područje i Sandžak predstavi Evropi kao oazu mira, područje na kojem se susreću dvije civilizacije, mjesto susreta raznih kultura, običaja i tradicije.

„Ovom knjigom predstavit ćemo evropskoj javnosti Sandžak u svim njegovim različitostima, kao

jedno tradicionalno multietničko i multikulturalno područje. S druge strane, budući investitori u Sandžak, čitanjem ove knjige, shvatice će da je taj prostor veoma atraktivan, sa velikim prirodnim bogatstvima i potencijalima" – kazao je Fijuljanin pred zvaničnicima Evropske unije, ministrima Srbije i Crne Gore, ambasadorima i ostalim gostima, naglašavajući da je Sandžak klasičan primjer prekogranične saradnje

koju Evropska unija danas prepoznaje kao trajnu svoju vrijednost.

Izlaženje monografije *Sandžak* finansirala je Kancelarija za održivi razvoj nedovoljno razvijenih područja Vlade Republike Srbije. Izdavač je izdavačka kuća Založba Ostroga d.o.o. iz Maribora, a knjiga je rađena na srpskom i na engleskom jeziku.

Ističući da je „Strategija turizma i prekogranične saradnje u evroregionu Sandžak i 46 nedovoljno razvijenih opština Srbije“ apsolutno u saglasnosti sa politikom Evropske unije i Evropske komisije, Mathieu (Metju) L. Hoeberigs, visoki predstavnik Evropske komisije za turizam, kazao je da region Sandžaka, odnosno Srbija i Crna Gora, posjeduju izuzetne prirodne potencijale i bogatstva, sa kojima mogu da privuku investitore iz zemalja Evropske unije. „Imate svoje potencijale, imate kulturu, tradiciju, i to treba iskoristiti na pravi način. Prekogranična saradnja je ono što vi upravo radite“, rekao je Hoeberigs, dodajući da je glavno pitanje kako tu saradnju produbiti.

„Turistička saradnja ne može da bude vezana za nacionalne razlike i granice. Činjenice koje ste iznijeli su tu i vaš pristup je paradigma dobre politike“, kazao je on, dodajući da je kulturno-historijsko bogatstvo i različitost korijen i put povezivanja svih naroda i zemalja u Evropi.

Osnovan Zavod za kulturu sandžačkih Bošnjaka

ZAŠTITA KULTURNE BAŠTINE

Privredni sud u Kraljevu usvojio je zahtjev Bošnjačkog nacionalnog vijeća da u sudske registre upiše Zavod za kulturu sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji. Time je okončan postupak osnivanja ove najbitnije ustanove kulture za Bošnjake u Republici Srbiji.

Osnivanjem Zavoda, Bošnjačko nacionalno vijeće uspostavilo je još jedan važan instrument u cilju ostvarivanja Ustavom i zakonom garantovanih prava pripadnika bošnjačke nacionalne zajednice u Republici Srbiji. Cilj njegovog osnivanja jeste ostvarivanje ravnopravnosti, očuvanje identiteta i razvijanje kulture bošnjačke nacionalne zajednice u Republici Srbiji, u skladu sa Ustavom, zakonom i standardima Evropske unije.

Zavod za kulturu sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji je osmišljen kao jedinstvena institucija na nivou Republike Srbije koja se stara o cjelokupnom kulturnom naslijeđu (kulturnoj baštini) sandžačkih Bo-

šnjaka u Republici Srbiji. Bavit će se djelatnostima koje obuhvataju: promovisanje, podsticanje, čuvanje, razvijanje i organizovanje kulture i nauke, vrhunskog stvaralaštva bošnjačke nacionalne zajednice; saradnju sa ustanovama i organizacijama kulture, nauke i umjetnosti u Republici Srbiji i sa međunarodnim ustanovama i organizacijama (Savjetom Evrope, EU, UNESCO-om i dr.); normativne djelatnosti u oblasti kulture i umjetnosti i usklađivanje s evropskim standardima; tržišne orientacije radi poboljšanja uslova za rad i djelatnost kulturnih subjekata, umjetničkog stvaralaštva mlađih talenata; razvijanje turizma u kulturi; informaciono-dokumentacione djelatnosti u oblasti kulture i umjetnosti, proizvodnju kinematografskih djela, audio-vizuelnih proizvoda i televizijskog programa; zaštitu i održavanje nepokretnih kulturnih dobara, kulturno-historijskih lokacija, zgrada, kao i ostale djelatnosti u skladu sa zakonom.

Unaprijeđenjem zakonskih okvira

DO VEĆIH PRAVA BOŠNJAKA

Ostvarivanje prava nacionalnih manjina u Srbiji je bolje u odnosu na prethodnih 10 godina, ali je neophodno unaprijediti zakonski okvir kako

bi došlo do daljeg poboljšanja njihovog položaja, ocijenjeno je na konferenciji pod nazivom: "Nacionalni savjeti nacionalnih manjina - poboljšanje manjinske politike u Srbiji", koja je održana 15.12.2011. god. u Beogradu. Tom prilikom ukazano je na značaj rada Nacionalnih savjeta nacionalnih manjina u poboljšanju položaja nacionalnih manjina.

Skup su otvorili šefica odjeljenja za demokratizaciju Misije OEBS-a u Srbiji Dajana Falone i koordinator Foruma za etničke odnose Dušan Janjić, naglasivši potrebu unaprijeđenja sveukupnog položaja nacionalnih manjina. Falone je

rekla da je Srbija u toj oblasti napravila veliki progres, ali da ima još mnogo stvari koje treba uraditi u budućnosti, dok je Janjić apostrofirao neophodnost izmjene zakonske regulative za tu oblast.

Učestvujući u radu konferencije, predsjednik BNV-a, narodni poslanik, Esad Džudžević je konkretizovao položaj Bošnjaka u Srbiji, rekavši da je on nedopustiv, i da je na snazi onemogućavanje ostvarivanja ustavom i zakonima garantovanih prava sandžačkih. Posebno je skrenuo pažnju na činjenicu da Vlada Srbije koristi nekonstituisanje novog saziva Bošnjačkog nacionalnog vijeća kao alibi za uskraćivanje prava bošnjačkoj nacionalnoj zajednici u Srbiji. Resorno ministarstvo izbjegava da raspiše ponovne izbore za BNV i da zakaže novu konstitutivnu sjednicu, čime dodatno otežava i krši proces ostvarivanja ustavom i zakonom garantovanih prava sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji. O konkretnim slučaje-

vima neostvarivanja prava Bošnjaka u skladu sa Ustavom i zakonom, na konferenciji je govorio šef resora za kulturu i informisanje BNV Muhedin Fijuljanin.

Na skupu je predstavljeno i istraživanje Forum za etničke odnose o ostvarivanju prava nacionalnih manjina u kome se navodi da većina predstavnika manjinskih zajednica ocjenjuje da se u poslednjih deset godina njihov položaj popravio, uz izraženo nezadovoljstvo zbog sporog napretka. Predstavnici nacionalnih manjina su nezadovoljni i "još ignorantskim odnosom države prema pitanjima od značaja za manjine, zbog selektivne i nepotpune primene Ustava i zakona kao i zbog neusklađenosti određenih zakonskih rešenja". Kao najčešći argumenti za nezadovoljstvo položajem nacionalnih manjina navodi se "nedostatak finansijske podrške za sprovođenje kulturnih programa, nedostatak ili ograničeno postojanje mogućnosti za osnovno, srednje i visoko obrazova-

nje na jezicima nacionalnih manjina". Tu spadaju, po rezultatima istraživanja dostavljenim novinarima, i "nemogućnost korišćenja maternjeg jezika i pisma u službene svrhe", kao i "otežan pristup zaposlenju u javnim službama i državnim institucijama".

U istraživanju se predlaže i da Vlada Srbije treba da, po ugledu na vojvođansku vladu, podrži osnivanje Zavoda za zaštitu kulturne baštine nacionalnih manjina koje imaju interes i potrebu da samostalno brinu o spomenicima kulture određene nacionalne manjine. Na skupu je preporučeno da Vlada Srbije što pre sazove sjednicu Savjeta za nacionalne manjine. Taj Savjet bi trebao da omogući nacionalnim manjinama "značajnu koordinaciju i direktni kanal komunikacije sa Vladom Srbije".

Iz Sandžaka su, na konferenciji, prisustvovali i predstavnici Stranke demokratske akcije (SDA), Sandžačke demokratske partije (SDP) i Bošnjačke demokratske zajednice (BDZ).

Uloga Turske u poboljšanju prava Bošnjaka u Srbiji

Ministar u Vladi Republike Srbije Sulejman Ugljanin, ujedno i koopredsjednik mješovitog Komiteta za ekonomsku saradnju Srbije i Turske, boravio je sa narodnim poslanicima Esadom Džudževićem i Bajramom Omeragićem u trodnevnoj radnoj posjeti Republici Turskoj u decembru 2011. god. Tokom boravka u Ankari i Istanbulu, ministar Ugljanin i saradnici imali su niz sastanaka sa visokim državnim

predstavnicima Republike Turske: premjerom Redžepom Tajibom Erdoanom, predsjednikom Abdulahom Gulom, ministrom spoljnih poslova Ahmetom Davutogluom, potpredsjednikom Vlade Bekirom Bozdagom, predsjedavajućim Velike narodne skupštine Turske Džemilom Čičekom, kao i sa predstvincima udruženja naše dijaspore u Turskoj i predsjednikom parlamentarne grupe prijateljstva Srbije i Turske. Tokom razgovora sa ministrom spoljnih poslova Turske Ahmetom Davutogluom, Ugljanin je istakao da je Turska strateški važan politički i ekonomski partner Srbiji. Prema njegovim riječima, ekomska i biletaralna saradnja Srbije i Turske je u usponu i postoji dovoljno prostora da se ta saradnja produbi. Premijer Turske Re-

"Turska u novom svjetskom poretku koji se stvara ima značajnu ulogu i zato mi u kontaktima sa liderima balkanskih država nastojimo da uspostavimo dobre odnose, kao i da ekonomskim ulaganjima poboljšamo položaj Bošnjaka u tim zemljama, koje oni treba da smatraju svojim domovinama" - Turski predsjednik Abdullah Gul

džep Tajip Erdogan je kazao da je turska politika okrenuta Balkanu sa ciljem rješavanja problema i razvoja dobrosusjedskih odnosa.

U sastavu delegacija predstavnika Bošnjaka iz Srbije, Crne Gore, Kosova, Makedonije, Grčke i Bugarske bio je i ministar bez portfelja u Vladi Crne Gore, predsjednik Bošnjačke stranke, Rafet Husović sa svojim saradnicima, poslanicima u crnogorskom državnom parlamentu: Amerom Halilovićem i Suljom Mustafićem.

Esad Džudžević je ubjedjenja da su saradnja i dobri odnosi između Srbije i Turske od izuzetne važnosti za poboljšanje položaja i deblokadu procesa ostvarivanja prava sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji i Republici Crnoj Gori, te da je „jaka Turska“ garantija za bolji položaj svih naroda na

Balkanu, kojih vežu zajednička historija, kultura i tradicija. U razgovoru sa predsjednikom R. Turske Abdulahom Gulom, Džudžević je podržao ideju osnivanja Balkanskog foruma, koji bi činili ličnosti sa izbornim legitimitetom, ministri i

oni u Republici Turskoj treba da vide svoju domovinu. "Turska u novom svjetskom poretku koji se stvara ima značajnu ulogu i zato mi u kontaktima sa liderima balkanskih država nastojimo da uspostavimo dobre odnose, kao i da ekonomskim ulaganjima poboljšamo položaj Bošnjaka u tim zemljama, koje oni treba da smatraju svojim domovinama", rekao je turski predsjednik Abdullah Gul.

Esad Džudžević je izrazio nadu da će se u narodnoj, 2012. godini, kada će biti obilježena stota godišnjica prestanka osmanske uprave u balkanskim državama, biti pružena prilika za učvršćivanje veza između Republike Turske i balkanskih naroda koji Tursku osjećaju kao svoju zemlju zaštitnicu u međunarodnoj zajednici.

Kod predsjednika R. Turske Abdulaha Gulu, Ankara, decembar 2011.

narodni poslanici iz reda predstavnika bošnjačkog naroda i turske manjine iz balkanskih država.

Kako je, ovom prilikom, kazao predsjednik Turske Abdulah Gul, sve balkanske narode veže zajednički duh i zajednička prošlost, jer su više stoljeća bili jedna država, i da

INICIJATIVA SKUPŠTINE OPŠTINE TUTIN

Deblokada prava Bošnjaka

Odbornici tutinskog lokalnog parlementa pokrenuli su, na sjednici Skupštine opštine, 19. decembra 2011, inicijativu za deblokadu ostvarivanja Ustavom i zakonom

garantovanih prava Bošnjaka u Republici Srbiji, za usklajivanje nacionalnog sastava zaposlenih u policiji, sudstvu i tužilaštvu na teritoriji opštine Tutin, kao i inicijativu za preuzimanje mera u cilju

usklađivanja rada državnih organa sa Ustavom i zakonom. Prijedlog za pokretanje navedenih inicijativa podnijela je odbornička grupa vladajuće Bošnjačke liste za evropski Sandžak.

INICIJATIVA SKUPŠTINE OPŠTINE SJENICA

Ravnopravnost pri zapošljavanju

Na prijedlog Bošnjačke liste za evropski Sandžak, Skupština opštine Sjenica donijela je, 23.11.2011, odluku o pokretanju inicijative za zapošljavanje Bošnjaka u državnim organima, javnim preduzećima i ustanovama. Okosnicu Bošnjačke liste za evropski Sandžak čini SDA Sandžaka koja

zajedno sa koalicijom "Za evropsku Sjenicu" (SDP, DS, SPS i URS) vrši vlast u Sjenici. Ovakva odluka Skupštine bila je glavni razlog što su, i prije usvajanja dnevnog reda, odbornici opozicione Demokratske stranke Srbije napustili sjednicu.

Po mišljenju odbornika te stranke Veroslava Karličića, u Sjenici su

ugrožena prava Srba. On je rekao da ukoliko Skupština ne usvoji njihov prijedlog da se pitanje ostvarivanja prava Bošnjaka skine sa dnevnog reda, ovaj odbornički klub će pokrenuti inicijativu da se formira zasebna opština Štavalj. Pošto takav prijedlog nije usvojen, odbornici DSS-a su napustili sjednicu.

REKONSTRUISAN IZVRŠNI ODBOR BOŠNJAČKOG NACIONALNOG VIJEĆA

Na redovnoj sjednici Bošnjačkog nacionalnog vijeća, koja je održana 25. decembra 2011. u njegovom Glavnem urednu u Novom Pazaru, usvojena je odluka o izmjenama i dopunama Statuta i Poslovnika Vijeća u cilju

Sjednicom je presjedavao predsjednik Vijeća Esad Džudžević.

Rekonstruisani Izvršni odbor Vijeća radiće u slijedećem sastavu: Esad Džudžević, dipl. sociolog – predsjednik; Muhedin Fijuljanin, dipl. politikolog – član;

Članovi IO-a Bošnjačkog nacionalnog vijeća

usklađivanja akata Vijeća sa Zakonom o nacionalnim savjetima nacionalnih manjina i donešena je i odluka o rekonstrukciji Izvršnog odbora Vijeća i izboru šefova resora za obrazovanje, kulturu, informisanje i službenu upotrebu jezika i pisma.

prof. dr. Redžep Škrijelj – član; Mustafa Baltić, dipl. arheolog – član; Mevluda Melajac, profesor – član; Ervin Ćatović, profesor Državnog Univerziteta u Novom Pazaru – član; Muratka Fetahović, profesor – član; Ahmedin Škrijelj, dipl. pravnik – član; Admir Mušović, profesor - član. Za šefove resora izabrani su: prof. dr. Redžep Škrijelj - šef resora za obrazovanje; Ervin Ćatović - šef resora za kulturu; Muhedin Fijuljanin - šef resora za informisanje; Mevluda Melajac - šef resora za službenu upotrebu jezika i pisma.

Bošnjačko nacionalno vijeće, na sjednici održanoj 25. decembra 2011. godine, usvojilo i tekst radne verzije Deklaracije o položaju i ostvarivanju prava sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji i donijelo zaključak da se pomenuti tekst stavi na javnu raspravu.

BOSNJAČKI NACIONALNI KONSENZUS

kao preduslov i cilj za postizanje političke stabilnosti i ekonomskog razvoja u Sandžaku

Dana: 11. maja 1991. god. osnovano je Bošnjačko nacionalno vijeće Sandžaka - BNVS i na tom zasjedanju usvojena naša nacionalna zastava, sa tri ljiljana i tri polumjeseca, koja predstavlja skladan spoj znamenja bosanskog kralja Stefana Tvrtka II Kotromanića iz XIV stoljeća i znamenja osmanskog sultana Mehmeda Fatiha iz XV stoljeća; ona je naša lična karta i pasoš, ona je naš bošnjački nacionalni identitet i historija, sa njom smo postali prepoznatljivi u čitavom svijetu. Na ovoj zastavi je ispisana čitava naša historija i kultura.

Od tog 11. maja 1991. godine kroz BNVS upoznali smo čitav svijet sa sandžačkim Bošnjacima i sa Sandžakom. Pod ovom zastavom sandžački Bošnjaci su sproveli referendum o autonomiji Sandžaka, od 25. do 27. oktobra 1991. godine. BNVS je donijelo dva historijska dokumenta: Memorandum o specijalnom statusu za Sandžak i Memorandum o autonomiji Sandžaka sa specijalnim odnosima sa BIH, tokom 1993. i 1999. godine.

Tog 11. maja prije dvadeset godina, bošnjački narod u Sandžaku je glasno i jasno rekao NE fašizmu u Srbiji, odlučno NE Miloševićevim vojno-policajskim armadama i organizovanom državnom teroru nad sandžačkim Bošnjacima. Iz te neravnopravne borbe izašli smo kao pobjednici. Svijet je osudio taj krvavi režim i još uvijek traju suđenja u Haškom međunarodnom tribunalu kompletном državnom i vojno-policajskom vrhu ove zemlje za teške ratne zločine i zločin genocida nad Bošnjacima.

Ostaje nam teška borba da natjeramo ovu zemlju da do kraja rasvijeti i procesuirala odgovorne za ratne zločine i teška masovna kršenja ljudskih prava nad bošnjačkim stanovništvom u Sandžaku u periodu 1991-1995. godine, sa preko 17.300 Bošnjaka, žrtava organizovanog državnog vojno-policajskog terora, koji je trajao sve do 2000. godine, što uključuje pitanje nestalih, ubijenih i otetih Bošnjaka, pitanje prognanih i pitanje uništene bošnjačke imovine u pribojskim selima.

Danas, više nego ikad u modernoj historiji, potreban nam je mir, politička stabilnost i ekonomski razvoj. A za ovo troje, preduslov je postizanje bošnjačkog nacionalnog konsenzusa. U posljednje vrijeme imamo znake stidljive spremnosti za taj konsenzus. Sve bo-

Obraćanje predsjednika Bošnjačkog nacionalnog vijeća Esada Džudževića pred okupljenim članovima Vijeća, njegovih organa, radnih tijela, predstavnicima javnog života Novog Pazara i cijelog Sandžaka, u Glavnom uredu BNV-a, 25. decembra 2011., na svečanosti povodom obilježavanja 20 godina od osnivanja Bošnjačkog nacionalnog vijeća Sandžaka.

šnjačke strukture, političke stranke, udruženja i institucije prihvatile su jedinstvena nacionalna obilježja: zastavu i nacionalne blagdane, što predstavlja veliki pomak, makar na simboličkoj ravni u procesu izgradnje nacionalnog konsenzusa Bošnjaka. Uz pomoć države u kojoj živimo, naše matice Republike Bosne i naše zaštitnice Republike Turske i u njihovom međusobnom odnosu i saradnji, moguće je ići korak dalje i postići dogovor, sporazum svih bošnjačkih političkih i društvenih faktora o najmanje tri stvari:

- Jedinstven odnos prema prošlosti, što uključuje i naš glasan stav o pokušaju rehabilitacije četničkog vođe Draže Mihajlovića i četničkog pokreta, što uznemiruje i vrijeđa nas Bošnjake, a ovu zemlju

Svečana sjednica povodom obilježavanja 20 godina od osnivanja BNV-a

nje regionalne autonomije Sandžak. Ovo je moguće postići, zato je vrijeme pred nama vrijeme kompromisa, dogovora i sporazuma, gdje je potrebno staviti na stranu naše lične sujete, ambicije i inte-

rese. Bošnjačko nacionalno vijeće od 2003. godine učinilo je mnogo po pitanju ostvarivanja nacionalnih prava sandžačkih Bošnjaka u Republici Srbiji.

Svaki čovjek se rađa u dostojanstvu i ima pravo na svoj san, naš zajednički san jeste postići u institucijama sistema status kojim će sandžački Bošnjaci postati ravnopravni građani u ovoj zemlji i u kojem će Sandžak biti oaza mira, prosperiteta i mjesto susreta različitih kultura i tradicija. Poživavam vas da date svoj doprinos postizanju ovih plemenitih ciljeva i postizanju opšteg bošnjačkog nacionalnog konsenzusa. To nam je obaveza i amanet.

Esad Džudžević,
predsjednik BNV-a

udaljava od puta ka članstvu u EU, čiji je sistem vrijednosti utemeljen na antifašizmu. To, također, podrazumijeva i naš odnos prema takozvanoj "Republici Srpskoj", koja jeste genocidna tvorevina, nastala na ratnim zločinima, zločinu genocida i protjerivanju bošnjačkog stanovništva sa tog dijela Bosne;

- Zajedničkim snagama do potpune realizacije Ustavom i zakonom garantovanih nacionalnih prava, čime definitivno vraćamo sebi status naroda sa svim pravima i obavezama i

- Zajednička borba za ostvare-

Ansambl „Ašik Junus“ iz Novog Pazara, muzički sastav koji njeguje tradicionalnu bošnjačku pjesmu i duhovnu sufi muziku, učestvovao je na svečanosti povodom obilježavanja 20 godina BNV-a u Glavnom uredu BNV-a, 25. decembra 2011. god.

Bošnjačka kulturna baština

NAŠI ZABORAVLJENI VELIKANI

Sulejman Điritli (- 1904/5)

Sulejman efendija Đirit (tur. Girit) svojevremeno među Novopazarcima i brojnim učenicima poznatiji kao Điritlija ili Giritlija, ugledni je osmanlijski prosvetitelj i administrator. U Novi Pazar dolazi poslije turško-grčkog rata na ostrvu Kritu (Kandiji) 1897. godine. Govorilo se da je jedini preživjeli iz porodice koja je stradala u ratnim strahotama na Kritu. Bez igdje ikoga dolazi u Novi Pazar. Zbog izuzetnog obrazovanja brzo je naznačen za muderisa u rušdiji i Novopazarskoj medresi. Stanovao je naspram Altun-Alem džamije u kući Arif-efendije Sarajlije (danas kuća Salka Zogića).

Pripadaju mu ogromne zasluge, što je kao vaspitač insistirao da se bošnjačka djeca više školiju i pomogao da se nadareni učenici šalju u Istanbul na nastavak školovanja.¹ Savremenik je i saradnik Arif ef. Brkanića iz Sarajeva, Tahir ef. Popove iz Vučitrna, hafiz Ramadan efendi Rašljanina, Đulbi efendi Varošaka. Njegovi učenici su bili Halil ef. Osmanović, mula Ahmed ef. Brunčević i drugi.²

Mezar sa oštećenim i prevrnutim nišanom Sulejmana Girit, na uzvišenju novopazarskog mezaristana Gazilar. U blizini se nalazi mezar jednog od njegovih savremenika, pisca, Arif efendije Sarajlije. Na nišanu, jedva čitljivo, stoji natpis:

Hüve-l Bâki
El merhûm ...
Giridli el Haci Suleyman
efendi rûhiçün
Elfâtiha
Sene 1322

Prijevod:

On (Allah) je besmrstan
Umrl...
Krićanin Hadži Sulejman-efendija
za njegovu dušu
preući Fatihu.
Godina 1904/5

Polomljeni nišan Sulejmana Girit na
mezaristanu „Gazilar“ u Novom Pazaru

1. Halil ef. Osmanović ili Kolašinac je završio sudačko-šerijatsku školu, između dva rata bio šerijatski sudija u Novom Pazaru.

2. Prema kazivanju Sadije hanume Brunčević-Škrijelj (1928-2010), kćeri rahmetli Ahmeta efendije Brunčevića (1892-1978), imama Arap džamije u Novom Pazaru.

Prijevod i komentar: dr. Redžep Škrijelj

ISSN 1452-497X

A standard linear barcode is positioned vertically in the center of the page. Above the barcode, the ISSN number "1452-497X" is printed in a small, sans-serif font. Below the barcode, the number "9771452497007" is printed in a smaller font.